

ХРИСТО СМИРНЕНСКИ

СЪБРАНИ СЪЧИНЕНИЯ
В ШЕСТ ТОМА

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ
ЖЕЛЪО АВДЖИЕВ, ВЕСКА ИВАНОВА, НАДЕЖДА
ИЗМИРЛИЕВА, ВАСИЛ КОЛЕВСКИ, ХРИСТО РАДЕВСКИ

ХРИСТО СМИРНЕНСКИ

СЪБРАНИ СЪЧИНЕНИЯ
ТОМ ВТОРИ

ПРОЗА

СЪСТАВИТЕЛ ХРИСТО РАДЕВСКИ
РЕДАКЦИЯ И БЕЛЕЖКИ ИЛИЯ ТОДОРОВ

СОФИЯ 1978
ИЗДАТЕЛСТВО «БЪЛГАРСКИ ПИСАТЕЛ»

ХРИСТО СМИРНЕНСКИ

ХРИСТО
СМИРНЕНСКИ

Цена 1,60 лв.

ХРИСТО СМИРНЕНСКИ

2

ХРИСТО
СМИРНЕНСКИ

2

БЛАГОТВОРИТЕЛНОСТ

(ЛЕКЦИЯ ЗА НЕОПИТНИТЕ БЛАГОТВОРИТЕЛИ)

Вие имате понятие от благотворителност, нали? Естествено! Вие виждате всеки ден на всеки ъгъл афиш: «Група младежи», «Дружество еди-кое си», «Група еди-коя си», «Забава от ученички» и пр., и пр., с благотворителна цел. Днес за Червения кръст, други път за сираците, трети път за фронта и т. н. Стените едвам се виждат от афишите. И ако Червеният кръст получаваше само парите за обявленията и афишите, той би процъфтял. Ако войниците биха получили поне от едно представление чистата печалба, те биха разбрали, че въпреки скъпотията българинът не жали пари за... развлечения. Той отива на театро, макар че в къщи жената му ще устройва после театра от друг род, той отива на концерт, макар че и стомахът му изпълнява великолепни композиции от български композитори.

Както и да е... Да се даде благотворително представление, не е бозна каква работа. Стига да имаш желание да помогнеш. Да речем, че сте намислили да дадете в четвъртък или петък забава. Най-напред избирате рано разпоредителна комисия, която да изработи програма и уреди всички въпроси. Най-напред трябва афиши. Комисията отива в някоя печатница.

— Добър ден, господин Скубачев...

— О, заповядайте, заповядайте — вика радостно печатарят, който вижда да се върти пред него една доста тлъстичка сумичка.

— Ние — почва комисията — решихме да дадем за в полза на Червения кръст...

— О, великолепно, славно, възхитително! Браво, браво! Така! Да се помогне на милите герои, на легендарните, на храбрите наши братя, които... — Печатарят е развълнуван от умиление и задъхващ се вече, не може да продължава на тази тема разговора и затова

Маркови и Аспарухови потомци е съгласен да вземе само 150 лв. за концертното си рисуване. И тъй нататък, и тъй нататък. . .

Представлението се дава. Приход значителен. Вие сте възхитени от делото си. Изваждате «някой лев» за труда си, т. е. за чаша бира, и на другия ден правите сметка. Вадите разхода и учудени се почесвате по тила. Чудно! Вие трябва да занесете на Червения кръст 7 лв. и 25 стотинки. Словом: седем лева и двадесет и пет стотинки.

ИЗ ДНЕВНИКА НА ЕДИН АНГЛИЙСКИ ПОРУЧИК

Солунски фронт, 22 септември

Съдбата е най-великата хумористка! Кому не е известен нейният смях, нейната ирония, нейните странни действия? Кой, като се огледа наоколо и се постарее да вникне в реда на нещата, не стисва корема си от смях или не набръчква чело от негодуване? Защото да негодуваш и се смееш е все едно! Често ядът се обръща в смях и обратно. Нявга негодуваш защо на хората някое действие, някоя дума, предмет да се показват смешни, а нявга се смееш на безумното им негодуване. Защото човек намира винаги себе си прав! Джемс, моя приятел от детинство, Джемс, известният професор по философия, нима в 24 часа не държи на жена си 2 лекции за и против пиянството? Когато шурейт му, млад подпоручик, призори се върна пиян от едно увеселение, той обсипа него и жена си с дълги и злъчни проповеди против пиянството, а когато сам несетно същия ден на юбилея на мистер Балминг си пийна, тогава той успя да убеди жена си, че цял свят е пиян и че глупост е човек да бъде трезвен. «Нима — провикна се той — пиян от жажда за власт, един ли наш чиновник се търкаля в краката на своето началство като сетния матрос от Уапинг? Нима ако пияницата троши стъкла, както аз сега направих, то той извършва по-голямо зло от своята пияна от злоба братовчедка, която с клеветите си разби сърцата на двама влюбени; нима ако пияницата прахосва своето богатство за нищо, върши по-голям грях от пияния от сребролюбие скъперник, който натъпква касите си с пот и сълзи, сиромашки пот и сълзи, и оставя ги скрити в земята? Нима когато пияницата се клатушка по улиците, е по-смешен от младежа, който се люлее между различните идеи и партии? Нима когато пияницата си блъска главата о някоя стена и вика, че ще отвори врата в нея, е по-глупав от философа, който блъска главата си, за да пробие врата между жалкия този свят и света на незримите души?

Да, жено, и млад и стар, и беден и богат, и учен и прост, и здрав и болен. . . всички, всички са пияни от нещо. Едни от злоба, други от любов, трети от незнание, четвърти от желание да стъпят на гърбовете на подобните си, пети от сребролюбие, шести от гордост и тъй нататък, и тъй нататък. По земята има хиляди питиета, които замайват човека!»

Тъй говореше Джемс и убеди жена си, че цял свят е пиян, и избягна скандала. Да! Той бе философ!

Но аз се впускам надалеч. Думата ми беше за съдбата, за капризната тази съдба, тази присмехулница, която в 4 дни ме въздигна тъй високо, че аз виждах под себе си и Алпите, и Олимп, и след туй ме блъсна в бездънни пропасти!

О, съдба!

Какъв нектар ми подава ти и каква отрова пих от твоята чаша!

Бе ясна есенна нощ, когато напуснах компанията, когато подред целунах всички и когато подред всички изказах своите благопожелания в громки речи, речи, чийто край се заливаше от пълни стакани шампанско.

Бе сребърна есенна нощ, нощ, която скоро биде почернена от плъзналите от юг облаци. С 24 солдати, 14 англичани и 10 колониални мъжаги, между които като баща сред деца крачеше едрият негър Джим, аз потеглих към мястото, дето заранта беше се мярнал български пост. Запасани добре с револвери, пушки, бомби и доста кураж, благодарение на коняка и шампанското, ний смело се носехме из лозята, прескачахме храсти и дерета, търкаляхме се от време на време из хълмовете и все напредвахме.

Плъзнаха от юг тъмни облаци като рошави исполини и с главите си засениха месеца. Минали се бяха 35 минути, откакто аз напуснах нашите линии. Огледах се наоколо. Тържествена тишина цареше и само от време на време съборен камък или закачен храст нарушаваше туй мълчание.

— Глътинг — обърнах се аз към фелдфебела, който тази сутрин като охотник бе се промъкнал към българските позиции и бе видял поста, — Глътинг, къде беше постът?

— Вляво, господин поручик, ей там, дето се чернее. Това са орехи. На 20—30 крачки има нещо като градина. На десния ъгъл има дръвчета, навярно нарове или смокини. Между тях аз видях часовия. Искях да стрелям, но се въздържах.

— Добре си направил, ний ще го пипнем жив заедно с другарите му. . . значи, вляво. . . тогаз нататък!

Ний тихо полазихме по склоновете на едно малко хълмче, по което все по-ясно и по-ясно взеха да се очертават 4 гигантски ореха. Ето и градинката. На 60—70 крачки с просто око се виждат силуетите на дърветата, които според Глътинг са нарове или смокини. Да, в тях стъбло не се различава. Клоновете излизат още от земята и образуват един големичък храст, който прилича на снажен поп.

— Тихо! — командувам аз. — Тихо! Нека с Глътинг 12 души тръгнат вдясно и се явят в тила на поста. Или Глътинг с Джим да не отиват. Едуард, ти поеми командата!

Всичко върви благополучно. Никакъв звук, никакъв шум. Ето ясно виждам силуета на часовия. Още няколко секунди и ний с вик се нахвърляме на поста! Разнасят се 3—4 тътнежа на бомби. Дим, плам и бъркотия.

— Дръжте, жив го хванете, жив! — викам аз. «Ох, майко!» — стене някой. Навеждам се и познавам Едуарда. До него лежи ням Глътинг. Той е пострадал от собствената си бомба. Аз колко пъти съм му говорил. . . Но няма време за мислене.

— Джим, пленника. . . хванахте ли го. . . Къде е?!

Вместо отговор отпреде ми застава едрият Джим с праметнат на гърба си с главата надолу пленник.

О, мис Анна! Когато като вихър се носех назад из неузнаваемите лозя, какъв възторг, каква радост, какво доволство пълнеха гърдите ми! Какви мечти, коя от коя по-прелестни, се нижеха в главата ми. Аз бях уловил жив българин от поста му, аз ще бъда накичен с орден, ще ми дадат отпуска и цял сияещ, аз ще се вестя пред тебе! Ала — човек е вечна играчка на съдбата! Мечтите най-често си остават мечти, въздушните

кули рухват, щом си отвориш очите, и отпред застава тя — властницата Съдба с изкривено от злораден смях лице! Хиляди мълнии!...

23 септември

Имам 38,2° температура. Главата ми тежи, сякаш е пълна с шрапнелни куршумчета, гърлото ми е засъхнало, устните попукани и членовете сковани от безсилие, от страшна умора!

Проклятие, проклятие и проклятие! Като погледна назад, косите ми настръхват, челото ми се покрива със студен пот — и срам, велик срам ме кара да свърша, да свърша вече...

Нима тъй трябваше да стане?! Нима тази капризница Съдба трябваше тъй жестоко да ме подиграе?! Нима аз съм виновен в някое такъво престъпление, за което да получавам сега такъво жестоко възмездие?!

О, Джим! Слепец си, Джим! Ти не виждаш подалече от собствения си сплеснат нос! Твоят мозък работи само когато се касае да откраднеш някоя бутилка коняк! Но и Гълтинг!... Какво бе видял Гълтинг? Вижда орехи, вижда смокини, храсти, камъни... всичко, всичко, но не и що за същество е това, което той бе сметнал за часовой! «Бас държа за 300 стерлинги, че ще уловим българския пост!» Хванахме го!

Всичко е като сън! Сън е сякаш всичко! Сън е тръгването, сън е влаченето в нощта, нападението, триумфът и позорът...

Тръгваш, вървиш сред тъма, а в гърдите грее слънце! В гърдите блика извор, огнен извор от трепет и радост!

Надежда, блестяща като зорницата, те води! Щастieto от все по-малко и по-малко разстояние ти се усмихва, прави ти знаци и върви, върви към теб!

И ето с жар върхлиташ! Обсипваш врага с бомби! Победа! Джим грабва плячката, скъпоценната плячка — и литваме назад в нощта!

«Джим!» «Аз, г-н поручик.» «Държиш ли здраво пленника? Да го вържем и подкараме да върви! Ти си

се уморил!» «Не го давам, г-н поручик! Аз не се изморих, той е лек! Няма време за връзване! Сега ей ще почнат да ни обстрелват!» «Добре, Джим — говоря аз, — само знай, че отговаряш за него с главата си!»

И пак летим, летим! Ето нашите линии! Дрънват телефони, екват честитки, поздравления, похвали! Изпращат за дружинния. Събират се колеги, началници и аз с Джим пристигам. «Джим, пленникът!» Джим пристъпя и слага — но какво? Електрически ток мина по тялото ми, пред очите ми извиха танец хиляди разноцветни кръгчета, краката ми се подкосиха, гласът се схвана... и аз грохнах на земята!

Проклетникът Джим бе донесъл вместо пленник — едно чучело, едно градинско плашило!...

24 септември

Ура! Ура! Ура! Кой е като мен! О, Съдба, Съдба! Това си ти! Това е световното колело! Ха, ха, ха!... Когато някой ден пред вас зине някоя бездна, когато под краката ви се сгромоляса земята с гръм и рев, когато слънце, месец и всички други източници на светлина угаснат за вас и потънете в мрака на непрогледна нощ, когато усетите по шията си ледните пръсти на смъртта, то и тогава нека в гърдите ви гори вярата, нека ви крепи надеждата, нека ръката ви не подигне ханджар срещу гърдите ви, нека отчаянието не ви принуди да се самозатриете от лицето на земята, защото Съдбата е всичко, всичко определила и нейният закон няма изключения и забележки!

Когато аз бях сложил револвера си на масата, когато взех твърдо решение със смъртта си да измия позора, когато последното прощално писмо до последната близка душа бе свършено, когато вече взех револвера в ръка, тогава като среброкрил ангел, като възходящо слънце, като горд рицар, като... като самия творец, пред мен се вести той, той — лорд Шуринг — ведно с полковия командир — и въздигна ме в седмото небе!

— Поручик Хлапенсон — почна с громък бас полковият командир, — както ви е известно, в Лондон е отворен военен държавен музей, покрай него има и

десетки частни музеи. Негова милост лорд Щуринг е притежател на един подобен музей. Той е дошъл на този фронт с цел да намери някои предмети, някои изобретения на просташкия български ум, които да послужат за погълване на музея му и с които да покаже на всички ниския уровень на нашия противник! Лордът попадна на вашето бостанско плашило, научи историята му и го купува за 7000 лири стерлинги, от тях 3000 за вас и 4000 за сираците от войната. . .

Аз стоя като гръмнат. Симпатичният бас на г-н полковника продължава:

— Представям ви за ордена за заслуга II степен и ордена за храброст I степен. Лордът във ваша чест довечера устройва банкет.

25 септември

Днес в 3 часа след пладне тръгвам в 25-дневен отпуск. Произведен съм. Лорд Щуринг опакова в станиолови листи бостанското плашило и отпътува за Марсилия.

О, Съдба! Съдба! Ти нацапа лицето ми с кал, а след туй ме изми с одеколон! О, Съдба! Вечна и неумолима капризнице, вечна присмехулнице. . .

СЕРЕНАДА

Два дни и две нощи не престана ситният есенен дъжд. Неуморно барабаняха капчиците по ламаринения покрив на курника, който плахо се гушеше под самия прозорец на мъничката учителска стая. Бе скучно и неприветливо за младия момък. Прибрани на сухо под стряхата, кокошките се гушеха плахи и обезобразени. Мокрите мършави псета спяха безмълвни, а покрити с някаква стара дрипа, хазайката бързаше към обора. Небето, сиво и надвиснало под самите баири, душеше със своята тежест замисления даскал, пристигнал едва преди двацетина дни в това затънтено планинско селце. Двацет дни. Преди тях той как весело гледаше на бъдния си селски живот. Натруфената столица, тази вечно шумна и вечно студена кокетка, отдавна бе му омръзнала. Той мечтаеше за идиличната селска тишина, за самотни разходки, за живот, лишен от всичките тези маскарadi и лицемерия, които тормозеха сърцето му. О, как гледаше той на своето бъдеще, колко трепетни мечти и желани радости! Но как е тежко туй еднообразие! Днес стани сутрин и спри поглед на големия куп от тор и жълти листа, пренеси го на малката разнебитена ограда, по която сякаш злъчно се подсмиват десетки глинени гърнета, наредени от сухите ръце на вечно шътащата селянка с дявол знае каква цел, оттам той се плъзне по купите сено, покрити с тръни и сухи клонки, изкатери се по разораните гърди на тъмния баир и затъне из оловния небосвод. Озърнеш ли се около себе си, то непременно ще ти се поиска да задремеш и нивга, нивга вече да не видиш ни подобния на китайска носилка креват, ни картината на Косово поле с разсвирепелите Муса Кеседжия и Крали Марко, край които Бетховен стои и тъмен, и бурен, ни покритото с прах огледало, в което устата на отразения образ са до ушите, а те се разстилат като хриле на огромна морска риба до самите рамки на огледалото, ни раз-

стланите по пода вестници и книги и незатворения калъф на омръзналата отдавна цигулка. Скука, скука и пак скука!

*

Два дни валя и ден и нощ ситният дъждец, но на третия небето внезапно разцъфна, отвориха се две сини петна като очите на току-що събудила се девойка, полека-лека цепнатините нараснаха, умножиха се, а на обед слънце кротко се усмихваше из разпръснати облачета и целуваше сълзите на страдната земя. Плъзнаха из баирите работни орачи, звъннаха сребърни гласчета на крилати музиканти, плъзнаха из двора кокошки, кучета и грухтящи шопари, а отляво понесе се скокливата песен на мургаволиката съседка. Празнично настроен, младият даскал се запъти към училището. Дечурлигата, както винаги, бяха се пръснали из двора и виковете им отекваха чак в другия край на селото. Рунтавите кучета подскачаха около господарчетата си, целуваха ги с хладните си муцуни и весело скимтяха. Щом видяха учителя си, децата прекъснаха игрите си и почитателно му сториха път. Петров (да наречем тъй даскала) взе малкото звънче в ръка, разлюля го бързо, събра питомците си и като ги накара да продължат писането, отиде в учителската стая и се изправи до прозореца. Мечтите му веднага го понесоха далеч от малката стаичка. Накараха го да превали баирите и бърже да се озове в тихите алеи на «Борисовата». Той си представи пейката, на която за първи път се сляха техните уста, представи си шепота на пъстростволите трепетлики, силуета на далечна девойка, стелещите се дрезгавини и ромона на ронещите се златокървави листа. После той я посети мислено в уютната ѝ стаичка, приседна на поднесения от белоснежната ѝ ръчичка стол и впи погледа си в сините ѝ очи. Ах, колко са привлекателни тези синеоки жени. . . но нейните очи. . . нейните очи са бездна, в която са наслоени и плам, и блясък, и радост, и ласки; те са източникът на мека лунна светлина, гнездо на ясногласи славейчета, чиито песни и наяве, и насън звънят във всяка гънка на душата му, ваза на бели лилии и модри теменуги.

*

Как и защо се появи туй желание у него, той не се опита да си разясни. Той разбира едно: че в душата му се е набрало премного нежност и тиха тъга, че той е длъжен да излее всичко туй далеч нейде. Без дълги колебания и размишления той се запътва извън селото. Отдавна се бе мръкнало. Въздухът е свеж и приятен. Голите баири, облени в море от сребърни лъчи, издигат се величествени и неми. От двете страни на рекичката като дълги редици от бледолики монахини стърчат тъмните тънкоснаги тополи и едвам, едвам шумят. Младият даскал върви без цел, привежда се тук-там, къса росни есенни минзухари и кити букети за нея. Сега той отива при нея. Тя го чака. Не е важно къде. Той ще спре при нея и ще дигне лъка. В страстна мелодия, в тиха серенада той ще излее тая нежност, която се е настлала в душата му. Откога не е ходил на серенада! Две години любов и нито веднаж не спря той под нейния прозорец с цигулката си — и ето, сега той отива, но тя не ще чуе и види тази серенада, защото е тъй далеч, далеч в шумната столица... Да, но той чувства, че трябва да си устрои тази серенада, защото душата му е болна от скука и пустота.

*

Тихи звуци се леят като замиращ стон на сразен воин. Запустялата воденица немей в своята сребърна ризница от резки сенки и меки лъчи. Голите клони на брястовете стърчат като десетки черни ръце, а техните сенки дремят по порутения покрив като гигантски змии. Дерето е тъмно и мълчаливо. Трогнат до сълзи, даскалът бавно плъзна лъка. Приятни мисли, като очите на млада рускиня, изпълнят душата му. Нему се чини, че е до нея, че опустялата воденица е средновековен замък, в който живее неговата златокъдра царкиня. Но лека-полека в сърцето на Петров се промъква необясним страх. Той чувства, че воденицата лъха хладина, и взел внезапно решение, сваля цигулката и впуска се в трескав ход.

Изведнъж тишината бива нарушена от остър крясък на кукумявка. Петров не може да се сдържи и хуква в бяг. Краката му добиват незнайна дотогава мощ и той литва като ястреб към селото. Отдалечил се доста от воденицата, той спира за момент, оглежда се и изтръпва. На шосето стоят двамина с чували на гръб и се кръстят. Той пристъпя към тях, но те хвърлят чувалите и в ужас се спускат към селото.

На другия ден селото тръпне от новината: даскалът имал дяволско кемане и ходил на седянка с вещиците при омагьосаната воденица. Седем дни след туй той бе телеграфически уволнен по общото настояване на селото.

ГЮРО МИХАЙЛОВ ПЪТУВА

— Кой? Гюро Михайлов ли?

— Да не е мистер Гюро?

— Същият!

Наистина пред мене на 20—30 крачки стоеше Гюро Михайлов. Гюро е едър, 30—35-годишен мъжага от Радомирско. Той има нос като Кирил Христов, мустаци като Вилхелм II и коса като бакенбардите на Тодор Тодоров. Очите му в нормално състояние са жълтозеленикави, но въпреки че мастиката е бяла, те най-често благодарение на нея взимат ясночервен цвят — или, както се изразява самичък Г. Михайлов, правят «червена революция». Разбира се, мистер Гюро не е от простите. Той е свършил II отделение на село и «като видял, че даскалицата не знае повече от него, решил да се самообразува». Поради това той се е занимавал с фабрично производство на най-фина боза, а на 23-та си година станал стражар. Благодарение на няколкогодишната си полицейска служба на гърба си има дълбоки резки от електрическите стълбове и не може да срещне куче, без да го ритне. След това той е следвал индустриална химия при един калайджия, бил един от най-първите (винаги най-първо до него се допитвали посетителите) в английската легация, където научил 4 неща: мистер, футбол, бокс и суфражетка. Първата дума той прикачва към почтеното си име, втората определя вида на комплиментите спрямо покойната му съпруга — мисис Даца, — третата е източник на червенината в очите му, а четвъртата го е накарала да мрази равноправките, защото много ясно е, че «суфражетките искат да се наместят на държавната софра».

По вероизповедание г. Михайлов е българин от радомирска народност. Употребява всички питиета с изключение на водата и шампанското. За най-голям философ признава Ал. Стамболийски, понякога и Пушкин;

парфюмира се с чesън и праз, чете само Настрадаин Ходжа и «Държавен вестник», обаче винаги си купува «Землед. знаме». Има връзки с вратарите на всички легации, поради което не е изключена възможността да си подаде кандидатурата за пълномощник в мирната конференция. Въпреки че умира за Стамболийски, никак не осъжда Радославовата политика, тъй като през войната брат му Грую беше пристав в окупираните области, от когото има «много светли спомени». Вечен опозиционер на «неправдите на световната несправедливост». Прочел е една червена «брожура за Ангелс и Крал Марс. . .»

— Я го гледай! Добър ден, господин Гюро!

Мистер Гюро най-вежливо се покланя, при което главата му тъй троснато се навежда, сякаш някой е сложил някаква тежест на косматия си юмрук върху симпатичната му шия.

— За къде, ваша милост? Аз отивам за Мездра.

— И аз нататък!

Господин Михайлов е възхитен, че ще може да ми услужи с другарството си из пътя, но е много учуден как така да пътувам само с един куфар, когато мистер Гюро е взел половин кола «инструменти»: дисаги, нещо като куфар, който повече прилича на шейна, 2 «чувалета», едно сандъче колкото едно походно креватче, газево тенеке, бохча, една дамаджана и един ямурлук. Той най-тържествено ми заявява, че мога да взема за из пътя едно от чувалчетата. Хем да го нося, хем да седя на него.

— Защото е препълнено и ще трябва да пътувам в коридора — обяснява мистер Гюро.

Извинявам се, че не мога да си услужа с чувалето му, тъй като ръката ми е контузена от тежък снаряд.

— Божем не ходихме на война, ама на, и ти си контузен като мене! Ех, нищо, сам ще си занеса багажа. Бързай сега да не изпуснем локомотива!

Михайлов се запретва да вдигне «инструментите» си. След дълги усилия той успява да вдигне само половината от тях и се запътва към един от натъпканите вагони.

— Няма там място — викам подире му. Гюро полска се извърща, намига ми и ухилен мърмори:

— Има, има. . . ела да видиш. . .

— Варда! Багаж за италиански офицери, варда! Не се блъскай! Варда!

Неколцина попържат, неколцина се поизместват и ние с «италианския» багаж се вмъкваме в коридора, където г. Михайлов стоварва товара си. Протести. Заприщен бил коридорът.

— Помагайте тогава, помагайте да настаним багажа, за да се освободи пътят. . . — кряска ядосан Гюро.

След като намества багажа, Гюро Михайлов скача из прозореца и подир няколко минути се завръща по същия начин.

— Ха, братушка, подавай сега. . . Тё така, голубчик! Ничево!

Поглеждам навън. Един братушка подава «чувалетата» на «италианците». Както и да е, Гюро се настанява, обаче положението му никак не е завидно, той е като в преса. Аз го поглеждам и съжалително се усмихвам. Г. Михайлов клати глава, сякаш иска да ми каже: «Гледай си работата, аз ей сегинка ще се наредя!»

Минават 2—3 минути и мистер Гюро почва да се чеше по гърба. . . После вади нещо и го смачква. После завира ръката си в пазвата и пак вади нещо:

— Ех, че са се размножили тия гадинки — мърмори той. — Когато българинът хване въшка, убива я, турчинът я пуска да лази, сърбинът я хвърля, гъркът я гори с кибрит — интимно обяснява той на съседа си. Последният прави кисела гримаса и излиза вън. — Нали бях пленник, позавъдих си коджа дамазлък — обръща се той към другия си съсед, доста възрастен гимназист, който също тъй демонстративно става и отива в коридора. — Поосвободихме се! — хили се Гюро. — Така се лъжат баламите! Колкото за чистота, аз съм неоспорим! Такова. . . въшка не съм виждал, колкото за бълхи. . . пардон.

Стеснилите се пътници от нашето купе въздъхват с облекчение, като узнават, че това беше само една хитра маневра от страна на г. Гюро.

— Поразслабихме фланговете — тържествено се обръща той към мене. — Ако не хитруваш, без да губиш време, изкопай си гроб и легни — продължава той. — Ето така, когато бях войник, все си намирах

хубаво място. Закъснея ли, аз не се качвах да мръзна на покрива, ами хоп — вмъкна се у клозето и чакам. Мине час, два, три. . . аз се люблювам на природата и си пея. Ето ти го най-сетне довтаса някой. «Ангаже!» — обаждам се аз. «Е, че като е ангаже, оти пееш. . . театро ли е там?» «А бе ей, аз съм арестуван тук!» . . . «Море я излизай, че немам време. . .» «Какво ще излезна, тук си е моето място!» «А бе я излизай!» «Къде по дяволите ще ида?» — търпя аз отвътре. . . «Излез!» «Ангаже!» «А бе ангаже, не ангаже, не се майтапи, не отбираш ли ти човещина?» «Разбирам бе, братко, ама къде да ида, като излезна?» «Че на моето място, там у второто купе! . . .»

Настанявам се на неговото място и нека той да ме дигне после. . .

Мистер Гюро Михайлов смигна пак многозначително.

РАПОРТЪОР

— От вас искам: две самоубийства, един атентат, едно убийство, една смърт от мизерия, 2—3 кражби и още няколко работи от същия род — казва редакторът.

— Но как?! Аз не съм престъпник. . . Най-много, което мога да извърша, това е едно самоубийство, а вие искате две. . . Колкото за убийствата и кражбите — не се наемам! — викам аз и отчаяно мацкам шапката си.

Редакторът поглажда острата си брадичка, усмихва се снизходително и ми пояснява работата:

— Наистина, познава се, че не сте се занимавали друг път с подобни работи. Обаче вий криво сте ме разбрали.

Той се впуска в дълги разяснения и аз разбирам, че не е нужно нито да се самоубивам, нито да крада, нито да върша покушения: перото ще вади хляба ми, а не револверът. . .

*

Вървя по улицата. Днес съвсем ми не върви. Ето 6 месеца, като съм на служба, и винаги доставям сведения, в излишък даже, за всевъзможни сензации, обаче днес нито най-малка, нито най-обикновена случка! Сякаш светът е поумнял. . . Още два часа ми остават на разположение! Не, необходимо е поне едно убийство! Да! Хайде бе! Ти, с вдигнатата яка, извади револвер и застреляй ей онзи господин с бомбето. Хайде де! Дръпнеш спусъка: бум — човекът пада, аз изваждам бележник и молив и най-точно отбележвам всичко. . . Голяма работа! Хайде де! Човекът с вдигнатата яка влиза в една общарница. Мерзавец! Страхливец! Господинът с бомбето най-спокойно продължава своя път. . . Дявол да го вземе! Няма и няма! Изведнъж до

ухото ми достигат тъпи, глухи звукове. Не ще и съмнение! Това са револверни гърмежи. Тичам по посоката, откъдето долитат гърмежите. . . Мисля си: семейна сцена. Бащата пиян. Жена му го нагрубява. Той кипва, дръпва чекмеджето на масата, вади револвер и бум. . . Жена му пада.

«Божичко» — пищи тъщата! Бум — и нея. . . Тича големият син. . . Бум — пада и той. . . Ужас, кръв. . . сензация. . .

Хиляди дяволи! Пак нищо. Една слугиня изтърсва някакъв килим:

Пак вървя. В джоба ми има само един лев. Изваждам лева и го подавам на едно циганче и му казвам:

— Я иди плесни един шамар на онова момче!

Изваждам и бележника и чакам резултата. Циганчето ще го удари. Момчето ще го ритне. Ще се намеси господин, втор, трет. . . цяла навалица. Препирни. Двама се сбиват и т. н. Циганчето грабва лева, тича към момчето, обаче изведнъж свива по напречната улица. Ах, вагабонтиът! То ме изигра. . .

. . . Не върви и това си е! Видя се, че днес нищо няма да се случи. . . Редакторът ще се сърди. Може би ще ме уволни! Пък нека ме уволни. Ето Гошо се завърна. Той обеща в неделя, непременно в неделя да ми върне 200 лева, които ми дължи. . . С тези пари ще проживея, докато си намеря друга работа. . . Но каква е тая навалица? Тичам. Изморен кон паднал. От устата му тече пяна. Навярно ще умре. . . «Напоследък каруцарите са надминали тигрите със своята жестокост. Така днес на «Мария Луиза» един кон умря в най-жестоки мъчения благодарение. . .»

— Настрана, настрана! — вика тълпата.

Прекъсвам писането и поглеждам — проклетие! Конят станал. Що му трябваше да става! Нали по-добре щеше да бъде, ако беше се отървал?

Пак крача. Ето една бабичка се плъзва. Изваждам бележника. Навярно няма да стане. Но и тя става. . . Нямам късмет и туйто.

— Какво? Самоубийство ли? Чакайте! . . . Дайте път!

— Самоубийство ли? — питам една слугиня.

— Да, студенто се самозастреля!

— Браво, bravo! Така трябваше! Много хубаво направил — викам аз, прегръщам слугинята от благодарност и хуквам по стълбите. . .

— И ти няма да свършиш по-добре! Още сега не си тамам — измърморва слугинята.

Влизам в стаята. Бележникът е в ръцете ми. Разбутвам навалицата. Лицето ми свети от радост, обаче изведнъж краката ми се подгъват. Не успявам да се задържа и падам на едно канапе. . . Самоубиецът Гошо — Гошо, който умря, в неделя щеше да ми върне 200 лева, Гошо — единственият човек, който ми дължеше. Ах, защо не беше се самоубил в понеделник!

Някой ме поръсва със студена вода.

— Какво ви стана? — пита ме разплакана женица. . .

— Нищо, зле. . .

— Можете ли да ми кажете как се казвате, какъв сте на покойника, откога го познавате и какви според вас са мотивите на самоубийството? — пита ме млад, добре облечен господин.

— Защо ви е нужно това? . . . Кой сте вий?

— Аз съм рапортър. . .

— По дяволите и аз, и вий!

Не, сякаш не бяха това очи на мъртвец, а две бестящи стоманени остриета, чийто отблясък бе изтъкан от лъчите на някаква студена маса от помръзнало проклятие, неизказано негодувание, от вкаменен ужас и непрошепнат въпрос. И този поглед на мъртвешките очи отвори кървава цепнатина в моя мозък и се вгнезди дълбоко, дълбоко в сърцето ми...

Ясно си спомням всичко. Безмълвната есенна нощ току-що беше обвила в траурен креп влажната земя. Небето беше забулено от черни, плътни облаци и само на запад това було се прорязваше над самия хоризонт и дълга синя ивица нарушаваше общия тъмен фон. Беше тихо. Като че ли оловна ръка се беше сложила върху земята и всичко замираще под нейната тежест и студенина. Гъстият мрак сякаш беше напоен с черно проклятие и изстинала, лепкава кръв, които тровеха дробовите, спираха биенето на сърцето и задушаваша...

Помня — дълго седяхме до полуразрушената ограда, прилепили ножовете на пушките о пламтящите си бузи, и се мъчехме да приказваме непринудено и весело за миналото и бъдещето. Настоящото беше така неприятно, така тежко и властно, че считахме за священи дълг да го настъпим, да го задушим, да го покрием с полупрозрачния саван на веселите истории. Но напразно!... То с огнени букви бе написано в разрушенията на войната, която днес е изиграла тука кървав танц, препускала с черен кон сред пълни с живот тела и премазани от него, срязани от нещадна коса. Те бяха се прострели като златни класове, налетени от страшна буря. Това настояще изпъкваше като намръщен исполин, събрал вежди, скръстил ръце на гърди и впил остър поглед в далечината, мъчейки да прочете утрешния ден. И ние, изгубени в неговата сянка, плахи и жалки пълзахме около краката му; закривахме очи, за да не го гледаме, обаче през пръстите си ярко и

рязко виждахме неговия черен силует, изправен наравно с планинските върхове.

На три пъти започвах някакъв весел разказ. Търках с ръце горящото си чело и се стремях да събера пръснатите си мисли, да си припомня ясни дни, за да влея в моята и неговата душа малко светлина. Напразни усилия! Спомените се бяха пръснали като подплашено стадо сърни след гърмежа на ловец. Думите бяха изгубили всякакво значение и аз разправях монотонно и безцветно. И скоро мълчанието като огромна черна птица кацваше над самите ни глави. Усетили студенината, полъхнала от размаха на нейните криле, ние се споглеждахме.

— Продължавай — настояваше той.

Аз покорно почвах да размотвам сивото кълбо на своята история, обаче нишката скоро се скъсваше и ние пак усещахме студенината на мълчанието.

— Слушай тогава аз да разправя нещо — предлагаше той и тутакси започваше да описва с още по-глух глас някаква скучна любовна интрига. Аз се мъчех да слушам, правех усилия да съсредоточа своето внимание, но схващях само звукове, лишени от смисъл и представа. Думите леко и несетно се плъзгаха по моето съзнание. Чужди и непонятни, те не оставяха никаква следа по него. Сякаш бяха бързокрили ластовички, докосващи с гърдите си спокойна езерна повърхнина, която отражава пепеляво, знойно небе.

— Много неприятно вие това куче — забеляза неочаквано другарят ми.

— Наистина, като че всичко е ясно за него — отвърнах аз и се вгледах в мрака.

Едно куче стоеше край пътя на малка могила и непрекъснато виеше. Черният му силует бе попаднал тъкмо в безоблачната светла ивица и всяко негово движение рязко се очертаваше.

То бавно протягаше напред своята шия, допираше муцуната си до земята, а след това, прорязвайки мълчанието на нощта със зловещ вой, почваше полека да вие и вдига глава нагоре, като че ли отправяше жесток укор към безмълвните небеса.

— С удоволствие бих му изпратил един куршум,

би ме облекчил краят на неговото виене — процеди другарят ми.

Наистина, в тоя вой имаше нещо зловещо, нещо мъчително. Бедното животно чувствуваше ужаса на цялата картина; то бе преживяло бурята на миналия ден, то бе помирило изпаренията на кръвта и бе чуло тътнежа и отчаяните стонове. И като че ли неговият мозък не можеше да побере всичко това. То привеждаше глава, замлъкваше за минута, обръщаше се наляво-надясно, душеше въздуха, пак изправяше бавно-бавно муцуната си и почваше да вие.

И този вой, протегнат, замиращ в тишината, ми се струваше съчетан от хиляди, хиляди лепкави пипала, пипалата на безброй чудовища, които гъмжеха в мрака. Проклятие звучеше в това виене, проклятие, което като хладно обятие на ядовита змия притискаше сърцата ни...

— Коста, да пообиколим — предложих аз.

Другарят ми стана, без да отговори.

Тръгнахме. Надясно се чернееха неприбраните още трупове. Те повечето бяха паднали по лицата си. Любопитство, примесено със състрадание и ужас, приковаваше нашите погледи към тях. Напразно извърщахме глави. Нещо властно, някаква огромна магнитна сила привличаше очите ни... Близо до нас, край дънера на оголено дърво, чиито клони приличаха на протегнати черни ръце, лежеше труп. Той беше ничком, с лице заровено в окапалите листа, и сякаш самичък белист, отбрулен от безмилостната ръка на войната.

Минахме край него и се спряхме.

— Кой ли е? — едновременно прошепнахме и двамата.

Това «кой ли е» проряза съзнанието ми, изпълни душата ми с любопитство и бурна печал и заблестя като остър, заповеднически меч. Обърнахме трупа и осветихме лицето му. О, колко неща се четяха в изражението на това бледо, юношеско лице! А очите му!... Не, очите му не бяха очи на мъртвец. Те говореха, те питаха, плачеха и проклинаха!

В тях бяха съчетани хиляди думи, не... хиляди мъки, въпроси, мечти, скърби...

В тях се разказваше за светли младенчески дни, за

родна стряха, за огнени очи на палава девойка, за пъргави наивни братчета, за баща, за майка...

Те шепнеха за света и сребрилата лунна нощ, за светлата зора и теменужната привечер, за пъстрите цветя и бистрите потоци, за свежите морави и тучните поля. Те плачеха за свежата пролет и меланхоличната есен, за златното лято и снежната зима! Те плачеха за живота!...

Те разказваха за угаснали надежди, за стихнали копнежи и помръзнало щастие...

«Кому бе нужна моята младост, моята свежест, моите сили? — питаха те. — Може ли някой да ми възвърне поне за един ден, поне за един час, за един миг това, което никога не исках да изгубя? Може ли? Проклет да бъде войната, тая черна рожба на смъртта!... Проклет да бъде оня демон, който научи човека на братоубийство, проклет да бъде оня час, в който човешката ръка изкова страшен меч вместо работен плуг!»

... Не, това не бяха очи на мъртвец. Това бяха две стоманени остриета, потопени в отрова, които се впи-
ваха в сърцето и мозъка. Погледът им беше лъч от
някаква студена маса, наслоена от помръзнало прокля-
тие, от непромълвени въпроси, от неизляно възмуще-
ние и вкаменен ужас...

ПИСМА ДО ОНЯ СВЯТ

(ФЕЙЛЕТОН)

ПИСМО ПЪРВО

Ето две години, друже, откато се пресели на оня свят. Две години, откато фугасът отнесе тялото ти на 3—4 метра встрани, а душата ти, навярно, много по-далече. Да, много, много по-надалече, защото в противен случай ти би си плюл на петите и би се смъкнал при мене, грешника, за да си искаш онези 120 лв., дето ми зае в «Бохемия». Това ме навежда на мисълта, че е хубаво да има човек умрели кредитори. Едно ме е страх: взех напоследък да се занимавам със спиритизъм, та кой знае. . . Виж, че си се изтърсил на някой сеанс пред мене и, ни повече, ни по-малко, вземаш, че ме пипнеш за яката със сладкозвучното възклицание: «Скоро парите.» Ех, друже, пази се от подобна глупост. Ти си дух и съвсем не пишеш мастика. Защо ти са пари?

Та така. . . две години. През тези две години станаха много събития по грешната ни земя и кой знае вие, небесните същества, дали сте ги наблюдавали. Както знаеш, ний бяхме обявили война на изток, запад, север и юг, а пък чергата ни беше малка. Ходихме на ргопепаде из Сърбия, посетихме албанските чукари, бяхме на зимна дача чак на Серет и стана каквото стана, та се събрахме в орехова черупка. Здраве да е! Ти знаеш, че ние съвсем не се интересуваме за териториални придобивки. Стига ни славата, а плюс това, ако стане някога въпрос чий е Балканският полуостров, не ще и съмнение, че с археологически разкопки, сиреч с кости-те на стотиците хиляди българи, ще докажем своите права. Сега по нас е спокойно. Борис Вазов съвсем не бие звънци и не вика, че дванайсетият час за намисане е настъпил. Кръстьо Станчев пък се отказа от пропагандиране пангерманизма на Балканите, а се зае с много по-доходна работа — образува политически съюз на камбанарите, с който разчита по парламентарен ред да поеме властта, тъй като броят вече 200 члена камбанари. По политиката много не мисля да ти пиша,

тъй като виж, че ме накарали насилствено да поема властта. Мислиш ли, че не е възможна подобна работа? Ба! След като д-р Данев, който в 1913 г. самичък се провикна: «Ум царува, ум робува, ум патки пасе! Спасявайте България, политиката ми фалира!», днес е пак министър, и то под културното шефство на Ал. Стамболийски, защо и аз да не стана поне министър на земледелието, като към него се причисли и клон «Анализ на спиртните питиета»? Да, друже! Също аз мога да стана и директор на прехраната, за да се прехранвам в тези гладни години. Ти навярно си слушал за културната роля на тази дирекция, с която подробно ще се занимава в друго писмо.

Стана дума за прехраната, та ми дойде на ум, че ти в продължение на 7 дни си служил за прехрана на гарваните и гаргите, тъй като не могли да те приберат. На някои приятели много им беше мъчно, че такава участ сполетяла трупа ти. Санким те са по-добре. Тебе поне мъртъв те късаха гарваните, а нас същите живи ни ръфат. Думата е за благовъзпитаните гарвани, които носят фракове и бомбета, пият кафето си в «Панакс» и носят нежното име «спекуланти». Тях ще ги срещнеш на всяка крачка поединично или на ята из булевардите, разсъждавайки къде по трупа на Българийката е останало малко кожа или месце, за да задоволят ненаситните си търбуси. Ех, Жорж, Жорж. . . Един дава следния мъдър съвет за вразумяване на нашето племе: да се преброи цялото население и да се раздели точно на две половини, па всеки да вземе по един сатър и да удря. Последният, който остане жив, да се обеси самичък на някоя суха върба. Нали добра идея! Само че едно ме тревожи. Последният няма да се самообеси, тъй като ще бъде някой спекулантин, и вместо такъво трагично решение чисто на просто ще телеграфира на някой свой колега в странство: «На износни условия предлагам 400 000 000 килограма прясносолено месо.»

Мислех да те търся в ада. Знаеш, и ти, и аз си имаме земни греховце: къси истории с дългокосите, дребни закачки с едрите бъчви, взимахме назаем, без да мислим даже да ги връщаме и пр., и пр. Обаче аз си спомних, че ти си женен човек, т. е. прекарал си чистилището, спомних, че не си бил през войната кмет, пристав или околийски началник из Моравско и Македония; сетих се, че не си заемал интендантска длъжност, нито пък си бил домакин на болница, и реших и постанових: Жорж е в рая. Така, покойний мой другарю! В рая навярно си добре и сигурно вече си се запознал с небесните примадони, които според мене не се различават твърде много от земните си сестри. Евините дъщери там, както разправят някои скромни служители на Венера, били в костюми за баня, без да държат сметка, че Пастухов ще им състави акт за явна съблазън. Впрочем, ти не познаваш последните деяния на Кръстьо, който успя да запази равновесието на България, но разклати същото на партийката си. Знам, че и ти като мене си неутрален, та съвсем не можеш да си представиш какъв беше Пастухов. Ако се взреш в него през очилата на тесняците, той е нещо като допотопен крилат хищник или цербер пред вратата на буржоазията, ако ли пък го разгледаш като широк, ще намериш, че той е нещо като Рамзес II с добродетелите на св. Спиридон чудотворец плюс благочестието на Дева Мария.

В няколкомесечната си служба на народняците Пастухов се показва добър аргатин, икономиса 39 народни представители, с която зестра се опита да се ожени за такава Санда Дружбашка. Стана какво стана, но Кръстьо се плъзна на динена кора, а така Санда се ожени за чорбаджията му — благочестивия Маджаров. Тесняците възликуваха, а демократите се събудиха за момент и прозявайки се, иронично се усмигнаха. Пастухов показва ред фокуси — последната дума на изкуството, — обаче рекорд държи, без съмнение, заповедта му за явната съблазън. Ти знаеш, че сме възприемчив народ. През войната ние твърде много се одялахме, особено представителките на нежния пол.

Българката стана едновременно германка, парижанка, гъркиня, сенегалка и пр., и пр. Трудолюбива като немкиня, тя се отдаде на интензивен труд из булевардите и тъмните къшета; елегантна като парижанка, тя смъкна деколтето си до кръста, откривайки безплатно прелестите на недомитата си шия; хитра като гъркиня, тя почна да служи на отечеството, пропагандирайки националните идеали между всички иностранци; изтънчена в своя вкус, тя накичи ръцете, ушите и краката си с метални дрънкала, за да даде пълна илюзия на сенегалците за техните дулцинеи около екватора.

Разбира се, трябваше да се предприеме нещо. Почна се боязливо интерниране на пеперудките. Последните отиваха на дача и се връщаха напълно поправени. . . телесно. Подплаши ги Пастухов с «явната съблазън», а те се снабдиха с по няколко екземпляра от тази заповед и ги налепиха на вратите си вместо червени фенери за реклама. Практични сме ний, българите, и туйто! . . . Едно време Исус I изгони с бич търговците от храма. Де да видим дали Исус II с цепеница ще вразуми нашето племе. . . на първо място търговците на души и продавачките на плът. Хайде, довиждаме. . . т. е. до писване. (Аз забравих, че си на оня свят, а пък съвсем не мисля да те посещавам в близко бъдеще!) В третото писмо ще ти пиша нещо за Исуса II, който казва своите притчи и мисли в зоологическата градина, наречена «Народно събрание», на чиято фасада някой написал «Съединението прави силата», навярно за да се пошегува със сговора на обитателите му.

Вашингтон и пр. ще имат навярно щастието да представят тези снимки като «Сензационен филм. Преминаването на една турско-татарска орда през Урал в VII столетие след Христа».

Та народняците, които от биографията на Ботьова знаят, че той често е бил в мизерия, ще ходатайствуват да бъде назначен старши фигурант в тая експедиция. . . Но много зле би си изпатил няколкочасовият капитан на «Радецки» от косонастръхвателната организация С. Р. Ей-богу, тези почтени членове на тая организация така биха подплашили Ботьова, че той веднага би се върнал в ада, където непременно е осъден на вечни мъки — едно, защото още в Букурещ е прилагал експроприацията на чорбаджийските каси, и, друго, защото не е бил гоен и сочен барем като най-слабия от синодалните старци.

Тази банкерска организация С. Р., която проявява своето съществуване само чрез хумористични афиши, плюс това би го дала под съд за обида. Тези хора са такива честни души и такива мъдри патриотически глави, а пък Ботьов още някога взел, та написал:

Ще да пия напук врагу,
напук и вам, патриоти!
Аз веч нямам мило; драго,
а вий . . . вий сте идиоти!

Не, Ботьов няма нужда да слиза на земята. Хич му не трябва. Най-хубаво е да си седи в ада и да се моли за подобрението на българската валута и успяването на Търговския отдел при Дирекцията на СГОП, а ний, когато му стане скучно, ще пратим да го снимат на кинематограф сред адските пламъци, за да пледира българската кауза пред Уйлсона. . . Sancta simplicitas!

СТРАШНИЯТ СЪД

Едва направил няколко крачки, старият banker Людоев трепна и уплашен се огледа. Стори му се, че ведно с него в коридора се вмъкна и някой друг, някой странен и непознат гостенин. Разтревожен, той мигновено обгърна с поглед цялата стая, но нищо подозрително не се забелязваше. Все пак в стаята сякаш присъствуваше второ лице, друг, чужд и невидим човек и неговото присъствие лъхаше ужас, студенина и закана. Людоев прегледа всички ъгли, надникна зад гардероба, приведе се под кревата и поуспокоен, позвъни. Яви се камериер и сънливо се поклони.

— Донеси ми бутилка вино. Вземи и сифон сода! Камериерът излезе. По коридора глухо прозвучаха стъпките му и скоро замряха. Минаха няколко минути. В стаята бе тихо. Само едрият стенов часовник ритмично напъваше монотонната си песен. По улицата прогърмя файтон, но скоро тропотът замря, удавен сякаш в черните вълни на нощта. Людоев пристъпи към прозореца, но мигновено спря, отпусвайки немощно ръце, изтръпнал от почуда и страх. Зад гърба си той чу леки стъпки, сякаш някой пристъпяше на пръсти. Лъхна странна студенина и нечий глас ясно, отчетливо прозвуча:

— Заповядайте, г-н банкере!

Този път нямаше място за съмнение. Людоев много ясно чу това «заповядайте». Ледни тръпки пропъляха по цялата му снага и сякаш се събраха над темето му. Някаква властна сила притегли очите му и той, тих и покорен, се извърна. Пред него, подпирайки се леко на масата, стоеше бледолик младеж в широка бяла дреха, чиито поли допираха до пода. Ясно руси къдрици се спускаха от двете страни на лицето му като ярък ореол, а погледът на сините му очи ту блясваше хладен и заплашителен като стоманено острие, ту се премрежваше от тиха печал и братско състрадание.

— Заповядайте, г-н банкере — повтори младежът с глас, в който молбата се преплиташе с желязната повелителност.

Людоедов видя в ръцете на младежа малко порцеланово табло с винена бутилка и средновековна медна чаша. Банкерът потърка очите си. Не, това съвсем не беше камериерът му. Макар и чужд, този младеж криеше в лицето си някакви познати черти. Старият banker напразно измъчваше мозъка си. Нищо не можеше да си спомни. Това лице беше тъй познато, тъй близко, а тъй чуждо, хладно в същото време. . . Банкерът стоеше като мраморно изваяние. Някаква огромна тежест легна върху плещите му и някаква жилава, хладна ръка стисна шията му. Челото му се ороси от едри капки пот. Искаше му се да завика за помощ, но страхът бе помразил гласа му. Ето, младежът още по-настойчиво повдигна подноса, в очите му блеснаха някакви синкави пламъчета и Людоедов почувствува, че трябва да поеме чашата. Блед, треперящ, той поднесе чашата към устните си и тутакси ужасен, с широко отворени очи, я хвърли на пода. Необяснимо как, bankerът разбра, че това не беше вино, а кръв — топла човешка кръв. Като отровна стрела се впи в съзнанието му мисълта, че също такава топла човешка кръв той е пил много, твърде много, че всяка капка в жилите му е чужда кръв, че целият той е изпълнен с кипяща чужда кръв, която се разливаше из жилите му като разтопено олово. Тръпнещ, той се огледа. Бледоликният момък бе изчезнал, но на мястото му Людоедов съзря голямо кърваво петно и това петно се разливаше, пълзеше по мебелите и стените и скоро цялата стая се изпълни с топла кръв, която душеше, давеше и погнусяваше. А ето, сякаш всичко в стаята се раздвижи и съживи. Мебелите заскърцаха със злобен смях, масата зариде с остър женски плач, картини, шкафове, книги. . . всичко зашепна, застана. Изведнъж електрическата светлина потъмня, но в стаята беше още достатъчно светло. Кръвта сияеше с рубинен блясък. Людоедов в безпомощност се отпусна на едно кресло, но в миг подскочи. Това съвсем не беше кресло. Това беше умрелият отдавна още градинар — измъченият дядо

Димитрий. Па и всички вещи, всички мебели бяха станали полуживи окървавени човешки същества.

— Дядо Димитрий, дядо Димитрий. . . — застана bankerът — нима това си ти?

Старецът се усмихна болезнено:

— Нима не виждаш, че всяка твоя дреха, всеки предмет, всяка твоя собственост съдържа в себе си някой дядо Димитрий? Един ли умря, за да живееш ти? Погледни. . .

Костеливата старческа ръка сочеше дълга верига измъчени, прегърбени люде. И във всеки от тях Людоедов позна един от своите роби. А зад тях, далече зад тях, се разкри бранно поле. Банкерът видя как вълни озверени люде с рев налитаха един върху друг. Видя как смъртта косеше младите, пълни с живот тела, чу тътнежа и стоновите, разбра ужаса и погнусата. Разбити черепи, разкъсани тела, премазани членове и кръв, топла човешка кръв, която бликаше в червени вадички и се стичаше в огромен поток, кървавия поток на Войната. . . А доле, в тихата долина, тоз поток се обръщаше в звънка златна река, от която гребяха стотици изнежени ръце. И между тях bankerът видя своите. Но картините бърже се сменяваха. Пред очите на Людоедова се изпречиха черните подземия на мините, дето голите тела се изпъваха в тежък замах и лъскавото желязо се впиваше в черните недра на земята, ронейки едри парчета и повдигайки едри кълбета черен прах. А от челата се стичаха тежки мътни капки пот в шумящ бронзов ручей. Ручеят стенеше и бавно извиваше из обжарените поля, дето притегляше кървавия пот на жетварите, минаваше край фабриките, работилниците и бедните хижи и растеше, непрекъснато растеше. А доле, в тихата долина на безделието, този мътен поток се обръщаше на светли бутилки вино, на разкошни тоалети, на златни накити, на разгулни пиршества. . . И само десетки ръце черпеха, но между тях Людоедов пак съзря своите. . . Но ето старикът повдигна глава, мощна закана блесна в очите му, сградата се разлюля, стените попукаха и от всяка тухла. . . погледна жълт, усмихващ се иронично череп. А откъм прозореца бликнаха вълни от утринно сияние, поне-соха се странни, нечувани досега химни и някаква

чудна свежест нахлу в стаята ведно с громкия тътен на разразяваща се буря. Банкерът Людоедов стана и с треперещи крака пристъпи към прозореца. И видя той как потокът от кръв и пот се беше преобразил в тътнещо море.

На улицата, на широката каменна улица, шумеше море от хора. Громък вик, тържествен и страхотен като рева на полунощна буря, тресеше въздуха. Над хилядите глави яки жилести ръце дигаха огненочервени знамена. Високо, високо се развяваха знамената, плющяха, пращяха, а бурният вятър пилееше техните гънки. Огромното пурпурно слънце ту се изгубваше зад черен разпокъсан облак, ту, плъзнало в ясната синева, заливаше с вълни светлина многобройната тълпа. Велик и мощен бе устремът на туй войнство. Рухваха високите стари здания, сриваха се дворци, кули и замъци, облаци дим и кървави пламъци преграждаха пътя на човешката вълна, но в миг стихваха и гаснеха, пламвайки наново след малко. Като пустинен ураган налиташе и ревеше тълпата, земята тътнеше, дърветата смилено привеждаха чела, а високо, високо към небесата се носеше тържествият химн на свободата и в него звучаха и нежността на братската любов, и заканата на кървавия бунт...

— Господи, господи, какво е туй? — простена Людоедов.

Старецът се усмихна:

— Нима не виждаш? Това е страшният съд на робите.

КЪМ БАНКИ

Разбира се, в Банки отиват не само тия, които имат банки. Можеш да бъдеш простосмъртен чиновник или вечподвижеш се рапортър и по една или друга причина пожелаваш да подсладиш битието си чрез една сантиментална разходка до някое курортно място. Особени приготовления за това не се изискват. Първа и най-съществена длъжност е да мобилизираш красноречието си и призовавайки 14-те точки на Уйлсона, да се явиш пред някой приятел със скромната молба за един още по-скромен заем. И ако щастието кацне вместо на рамото в портфейла ти във вид на многоцветна банкнота, то не остава нищо друго, освен да влезеш в някоя колбасница, за да си купиш четвърт килограм доброкачествени унгарски салами. Макар произхождението и съставът на тия салами да са мистични като експресионистична балада, все пак, като абстрахираш обонянието и вкуса си до второ разпореждане, можеш по един най-християнски начин да се запътиш за гарата. Като добър българин на гарата ще стигнеш две минути след заминаването на влака и ще въздъхнеш: «По-добре късно, отколкото никога.»

Наистина, тази пословица би заместила 15 валерианови капки, но все пак не винаги този ред на думите ѝ е достатъчно утешителен. Така например един столичен адвокат изпуснал влака, и то когато на другия ден трябвало да се венчава в Пловдив. Той тоже въздъхнал: «По-добре късно, отколкото никога» — когато би трябвало тази пословица специално за венчаването му да бъде трансформирана в реалистичния образ: «По-добре никога, отколкото кога и да е»...

Изглежда, че нашата компания не е била от абсолютно добри българи, защото стигнахме 6 минути преди третия звънец, в момента на най-ожесточения пристъп към гишето. Много законопроекта минаха през камарата, но чини ми се, че още един би трябвало да

намери своето заслужено внимание — законопроектът за използване двигателната сила край гишетата и трамваите. В страната ни пребивават достатъчно чужди инженери, пък и нашите биха могли, и все това народно богатство, което по подобие на водните сили можем да кръстим трикоълорни възглища, стои неизползувано.

А само публиката край княжевската спирка би дала толкова енергия, която, изчислена в конски сили, би озадачила и Едисона. И наистина, би трябвало по-сериозно да се погледне на един такъв законопроект, особено през летния сезон, когато водата намалява и ето няколко дни вече как столицани вечерят любеници на лунно осветление.

С такива народополезни мъдрувания неколцина от компанията се вмъкнахме в човешкия въртоп пред гишето и направили една суха баня, полуживи изскочихме на перона. Влакът бе композиран, както всеки неделен ден, празнично: локомотив и седем-осем вагона за 8 или 55 същества. Право да си кажем, в нашия вагон нямаше точно 55 души, макар че един от пътниците ги изкарваше 56, смятайки двойно двама господа, които по диаметралните измерения на своите благоутробия най-малкото бяха столични търговци. Дали локомотивът се подиграваше с техните пъшкания, или те имитираха боботенето му, не беше особено ясно, но хорът на тези три приблизително еднакви гърла беше доста внушителен. По-младият от двамата едрокалибрани господа изглеждаше особено мистериозен с отпечатъка на детска ръка върху бялата си жилетка, отпечатък от сажди, прах и подобна рода наслоения, който едно русо момиченце му лепна без всякаква зла умисъл при качването.

Останалите спътници бяха простосмъртници като нас, изключвайки госпожата с маркизетната коприна и нейния Жорж. В ъгъла с особени възторжени овации от публиката се настани един еврейски квартет, който само до Божурище изкара без прекъсване «Царицата на чардаша», «Феята на карнавала» и всички останали оперети от репертоара на «Свободният театър» и «Ренесанс», след което повтори и потрети про-

грамата, превеждайки текста на френски, а мелодиите на староеврейски.

На вратите, провиснали краката си, седяха опозиционерите на квартета, негодуващи, че в момента на сърдечен и музикален изблик биваха заглушвани от еврейските си събратя. И скандално беше. Тъкмо когато техният диригент започваше «Баща ти, Ленче, в евтино време даваше зестра 600 лева», квартетът ускоряваше темпото в такт с тракането на колелетата и разливаше звуковете на «Тъй като бил, тъй като бил, от калай бил този войник» по такъв начин, че Мими Балканска веднага би подавала оставката си от «Ренесанс», ако ѝ предложеха да изпълни същото парче. Но не само Мими страдаше от тези концерти. Госпожата с маркизетната рокля запущваше ушите си и мръщейки се срещу своя задрямал Жорж, мърмореше: «Това е вече ком-пелеметриран фалш.»

Неизвестно как и защо във вагона настъпи внезапно оживление. Всички настанаха и почнаха да гледат назад. Жълтееше се монотонното поле, релсите се губеха назад и освен маранята, която трептеше над пожънатите ниви като крилцата на милиони птички, нищо особено не оправдаваше тревогата. Но най-сетне загадката се проясни.

— Е, голяма работа — въздъхна Жорж. — 6 яйца и 300 грама кашкавал. . .

— Да, но и чантичката ми. . . имах едно неотворено бурканче. . . Аз ти казвах да не дремеш, че ще я изтървеш. Страшни типове сте вие, мъжете. . .

Жорж погледна жена си и без да е чел Вайнингеровия «Пол и характер», кипна от злоба, но разбрал неблагоприятното стратегическо положение, предвска:

— Е, нищо де. . . може да се намери. Ако не се намери, пък ти да си жива!

Последното пожелание успокои съпругата. Разбрала, че цената ѝ е все пак по-голяма от пътната чанта с варени яйца и 300 грама кашкавал, тя почна да любезничи:

— Жорж, ами ти си на течение. . . Ами ти ще настинеш. Моля ти се, ако ме обичаш, премести се. . .

Влакът продължаваше да пухти в съзвучие с пъшкването на двамата господа, от които старият бе станал

дваж по-интересен, отколкото събратът си. По невидими пътища върху голата му глава бяха долетели десетина морави петна. Дали някой бе настъргал върху главата му химически молив, или тъмносиният му костюм под влиянието на изобилната пот променяше цвета си, не знам, но голият лоб се очерта като глобус с морета, реки и материци.

Наближаваше Банки. Еврейчетата пламнаха от ентусиазъм, сякаш това не беше блудкавото село Банки, а обетованата земя. Но изведнъж, с необясним патос, диригентът на опозиционерите се провикна «Ето връщаме се ний» и във вагона всеки поднесе ръце към ушите. На гарата курортната аристокрация дъвчеше варени царевичи и кръшните еврейски смехове се примесваха с високите разговори и сърдечните привети на изпотените познайници. А далеч над пожънатите ниви лятната мараня трептеше с крилцата на милиони прозрачни птичета.

ЗАКОНОПРОЕКТИ

Ние сме бедни хора, другари, а понеже сме бедни, разбира се, сме и грешни. И ето един ден добрият господ Саваот, самодержец всемирнен, намира в кафето си, поднесено му от отец Панфутий, една полужива муха. Понеже е господ, той няма да я убие. Все пак той ще се разгневи и понеже времената са не особено мирни, той ще си направи сметката и няма да се ръзсърди нито на отец Панфутий, нито на някой от арахангелите си, а на някой от грешниците земни. И прав си е човекът. . . пардон, господ. Виж, че се поспречкал с небесните си слуги и те му обявили стачка или чисто на просто, както италианските работници, го накарат да си вземе книжката от касата и довиждане, дево Марийо! Всемирната фабрика остава в ръцете на работниците, а господ по налъми отива да търси съветите на Връбчо Добриянов!

Не, господ си е разумно същество! Той няма да се разсърди нито на светиите, нито на арахангелите, а на някой земен грешник, който съвсем не подозира чакщата го участ и спокойно си купува една лубеничка за вечеря. И как мислите ще излее господ своя гняв? С мълния, с потоп, с огнен дъжд, буря или чума? А, не! Съвсем не. Човечеството води 5 години война и тези ужаси на дядо господата вече си нямат ефекта. Чисто и просто Саваот, след като намери мухата, свива вежда и я пуска, като ѝ посочва грешника земен, който си купуваше лубеничка за вечеря. Полита богопомазаната муха към град София и хоп — право на лявото ухо на грешника. И представете си, че този човек съм аз, почувствувал се богопомазан (нали мухата беше в кафето боже!), и че озарен от дух свети, аз веднага оставям лубеницата и право в книжарницата. След 10 минути аз съм пред масата си и почвам да пиша законопроекти. Но понеже не съм окончателен и чисто-кръвен земеделски депутат, не ми върви и трябва да

прибягна до някои магии. А те са малко. Първо: изгарям студентската си книжка, изхвърлям през прозореца всички правописни речници и коли по правото и слагам под себе си библията, за да ми е по-високо. Второ: обръсвам си врата, слагам една възглавница на корема си, за да изглеждам по-шкембест, и ето ме дружбашки законодател. Туйто! Сега внимание:

1. Законупруект за парламента.

Член единствен: Всички предложени от земеделски чилиак законупруекти са приемат без дибати.

Мотиви — за да нема въобще гюрлютия.

2. Законупруект за поясите.

Член първи: Когато на някои дипутатин му се влачи пояса по дъските, нукуй нема право да го на-стапва.

Член втори: Който го настапи, усвен дето го заплаща, ами са изключва и от три засидания.

3. Законупруект за съществителните имена.

Никой не може да произнася думите: арсинал, корупсия, скъпутия, гешифтарство, народен мъгазин и пр. обидни думи.

4. Законупруект за спането.

В случай на случайно спане на който дипутат през време, кугато са гласува, комшията му има право да гласува с две раце, за да не са губи гласа.

5. Законупруект за песните.

Забранява си на даскалята да пеят разни идни руски любовни песни, защото тува е пруйвление на болшеvizъм.

6. Законупруект за тунелите.

За напред тренувете не трябва да минават през тунели, защото:

а) Става много тъмно.

б) Възползувани вследствие тъмнината, който харсзи ми откраднаха торбето с извара, кугато отивах за Плевин.

в) (Най-важно.) Като слезохме на гарата, достоверната ми сопруга събщи ми, че който я ошипъл за раката, което е противодържавно.

7. Законупруект за народността.

Тъй като се костантирува, че впоследствие бръсненито на мустаците почва да се прилича на немци, нукуй за напред не е позволено да се бръсни мустаците.

Зъбилежка: Който се залови да си бръсне мустаците, наказва се да ми изоре нивата без пари.

8. Законупруект за мълчанието.

Никой нема право да разправя налево и надесно, че имаме цензура, защото думата цензура не е българска, поради куето не може да има такива нещо по нас.

И тъй аз, в качеството си на депутат от народния земеделски съюз, оферирам пред парламентарния група с посочените горе 8 законопроекта. Ако министерският съвет посредством цензурата намери, че посочените законопроекти не са народополезни, аз ще съставя други осем, като предварително се посъветвам с Телефончето.

С извинение, Яким Егейски

СТОЛИЧЕН КАЛЕЙДОСКОП

БОЖА РАБОТА

Тази година Саваот изля своето благоволение към столичния град в три атмосферни явления: дъжд от лубеници, сняг от законопроекти и град от... подхвърлени деца. Лубениците вече презряха, законопроектите са зелени, а въпросът с новородените младенци е най-навременен. Разбира се, това е божя работа, но човек не може да не се позамисли, като всеки ден намира в колоните на столичните вестници по някой и друг младенец, за което съвсем не може да се обвиняват господа редакторите. Особено плодовит в това направление се показва септември, може би, защото е девети месец на годината. Едва ли Главната дирекция на статистиката се занимава с количеството, качеството и произхода на подхвърлените деца, но затова пък столичните стражари имат рядкото щастие да се забавляват с физиологическите последици на войната, а понякога и сами да влизат в ролята на бавачки, при което всичките им актьорски придобивки от цирковете бласват с един предполагаем блясък.

А подхвърлените бѣдни граждани на настояща България се умножават и умножават. Днес в градината при черквата «Св. Никола», утре до Халите, трети ден към Синодалната палата и пр., пр. А преди няколко дни един подобен младенец, без всякакви претенции да става Мойсей и извежда България към обетованата земя, спокойно посрещна слънчевия изгрев във Владайската река близо до Шарения мост.

Почти всяка сутрин, когато живият поток от чиновнички и чиновници плъзне към дверите на разните учреждения, разсъждавайки философски върху прелюдията на зимата — хремата, — иззад някой ъгъл кривне в ръце с бохчичка или шарена вълнена торба ухилен пазител на реда, тишината и обществения морал. От торбичката, напук на всички писани и неписани закони, някое новородено същество издигне своя глас

на протест високо, нарушавайки най-безцеремонно реда, тишината и обществения морал.

И ето, край стражаря се натрупва тълпа любопитни:

— Чакай да го видя, чичо — моли се малък продавач на цигари и се повдига на пръсти.

— Хайде, честито ти поколение — обажда се някой познат на стражаря и внимателно разтваря торбичката.

— Ох, ох, докъде стигнахме, как после няма да има гладия — мърмори прегърбена бабичка, кръстейки се, навярно, за да я опази господ от такава беля.

Приближават се и група ученички.

— Ах, какви сини очички — възкликват едновременно те, — колко е хубавко!

— Вземете го, ако ви се аресва, госпоице — благосклонно се усмихва стражарят.

Посмутили се, ученичките бѣбрат:

— А, благодаря... благодаря... Бабичката да го вземе... тя знае как да го гледа.

— Как да го взема, синко, когато утре-други ден господ мене ще вземе... Нека си го вземе този, на когото си е...

А мъжете в това време се споглеждат и загадъчно, гузно се усмихват под мустак и сякаш им се иска да попитат: «Да не съм аз, господи?»

СТРАХЛИВИТЕ МУСКЕТАРИ ИЛИ БАЙ ЯНКОВИЯТ ЩАБ И ОБЕДИНЕНИЕТО

(ТРАГИКОМИЧНА ОПЕРЕТА - В ЕДНО ДЕЙСТВИЕ С ИЗТОЧНИ
ТАНЦИ И ЗАПАДНИ БАЛЕТИ. МУЗИКАТА — НАРОДНИ МОТИВИ
С МИНИСТЕРСКА РАЗРАБОТКА)

ДЕЙСТВУЮЩИ ЛИЦА:

1. Бай Янко — главен акционер на фалиралата фирма «Общоделие» — облечен според сезона.
2. Капитан Кръстьо — полицейски министър от запаса. Облечен с избелели червеникави панталони и морава куртка. На лявата му страна само ножницата от шашка.
3. Сакар Леви — продавач на бензинови запалки «И вака може, и така може». Дегизиран, както си го знаем.
4. Господин Асен — трубадур. Автор на стихотворната сбирка «Болшевизмът и аз».
5. Чичо Джидро — кръчмар. Собственик на питиепродавница «Ами сега?»

ДЕЙСТВИЕ I

Сцената представлява кръчмата на чичо Джидро на ул. «Нишка». Чичо Джидро зад тезгяха си смята вересините. Над главата му портретът на Карл Маркс. От лявата страна на Маркса портретът на Янко Сакъзов с бомба в ръка. От дясната страна на същия — ликът на Шайдеман. На преден план — бай Янко.

Бай Янко (*седи до масата с оканица и пее соло*).

Тежко, тежко, вино дайте,
пиян аз дано забравя,
че освен стотина хайти
никой друг не ми остава!... Ах!

Чичо Джидро. Как никой друг не ни остава!
Ами масите? Масите са с нас!

Бай Янко (*плачевно*). Какви маси бре, братко?
Де ги масите?

Чичо Джидро. Ето ги бе, ето ги! Масите са
около нас...

Бай Янко (*зарадван*). Де ги бе, братко?

Чичо Джидро. Как да не ги виждаш бе,
джанъм! Ето ги: и столовете, и масите... всичко е
около нас!

Бай Янко (*въздиша*). Ех, тебе ти се шегува...
Добре ти е!

Чичо Джидро. Какво ми е добре! На, никой
не плаща вересии.

Бай Янко. Кой да плаща, когато всички си
заминаха.

Чичо Джидро (*елегично*). Заминаха... За-
минаха... Да-а... Заминаха си...

Бай Янко. Тежко... (*Трие си очите*.)

Чичо Джидро. Слушай бе, Янко... (*Янко
не го поглежда*.)... Янко!

Бай Янко. Какво?

Чичо Джидро. Слушай какво ще ти кажа...
я барем ти си плати членската вноска!

Бай Янко. Ех, че го рече! Тамам! Ех, братко,
тебе ще ти играят барем в Народния театър «Трите
хълма», ами питаш ли мене... Какво ще правя аз,
нещастник.

Чичо Джидро. Ще му се намери колят! Аз
ще пиша драми, ти ще играеш... Барем за актьор те
бива.

Бай Янко. Актьор ли?! Омръзна ми този за-
наят, джанъм! Толкоз години актьорство!... Актьорни-
чи в клуба, декламирай бабини деветини по площади,
играй революционни роли в парламента... и вместо
благодарност публиката те освирква и си отива!...
Ех, народ, народ! И туй било народ!

Чичо Джидро (*подскача*). Как, «Народ» ли!
Дай аз да го редактирам... Тъкмо кръчмата не върви.

Бай Янко. Какво подскачаш пък ти! Каква ре-
дакция те е патила!

Ч и ч о Д ж и д р о (*смучено*). Искях да кажа... ако може така някак си редакцията на «Народ»...

Б а й Я н к о. Мене ме е срам да го наричам вече «Народ», след като народът си отиде... А пък ти...

Ч и ч о Д ж и д р о. Ами няма да го наричаме «Народ». Можем да го прѣкръстим «Общее дело»...

Б а й Я н к о. «Общее дело» ли? Какво общо дело! Най-хубаво — «Частное дело».

От улицата се чува гласът на Сакар Леви.

Г л а с ъ т н а С а к а р Л е в и. И вака я може, и така я може! Хайде!

Б а й Я н к о. Джидро, я виж какво се е развикал този Сакар Леви навънка.

Ч и ч о Д ж и д р о (*назъртайки през прозореца*). Събрал неколцина души и им продава бензинови запалки. Кандардисва ги да си опърлят брадата, за «да си станал модерен човек».

Б а й Я н к о. Ох, мене отдавна ми гори брадата... (*Вика.*) Ей, Сакар, я мене ме зарежи! Опърли мустаците на ония левичари около Георги Бакалов... И за тебе добре, и за мене хаир!

С а к а р Л е в и. И вака кажи, и така може!... (*Отминава.*)

Влиза капитан Кръстьо. Подир него по чорапи господин Асен, който плахо се озърта...

К а п и т а н К р ъ с т ъ о. Не бой се бе, Асене. Щом си с мене, от никакви работници не бой се! (*Хваща се за ножницата.*)

Г о с п о д и н А с е н. Море, виж да няма някакъв работник... че знам ли аз!

Б а й Я н к о. Работници ли? А, няма, няма такава работа! Успокойте се!

А с е н и К р ъ с т ъ о. Слава богу! Отървахме се! (*Пянт.*)

Години на борческия пламък
на угнетения народ
потискахме с позорен камък
и с чорбаджийския хомот.

Душите пълнихме с заблуди,
с престъпна дрямка и лъжи,
заканата на много люде
над нашите глави тежи.

С кръвта на морните си братя
опръскахме се в първий ден,
умрели за борбата свята,
душихме живите без свен.

Б а й Я н к о. Остави тия тъжни песни, Асене, ами я кажи как върви генерал Врангел. Там ми е надеждата.

Г о с п о д и н А с е н. А бе и аз за негово здраве свещи паля, ама кой го знае и него. Уж напредва, а все в чиния играе казачок.

Ч и ч о Д ж и д р о. Ами какво прави Махно бе, джанъм! Тъкмо сега му е моментът и той да направи нещо. Партийката ни умира, а той кротува.

К а п и т а н К р ъ с т ъ о. Баба е Махно, баба! Аз да съм там, със 7 пристави и 24 жандари в два дни ще вляза в Москва.

Б а й Я н к о. Ах, сега да ги имамхе приставите. Разцепление ли? Шашки вън! Удряй на месо!

К а п и т а н К р ъ с т ъ о (*въздиша*). Ах, славно време беше тогава... А сега? Сега и демократите не ме искат.

Б а й Я н к о. Каква е тази гюрлютия? Чакайте! Тихо! Работници идат. (*Чува се полеха-лека издигающа се глъчка.*)

А с е н. Сега се спуска... Кръстьо! Кръстьо!
Хор от работници (*под прозорците*).

Ведно с великий пулс на бурята всемирна
ний сляхмe своя огнен ток
и поздравихме на Възток
и твърдостта, и битката неспирна.

Страхливецът е враг, а спящия — престъпник.
Тежко на тези, що вървят
из средния житейски път
и подлостта е вечният им спътник.

Б а й Я н к о (*тръперу*). Асене бе, я излез и им
кажи, че от болшеvizма няма файда... Кажи...
Излъжи ги нещо! Че иначе...

Г о с п о д и н А с е н. Слушайте, другари...

Г л а с о т т ъ л п а т а. Доволно сме слушали
престъпните ви слова! Доволно сте подрязвали крила-
та на общия подем. Предали Христа за 30 сребърника,
вий нямате даже смелостта на Юда Искаротски, за
да обремените някоя суха върба с грешните си трупове!
Стига!

В т о р и г л а с. Престъпници! Къде са министер-
ските ви кресло? Къде е черната ви слава! Във върхов-
ния момент, сред страшната буря, която клати осно-
вите на буржоазния затвор, вий не намирате думи, за
да опетните великото дело на революцията, вий не се
спирате пред нищо, за да приспите възбуненото море
от роби! Където се мяркат черните ви силуети, там и
колебанието, там и престъплението. Престъпници!

Б а й Я н к о. Нещо ми гори под лъжичката...
Вода!

Т р е т и г л а с. Вместо да си посипете главите с
пепел, вместо да скубете косите си и сами да се от-
дръпнете, за да не заразява мухълът ви здравите пше-
нични зърна, от които ще бликне хлябът на револю-
цията, вий сипете прах и зараза, омраза и мерзост!
Предатели, бъдете мъртви, защото мъртви се родихте,
а поискахте живите да приспите!

Б а й Я н к о (*се тръшва на пода*). Свършено!
Не мога повече!

Чичо Джидро и другите го поливат с вода.

К а п и т а н К р ъ с т ъ о. Жлъчката му се спу-
кала! Горкият!

Р а б о т н и ц и т е (*тръгват, пеейки*).

Покойници, вий в други полк минахте,
де няма пошла суета,
ний братски се целунахме, стиснахме
и вам навеки сбогом ний казахме
с закана на уста.

Г о с п о д и н А с е н. Да беше почакал, докато
Враигел влезеше в Москва! Ами той току скъса конеца!
Ч и ч о Д ж и д р о. Оставете туй, ами я някой да
отърчи да вземе първокласната катафалка.

К а п и т а н К р ъ с т ъ о. Защо първа класа?
Вземете второкласна.

Ч и ч о Д ж и д р о. Първа класа ще вземем. За-
слуги има човекът.

К а п и т а н К р ъ с т ъ о. Аз казвам: втора кла-
са... Всички сме със заслуги.

Г о с п о д и н А с е н. Първа класа... втора кла-
са... Това е вече класова борба. И това ли дочеках?
(*Пада до Янко в безсъзнание.*)

Кръстьо хуква под тезгяха. Чичо Джидро дърпа завесата
Завесата не пада, за да им се видят крливите ризи.

ПИСМО ЗА ЧУЖБИНА

Пешо Босяка

Виена, някоя градинска скамейка.

Опечалени Босяко,

Първо — прости, дето определям психическото ти състояние, без да бъдат пред мене три твои притежания: портмонето ти, табакерата и обувката, обърнати с подметките нагоре; второ — прости, дето адресирам писмото си до скамейката, която може би вече е престанала да бъде твой безплатен креват, и, трето — прости, дето продадох останените ми на съхранение летни панталони. За първите две неща вярвам да ми простиш, за третото — малко се съмнявам, допускам, че ще ми изпратиш заявление с гербова марка — въпроса «как се осмели?» — а след въпроса една виенска закана (гербовата марка).

Както и да е. Аз не се опасявам много от тебе и ти, който едно време се възмущаваше, че сме искали коридор с Австрия, сега ще разбереш, че този коридор би бил от голямо значение особено когато в София са ти продали панталоните без всякакво предупреждение. Все пак аз се извинявам и вярвам, че ти ще бъдеш любезен поне колкото Лойд Джорджа, комуто г-н президентът наш ще поднесе извиненията, задето България си е продала панталоните на германците, та сега на великата Британска империя най-много можем да подарим триколовните си гащи. Впрочем, г-н Стамболийски, автор на 240 тома написани законопроекти и на 480 тома ненаписани, в чиито дипломатически способности и г-н Венизелос даже не се съмнява, макар да се усмихва така загадъчно, отиде да подиша мъглявия въздух на Лондон не само за да поднесе извиненията си. От Лондон той ще ни донесе благородни английски капиталисти, които, омагьосани от личността на г-н президента, ще напуснат своите предприятия и без всякакви задни цели, ще дойдат да посветят живота си за финансовото процъфтяване на

България. И понеже на нашата Българийка са необходими само цветовете (славата), то след процъфтяването внуците на Джон Буля ще почакаят есента, за да съберат ненужните нам плодове. Всичко това е отлично, само народняците не се съгласяват. А пък не се съгласяват хората, защото и те искат да посветят живота си за процъфтяването на България. И прави са! Тия банки анджак за това са ги побили на всеки ъгъл в столицата. С това е съгласен и народняшкият, пардон. . . народният поет дядо Вазов, който вчера празнува 50-годишния си творчески юбилей и който за най-голямо учудване на г-н Омарчевски още не е написал марша на земеделския съюз. При това г-н народният поет, след като си попя и поплака за сметка на родните идеали, ще получи не само 100 000 лева. Търговци, фабриканти, спекуланти и всички тези, в чийто оркестър г-н Вазов взимаше най-високи ноти, днес справедливо плащат процента, който му се следва. В двете войни имаме около 300 000 убити, по един лев на глава да му платят, той може да премести лирическо-патриотичната си работилница в Монте Карло или Венеция. А нека не се забравя, че тези господа фабриканти, търговци и др. щедри дарители економи-саха, докато войниците пееха в окопите патриотичните песни на Вазова, ни по-малко, ни повече. . . 4½ милиарда, за които народновластническото правителство осъди два-три плъха и готово! Шепя прах в очите, хайде, бабо, на сватба.

Всичко това ти го знаеш, обаче съвсем не ти е известно, драги Босяк, че у средата на София, под мъдрото ръководство на С. С. Бобчев, възниква нов институт за обновлението на България — Близкоизточен институт за дипломати. Ти може би ще се усмихнеш, но това е факт. Българията, след като бива впрягана в лакираните галюти на даровитите дипломати от рода на преподобни Стоянчо Данев и безподобни Василий Радославов и след като затъва до ушите си в дипломатическата каша на същите, днес чака спасението си от дипломатическия Близкоизточен институт на С. С. Бобчев. Даже Димитър Даскалът и Телефончето се готвят да постъпят за редовни слушатели — зер, отечеството е в опасност.

Друго нещо из столицата няма. Даже Янко Сакъзов ще потвърди, че не само в столицата, но и в партията му няма нищо. . . освен есенна печал и кал. Щях да забравя да ти кажа, че нашите едноземци устройват «Велик всемакедонски събор на братствата»! Ще се разисква въпросът «в тиган ли да пържат пилето, или на скара», сиреч да присъединим ли Македония, или да я направим автономия. Като истински македонец аз не отидох на събора, защото съм напълно убеден, че съдбата на Македония зависи изключително от настоятелствата на братствата и каквото те решат, това ще си остане. . . в архивите им! Поздрави другаря Ренер и му кажи да не се отчайва — ако му трябват министри, ще опаковаме щаба на общоделците и франко гара Виена. Поздрави Крум и Понето, и всички бродяги!

СТОЛИЧНА АРИСТОКРАЦИЯ

1. СЕМЕЙНИ ПРАВИ

Той си режеше пурата, когато син му, млад поручик, издрънка шпорите и някак си тайнствено запита:

— Татко, вярвам, че си свободен! Нали мога да поговоря с тебе по един важен въпрос?

Тлъстият banker повдигна пенснето си и малко озадачен, погледна сина си:

— Е та? Седни и казвай!

Поручикът притегли към себе си ореховото кресло и мъчейки се да бъде едновременно и сериозен, и вежлив, започна:

— Работата е обикновена. Нещо, което е в реда на нещата за всеки момък, приближаващ 30-те години. А аз на Архангеловден. . .

— Разбирам, ти искаш да се жениш. Тъй ли?

— Нима има нещо чудно? Нима не трябва да туря край на този разпуснат живот, на всичко, което трови здравето ми и пилее твоето спокойствие? Ти си доста богат. . . Аз тоже. Тъй или инак интендантската ми длъжност. . .

— Но кой ти казва да не се жениш? Ожени се! Стига изборът ти да е добър. . .

— Аз вярвам, татко, че ти нямаш нищо против Катя.

— Как? Катя? Нашата съседка? Това е невъзможно! — подскочи старият banker и последните два-три косъма настръхнаха върху бляскавия му лоб.

Поручикът тоже се изправи.

— Защо е този ужас, татко? Нима Катя няма всички добродетели, нужни за една моя жена? Тя е богата, умна. . . две години как свърши гимназията, красива е. . . а може да се каже даже, че е честна!

— Всичко това е отлично. Но бракът ти с Катя е невъзможен!

— Защо? Аз искам да знам причините — повиши тон поручикът.

— Аз не се съгласявам за нея!

— Но аз не съм дете и ти трябва да ми кажеш причините. . . Да не би да имаш някакви връзки с нея?

— Кой, аз ли? Има си хас на моята възраст.

— Но тогава? Тогава?

— Тогава няма да се ожениш за нея и туйто.

— Аз ще се ожения за нея.

— Ще те лиша от наследството.

— Аз самичък съм доста богат.

— Все пак твойт брак с Катя е невъзможен.

— Ще видиш, че е възможен.

— Не е възможен, защото тя е твоя кръвна сестра. . . моя незаконна дъщеря! . . .

*

След 3 месеца поручикът се яви наново при баща си.

— Тате, аз съм решил да се ожения и този път вече. . .

— Да видим. Коя е избраницата на твоето сърце? — усмихна се bankerът и пооправи бялата си жилетка.

Поручикът посви устни, но доста сдържано обясни:

— Ти я познаваш, татко. С нейния баща вие сте най-добрите приятели.

— За дъщерята на Петров ли е думата?

— А не, думата е за дъщерята на запасния полковник. . .

— А! Ето че. . . Ето ти пак. . . — разтрепера се bankerът.

— Нима и Милка е твоя дъщеря? — възмутен, подскочи поручикът.

— Е че. . . нещо такова — смотолени плодовитият баща и се почеса по темето.

Поручикът настръхна:

— Това е цяло безобразие, тате, това е цял скандал. . . Бива, бива разврат, но. . .

*

Възмутен и кряскащ, нещастният брат на двете си любовници се вмъкна при майка си.

— Какво се е случило, Борисе. . .

— Мамо. . . Татко е. . . татко е ужасен човек!

— Но какво се е случило? — попита разтревожената майка.

Поручикът се отпусна на дивана и нервно, задъхван се, разправи причините за невъзможността на браковете.

— Аз, мамо. . . идва ми тъй да грабна масата. . . — продължаваше той, свил юмруци.

— Но ти можеш да се ожениш, за която искаш, Борисе — заяви изведнъж майката. . .

Поручикът се ужаси.

— Как? Това е невъзможно. . . Те са мои родни сестри. . . кръвните връзки. . . кръвосмешението. . . сам баща ми каза, че те ми са сестри.

Добрата съпруга се усмихна:

— Все пак ти можеш да се ожениш, за която искаш.

— Но, боже мой, нима баща ми лъже?

— Едва ли. . . но аз все пак казвам, че ти можеш да се ожениш или за Катя, или за Милка.

— За моите сестри?

— Те не са твои сестри. Баща ти тъй мисли, защото не знае, че ти не си негов син.

2. МАДАМ ТОДОРКА

Мъжът ѝ беше доста умен и предвидлив човек и четири години след сватбата си остави жена си и трите си къщи и се пресели в лоното Аврамово. За него мадам Тодорка казваше: «Ако Стоян беше постоял още на този свят, сигурно щяхме да се разведем.» И наистина, той заслужаваше тези думи, защото не остави никакво дете и мадам Тодорка нямаше с какво да се забавлява. Иначе мадам Тодорка беше отлична жена във всяко отношение. Нейните 84 килограма свидетелстваха за отличното ѝ здраве, гърбът на слугинчето свидетелствуваше за отличната ѝ мускулатура, а някои от

съседите ѝ — за полунощния ѝ морал. Както и да е, но мадам Тодорка беше състрадателна жена и щом си съшиеше нова рокля, веднага отиваше в черква да се помоли на бога да дарува здраве и живот на бедните, а сама тя, слизайки по гранитните стъпала на «Св. Крал», извисоко пускаше в чинийките медни каравелчета, а понякога даже и рупчета. Високо издрънковаха каравелчетата в тенекшените панички на просяците и нисичко шепнеше на съседките си мадам Тодорка:

— Не знам защо, но аз не мога да видя просяк и да го отмина, без да му направя благодеяние.

Бакърените благодеяния на мадам Тодорка наистина бяха твърде чувствителни и карайки слугинята да разваля при бакала левове на каравелчета, тя всякога се замисляше къде ще му излезе краят. Тя беше членка на 4 благотворителни дружества и често пъти сте я виждали в позата на мадона да седи при вратите на Градската градина, продавайки билети за «увеселения в полза на бедните». Макар бедните да ѝ подмятаха по някой и друг обиден епитет, минавайки край градината, тя не се отчайваше и шепнеше: «Прости им, господи!»

Мадам Тодорка беше добра домакиня, но имаше лош стомах.

— От известно време никак нямам апетит — оплакваше се тя на слугинята си, довършвайки четвъртата си порция и пристъпвайки към десерта.

Зимно време на мадам Тодорка ѝ беше по-добре.

— Ах, драга приятелко — възхищаваше се тя, — зимата е много по-красива и приятна! Лятно време задушно... горещо и не си в състояние да промениш с нищо температурата. А зимно време слугинята запали печката, седнеш в стол-люлка и в тихата привечер четеш Гюи де Мопасана, а навън снежинките прелитат като бели пеперудки.

— Колко поетично — потвърждаваше някоя от добрите ѝ приятелки, изтягайки се на канапето.

Мадам Тодорка обичаше много покойния си мъж, много повече, отколкото всичките му домашни приятели. А слугинчето никак не разбираше скръбта ѝ и когато на задущница добрата съпруга се тръшваше

върху гроба, хълцайки според всички правила на драматургията, слугинчето стоеше «просто като теле».

— Ти що не плачеш? — възмущаваше се мадам Тодорка. — Страшно кораво сърце имаш!

— Че защо да плача? — питаше «простото като теле» момиче, което никога в живота си не беше виждало покойника.

Но мадам Тодорка смекчаваше сърцето ѝ. Щом идеше друга задущница, тя намираще предлог да ѝ понздърпа косата и ѝ зачерви бузата и покойния биваше оплакван от завършилата драматургия мадам Тодорка и попипващото се по бузата слугинче.

Вечер мадам Тодорка проверяваше състоянието на Буби, Хупси, Мици и Фльорчо — четирте си разновидни кучета — и заповядваше на старата си готвачка:

— Бабо Анастасийо, недей спа тази нощ, за да видиш дали ще спи добре Буби, който днес беше нещо неразположен. Ако му стане зле, прати за лекаря!

Мадам Тодорка покрай другите си познания притежаваше и солидни знания и по физика.

— Дигна ли онзи дългокосия? — питаше добрата ѝ съседка мадам Еленица.

— Как няма да го дигна! Два пъти като му приложих закона за скачените съдове, събра си багажа и да го няма!

— Закона за скачените съдове ли? Че как го приложихте, мадам Тодорке?

— Казвам му: «Слушай, приятелю, ти или няма да гориш електриката повече от 10 часа, или напусни квартирата.» Той мутолеви: «Ама аз изпит ще държа бе, госпожо! Утре римско право!». . . Ще ти дам аз едно римско право! . . . Тъй му казвам, иначе му казвам — не ще. Към 12 часа, гледам, електриката му гори. Чакай аз да ти приложам закона за скачените съдове, че да те видя. Пъхам в отверстието един кюнец от печка и карам слугинчето да насипва вода. Иначе нивото на неговия умивалник е 1/2 метър по-високо. Тя сипва, аз държа, той кряска, тя сипва, аз държа, той кряска. . . Направихме един потоп. Сутринта вика полиция, идват и от жилищната комисия. . . Как да съм напълнила с вода стаята му бе, господо? Даже

да искам, това е невъзможно според закона за скачените съдове. На, вижте сами! Взима она хубостник, студентът, «римското право». . . сипва, сипва вода: в неговата стая нищо! Нито капка. Ама аз бях махнала кюнеца и отпушила в зимника! Е, виждате ли, господа? Той сигур е бил пиян снощи. . . Толкози беше. Отидоха си. Аз му приложих още веднъж закона за скачените съдове и освободи ми квартирата. Сега тя е спалня на Буби и Хупси.

ВИНОВНИЦИ

Зимна привечер. По стъклата тропа севернякът, подгонил ята белоснежни мушици. Госпожа Х. седи до пламтящата печка и чете «Из южните страни».

Пред вратите спира окъсана бабичка.

— Госпожо, милостива госпожо!

Мадам Х. сърдито излиза.

— Кой звъни?

— Аз, госпожо! Бог да ви поживи, госпожо! Подарете ми някоя парица да си купя едно кило дърва.

— Едно кило дърва? Значи, вие купувате на кило дърва! Та как не ви е срам? С това вие повдигате цената на дървата! Ето кои са виновни за поскъпването на дървата!

И аз се чудя защо ми искали 240 лв. на кубически метър!

Господин Стокилов седи на дивана в ръце с вестник «Мир» и въздиша:

— Хм. Значи, Врангел в Цариград. Нищо, болшевиките ще паднат от само себе си.

Слугинята мие паниците в кухнята и пее:

— По море се скитам ази!

— Слушай, Петърчо, я иди кажи на Евлампия да не пее тази песен!

Петърчо, достоен син на г-н Стокилов, веднага изпълнява заповедта:

— Слушай, ламбо такъва! Тате каза да не пееш тази песен.

Евлампия спира и почва друга:

— Край Босфора шум се вдига. . .

— Петърчо, кажи на това диване да не пее такива песни, които ме дразнят, че. . .

Петърчо изпълнява и втората заповед.
Баштата чете: «Цариград. Генерал Врангел днес пристигна тук.»

— Върнал се Рангел от гурбет... — почва тихичко Евлампия в кухнята.

Г-н Стокилов грабва бастуна и тича в кухнята:

— На ти на тебе, диване! такъво. На ти още! На... —

— Олеле, божичкооо! — пищи Евлампия. — Какво съм виновна, господарю?

— Какво си виновна ли?! Какво значи туй «По море се скитам ази», «Край Босфора шум се вдига»... и «Върнал се Рангел от гурбет»!...

ПИСМО ЗА ВИЕНА

*До Пешо Босяка
някъде по мансардите*

Това писмо ще го донесе скърцащ вагон с обковани одъски прозорци, на които елегично се усмихват полуизтърканите букви БДЖ, но следното ми писмо, драги Босяко, ще пристигне с величествен оранжев вагон, на който, по-сербез и от Стамболийски, ще се изпъчват най-нещастните букви от славянската азбука ЗНМ — Земледелски народен магазин. Във Виена едва ли имате понятие за земеделските успехи и реформи, които напоследък просто препускат из софийските улици в трогателния вид на прясно боядисаните оранжеви автомобили — реформи, които, ако не са излезли от премъдрата глава на д-р Дупаринов, то, ей богу, Телефончето и Омарчевски заедно са ги измислили след 7-нощно бдение. А съгласи се, другарю, че обновлението на България никога не би настъпило, ако автомобилите не бъдат боядисани оранжево и ако пловдивският градоначалник чрез своите хуморески във вид на заповеди за полицейския час не възпита слуха, обонянieto и зрението на своята стража, за да може нощно време да познава от 200 крачки кой е глух, кой е пиан и кой, най-сетне, не е земеделец, за да го постави в хоризонтално положение чрез един-два куршума. Разбира се, слухът на стражата е доста развит и без това, защото в епохата на кашкавалните дирекции грехота е да не можеш да чуеш как шумолят в джобовете прясно изфабрикуваните банкноти. Колкото за обонянieto, ей богу, българските стражари отдавна са свикнали да познават къде има старозагорска мастика за «отоцване» на вересия. Друг е въпросът за зрението. Става, какво става, но нощно време стражата се сражава с електрическите стълбове. Малко невероятно ще ти се види, но заклевам се в честното име на д-р Геннадиев, че точно преди 3 вечери на улица «Пиротска» един младши стражар от 11½ до 12 без четвърт с красноречието на своя камшик настойчиво

гонеше един електрически стълб да се прибере дома си, защото полицейският час наближавал. Къде беше се напил стражарят и къде живееше електрическият стълб не мога да знам, но знам, че трогнат останах от изпълнителността на първия и от твърдостта на втория.

— Ти че се прибереш ли вече, или да арестуваме — говори стражарят и победоносно върти символа на народовластието — волската жила.

Електрическият стълб мълчи.

— А бе яз тебе ли ти думам, или на месечина лаем... Райз... два... :

Електрическият стълб стои невъзмутимо и съвсем не иска да си иде дома. Навярно знае, че няма приготвен законопроект, според който електрическите стълбове трябва в 12 ч. да си отиват дома.

— Чекай, сега че припнеш като трамвай! — кипва стражарят и почва да налага нещастния електрически стълб...

Съгласи се, драги Босяко, че стражарят трябваше най-сетне да употреби насилие. И... ако електрическият стълб не тръгна, то и стражарят не си отиде я? Той легна до него, за да го «чува», напук и на инат на нас, на кръчмаря и на месечината...

Но да оставим настрана стражата, защото наскоро ще има жандармерия, която, много естествено, коренно ще се различава от полицията, понеже няма да пие мастика, а джибровка и вместо собствените си волски жили ще носи (например) еднометрови цепеници. Както и да е, но даже вестник «Мир» се сърди на полицията, а и вестник «България» би оплакал положението на България, ако не трябваше да плаче за обединената народно-прогресивна партия и за участието на Македония, която гласувала за комунистите от инат на Пашич, който не искал да признае спорната зона.

«Но нека комунистите не си правят илюзиите, че македонците са гласували за тях. Това е само един енергичен протест» — разсъждава в «България» и д-р Данев се почесва по тила.

Всъщност, македонците щели да гласуват за цанковистите в България, но д-р Данев от приятелство към лигата на народите се е отказал. А лигите на народняците наистина обилно се ляха за тая Македония, по-

обилно даже от кръвта на хилядите, хилядите македонски борци и морето от кръв и сълзи на хвърления в касапницата български народ.

Ах, тази Македония! Даже «народният» поет ще признае, че сума гешефти паднаха за нейна сметка, за сметката въобще на националните идеали. И ако някои «злотворни елементи» иронично пускат слухове, че Ив. Вазов щял да отдели половината от своите юбилейни 800 000 лв. за сираци, пленници и пр., то те заслужават порицание, тъй като Вазов сам е сираче и в същото време пленник на своето престъпление — пардон, — вдъхновение.

А колкото за пристигащите гладни и голи като просяци «мили», «самоотвержени» и «скъпи» наши герои — правителството чрез закон ще им отпусне по 50 лв., за да се... фотографират за вечен спомен. И нека пленниците не хвърлят с презрение подаряваните им при Захарната фабрика кърпени шинели, защото на Нова година може би дамският увеселителен комитет да им раздаде и по 2 бучки захар!

Сега до писване, драги Босяк. Поздрави на немски нашите представители на печата, за да видиш дали барем по български ще могат да ти отговорят.

ФИЛАНТРОП

(СКИЦА С МОЛИВ)

По характера си той е народен човек, пък и по партия е народняк. Пълен, едър, на шията му три дебели бръчки, а благоутробие то му конкурира пластичната фигура на синодален старец. Макар и малко нещо криво-глед — очите му всякога право гледат към народа, сиреч народното винаги му се нрави; и щом помогне бог, в огнеупорната му каса се вмъква нещичко от народното.

А иначе бай Анастас е добър християнин. Той не отрича Христовата заповед: «Когато имаш две ризи, дай едната на ближния си», обаче е разумен човек и винаги си казва: «Ако дам една от двете ризи, помощта ми едва ще се забележи, нека станат четири, тогава ще дам две.» А станат ли четири, бай Анастас се прекръства и дава клетва: «Щом станат осем, ще дам четири, за да се разбере нещо!»

Сутрин бай Анастас става раничко, за да иде на работа, т. е. да види дали са започнали да работят «момчетията». И чуе ли някой минувач да въздиша, бързайки за работа, бай Анастас разсъждава: «На тоя човек трябва да му е дошло до гуша! Чакай и аз да въздъхна, та да си каже, че не само на него е тежко, и да му полекне.» И въздиша бай Анастас тогава печално: «Ех, и това било живот! Работи, работи и пак гладувай и мръзни!» Свършил утешителната си мисия, той се отбива в млекарницата и си поръчва чашка мляко и четвърт кило баница и отива в кантората си да чете до зачервената печка вчерашния зачервен брой на «Мир». Видял, че излизат на Бяло море е почти осигурен и че благодарение на големите селски въстания Ленин е избягал на остров Цейлон, бай Анастас засухва мустак и звъни: «Петре, поръчай едно кафе!»

Но покрай другите си добродетели бай Анастас е и голям филантроп. Когато вечер след спиртните сеанси в «Батенберг» се върне особено разчувствуван и санти-

ментален, той излива своята трепетна душа в топли нежности към слугинята, поради което жена му на другия ден я изпъжда. А сварил съседската котка в кухнята, той затваря вратата. «Стой! Ще ти дам един армаган да занесеш на децата на комшията!» Бай Анастас внимателно връзва на опашката ѝ някоя празна кутия от сардели и я пуска тържествено. Подплашеното животно хуква по покривите, а бай Анастас се люлее и киска: «Видиш ли колко скоро си отиде! Иначе щеше да мръзнеш по покривите! Па и децата на каруцаря ще си поиграят с кутията и ще я помиришат! Те бяха хубави сардели!...» На каруцарските деца, като каруцарски, може да се изпрати една празна кутия от сардели, но в други случаи бай Анастас е умен човек, джентлемент и най-главно — благороден.

— За Вазов ли? От мене има 10 хиляди лева!

Бай Анастас не се скъпи за народни хора...

— Руски бежанци ли, казваш? Да не са велики князе?... Не са, значи, а? Ама все пак трябва да са знатни хора... генерали, графове, фабриканти... Та за подписка сте дошли... хубаво, хубаво! Бай Анастас пада филантроп барем малко нещо... Ето от мене 15 хиляди, а пък идете и при брат ми, Благой Благоутробиев се казва. И той обича руския народ...

И ето бай Анастас се връща доволен на обед в къщи, Изтяга се на миндера и пуши. Обедът не е още готов, но бай Анастас не е гастроном. Ще почака. Малко е гладен, но душата му е сита. Много е хубаво да се правят благотеяния! Човещина е. Ето русите например ще си рекат: «Ако в Русия няма човещина, та ни изгониха като кучета, то българският народ е много по-умен и благороден!» И ще им стане драго на тези хора, та ще поискат даже да се заселят в Бургаско... Хубаво, хубаво е да се правят благотеяния. Става ти някак светло на душата...

Добрите мисли на бай Анастас са прекъснати от внезапен звън. Някой звъни.

— Пенке ма, я виж кой звъни!

Пенка оставя кухнята и търчи.

— Един одърпан човек... Казва, че бил пленник в Гърция.

— Аман от тия просяци! Какво иска, джанъм?

— Няма дрехи. . . Обущата му били изпокъсани. . . сняг му влизало. . . студено му било и иска някоя дреха. . .

— И мене ми е студено! — възмущава се бай Анастас. — Зима е!

— Е, ще му дадем ли нещо? — пита Пенка и потропва с налѣмите си.

— Какво ще му дадем! Няма нищо. . . Малко ли сме давали за тях? Колко пъти по два пакета тютюн съм пращал. А пък те от благодарност напуснаха фронта. . .

Пленникът си тръгва, но милостивият бай Анастас се трогва. . .

— Пенке — вика той, — я качи се на тавана, помниш ли оная сламена шапка? Дай му я, гледам нямам и шапка, а пък сняг вали. . .

Слугинята подава сламената шапка, а бай Анастас мисли изтегнат на миндера: «Хубаво, хубаво е да си роден по душа филантроп. . . Кой каквото ще да каже. . . но благодеещата са необходима храна за душата!»

ВИДЕНИЯ ИЗ СЪВРЕМЕННА БЪЛГАРИЯ

(ЗАГЛАВИЯТА, РЕКВИЗИРАНИ ПО СЛУЧАЙ КОНГРЕСА)

1. КЛЕТНИЦИТЕ

Улица «Мария Луиза». Трима делегати духат на ръцете си и се мъчат да си свият цигари. Единият има мустачките на свръхсрочен старши подофицер, а другите приличат на фелдфебели. Февруарският леден вихър съска в голите вейки, а измършавял пес души свинския цървул на един от делегатите и съвсем не иска да знае за залепеното на стената предупреждение:

«Земледелци делегати, пазете се от софийските апаши! . . .» Впрочем, той едва ли ще може да открадне цървула!

А ето две хлапета спират пред делегатите:

— Чичо, вий делегати ли сте?

— Двамата сме делегати. . . оти?

— Ами защо не отидете на улица «Екзарх Йосиф»?

— На улица «Екзарх Йосиф» ли? Какво има там?

— Раздават кожуси на делегатите.

— Какви кожуси ба? Не думай!

— Кожуси за делегатите. Дето ги донесе от Чехословашко Стамболийски!

— Шаляш се ба!

— Истина. По един кожух и по един чифт цървули.

— Вярно, вярно. . . сума свят се събра там — намиса се и второто хлапе.

— Санким. . . кой знае — колебаят се двамата делегати и единият гост.

— Много хубави кожуси! — потвърждава прилепилото се трето хлапе.

— Улица «Екзарх Йосиф» ли каза?

— Улица «Екзарх Йосиф» № 13.

Тримата конгресисти с бързи крачки тръгват за кожуси, а хлапетата решават:

— Ето там други двама, тях ще ги пратим пък при Зоологическата градина!

II. ЧОВЕК СЪБЪРКВА ПОНЯКОГА

Един поп за събора и един земеделец за конгреса. Попът я поглежда и глади дългата си брада, конгресистът се мъчи да ѝ намитне с лявото си око. С ажурени чорапки, боядисани устни и малки посинели бузи, тя, столичната пеперудка, поглежда другарката си и се усмихва. Другарката ѝ впива черните си очи в дядо пона и дядо поп почва да чете един афиш. Конгресистът фиксира и се усмихва трогателно. «Госпожиците» тоже се усмихват.

— Какво ще речеш, дядо попе?

— А бе то... — преплита език дядо поп.

— Аз ще ѝ кимна с глава...

— Кимни ѝ, ама да не се познава много.

Конгресистът кимва, а дъщерите на Содом и Гомор отговарят с дълга слънчева усмивка.

— Дръж се, дядо попе! — тържествува конгресистът.

— Ти се дръж... Дядо поп не е дете...

Пеперудките тръгват. Един поп и един конгресист вървят след тях и се споглеждат със сияещи очи...

III. В ПОЛИТЕ НА ВИТОША

От Красно село наляво, чак до подножието на Витоша, вледенената снежна покривка блести под болните лъчи на зимното слънце като огромна седефена черупка на мида. А възвисила се, мълчалива и студена, Витоша тръпне в белия си изпокъсан шал... В княжевския трамвай е почти празно. Скрибуцат колелетата, мънка си нещо кондукторът и заели два срещуположни ъгли, седят в блажено целокупие двама чичовци. Единият има нещо алтенберговско в погледа си, а другият въобще не прилича на никого. Седят двамата мирно и тихо, свалят от време на време калпаците си, усмихват се самодоволно, и пак седят мирно и тихо. А трамваят скрибуца печално, вихърът пилее снежни коси по полето и по билото на Витоша от време на време бликват облачета от снежен прах.

— Ти, байо, къде ходиш? — интересува се кондукторът.

— Кой, аз ли?... Никъде.

— Ами цял ден в трамвая си! От Горна баня ли си?

— Кой, аз ли? От Търновско съм.

— Да не си делегат за конгреса?

— Кой, аз ли? Делегат тебе да съм.

— Ами какво правиш цял ден в трамвая?

— Та нали видиш — возим се...

Трамваят скрибуца, любопитният кондуктор отива да даде билет на току-що качила се женица с орлов нос и остра суха брадичка, а двамата делегати се усмихват и разговарят:

— И пиротският е дълъг, ама княжевският най-дълъг.

— Може да се отвози човек.

— Разбира се, може — шепне делегатът, приличен на Алтенберга, и се усмихва в дипломатическо целокупие.

СПОРЕД ПИСАНИЕТО

И съблазни се отец Ананий, та подръпна агнето за опашката. А наоколо бе тихо и в утринната дрезгавина се не виждаше жива душа.

— Ме-е — простена плачевно агнето.

— Вземи ме! — прошепна сякаш то в ушите на отец Ананий. И отец Ананий, като праведен човек, помисли, че туй е глас божий и се огледа внимателно, след което героически прихвана агнето и го мушна под расото. А понеже нейде бе казано: «Не оставяй днешната работа за утре», то благочестивият духовник се вмъкна в зимника си и поръча на попадията да донесе ножа. И агнецът бе погубен точно според писанието. Но дърва не бяха останали и отец Ананий погледна пак комшиятския двор и мислено пропсали:

«Поможи ми, днешна света Петка, да сварим гозбицата редка.»

И св. Петка чу молбата му, та насочи погледа му на комшиятското корито.

«Да запалим една свещ на бога» — помисли си Ананий и отмъкна коритото, та накладе огън с него. И постави агнето да се вари, а сам тръгна за черква, за да отслужи божествената литургия и изповядва грешниците. А когато бе в средата на литургията, дойде попадията и възвести:

— Анани, Анани, огън не остана!

Отец Ананий вместо отговор прочете гласно десетте божии заповеди, като особено наблегна на «не кради». А попадията бе умна и праведна жена, та разбра, че дух светий говореше чрез устата на съпруга, и тя отиде и отмъкна от комшиятката рудана и го пренесе богу жертва. Но когато тя повторно отиде да възвести: «Анани, Анани, агнето скоро ще стане», комшиятка потърси коритото, агнето и рудана и прескочи плета на попа, понеже отдавна бе добър верующ и не можеше да не вярва, че дядо поп, като пастир на Христовото стадо,

закриля и комшиятските агнета. И отвърза мулето на дядо попа, та го скри в яхъра си. И за трети път отиде попадията в черквата и възвести:

— Анани, Анани, стана тя, каквато стана!

Отец Ананий не разбра и възрадва се душата му:

— Щом е станало, остава и аз да свърша и да си хапнем во името господне!

— Анани, Анани, комшиятка мулето открадна ни!

А отец Ананий и втори път не разбра и пропсали:

— Така е казано в писанието!

И наистина, в писанието бе казано: «Око за око, зъб за зъб!»

КАМЪК ПАДНА ОТ НЕБЕТО

(МИСТИЧНО-ФЕЕРИЧНА ФАНТАЗИЯ В ЕДНО ДЕЙСТВИЕ)

ДЕЙСТВУВАЩИ ЛИЦА:

1. Три елегантни рускини с бастончета. Първата е с виолетови одежди и ухае на теменуги, втората — в бледорозов костюм с дъх на зюмбюли, третата — в кремав тоалет с аромат на праскови.
2. Степан Бобчев — професор и благотворител, с бръчки на лицето и гънки на шията. Медальонче на ланеца му с портрета на Николай II.
3. Янко Сакъзов — скитник рицар с избеляло от дъжда наметало. Коленете му от време на време сантиментално потреперват.
4. Кръстьо Пастухов — опечален оръженосец на рицаря.
5. Андреас Ляпчев — генерал от запаса, в цивилно одяние.
6. Д-р Данев — фалирал амбулантен търговец.
7. Редактори на столични ежедневници, мекотели, физиономията им мъглява.
8. Едно вестникарче.

Сцената представлява луксозно мобилиран салон. Бледозелена светлина, мека мебел, тежки тъмносини завеси, трапеза с разнообразни гозби и напитки.

С. Бобчев (*става и си приповдига панталоните*). Гаспада! Събрани на тази интимна тържествена вечер в чест на великия славянски колос, който отхвърля тираните си и твърдо стъпва на своите юнашки нозе, ние не можем да забравим великия и добродушен баща — цар Николай II, господар всеросийски. Вярвам, че макар и умрял, ние всинца сме съгласни да извикаме: «Да живее Н.И.В. Николай II», и да из-

пеем неговия свещен химн. Аз почвам: «Боже, царя храни!»

Мекотелите от столичната преса, Ляпчев, рускините и Пастухов пригласят. Не пеят бай Янко и д-р Данев.

Пастухов (*мушка Янка*). Шо не пееш! То е руски народен химн. Не го ли харесваш?

Янко. А бе, как да не го харесвам, ама страх ме е да не ме чуе някой! Виж после, че ме обвинили и в монархизъм.

Пастухов. Хайде холан! Мокър от дъжд се не бои.

Янко. Санким, то не е много опасно. Ще заявим, че искаме демократична република, т. е. република с цар...

Рускинята с виолетовия тоалет. Посмотрите! Посмотрите! Господин професор плаче!

С. Бобчев. Какво хълцаш бе, Стояне?

Д-р Данев. Трогнат съм, много съм трогнат... Ах! (*Хълца.*)

Ляпчев. Шчо стана бе, дофторел!

Д-р Данев (*трие си очите*). Ох, мина ми!... Спомних си за батюшка Николай и командировките в Петроград... Нищо, мина ми!

С. Бобчев. Да запеем, гаспада, да запеем! Всички

Руский цар бе на земята
най-велик от всички пръв,
плащаше със чисто злато
бистрата славянска кръв.

*

Раз — целунеш му ботуша,
два — изправиш се с поклон,
три — преял си аеч до гуша
и у джоба милион!

Рускинята с кремавия костюм.
Господа, разве кронщадтци заняли уже Петроград?

С. Бобчев. Давним давно, голубчик!
Я н к о. Кое, Петроград ли? Петроград е взет, взета е Москва. В Сибир революция, в Туркестан бунт, в Украйна въстание! Славна работа, майка му мечка. Дайте една чаша!

Л я п ч е в. Да се чукнем, братко!

Я н к о. Да се чукнем!

Л я п ч е в. За демокрацията?

Я н к о. За социалдемократията... за демокрацията... все едно!

Д-р Д а н е в (*качва се на масата*). Ура! Да живее Кронщат!

П а с т у х о в. Да живее генерал Козловски, най-големият стратег на земното кълбо... Като влезне в Москва и курдиса картечните... (*Усмива се блажено и дига чаша вино.*)

Л я п ч е в. Как ви се чини, господа, Козловски дали отбира от финансии?

Б о б ч е в. Защо бе, Андреа?...

Л я п ч е в. Ами за това... за правилното разпределение на безотчетните фондове.

Д-р Д а н е в. Има си хас! Трябва да разбира човекът.

Рускинята с бледорозовите одежди, пийва си, клати се на стола и пее: «И скучно мне, и грустно мне...»

С. Б о б ч е в (*я гледа трогнат*). Бедните руски бежанки!

Същата рускиня. А в России я имела каласку, имела прелестный салон... да восемь тысяч мужиков!...

Д-р Д а н е в. Ти, бай Янко, какво се умълча така?

Я н к о. Мисля.

Д-р Д а н е в. За 16 юни или за 2¹/₂ интернационал?

П а с т у х о в. Ба, той не мисли за 2¹/₂! Ние ще си образуваме 2³/₄. Само да пипнат меншевиките властта.

Я н к о. Че нали те я взеха вече бе, Кръстьо!

Мекотелите журналисти (*подскачат*). Красная Горка превзета! Керенски начело на движе-

нието. Бунт в Москва! Сражения в Одеса, Петроград в пламъци! Меншевиките взели властта.

Янко си глади брадичката.

Л я п ч е в. Аз, господа, предлагам в Русия да образуваме блок на демокрацията.

Д-р Д а н е в. Съгласен съм! Долу фалираният политикан Ленин!

С. Б о б ч е в. Урааа!

Я н к о. Отлично! Великолепно! Ура-а!

П а с т у х о в. Да имах сега един приставски пищов... щях да гръмна барем три пъти!

Едно вестникарче (*под прозореца*). «Дневник», «Пряпорец» и «Мир»! Падането на Кронщат!

Б о б ч е в. Я! Не може да бъде!

Я н к о! Има си хас! Ха сега де!

Д-р Д а н е в (*пада под масата*). Моля... мастило и книга.

Един журналист. Не може ли молив?

Д а н е в. Не мо-же! Ще напиша заве-ща-ни-ето си!

П а с т у х о в (*отваря прозореца*). Я донеси вестници бе, момче!

Вестникарчето (*влизайки*). Последни телеграми! Кронщат паднал!

С. Б о б ч е в (*удря му една плесница*). Лъжеш! И Порт Артур не е паднал!

Вестникарчето. Що ме биеш бе, чичо?

П а с т у х о в (*към вестникарчето*). Скоро вън! Вън! Сега ще те арестувам.

Журналистите. За политическа обида и разпространение на неверни слухове! Вън!

Я н к о. Дайте, джанъм! Дайте да прочетем! (*Чете*.) 800 бежанци, пристигнали във Финландия, съобщават, че Кронщат е капитулирал!

С. Б о б ч е в. Камък падна от небето! (*Сам пада върху д-р Данев.*)

Следва общ апоплектичен удар. Вестникарчето хвърля една жабичка-бомба вместо бенгалски огън и спуска завесата.

Празничен следобед. Трите циганки с бели точки по сините си шалвари и ясночервени кърпи на черните си коси игриво движат крачката си под такта на даарето. Те са с тарлъци и сякаш мечешки лапи се слагат по меката улична пръст. Край тях рояк любопитни деца, а така Люба, която е към осмия месец на осмия си наследник, сваля от глава кърпата си и я дава на една от лазарките.

— За по-леко. Разтърси я! Един лев ще ти дам!

Циганката взима кърпата и продължава:

— «Лазарке ле, лазарке! Завърти се, завърти!»

Даарето монотонно бръмчи, старата циганка досмуква току-що намерената угарка, а госпожица Катя пита:

— Защо, госпожо, давате кърпата да ви я пеят?

Кака Люба се усмихва:

— Нали виждаш! За по-леко раждане.

— За по-леко ли? — любопитствува госпожица Катя и в очите ѝ блясва странна искрица.

— Да, по-леко и по-скоро!

— Завърти се, де-войко! — приглаша старата безвъзба циганка и удря даарето.

— Е, стига, доста! — прекъсва така Люба и взима кърпата си.

Госпожица Катя се оглежда и кани лазарките:

— Елате и у нашия двор.

Там тя сваля от синята си глава малкото копринено шалче.

— Поразтърсете го и попейте!

— За по-леко ли, невесто? — усмихва се старата циганка.

— За по-леко, за по-леко. Само по-скоро!

— Завърти се, девойко! — почват пак лазарките.

Танцуващите се въртят и почват да развяват белите си кърпички. Госпожица Катя внимателно и често се

оглежда наоколо. Децата са изпълнили двора, но ех, те са деца.

— Гледай ти! — мърмори така Люба и поглежда през оградата. — Значи, тъй, а? Затова тя носи широкия балтон, макар че е горещо вече. Ех, от оня трябва да е. Есенес много се влечеха заедно. Нищо, нищо, пада ѝ се.

Шалварите скоро напускат двора, а и госпожица Катя излиза. Но така Люба е изпратила вече радиотелеграмата. Излезлите на вратите и прозорците съседки внимателно оглеждат талията на госпожица Катя и иронично се усмихват.

— Седмия е вече — капацитетно клати глава стрина Анастасия.

— В осмия чука — още по-авторитетно съобщава мадам Чибучкова.

А госпожица Катя отмеря чести крачки, чиста, спокойна и скромна като дева Мария.

Сбрале са дванаесе,
кой е зел шамията,
казват ѝ дванаесе.
нищо не сме фашале!...

Двете 7—8-годишни циганкички леко и плавно подскачат. Едра кокалеста циганка удря даарето, друга, приклепнала до стената, държи в скута си няколко-месечно шоколадено циганче, което с любопитство върти малките си черни очички. А всички съседски деца са изпълнили двора; очите им сияят и ушите им сякаш са щръкнали от внимание. Даже и Мичето, 40-годишната госпожица, е излязла по налъми и напудрена от една страна, закрива другата с яката. Чорапът на левия ѝ крак се е някак сантиментално свлякъл и открива прелестите на една част от стройното ѝ тяло. Произведеният от фелдфебел подпоручик суче русите си четинести мустаци с някакъв вакханален блясък в очите и подсвирва. А зад децата гологърдо циганче — кавалер на трубадурите — обикаля като хрътка край

вратите. Внезапно погледът му пада на новите жълти половинки на г-жа Магдалена. То ги оглежда, спира гърбом към тях, сяда на земята и полека-лека ги пъха под покъсаното си сетре, което преди половин столетие може би е било фрак.

Казват й дванадесет,
нищо не сме фащале!...

Звънят веселите гласчета на малките циганкички, а циганчето притиска под мишница жълтите «половинки» на г-жа Магдалена, която съвсем не подозира, че утре заран няма с какво да дабие съпруга си. И ето циганчето, почувствувало нужда да се сдобие с малко привидно спокойствие и кураж, попритисва пак обущата на мадам Магдалена и почва да приглася: «Нищо не сме фащале!»

НА ЧИСТ ВЪЗДУХ

*Писмо до Вася Бродягин в «Кабарето», «Атлантик», «Батенберг» и
следа към някой участък*

Драги Вася,

Къде точно се намирам, не мога да ти кажа, па и да мога, не се решавам да дам точния си адрес, защото в София има доста хора, които често мислят за мене, т. е. за това, което им дължа. Няма да ти разправам в какво душевно състояние пристигнах тук, оставяйки на твоята антисемитска фантазия да опише това, като в задачата е известно, че пътуването става със скърцащ вагон и в обществото на една голяма еврейска компания екскурзианти. Аз от това общество не особено изгубих, като се сметне, че научих текста на «Синята мазурка», «Жрицата на огъня» и още няколко оперети, изкарани без задъхване от Бука, Естер, Роза, Рашел, Соломон, Арон... и всички имена от вехтия завет. Вън от това научих, че внос на гребени не се очаквало, а тантелите щели още повече да поскъпнеят, макар че Естер много евтино показваше тантелите на долното си облекло и розовия ластик над коляното. И ако във вагона не се случеше една малка питейна трагедия, аз бих пристигнал в оперетно настроение. Впрочем, загубата не е особено голяма.

Както ти е известно, между медикаментите ми имаше едно шише, което притежаваше нещастния дъх на мастика. И ето един от стражарите, които конвоираха някакви арестанти, твърде любопитно се усмихна:

— Ваша милост трябва да е от Стара Загора?

Вдигнах учудено рамене; но той със същата трансцендентална усмивка посочи шишенцето с лекарството:

— Хубаво мирише мастиката! Требе да е старозагорска.

Обърнах етикета «По супена лъжица преди ядене» към себе си и подадох шишето:

— Заповядайте, опитайте я!

Стражарят греховно се усмихна!

— Аз не пия, ама хайде да не ви скършим хатъра.

— Моля, моля!

— Айде да пийнем за развлечение на времето!

Кешки да не бях молил толкова! Някъде към Вакарел стражарите слезнаха и заедно с тях «за развлечение на времето» изчезна и мастикоподобното ми лекарство. А на всичко туй еврейският хор възнасяше псалми:

Естер, Естер!

Слезни доле на вагон

алабрац со Соломон!

*

Под прозореца ми боботи младата, жизнерада Марица. Тя извира от... Впрочем, не е важно откъде извира. Географията и чадърите са най-глупавите изобретения на човешкия гений. Аз и до ден-дневен мисля, че виновница за погрома при Добро поле е географията, благодарение на която е открита Америка, благодарение на което там се роди протестантинът Уйлсон, на чиито 14 точки се окачи съглашенската победа, след което иде комисията на репарациите, новите полици, поскъпването на живота и подписването нови полици. Както виждаш, географията е причина да имам дългове, ето защо аз не искам да зная откъде извира Марица. А колкото за чадърите — своя чадър забравих в трена...

Потопила крачетата си в пенливата вода, малката ми компаньонка с ужас се вира в тревата, върти любопитно сините си очички и пита:

— Бате бе, бръмбарите полезни животни ли са?

— Кой? Бръмбарите ли? — Поглеждам лазещия в тревата едър черен бръмбар и като си спомням за синодалните старци, излъгвам: — Да, полезни са! Бръмбарите са полезни!

А Марица боботи, пъшка, пени се, спъва се от камък на камък — сякаш м-р Турлаков прави изложение по финансовото положение на България. И засилена отвисоко, приела в обятията си Ибър, тя слиза развихрена, развява бели флагчета от пяна и раздвижва десетки бичкиджийници, в една от които се намирам и аз. Околната красота, снежните родопски върхове, безконечната зеленина и пламващите като черни очи

далечни огньове няма да ти описвам. Ще ти кажа само, че тревата е изобилна, буйна, сочна, а въпреки това земеделците са твърде слаби насам.

Всички тези неща са твърде незначителни — в сравнение с психическите богатства, които ме заобикалят и в които се крие спасението на цяла България. Думата ми е за купищата чамови дъски, от всевъзможни дължини, дебелини и ширини.

Вечер, когато из баирите, където се е подвизавал смелият разбойник Тако, плъзнат черни сенки, когато ведно с глухия ропот на Марица забоботи из дърветата хладен вечерник, намъквам балтона си и сядам на някой труп да си помечтая... Но ти, храбрий Бродягин, не потръпвай — аз мечтая върху труп, но не човешки, а чамов. И душата ми се пълни със светли надежди, главата — с философски разсъждения за великото значение на чамовите дъски. И върху някоя дъска аз пиша:

О, дъски, дъсчици чамови,

благодат за смахнат свет!

Колко ли водачи гламави

бихте вкарали във ред?

И представям си: вагони, коли, коне, магарета, натоварени с чамови дъски, потеглят. Ето един вагон, два вагона... десет вагона се разтоварват пред Народното събрание. Но спомням си, че там заседават и делегатите на Църковния събор, и решавам: още пет вагона за тях. А при всяко министерство основава се «Специален фонд чамови дъски. Използуването с конкурс». Трогнат, зарадван, аз мислено изпращам един колет с дъски за Виена на добрите ми приятели... И всичко потегля по реда си! Българският писателски съюз тоже не остава забравен. Но в радостта ми се чернее скръбна мисъл. Уви, в България има една скоро оздравяла епохална личност, за която цялата Чамкория, обърната в дъски, летви и бичмета, е недостатъчна...

Мръкна се, в ламбата ми няма газ, а луна едва ли ще има. Затова, настроен сантиментално, свършвам писмото си, мислено запечатвайки го по карминените устни на Анка, по деколтетата на приятелките ни с разстроените нерви.

С планински поздрав: В е д б а л

ПИСМО ЗА ВИЕНА

*До Пешо Босяка,
на централната пейка*

Градински другарю,

Според достоверен източник от Хелзингфорс научих, че си напуснал вече своята високо поетична мансарда (137 стъпала висока) и си преместил скромното си съществуване на курорт в някоя градина — коя именно, не зная. Очаквах Българската телеграфна агенция да ми съобщи точния ти адрес, обаче дълго време тя беше заета с редактиране бюлетини за болестта на г. президента, за бунтовете във Владивосток и за кихавицата на комисията по репарациите. Въпреки всичко устройх един спиритически сеанс и видях твоята особа, с шинела под мишница и с един гладък камък за възглавница, да бърза към своя вагон-ли: централната пейка в крайната алея. Разбира се, аз веднага се заех да влезна и в писмен контакт с тебе, тъй като сеансът внезапно се прекъсна и аз те изгубих от очи.

Собствено, аз не се нуждая много от тези връзки, защото редовно чета «Радикал» и зная, че Ленин за 17 343 път е напуснал Москва, преследван от китайските войски на Троцки, и (да извиняват и Ленин, и Зиновьев) далекогледите очи на Влайков прозират неминуемия изгрев на радикалдемократията в Русия. Поради тази причина радикалите са се отказали от сондажите си между безчислените си съмишленици относно влизането им в коалиция с дружбащите. Даже Венелин Ганев се отказал от народняшката обединена трупа и щял да почне своите спектакли наново в танцувалния салон «Радикал». Едно е лошото: Янко Сакъзов и Асен Цанков не дават властта в Русия на никого освен на «народа», сиреч на почитаемите меншевишки мушици, накацали по всички известни досега столици... По всички други въпроси аз съм осведомен от столичните газетки. Тъй че ти, драги безмонетни Бо-

сякой, няма нужда да ми съобщаваш световните новини.

Ех, наистина, понякога атентаторите остават незаловени. Но кой може да каже, че атентаторът в «Одеон» след 7—8 века няма да бъде заловен? То, щом полицията веднъж се е амбицирала — спукана му е работата. А пък вестник «Утро» съобщи, че и в този случай полицията се е амбицирала. Същия ден участъците бидоха напълнени с «атентатори». Засега той още не е заловен, ама полицията познавала чертите му. Имал нос — обикновен, уста — тоже, очите сини, черни или кафяви, можел да ходи и пр. За два-три дни щели да го заловят.

Ти може да попиташ: ами кой запали Народния дом? Кой ли? Народът. Народът и никой друг. Подпалвачите са: народняци, демократи—

— Даже запасният генерал Чаркчиев, който макар на фронта да не е обичал огъня, но съзнавайки служебните си обязанности, тук се хвърлил право в огъня, впрочем, не в огъня, а до него...

ОТМЪЩЕНИЕ

— Е, какво повече да те питам? Върви си! Следующият!

Петър погледна бездушната физиономия на преподавателя, прехвърли погледа си на темето на един от асистентите и машинално тръгна към вратата. Пристъпил няколко крачки, той наново спря и пак отправи насълзените си очи към учителите. Но по всички лица прочете една пладнешка апатия, една сънлива смъртна присъда над цяла учебна година и вихър от гневни мисли замъгли мозъка му. Искаше му се да грабне от масата препарирани птици и една по една да ги стовари върху голата глава на душегубеца учител. Но той само изпусна парчето тебешир, размърда устните си и без да успее да каже нещо, полюлявайки се, излезе. В коридора го срещна Тодор, тоже абитуриент, но от друга паралелка.

— Е, как върви?

— С краката нагоре!

— Скъсаха ли те?...

Петър не отговори и тръгна с нервни широки крачки, стискайки заканително юмруци: «Идиот! Шкембе такъво! Нима не можеше да ми тури една тройка... Да му стовариш един юмрук по голата глава, че да види! Или да го стиснеш за гръкляна. Готово прасе за препариране! А защо ме скъса?... За някакво си сърце на жабата. «Ти нямаш понятие от кръвообращението на жабата!» Да го завъртя за яката — ще му дам едно кръвообращение!...»

— Ей, даскале! Ще намажеш колелетата! За Анчето или за Мичето мислиш?

Трамваят профуча край него, повдигайки облак прах. Инстинктивно Петър се намери на тротоара. «Малко остана!... Па какво? Да беше ме смазал! Как ще се пренесе сега всичко туй! Какво ще кажа? Ето сега и вуйна е на гости...»

Картината, която се мярна в главата му, съвсем не беше радостна: разкопчал жилетката си, зечервен от горещина, на миндера се прозява баща му и чете вестник. Вуйна му, с невчесани коси, по чехли, беседва с майка му за вишневото сладко, което се вари в кухнята. Соня свири на пианото вечното «свое парче»... И ето Петър влиза...

— Петърчо, какво си така побледнял? Божичко, какво му е на Петърчо? — ще писне вуйна му и сънливите очи на баща му любопитно ще го стрелнат.

— Петре, какво, а? Скъсаха ли те! — ще прогърми негодуващият бас на бащата.

— Нима, Петя, скъсаха те? — ще плесне ръце майка му.

— Ами сега? — ще проплаче разглезената Соня, скачайки от пианото.

— Скъсаха ли те бе? Какво мълчиш? Ще те скъсат я! На ти сега Райничка, на ти Кети... Лентай с лентай!

— Леле, Петърчо! Че как те скъсаха бе, Петърчо! — кърши пръсти Соничка.

И ето почва една досадна литургия: баща му чете апостоли, майка му поддържа исото, а вуйна му и Соничка съставляват креслив хор!...

Не! В къщи той няма да си ходи. Ще иде в някоя бозаджийница, ще напише прощалното си писмо и бум — един куршум в сърцето... и свършено.

Петър си представя погребението. Тиха лятна привечер. По «Мария Луиза» бавно се движи погребална процесия. В черната катафалка е прострян безжизненият му труп. Черните му коси са вчесани назад, а очите — полуотворени... След колата върви майка му със зачервени подпухнали очи, баща му, вуйна му, Соничка в траур и всички роднини, приятели, съученици и познати!... Зданията хвърлят дълги черни сенки, ученическата музика разлива своите скръбни ноти, които се впиват в сърцата на всички, на всички, а точно пред джамията група ученички се повдигат на пръсти и шепнат:

— Божичко, колко млад и колко хубав!

— Той ли е? — пита едно мъничко синеоко момиче.

ченце. И изведнъж... Изведнъж се чува женски писък. Това е тя! Тя пада бледна на земята!...

— Ах, аз много го обичах! Много, много! Макар че му писах такъво лошо писмо!

Но погребалната колесница върви, върви по своя черен път, музиката ридае, ридаят близки, ридаят вечерните сенки... всичко ридае!

*

— Сърцето на жабата! Сърцето на жабата! — съскаше старият часовник!

— Скъсан! Скъсан! Скъсан! — изкиска се минаващ автомобил.

— Сърце-то на жа-ба-та! — викна пред вратата одърпано вестникарче!

— Сърцето! Сърцето! Сърцето! — поклони се Шукрията и му подаде чашка сладолед. А на срещната фирма с жълти едри букви бе написано: «Магазин златно сърце»!

Но Петър пишеше, тежко въздишаше и бришеше насълзените си очи.

«... Обаче жестоката съдба не ме пощади. Може би от мене щеше да излезе нещо. Аз не бях тъй бездарен. Но тежката присъда на глупавия педант учител смаза полета на една душа. Ала не го обвинявайте. От кръста на своята доброволна голгота аз му прощавам. Сбогом, сбогом, скъпи родители! Сбогом, Соничка! Поставете в гроба ми портрета на Катя, обвит с бръшлян!

Петър.»

«Глупаво съм го написал — помисли си той, дочитайки писмото. — А нима не е дважд по-глупаво да се самоубивам. Защо? За какво? Зарад сърцето на някаква си жаба!... Да беше поне за сърцето на някоя хубава жена! Например сърцето на Анка! Наистина, интересна постройка е нейното сърце: 77 отделения с по 7 килийки. Във всяка килийка квартирант живее по 3 дни!»

— Голям оборот имате, госпожице! — ѝ отговори той тогава. — «Сплендид палас» ви завижда...

Хубаво ѝ отговори той тогава! Та какво представлява тя от себе си? Виждал ги Петър много, много такива! Нима сърцето на Райничка не беше електрически трамвай «Св. Неделя — Княжево?» Нима Жанета не се хвалеше: «Сърцето ми е военен клуб!» А пък то излезе подофицерско събрание! Ах, тези сърца, тези женски сърца! Сложна простотия!...

Петър изведнаж престана да се усмихва. Той си спомни, че щеше да се самоубива. Но това решение решително биде отхвърлено. Та защо? За да му се смеят? Нима не може вместо в своето чело да насочи револвера в голата глава на естественика? В онази плешива глава, която, нацапана с химически молив, днес изглеждаше като глобус с морави океани и морета? Или най-хубаво да не си петни чистите ръце с мръсната му алкохолова кръв. Просто едно юмручно възмездие! Да, да! Едно велико мускулно отмъщение. Ще го причака довечера, още довечера, до вратата му и хоп: един юмрук, още един, още два... ха и един ритник, още един ритник...

— Моля ви се, приятелю, не махайте толкоз краката си! Оцапахте ми панталоните!

Петър се сепна. Видя, че, разгорещен, той още в бозаджийницата бе изразходил много енергия в безполезни махания и въздушни ритания.

— Шукри, плаща!...

Едва излезнал, Петър почти се сблъска с две познати госпожици. Извини се и продължи пътя си.

«Ех — помисли си той, — тези приятелки с разстроени нерви не са особено по-добре от мене: едната се е привела под кръста на своята настояща любов и стъкленият ѝ поглед е пак влажен, а другата носи на рамото призрачния кръст на бъдещата си любов и още сега скучае и страда... Но аз съм все пак малко по-нещастен от тях: те страдат заради собствените си сърца, а аз за едно жабешко кръвообращение...»

*

Вечерта Петър бе в трескаво състояние. Скрит зад вратата на своята жертва, той чакаше, слушайки туптенето на пламналото си от гняв сърце. О, той ще му даде

един хубав урок! Отлични здравословни масажи. Учителското безсърдечие ще се кръстоса с юмручното право на пропадналия абитуриент. Само да влезне, да влезне. Цял ден той е скитал из улиците, разпалвайки пожара на своето озлобление. Даже се отби в една кръчмичка, за да го доразплати. . . И сега само да се мерне! Ще престане да се хвали в училището със своята програма: «5 ч. сутр. ставал, точно 10 си лягал!» Ще му даде той една програма. . . Изведнъж по улицата екнаха тежки, бавни стъпки. Петър се наежи, искаше му се да се прекръсти, но си спомни, че тая работа не е особено богоугодна. Стъпките ставаха все по-ясни и по-ясни. Петър понадникна едвам-едвам, по левия тротоар се мярна неясен сидует, мина под малкото балконче и се запъти право към него. «Кураж» — пошепна си сам и стисна юмруци. Очите му светнаха, зъбите изскърцаха и яростен, бесен, той се хвърли и стисна за шията влезлия мъж. Светкавично заваляха юмруци, ритници и псувни. . .

*

«Кой може да докаже, че аз съм го бил — мислеше си по пътя Петър. — Има толкова ученици, на които е изгорил душицата! Па може и да не е ученик. Отгде накъде да е ученик и именно аз? Той си получи безвъзвратно своето наказание. Да, да, падаше му се! Нека му слагат сега жабешки сърца по посинелия гръб! . . .» Възторжен и самодоволен, Петър си купи една кутия I качество «Арав», запуши и бавно и тържествено тръгна към къщи. Ех, ще излъже! Не съм скъсан! Кой ви каза. Па може и да не го забележат. Ще се вмъкне в стаичката си и ако дойдат да го питат, ще се преструва на заспал.

И всъщност, домашните му съвсем не се интересуваха в този момент от него. В къщи имаше необикновена тревога. Слугинята тичаше с леген вода, вуйна му раздираше някакви кърпи, а Соничка хълцаше разглежено и провлечено.

— Соня, какво има! — запита нервно Петър.

— Тате! — простена Соня.

— Я, какво де, какво тате?

— Бит е, много лошо е бит!

Полюлявайки се от мъка и страх, Петър надникна в кухнята.

Омотан като с бяла чалма, с трагично изражение на лицето си, баща му разправяше със своя тежък бас:

— За оня прокопсаник — Петър. Чух, че го скъсали по естествена история. Отивам в дома на преподавателя му. Влизам в двора и изведнъж някой се хвърля отгоре ми. . .

. . . Хиляди многоцветни кръгчета се завъртяха пред очите на Петър, ушите му писнаха и коленете му трагично затрепераха. . .

БИ ТРЯБВАЛО

(ПЪСТРИ МИСЛИ)

Би трябвало хубавите стихове да се посвещават на грозните жени. Красавиците достатъчно са възпети от самата природа.

*

На гения гледаме със завист, на лудия — със съжаление. Би трябвало обратното: гениите винаги са били най-големите нещастници.

*

Мислите ли, че на мнозина мислящи не би трябвало да се забрани да мислят?

*

Властите би трябвало да разправят, че на небето има само ад. Никой от тях не е видял и няма да види никакъв рай освен земния.

*

Трябвало би към множеството да не поглеждаме с укор. То е нещо по-висше, то е разнообразно нещастие.

*

Ако времето действително беше пари, би трябвало да нямаме време и за 5 минути живот — банкерите отдавна биха заграбили всичкото време.

*

След толкова изобретения човечеството би трябвало да изнамери едно изобретение за изнамиране изобретения.

НА БОРБА С ТУБЕРКУЛОЗАТА

Откакто си подряза косите, Мери действително стана хубаво момиче, пък и с чиста съвест вече можеше да твърди, че 21 е равно на 16, т. е. че, родена преди 21 година, тя днес едвам е на 16. А Мери е достойна внучка на мадам Тодорка — лична хайлайфна дама. И ето я сега, изтегната в тоалетната на леля си, кръстосала крака, нервно следи пластичните движения на своята леля и се поклаща в стола-люлка. Пред голямото огледало, съзнавайки достойнството на своите 87 кг, мадам Тодорка фризира с помощта на двете слугини «своята» коса, на синия спиртен пламък се сгорещават щипките за къдрене, а редом с кубическата физиономия на мадам Тодорка в огледалото се отразяват и цял ред бурканчета с помади и кремове, виолетово шише с одеколон, няколко кутии с пудри и пр., и пр. подмладителни средства.

— Боже мой — кипва внезапно мадам Тодорка, — ти пак си бъркала в крема! Ще ти ступя пръстите.

— Не съм барала, госпожо! — оправдава се Катинка — винаги подозираната в естетичнопомадни склонности.

— Не се оправдавай — кипи мадам Тодорка. — Аз те познах! По очите те познах. Санким твоята муцуна не може без крем «Нарцис». Стражарското обоняние на твоите любими е ужасно изтънено!

— Не съм, госпожо! — оправдава се Катинка и за всеки случай, отдръпва се, взимайки една почтена дистанция от цилиндричната десница на мадамата.

— Къде се дърпаш, я ела тук! — крещи мадам Тодорка и цилиндричната десница грабва големия буркан с помада, описва една дъга и... прас... право в челото на Катина. Ех, славна ръка има мадам Тодорка! Ненапразно цяло лято играе тенис.

А в дяволитите очи на Мери сияе загадъчна усмив-

ка. Тя дочита малкото напарфюмирано тъмносиво писънце на г-н поручика:

«... Да, Мери! Ти трябва да облечеш лилавия си костюм. Ще те чакам пред Военния клуб. Вземи розички и кутня, но бъди сама!»

Мери трябваше днес да води две борби: ужасна борба с туберкулозата и дипломатическа борба с леля си, която също така имаше желание заедно с господин поручика да гони туберкулозата на столичните булеварди. А г-н поручикът пишеше ясно и кратко: «Вземи розички и кутня, но бъди сама!» А всичко това «Дунавската гемия», сиреч леля ѝ, не искаше и да чуе.

— Как, сама ли?! О, Мери, по който начин! Аз не мога да не изпълня своя дълг. Мислиш, че съвестта би ми простила едно такъво пренебрежение към близките!

«Ух, твоята съвест — два пъти по-дебелата от тебе съвест! — помисли си Мери, но се усмихна смирено и обясни: — Аз исках да не се измъчвате, лелю, вий и без това не сте здрава.»

87-те килограма на мадам Тодорка никак не се възмутиха от тая нагла здравословна лъжа на внучката.

— Ех, да, здравето ми наистина малко нещо, но именно затова аз трябва да се боря с туберкулозата.

Мери сви досадно карминените си устни, въздъхна и отметна назад черните си коси. «Ех, дявол да я вземе! Ще трябва цял ден да се влече с мене. А поручикът...» Мери си спомни за славния г-н поручик. И спомни си как, пак благодарение на мадам Тодорка, пропадна миналия петък тяхната среща. Да, петък беше «благотворителният ден» на мадам Тодорка и Мери беше длъжна заедно с леля си да обиколи сиропиталището. Но и Мери си отмъсти. Взела едно от малките момиченца, тя доволно го нащипа. Нащипа му краченцата, ръцете и пр. А вечерта управителката на сиропиталището разправяла, като гледала тъмночервените петна от ошипванията:

— Да, да, детето трябва да е заболяло от едра

шарка... Още като го държеше г-ца Мери, много плачеше!

Мислите на Мери бидоха прекъснати от Катинка:

— Госпожата каза да си турите шапката!

— Хайде, Мери, стига си мечтала — възмути се и мадам Тодорка. — Обществена работа ни чака.

Мечтателната Мери се сепна.

— Но какво е това на челото ти, Катинке? Я гледай!

— Нищо, дето ме удари госпожата.

Мадам Тодорка се обърна и погледна челото на Катинка.

— Как не те е срам да лъжеш? Сигур главата ти е по-деликатна от бурканчето! Не те е срам!

Катинка не разбираше защо трябва да я е срам, но все пак трябваше да се засрами и да замълчи.

Целия ден мадам Тодорка, Мери и г-н поручикът гониха туберкулозата. Атакуваха я по «Цар Освободител», притиснаха я из Борисовата градина, а с автомобил на г-н Скубачев я подплашиха чак до Чамкория. Беше десет часът, когато с файтон мадам Тодорка и Мери се върнаха дома.

— Дългът, дългът преди всичко — възразяваше госпожата и полека се качваше по стълбите. А когато почна да се разсъблича, от доле, откъм зимника, се понесе остър, продължителен писък.

— Какво има? — настръхна мадам Тодорка.

— Сигур е умрял Стоян — обясни слугинята.

— Стоян ли?

— Да, гимназистът, синът на разсилния... Това било третото момче, което му умирало от туберкулоза.

— Трето? От туберкулоза ли?

— Да, така разправя баща му.

— Значи, от туберкулоза? — пак попита мадам Тодорка. — Тогава трябва да освободят стаята, може да се заразим... Аз трябва да ги предупредя.

А в глухата ароматна лятна нощ откъм зимника още се носеха сподавените болезнени писъци, вдигаха се, сплитаха и угасваха далече, далече...

ПИСМО ЗА ВИЕНА

*Пешо Босяко, първата пей-
ка в крайната алея на Stadtpark*

Разгърдени Босяко,

При тези горещини, които вероятно са посетили и широкодекольтираната Виена, аз не мога да не си представя твоята изпусталяла мистична фигура именно в горепоменатото състояние. Ще простиш, че в това време, когато температурата се повишава обратно пропорционално с курса на българския лев и развинтената австрийска корона, сядам да те безпокоя с това писмо, но мисълта, че ти си изложен на голяма опасност, напаст, която ще предизвика едно коренно изменение на твоя мироглед, не ме оставя на спокойствие и ме кара да те съветвам да не правиш такива продължителни слънчеви бани през неделен ден. Да, драги Босяко, въпреки всички очаквания, въпреки собственото ти желание някой ден ти може да станеш най-отчаян общоделец, сиреч да получиш слънчев удар.

И тутакси «Народ» ще пише: «Тесняците се разлагат», утешавайки се с тези содо-лимонадени антрефилета за разлагането на още недоферментиралите свои мозъчни остатъци. . . Ех, Босяко, каквото щеш разправяй, но общоделците се засилват и това си е. Особено откато почна да мирише на нов тюрлюгювеч, сиреч на коалиционен кабинет с участието на славните общоделски пожарникари. От тази радост и от радост, че в «кръвясалата Съветска Русия» върлуват глад и холера, а също така и от особено засилените горещини, общоделците до такъв степен са станали сантиментални, че почнаха да раздават наляво и дясно своите собствени патенти, наричайки Третия интернационал «полицейски». Но пък жандармерийските, полицейските, детективските и пазавантски длъжности, към които питаят любов, по-гореща от следобедно слънце, все пак остава техен непоколебим идеал. На, между общо-

делци и демократи пак има шушукания относно креслата и пак общоделците заявяват:

«Или вътре във Вътрешното министерство, или вън от блока.» Относно това министерство големи спорове нямало да има, но въпросът се усложнявал с категоричното искане на общоделците: «Всички партийни членове министри!» Мисля, че като се вземе пред вид «нарасналият брой» на социалприставите, не е особено трудно да се постигне споразумение, като останат даже вакантни министерски кресла и за мощната радикална партия. А радикалите — и те са се засилили и даже имат намерение да образуват хомогенен кабинет с подкрепата на всички посетители на танцувадения им салон. Но народняците кротуват. Дали защото очакват скорошното падане на руските съвети, та да се преместят в Москва като «обновители», дали защото се страхуват да мърдат поради опасността да им се стопят стеарино-спармацетните добродетели, напластени около свещените им благоутробия, дали защото са заети с «благотворителни намерения» за страждущите славяни край Волга — не зная, но факт е, че те още не са раздвижили и затракали хиенските си челюсти.

А, заклевам се в честта на Добриянов, народняците имат най-горещо желание да подпомогнат на гладуващите руски губернии. Те даже не биха отказали да изпратят свои скромни търговци и комисионери, които да продадат на гладуващите храни, срещу което да получат «скромни печалби». Славянското благотворително дружество начело с всепознатия филантроп С. С. Бобчев тоже би се съгласило да направи няколко «благотворения» с условие приходите да послужат за две-три соарета с гипсираните и начервени «сестри рускини», които пълнят нашата прашна столица.

Земледелците не са съгласни много на «благотворения», освен ако консорциумът покаже «желание». Па и прави са хората. Прочети предпоследния брой на «Земледелско знаме», където пише: «Вследствие непоносимия болшевишки режим тази година Русия е сполетяна от голяма суша», и ще видиш, че логиката, непоколебимата оранжева логика, е на тяхна страна. Дядо господ, който, макар че не е земеделец, а народняк, е открил причините на сушата право на Ангел

Грозков, когато той се връщал от Ангора. Другите буржоазни партии усилено се готвят да подпомогнат гладуващите, като ежедневно им изпращат хиляди килограми надежди и благопожелания.

Общоделците тоже са решили да подпомогнат руския народ. Централният комитет решил да поиска от Деникин да заплати изпратените му през Пастухово време оръжия и муниции, като с получените пари се отслужат във всички черкви литургии за падането на съветите, сиреч за спасяването от глад братята руси. Ако литургиите не бъдат достатъчни, ще се устроят нощни бдения и спиритически сеанси на ул. «Ломска» за... за какво мислиш? — за «засилването на глада и холерата в Русия, които ще покажат пред народните маси погрешния път, по който са тръгнали комунистите!» Така разправя един общоделец и радостно потрива ръце.

Както и да е, но за всички тия работи горещините са виновни, горещините, драги Босяко, и никой друг. Ето защо пази се от слънцето, пази се да не станеш общоделец!

Х р. С м и р н е н с к и

ВАСИЛИЙ

— Кой си ти?

— Селянин.

— Селянин, а позивите?

Василий изгледа полковника и повдигна рамене.

— Щом знаете!...

— Това знаем, но искаме да узнаем всичко и ще узнаем... Притеснители, а? Помешчици?... Селяни, дигнете се, селяни, изкъртете зъбите на своите палачи! А вий какво сте?

— Отдавна узнахте какво сме ний.

— Разбойници! Червени разбойници сте вий. Съсипахте Русия!

Василий се усмихна с хладна, дълга усмивка и презрително впи поглед в пълното, тъмночервено лице на полковника.

— Съсипахме не Русия, а вас, г-н полковник!

— Вън! Вън! — нервно закряска полковникът и заудря с юмруци по масата. — Вържете го и в блатото! Нека се поразхлади малко горещата му кръв. След туй всичко ще каже!

— Едва ли!

— Ще кажеш! Охо, ще кажеш всичко ти!

*

Ноемврийският леден вихър плющи с незримите свои камшици, по небето бързо се носят рошави, тъмносиви облаци, ехти като погребална песен проточеният грак на прелитащи гарвани, а тенекиеният комин на сгъшената къщурка скърца плачевно, остро и болезнено.

Блатото е дълбоко. Дълбоко — почти до гърдите. Стои Василий в ледната вода, остри мразовити иглици пронизват тялото му, хиляди тръпки гърчат мускули-

те, студеният вихър удря по голите му плещи, съска остро и дига сламата от покривите.

Загърнат в дебела вълча шуба, по брега ходи часовият, тропа с помръзналите си крака, духа на ръцете си и от време на време с дълъг, безразличен поглед се взира в измръзващия «разбойник».

И час след час все по-студено и по-студено. Вечерта дебне, смътните ѝ сенки пълзят безшумно и неусетно почва да се смрачава. Толкоз къс ден! Сякаш това бе преди час, преди два. Василий си спомня. Като че ли беше сън. Те, двамата му другари, избягаха! Напразно залп след залп трещяха подир тях. Не ги достигнаха белогвардейските куршуми. Сега вече може би те са при другарите и говорят за него. За Василий, който стои в блатото, който примира от студ и все пак няма да каже нищо.

— Намисли ли какво ще кажеш?...

Василий се сепва. Редом с часовия стои полковникът и злобно се усмихва.

— Още мълчиш... Нищо, ще проговориш и ще престанеш да гледаш толкова дръзко...

И пак реди се час след час. Вечерта пилее черните си коси и притаени тук-таме, из селото блясват огньове, сякаш кървави отронени звезди. Далече, на другия край някъде, се понася рязко кучешко виене, пълзват зловещи звукове из мрака и наново всичко стихва. Часовият е нов. Някакво слабичко, голобрадо момче, което изглежда като подплашена девойка. То поглежда съжалително тъмната фигура сред водата, проверява въжето, като го подръпва малко и се опира гърбом до върбата.

*

Призори за трети път поканиха Василий да излезне.

— Ще кажеш къде са и колко. Ний знаем, но все пак.

— Щом знаете, излишно е!

— Тогава постой си у водата. Трябва да ти е много добре. Сякаш си параход, който е пуснал котва.

— Ех, аз съм пуснал, но вий вече никога няма да пуснете котва в Русия.

Поручикът мърмори нещо заканително и тръгва си с бързи кръчки. А в нощта внезапно екват откъслечни гърмежи, обажда се зловещият грак на картечниците и тревожно забързват, тичат и суетят се из селото тъмните силуети на патрулите.

— Червените напират! — обажда се часовият.

— Нищо, ще ги отблъснете — отговаря Василий, като се мъчи да прикрие радостта си, но гласът му звучи звънко и весело.

И бурята все повече и повече разраства, при острия писък на картечниците присъединява се и тежкия грохот на оръдията. Тук-там бликват червените гейзери на избухващите снаряди и ехото люлее и земята, и черното надвиснало небе.

— Снемете постовете, групирайте всички войници и надясно! Поручик, свършете с онзи в блатото...

Полковникът минава бърже край блатото, след него бързат офицери и войници и тревожният им откъслечен говор се изгубва в нощта. А поручикът се приближава.

— Излез!

Василий мълчи.

— Излез!

Пак мълчание.

— Застреляйте го!

Часовият хваща пушката, дига я, но мигом се поколебава.

— Дурак — крещи поручикът и издърпва я из ръцете му. Отсечен гръм. Тъмната фигура се поклаща и глухо грохва във водата.

А в нощта все по-громко и по-громко тътне бурята, тежък грохот цепи мрака и кървави пожари бележат пътя на отдръпващите се белогвардейски пълчища.

ПОЛИТИЧЕСКА ЗИМА

(ФЕЙЛЕТОН ПЪРВИ)

Върху смъртния одър на престъпленията си, покрита презглава с одрипялата многоцветна завивка на национализма и демокрацията, старата буржоазна блудница зъзне и тръпне под мразовития лъх на своята политическа зима. От изток до запад, от полюс до полюс земята е скована от остър финансов и икономически студ и върху ледовете от замръзнала човешка кръв скъпоценностите и гладът развихрят своя смъртоносен валс. С хиляди камшици на безработицата те гонят пред себе си бездомните и гладни тълпи и шибат, безмилостно шибат посинелите, кървави меса. А над локвите кръв, над топлите още късове човешко месо се втурват безчислените гарвански ята на спекулацията и вечно жадното за кръв златно чудовище протяга пипалата си...

Барометърът на валютите предвещава все по-голям студ, все по-страшни страдания.

И ето: над Париж и Лондон виснат тежки оловни облаци, над Рим ехти снежна виелица, из безкрайните лесове на Индия край бреговете на Нил бродят страшни урагани, буря гърми из Мала Азия, а в Берлин — на север в Берлин — разбунени вихрушки на изгладнелите тълпи се втурват към складовете и магазините. Сковани от репарационен лед, зашеметени от постоянни вихрушки, одрипелите рицари на демократична Германия бледнеят и тракат зъби при вида на всеминутно надигащата се мрачна сянка на глада. И хвърлят те срещу нея снежни топки, за да прикрият своята безпомощност и да постоплят собствените си смъртно изстинали членове. Затова пък срещу гладните тълпи поглеждат черните очи на картечниците, пушките и танковете.

Австрия, Полша, България и много други млади полудевственици прибират и свиват посинелите си крака под маркизетните рокли на своята тъничка валюта. Унгария кърпи с кървави парцалчета старата

мантия на Карла — нещастния този Карл, който не взе нито един урок в новото училище на историята и който, въпреки зимните студове, не разхлади разгорещената си глава. . . Но кралете имат глави само за да слагат върху тях корони и само на гилотината те си спомнят, че главите им са човешки. . .

Еднички Швейцария и Америка са постоплени от дебелиите шуби на своите франкове и долари, но по устните им съвсем не грее усмивката на доволството. Първата се изпотпява съвсем не здравословно, а втората щастливка е толкоз сгорещена и задъхана, че става нужда да се разхлади, като хвърли в океанските води хиляди тона с храни, стоки и вълна — престъпно средство за продължаване господството на богатите и жалка надежда, че напластената през войната икономическа мас няма да стане плячка на жълтокожата и хищна съперница.

Зима! Страшна политическа зима, която сковаваше всички жили на земята, всички жизнени сокове и в снежните виелици на която бродят ята от гарвани и глутници вълци. Зима, която ще накара човечеството по-скоро да поиска огненото слънце на новата пролет.

ХЛЯБ И ЗРЕЛИЩА

(ФЕЙЛЕТОН ВТОРИ)

От площадите на древния Рим, където робските тълпи тревожеха потъналите в разврат и доволство патриции с честия си вик «хляб и зрелища», ехото се понесе и стигна до шумните улици на Ню Йорк и Лондон, на Берлин и Виена. Безчислени тълпи от безработни и бездомни заливат улиците и все по-страшно и по-страшно вдигат стиснатите си юмруци. През трясъка на трамваите и колите, през пищенето на автомобилите и железниците — като страшен вихър, като черен призрак витае този громък вик, вмъква се в празничните охолни зали, блъска се по витрините на големите магазини, налита гръмотевично из канторите и домовете на капиталистите и все по-често и по-заканително разкъсва тихата дрямка на златните божества.

Хляб!

Милиони уста отправят гози огнен вик, милиони ръце се вдигат със закана.

И ако някога римските императори смятаха себе си достатъчно великодушни, за да подхвърлят по някой залък на тълпите — същите тези роби, които им отплащаха с кръвта си по пясъчните арени, — днешните властелини смятат и това за много.

Не, те не искат да дадат хляб на гладуващите, но затова пък най-усърдно се грижат за общонародните зрелища. Нима бедните тълпи са недоволни от все-светската арена на войната, където топлата кръв още дими? Нима недостатъчно зрелище бяха пожарищата на градовете, безинтересна панорама — милионите черни кръстове по бойните полета?... Зрелища? Не!

— Хляб! Само хляб!

Буржоазията пое отдавна грижата за зрелищата. Но и днес, когато гладните тълпи заливат улиците като разтопена лава, полицейските драматурзи са готови с новите си кръвави пиеси.

— Хляб ли?... Заповядайте: на всеки ъгъл картучници, на всяка улица гора от щикове.

И трагедията почва.

— Ръцете доле, тури ножа в ножницата — крещат старите суфльори към разбунения роб.

И картучниците почват своя хор. Не! Буржоазията не се скъпи за зрелищата. Наистина, декорациите малко или повече се менят, но старата пиеса продължава. Берлинските улици още помнят пролога, увертюрата не е забравена в Рур и Саксония, завесата в Лондон и Ню Йорк вече е достатъчно дигната, смъртният диалог между фашисти и работници продължава из всички градове на Италия. А преди 10 дни, само преди 10 дни, по «Рингштрассе» и пред парламента във Виена започна шумният увод към голямата драматична поема на гладните виенски маси. Този път виенските работници никак не са наклонни да слушат фалшивите режисьори от освиркания театър на Адлера.

— Хляб! Хляб!...

Пострада парламентът — суфльорската будка на господина Адлер, — пострадаха разкошните гнезда на борсовите октоподи, пострадаха хотелите, магазините и дебелите гърбове на виенските патриции.

И защо? Скъпотията била голяма, спекулацията — безобразна, животът — тежък! Нима на буржоазията не е тежко — малко ли ѝ тежат големите благоутробия и пълните джобове? В какво е виновен някой си хер Франц или фон Майер, който до 10 часа сутрин мирно и тихо си спи, до 11 часа чете библията, а в 12 прочита борсовия бюлетин и телеграфира: «Кроната е твърде ниска. Да закупя ли още десетина милиона?»...

«Хляб и зрелища» — някога. «Зрелища за хляб» — сега!... Наистина, виенското зрелище никак не се харесва нито на господа буржоазните зрители, нито на г-да социалдемократическите суфльори. Те крещат: «Спуснете завесата! Пиесата не е издържана в художествено отношение!»

Напразно обаче те дърпат въжетата. Завесата е вдраво дигната както във Виена, така и по целия свят. Тя няма да падне, защото на сцената стои измъченият, кръвав и настръхнал трагик — пролетариатът, — ритнал вече суфльорската будка и готов сам, единствен да изиграе последното действие на великата житейска пиеса — действие съвсем не по вкуса на старите буржоазни естети и критици.

РОЖДЕСТВО

(ФЕЛИЕТОН ТРЕТИ)

Не е за пръв път! Точно 1922 пъти се ражда Спасителят, а спасение няма. Но все пак ражданието му ще бъде посрещнато със старите обичайни тържества.

И между другото — коледни дървета за деца и възрастни. Както винаги, елхата ще бъде окичена със захарни и тенекиени играчки. Човечеството тъй много обича играчките: на малките — тенекиени войници, сабли и топчета, на големите — тежки стоманени мортири, броненосци, гранати със задушливи газове... и нови данъци.

А старите баби, къде край топлатата камина, къде край изпотрошения прозорец, ще разправят на внучетата си обикновената приказка: «Тогава царувал лошият и страшен цар Ирод, който заповядал да избият 14 хиляди младенци...»

И големите детски очи ще се разтварят с любопитство и ужас: «Много лош цар бил Ирод! Толкова невинни деца погубил!»

— А сега, бабо, царете избиват ли 14 хиляди младенци?

Разбира се, старата бабичка ще намести очилата си и ще поклати отрицателно глава:

— Сегашните царе не са такива!...

А кривоустата старуха — буржоазията, — заключена в отоплената си стая, ще разправя през ключалката на одърпаните деца, които тъй настойчиво ще удрят по вратата:

— Почакайте, деца! Аз ще ви дам и топли дрехи, и кравайчета, и орехи.

Но децата отдавна са престанали да играят на орехи.

— Отвори, стара вещице!

Напразно старата скъперница ще разказва своите изтъркани басни и приказки. Безполезно ще им открива великата истина: «Блаженни нищи духом, яко техно царствие небесно.» Децата вече са по-мъдри от нея и

ХРИСТО СМИРНЕНСКИ
УЧЕНИК В ТЕХНИЧЕСКОТО УЧИЛИЩЕ, СОФИЯ — 1915

ЕЛИСАВЕТА ИЗМИРЛИЕВА,
МАЙКАТА НА ПОЕТА — 1950

великодушно ще ѝ отстъпят небесното царство, като я лишат от земното. И ще я лишат, защото царството на старите е из призрачните градини на оня свят. . .

А друга една свекърва — жълтоликата вестникарска бабичка — ще погледне смирено към небето и ще зашепне своите молитви: «Дано с това Рождество Христово се роди братската любов и световният мир, и ред. . . и спокойствие. Дано Вашингтонската конференция, дано комисиите по репарациите, дано държавите победителки. . . Дано! . . .»

А камбанният звън ще блика под беззвездното небе и немошен ще се разтапя в черните пазви на зимната нощ. Немошен и глух, защото и душите са глухи към раждането на този Спасител, който почти 2000 години живее разпънат и подигран по евангелията и иконите.

Витлеемската звезда отдавна е залязла зад хребета на вековете. Само зловеща и кървава стърчи новата Голгота и на нея разпънати милионите малки братя на Христа, които чакат новия месия.

И ще дойде той!

Безполезно Ирод изби 14 милиона по бойните полета. Напразно Юда потрива злорадно ръцете си. Всюе фарисеите още сега крещат: «Разпни го!»

Той ще дойде. И ще снесе от кръстовете милионите си братя, ще изгони търговците и фарисеите, ще подкрепи унижените и оскърбените. Защото той ще бъде не бледоликият кротък назаретянин, който шепне: «Ударят ли те по дясната страна, обърни си лявата!» Ще се роди огненият бунтовник, съчетал в себе си гнева, любовта и стихийната мощ на цялото измъчено човечество — Спасителят, който ще прогърми:

«Ще разруша този храм и в три дни ще издигна нов!»

КАРНАВАЛНА ПРИКАЗКА

(ФЕЙЛЕТОН ПЕТИ)

Обществото на народите даваше бал — голям костюмиран бал. Церемонмайсторът, старият филантроп Лойд Джордж, предложи:

— Художници и декоратори от всички страни да не жалят средства и сили за по-бляскавото украсяване на залата. Необходими са повече светлинни ефекти, по-разнообразна обстановка, отличен оркестър, а най-главното рекламата да бъде по-громка и по-оригинална.

Парижкият му помощник помисли малко и навъсен каза:

— Да не афишираме много. Може би балът няма да се състои в салон «Генуа».

— Но тази година редът е мой — обади се римският патриций. — Дадохме матине във Версайл, вечеринка в Лондон, спиритически сеанс във Вашингтон и кинематографическо утро в Кан — нека поне карнавалният бал да бъде у нас.

— По това няма да спорим! — авторитетно заяви церемонмайсторът. — Твой ред е тази година!

Поанкаре помълча малко, извади табакерата си, заглежда се през прозореца и проточено каза:

— С това се помирявам. Но никак не съм съгласен да бъдат допуснати на бала и външни лица, нечленове.

— Но тогава пак няма да си покрием разноските.

— И без туй ще имаме дефицит, тъй че нека поне бъдем горди.

— Няма смисъл да работим за идея! Нека бъдем реалисти. От всички спектакли досега ний само губим. Каквото искаш, мисли, аз няма да отстъпя.

*

Карнавалният проект претърпя много изменения. Балът биде отложен на няколко пъти. Направиха се ред

репетиции, ред поправки. Най-сетне тържествената вечер дойде.

Улиците бяха осветлени с разноцветни лампи и навред се движеха блестящи каляски и светкавични автомобили. Беше шумно, тържествено, празнично. Февруарското вечерно небе беше матово и ниско. Едри снежинки изобилно се стелеха по покривите, въртяха се край блестящите електрически глобуси като бели нощни пеперудки и падайки по асфалтовия паваж, разтапяха се на малки водни ивици.

Пред парадните врата на салона беше още по-празнично и тържествено. Тълпа от любопитни хора се трупаше шумно, журналисти с карнети в ръце сновяха трескаво насам-натам. По околните балкони бяха поставени кинематографически апарати, а от двете страни на входа вместо факли пламтяха дебели ленти магnezий и океан от среброзеленикава светлина заливаше всичко наоколо.

От салона долитаха тържествените звуци на оркестъра. Свиреха великата соната на братството. Пръв пристигна и спря пред входа закрит бледосин автомобил с бели звезди. Излезе леко приведена фигура, облечена в дълга копринена туника, с перука от златни къдрици и със сандали на краката. В дясната си ръка държеше сребърно разпятие, а в лявата — 13 маски. Четиринадесетата маска, маската, напълно наподобяваща назаретянина Исус, беше на лицето — г-н Хардинг, наследникът на Уйлсона!

В публиката се чу тих шепот. Едва изчезна фигурата на Хардинг, и Лойд Джордж пристигна. Той дойде в разкошна древногръцка колесница, теглена от двадесетина души. Имаше ирландци, индуси, египтяни, австралийци, негри и много други. Облечен беше в широка бяла дреха и държеше факел. Изобразяваше Свободата.

Не закъсня и Поанкаре. Той се беше маскирал като ангелчето на мира.

В малка ръчна носилка пристигна японска девойка. Тя наивно бе скръстила изящните си ръце на гърдите. Пристигнаха и много други, все тъй тихи и смиренни...

В разкошно декорирания салон, напоен с парижки

и източни парфюми, сред феерична светлина,меняваща всеки миг нюансите си, се движеха маскирани двойки. Малки момиченца разнасяха в елипсовидни кошнички букети от бели рози. Върху златен пиедестал, наметната с тежък мантиел, бе изправена статуята на демокрацията. Тя държеше палмово клонче, а в краката ѝ лежеха няколко счупени меча. Оркестърът току-що бе завършил «Сонатата на братството» и във въздуха още трептяха последните нежни ноти. Диригентът с дълбок поклон поблагодари за аплодисментите и написа с едри четливи букви:

«Финансова симфония от Стинес».

— Свирете нещо по-весело, по-игриво! — обади се Лойд Джордж.

Диригентът се поклони въпросително:

— Казачок?

Поанкаре се разтрепера:

— Как? Казачок?!... По никой начин!...

Съгласиха се да бъдат изпълнени няколко оперетни къса, а след туй — «Економическата елегия»...

Пристигнаха нови посетители. Влезнаха акционерите от марionетния театър «Малко съглашение». Посрещнаха ги радушно. Поанкаре се разцелува с един от тях. Усилиха осветлението. Хардинг поръча да палят често бенгалски огньове.

Оркестърът наново гръмна. Започна «Економическата елегия». От нейните звуци Лойд Джордж изпадна в меланхолично настроение, Хардинг си запуши ушите, а Поанкаре се готвеше да се отдалечи в бюфета, когато в залата настана ропот и смущение.

... Влезе висок снажен мъж, с червена сукнена рубашка, препасан с дебел шнур, с широки сини панталони и изкаляни ботуши. Той пристъпи сред залата, хвърли наоколо спокоен поглед и се усмихна.

— Как смеете! — възмути се Поанкаре. — Та вий нито сте костюмиран, нито имате маска!

— Моля ви се, не влизайте чак навътре! Ще изцапате килимите! — предупреди го бързо Хардинг.

Главният уредник на бала Лойд Джордж се обърка. С бързи крачки той се затече към вратата.

— Вратарите! Къде са вратарите и лакеите! Еберт!

Ренодел! Турати! Адлер! Гомперс! Никой ли няма? Защо го пуснахте?!

Но вратарите и лакеите бяха заети. По мраморните стълби нахлуваше някакво странно шествие, блъскаше се, напъваше и крещеше.

Всички в залата изтръпнаха.

— Да се затворят вратите!...

Двама-трима се затекоха, но беше вече късно.

Като бурен поток в салона нахълта неочакваното шествие. Всички бяха зле костюмирани, кални, прашни и груби. Това беше безчислена тълпа от хора с покъсани панталони и сини блузи, с почернели от дим лица. Там имаше мъже и жени, селяни и работници, черни, бели и бронзолики — някакво вавилонско смесение. Те заканително пристъпяха, свили юмруци, и по лицата им нямаше никакво карнавално изражение.

Лойд Джордж се изправи:

— Джентлемени, каква е тази груба карнавална шега?

— Боже мой, това никак не е естетично! — възмути се Хардинг. — Аз съм виждал карнавални сюрпризи, но...

В тълпата се чу несдържан ропот. Оркестърът млъкна. Маскираните се отдръпнаха плахо по ъглите. Поанкаре хвърли палмовото клонче и с разтреперан глас закряска:

— Господа, това на какво прилича? Салонът е ангажиран от Обществото на народите. Как смеете да влизате? Кои сте вие?

Тогава тълпата настръхна, дружен вик екна като нечакана буря, блъсна блестящите полюлеи и страхотно разтърси залата:

— Ний ли? Ний сме Обществото на народите без маска!

ПРОЛЕТНА ЦЕЛУВКА

(ФЕЙЛЕТОН ШЕСТИ)

Пролетна кървава целувка. . .

Какво от туй, че звездата на Колчак, Юденич и Деникин безвъзвратно залезе зад планини от черепи? Какво от туй, че по снежните полета на Карелия безцелно проляната кръв е още топла? Какво от туй, че милиони човешки същества край Волга се гърчат в смъртно студения обятия на глада и техните трупове издигат вече страшния паметник на човешкото жестокосърдечие, невиждано досега жестокосърдечие? Какво от всичко туй? . . .

Юда е длъжен. . .

Фарисеите от Париж и Лондон са броили своите 30 сребърника. Те чакат.

И ето: в Бесарабия, Югославия, България, Полша — навред стръвниците напускат своите зимни легловища. Там! Там, по обширните руски степи, има още много неопожарени селища, много неразрушени мостове и гари. В грамадната снага на измъчения народ има още много кърви и сили. Там! Окървавен, изнурен, но все пак тъй величествен и страхотен стои червеният колос със спокойна хладна усмивка.

— Аз разкъсах зловещите окови на вашата блокада, аз пръснах черните гарвански ята, надсмогнах планините на вашата омраза, прегазих черните реки от клевети и лъжи и ето ме: непоколебим и горд! . . . Какво вече можете вие?

Но те могат. Те знаят. Пролетното сапфирено небе ще потъмнее от дима на нови пожарища; разораните за посев ниви ще бъдат напоени с топла кръв. Над черните угари костеливата десница на войната ще поръси куршуми вместо пшенични зърна и страшната жетварка, Смъртта, ще пристъпи да пожъне богат плод: телата на умрели от глад деца и старци. . . О, те могат, те знаят! . . .

В Белград край богатата трапеза на охолни пре-

стъпници барон Врангел раздръква позорно пречупената в Крим сабля и вдига чаша — чаша, напълнена с кръв от тялото на руския народ, чаша, която той без стеснение ще изпие, за да вкуси още веднаж горчилото на дъното ѝ.

В София Бурцев се прегръща с потомците на Каина и вдигнат на ръце от старите царелюбци, сипе закани и клевети. . . Балахович, Петлюра. . . и те са готови. Всички са готови. Трябва. Шейлок пристъпя след тях и се надвесва над ушите им:

— Идете! Отрежете фунт месо, откъдето можете. Аз съм платил! Идете.

И те пристъпят. В очите им тъпото безразличие на платени убийци, над главите им одърпаното опозорено знаме, а по ръцете им едва засъхнала кръв. Какво от туй, че още веднъж вихърът ще ги помете? Какво от туй, че оплискани с кръв, те ще търсят пак приятелските обятия на чуждеземните потисници? Трябва. От Лондон, от Рим, от Париж, от Ню Йорк, отвсякъде един-единствен Шейлок заповядва:

— Платил съм! Длъжни сте! Един фунт месо помалко в тялото на освободения роб — един фунт злато повече в моята каса. Трябва. Аз отсега още чувствавам тежката десница на довчерашия роб, сложена на зелената маса в Генуа или другаде. Напразно в мекото легло от парфюмирани лъжи и надежди приспивахме страшната истина. Напразно разтръбихме милион пъти неговата гибел. О, той действително е още твърде мощен и дързък. Идете! Откъснете някой мускул, отрежете някоя вена. Аз искам да го срещна немощен и плах.

И те пристъпят боязливо, плахо, дебнешком. Защото, надвесил тъмни вежди над хлътнали от денонощно бдение очи, свил устни в дръзка хладна усмивка, стои настръхналият великан. Страшната му сянка прескача Карпатите и Алпите, пресича Дунав и Рейн и тежи като черен призрак над Рим, Париж и Лондон.

Там сега чакат. Фарисеите платиха своите 30 сребърника и чакат.

Чакат да чуят как прозвучава над измъчената страна кървавата пролетна целувка на Юда. . .

ЗА ХРАБРОСТ

ИСТИНСКА СЛУЧКА)

— Това е скандал! Нечуван скандал! Вие се гаврите с храброто българско войнство. Вие сте лишени от капка доблест, от капка гражданска доблест! Срам и позор!

— Вие какво се ядосвате толкова много, господи-не! Кучето си е мое!

— Ще се ядосвам, разбира се! Аз съм запасен генерал-лейтенант от пехотата. Аз, който съм виждал геройските гърди на българските юнаци окичени достойно със златни и сребърни ордени, как мога да се стърпя при вида на подобна скандална подигравка! Подигравка с народното чувство, с военните светини!

— Какво има, господа! Що сте се сабрале? — авторитетно се намиса току-що пристигналият пазител на реда, законите и електрическите стълбове.

— На, вижте вий! Вижте каква гавра! — пухти запасният генерал и цялото му благовидно тлъстомехие се люлее от възмущение и гняв.

— Божичко, що има? — любопитствува суха, превита почти под прав ъгъл бабичка и провира през тълпата острия си нос, окичен с черни очила.

— Това куче — видиш ли го, бабо, — то запалило арсенала — хили се орфанно вестникарче.

— Мълчи, поразнико. Главата да ти се запали.

Стражарят изглежда с един внушителен поглед всички, прошепва едно ужасно: «Ссст, молим, тишина!» — и се навежда към кученцето.

— Е, що има, куче като куче — отсъжда тържествено той.

— Какво куче като куче! — ръмжи генералът. — Кажй какво има на шията. Виж каква гавра с величието на България!... Този нехранимайко, който е вероятно комунист или анархист, най-нагло е окичил шията на кучето си с две светини — с два ордена за храброст — IV и III степен!... Вижте каква гавра... И туй било българин!

Действително, шията на кучето е украсена с два сребърни ордена, бляскави, нови още и окачени на небесносини лентички.

— Що значи това? — мистично и тайнствено пита стражарят. — Защо сте окачили тия джунджурий? За да се събира народът ли?

— Джунджурий ли? Как смееш пък и ти да ги наричаш така? — ядосва се още повече генералът. — Безобразие! Пфу! И туй било старши стражар.

Старшият стражар смутява се малко и бърза да се коригира:

— Вие, обвиняемият, защо сте окачили тия ордени?... А? Позволено ли е от закона — кучетата да носят такива инструменти?

— Защо да не е позволено: кучето си е мое, ордени-те и те си са мои... Какво чудно има в това! Нищо престъпно!

— Как нищо престъпно! Това е една явна провокация спрямо националното чувство! — намиса се един прилично облечен господин, с бомбе, бастун и с една пълна нисичка дама.

— На кучето ордени! Божичкоо! — чудят се две ученички с по две бели шнурчета на баретките си.

— Хе, хе! Какъв ли подвиг е извършило?

— Подвиг!? — възмущава се генералът и сипе барабанен огън из кръвясалите си очи — Подвиг! Това е, че нямаме гражданска доблест, малко национална доблест да пречупим ръката на тоя нехранимайко...

— Тя е счупена, господине... още от войната, където вместо нея ми дадоха два ордена.

— Толкоз по-зле за вас, щом сте инвалид!

— Защо по-зле?!

— Защото щом сте окичил ордени на кучето, вие му окачвате собствената си ръка... Собствената си човешка ръка.

Инавлидът го погледва иронично и се усмихва:

— Тогава вий, г-н генерал, който имате сигурно 30—40 ордена, носите 30—40 човешки ръце на шията и гърдите си!

— Безобразник! Душевно болен — ръмжи смутено генералът...

— Не е там въпросът, приятелю — обажда се господинът с нисичката кръгла дама. — Достойно ли е да окичваш ордените си на кучето?

— Защо да не е достойно, когато то ги е заслужило?

— Как така ги е заслужило?

— Много просто: първо — то показва голяма храброст. Снощи се запалил юрганът ми и то, без да се уплаши, остана до мене и почна да лае. Второ... второ — то ми направи с това неопценима услуга, като ме накара да се събудя, та по този начин спасих и себе си, и единствения си юрган.

— И за всичко туй трябвало да му окачиш ордени! — мръщи се генералът.

— Та нали и вий точно за туй ни ги окачвахте!

— А ти приемаш ли кучето да бъде смятано наравно с тебе... кучето да бъде човек?

— Защо не? Когато през войната, па и сега вие обърнахте хората на кучета, чудно ли ви е, че днес кучетата стават хора?

СЛЪНЦЕТО

Дворът бе широк, но кален и мрачен, натъпкан с някакви празни сандъци, купища тор и разпрегнати коли. Отляво, където вероятно имаше обор, се чуваше тропот и тежко пръхтене на коне.

Поручикът пристъпи в полумрака, спря пред едно от осветените прозорчета и почука. Веднага през мътното стъкло се изправиха две рошави детски главички.

— Кой е? — прозвъни извътре пискливо женско гласче и към двете детски главички се прилепи трета.

— Тук ли живее Георгиев?

— Кой, бате Стефан ли?... Тука... Не първата врата, втората, но вдясно.

— Излез да покажеш де! — подкани офицерът момичето.

— Мама е на работа и ни е страх. Отсреща живее един пианиста, който ни плаши.

— Ех и ти! — смънка той, зацапа из калта, мина първата вратичка и почука на втората. Яви се прегърбената фигурка на една бабичка.

— При Стефана ли идеш?... Ела, ела, синко, да се видите. То него вече няма да го бъде, но...

Поручикът влезе в ниската стаичка, като се поприведе. Още от вратата го лъхна оная тежка атмосфера, която смъртта винаги донася със себе си. Имаше нещо хладно и тревожно, нещо, което се очаква, без да се желае.

— Той спи, но ще го събудя.

— Не, недей го буди.

— Но той ми каза, щом дойдеш, да го събудя... Стефане, Стефане... дойде Кирил.

Болният се сепна, протегна ръце и се обърна. Кирил го загледа. По безкръвното му лице туберкулозата бе сложила своя жълт печат. Устните му бяха бледи, попукани, а косата му бе ниско прилепнала по

челото му. И очите му — тези две черни ями, в които войната бе написала най-жестоките си слова — бяха още по-тъмни и хлътнали.

— Кириле, ти ли си? Добре, че дойде днес. Седни близко до мене. Мамо, дай му стол.

— Аз седа... до тебе съм.

— Прости, братко. Нали не виждам, все ми се струва, че всички край мене стоят... Само аз безпомощен лежа.

Не знаейки какво да отговори, Кирил огледа стени и смънка:

— Е, ти как си, Стефане? Писмото ти много ме изплаши, но не си толкоз зле. Обикновено болните...

— Остави утешенията, братко. Не за туй те повиках. Свидно ми беше за тебе. Приятели в училище бяхме... Па и на фронта, в «полето на честта»...

Стефан произнесе последните слова провлечено и високо, като се усмихваше. Но усмивката му излезе някак престорена и фалшива — усмивка, от която капеше скръб и отчаяние.

Поручикът почувствува, че нещо хладно плъзна в душата му, и мигом се мярнаха стари спомени, в които имаше толкоз много ужас и толкоз много страдание.

Той се опита да отклони въпроса, дълго говори за дребни работи, попита кога идва лекарят и какво казва. Но скоро мълчанието се спусна като едра черна птица и той се почувствува неловко.

— Като съм бяха тези години, Стефане, като някой тежък, кошмарен сън.

— Страшен сън, който, уви, хиляди хора ще сънуват до последния си час. Ех... Понякога си мисля: ако всички ние не бяхме по-слепи, отколкото аз съм днес! Ако можехме всички да разберем какво вършат с нас...

Остра кашлица го прекъсна, разлюля гърдите му и дълго из стаята се носеха тези хрипави и тежки звукове.

— Като дълга върволица от слепци ни поведоха тогава. На запад, на юг, на север — всякъде, където те желяеха... И подир нас оставяхме хиляди черни кръстове, море от пожарища, над които облаци дим се издигаха като страшна закана към небесата. Стъпвахме из червените локви кръв, прескачахме топлите трупове

и все пак нищо не виждахме. Слепци, слепци бяхме ние — тръгнали без очи, без слънце. Помниш ли какво говорехме една нощ при Черна: че всичкият този ужас е, защото човечеството е без слънце, без идеал...

— Татък... когато в колата?

И двамата си спомниха онази страшна нощ. Като ята от огнени птици се спускаха хиляди снаряди над техните окопи и целият хребет клокочеше в зловещо вълшебен пожар, сякаш земята бе обладана от някакъв бяс и в своето безумие разкъсваше пламналите си гърди и бълваше огън и кръв. А след полунощ, когато прибраха трупове и смъкнаха ги отзад, за да ги заравят по-далече, двамата те отвозваха тогава трупове на един млад подпоручик и трима войници. Нощта беше злокобно черна и глуха, тихичко скърцаха колите, а големите дървета изглеждаха като огромни чудовища, приклепнали край пътя. И в колата, върху вкочанявалите трупове, седяха двамата приятели и говореха за това, че не трябва да бъде това вечно, че колкото е по-тъмна нощта, толкоз по-жадувано е слънцето...

И само тази нощ ли беше? Кирил махна ръка:

— Безумие, страшно безумие! И защо? За кого?

— Слепци бяхме, братко, слепци! И сякаш трябваше да ослепея физически, за да може душата ми да разтвори широко хилядите си очи. Макар и късно вече, днес виждам. Виждам тези, които хвърлиха света в огъня, а сами останаха под хладната сянка на своите каси, тези, които покриха дивите чукари с гробове, тези, които взеха очите ми, които без колебание биха ослепили цялото човечество, за да не вижда то техните престъпления! Виждам ги!... Виждам и милионите братя край мене, които гинат в мрака, а имат най-голям дял от живота. Виждам и нощта, която си отива, и денят, който пристига с огненото слънце на челото си. Слънцето! Слънцето, което гори до самото ми лице, което прониква в цялата ми душа. То са неща, които и слепите виждат...

На вратата се почука. Влезна дълголика, руса жена, поздрави печално и застана до бабичката. И двете се спогледнаха, погледнаха болния и поклатиха скръбно глави.

Стефан млъкна, тежка въздишка се отпусна от

гърдите му и бавно се разби в стените. Настана тишина. Само старият напразен будилник равномерно съскаше. Навънка бе черна зимна нощ и в мрака сякаш се спотайваше някой чужд, незнаен — някаква студена сянка, готова всеки миг да се втурне и властно да спусне тежката си ръка над болния...

Поручикът остана до късно при приятеля си. Дълго те говориха и беше вече полунощ, когато излезна. Уличките бяха глухи и тъмни. Над тях лежеше мъглива зимна нощ, в която като бледи звездици се мяркаха електрическите лампи. Той вървеше приведен, сякаш притиснат от черното бреме на нощта. А в душата му се вземаше нещо странно, ново, в което се преплиташа хладни мъки и знойна ярост. Той вървеше с бавни, широки крачки и хвърляше продължителни погледи над прихлупените къщурки, натрупани като малки играчки пред краката на мизерията, която се изправяше тук като хищна и властна господарка.

«Виждам милионите братя, които гинат в мрака» — звънтяха в душата му думите на Стефана. И сякаш тези думи бяха утринен камбанен звън, който разтърсваше и будеше у него спящи досега чувства, сякаш те бяха снопове слънчева светлина, която го караше да вижда неznайни, незабелязвани досега неща. И той вървеше приведен и замислен, а в душата му бликаше някаква жестока болка, някаква пламтяща лава. «Това е слънцето, което прониква в гърдите ми» — мислеше той. И в глухите улици звукът на неговите крачки бе остър и звънък, а в сърцето му се забиваше, като нажежено стоманено острие, неотразимата мисъл:

«Има неща, които и слепите вече виждаг...»

СНЕЖНА НОЩ

*Писмо до Пешо Босяко
Neumanngasse — Wien*

Помръзнали Босяко,

Тези дни почувствувах, че разклатеното ми здраве е вече солидно горе-доле, колкото Амстердамския интернационал, и реших да направя една следполунощна разходка из улиците на задрямалата по всички направления столица. А след полунощ софийските улици имат всичкото великолепие на някаква старинна легенда. Пустота, безмълвие и пресен сняг, който хрупти под нозете. Матовото небе почти опира до покривите, електрическите лампи примират от удоволствие, обкръжени от рояци снежни мушички, а тенекиените фирми плачевно скърцат, по-плачевно от българската валута...

Горе — в небесата — сякаш в райските градини има голямо увеселение с благотворителна цел и ангелите се ръсят с конфети, които падат като сняг на земята. Приходите от увеселението, разбира се, ще бъдат вписани в народния заем. По този начин и господ ще помогне... защото, уви, само той може да помогне на българския народен $6\frac{1}{2}\%$... заем.

Но ти, любезни Босяко, вероятно не знаеш, че в България е открита подписка. Иначе не мога да си обясня как да не изпратиш досега и ти своята лепта — хастара на безхастарния си балтон. Още повече м-р Турлаков възлага надеждите си не на банките и фабрикантите, които (заклевам ти се в честта на Телефончето!) нямат пари. Българският народен заем ще покрийт чиновниците. Честно слово! И те вече ако нямат пари, не зная кой ще има тогава!... Кинематографи, плакати, афиши, аероплани — всичко разглася евангелието на Марка — Марко Турлаков, разбира се, който пред колосалните дефицити стои с пръст в уста и поглежда наивно към нашата петгодишна приятелка Лила.

Но стига съм се любовал на афишите посред нощ.
Студеният вятър върти своите невидими камшици и
развява бели гриви от снежен прах. Потеглям пак, а
някой сякаш шепне в мрака:

Нима съм, братко мой, в Норвегия,
в родината на Хамсун Кнут?
Каква е тази зла елегия
и този галилейски студ?

Благодариме за милувките
на тази зимна красота,
ала от пет страни обувките
пропускат снежната вода!

И този нещастник, който не е чудно да съм аз, раз-
правя, че не било много хубаво зимно време без дърва,
още повече да минаваш край Народното събрание. И
тежко ти е, братко! Поглеждаш знаменития парла-
мент, спомняш си за депутатите и...

И скръб притиска ми душицата!
Да бъдеш без дърва, уви!
А само в центра и десницата
цял склад от дървени глави!

Да, драги Босяко, в българската политическа и
обществена гора има толкоз много дървета, а толкоз
хора мръзнат! С такива печални мисли човек не може
да продължи много разходката си и затова аз се връ-
щам, минавам край дома на г-н Гешев, който вероятно
сънува златни сънища, и продължавам назад...
Студено! Студено! Сякаш Северният полюс се свлякъл
в сърцето на София, за да може президентът да троши
ледове, без да пътува зад границата... В руската
черква свети нощно бдение. Старите хиени се молят за
«руския народ». Ех, някой ден най-сетне господ ще ги
послуша и ще им даде царство — царство небесное,
разбира се!...

По тротоара подскача мършав пес, души снега и
скимти. От време на време той възпира пред някоя

врата, изказва кучешкото си възмущение от порядките
на тоя строй и припва пак.

Вятърът пищи злобно, раздиля бели ветрила над
покривите, а снежинките се ронят все по-гъсти, все
по-ситни и блестят на фосфорната електрическа светли-
на като сребърни луспици.

«Пиротска» е глуха. А — там — нашите квартали
тънати в мрак, къщиците се гушат прихлупени и жалки
а над тях се изправя грамадното масивно здание на
затвора... И контрастът между тези кутийки и това
многооко каменно чудовище е поразителен. Наистина,
буржоазията ще остави хубави архитектурни паметни-
ци: лабиринтни казарми и колосални затвори.

Лека нощ на теб, Босяко, лека нощ и на нея!

ТЕЛЕФОНЕН РАЗГОВОР С ПОЛКОВНИК ВАСИЛИ РАДОСЛАВОВ

— Ало! Ало! Централа, 13 813! Ало! 13 813! Ех, моля ви се! Дайте лигата на народите! Лигата на народите! Ли-га-та на на-ро-ди-те! Кой иска ли? «Българан!» «Българан!»... Как? Лигата на народите била сериозен институт и с хумористични редакции не влизала в разговор! Е, да, да... Действително, тя е сериозен институт, но все пак ни бихме молили поне за едно сериозно интервю! Претрупани с работа ли сте? Важни проблеми за разрешаване имате? Че нали вече всички проблеми и спорове ги разрешихте бе, джанъм! Аз мислех, че вече сте във ваканция!... Значи, заети сте... Извинявайте, извинявайте тогава... Затворете. (Пауза.) Ало! Ало! Дайте Париж! 11, 12, 12, 11! Единайсе милиона, 121 хиляда 211! Г-н Бриян моля! Да, г-н Бриян! Как, в траур ли е? Че защо? Поради кризата ли? Има си хас! Тогава Берлин! На всяка цена Берлин! № 1915—1918! Да, да — д-р Радославов! Как да не е доктор, моля ви се! Че нали той излекува България! Е добре, както обичате наричайте си го вий там! Помолете го само да се яви... Да, да! Да се яви! От София, от София! Ааа! Гут Морген! Гут Морген! Кой ви търси ли? «Българан», «Българан», г-н полковник! Не ме познавате ли? Има си хас! Че нали ние препечатвахме вашите весели статии от «Народни права!» Да, да, направо! Вашите дълги и, тъй да се каже, философско-мистични статии! А, спомняте ли си! Тъй!... За какво ви търся ли? Натоварен съм да ви интервюирам. Да, да! Едно кратко интервю! Много работа ли имате! Пишете капитално съчинение? Моля? Как казахте?! Капитално съчинение «Велика България»? Значи, «Велика България»... Хубаво, хубаво правите? Роман или повест? Как? Арабска приказка? Трябва да е много хубава! Никакви комплименти! В областта на легендите и приказките вий сте неподражаем! Кой не помни легендарното обръсване на брадата

ви! Само тази част в приказката ви е тъй вълшебно-фантастична! Да, да, най-искрено говоря... Но нещо друго из Берлин? Търговска къща, значи! Е, върви ли ви!... Тъй ли? Разбира се, разбира се... вий бяхте и ще бъдете добър търговец! По нас ли? Нищо особено! Готвим се за селско-общински избори! Вашата изборна метода ли? Разбира се, разбира се! Тя е незаменима... Как? Държавният съд ли? Не помня какво стана с него! Трябва да продължава! Как да не помня ли? Много просто, в този държавен съд много хора изгубиха паметта си. Не от страх, джанъм! От скука! Да, да, от скука. Особено м-р Пешев. Защо той не ви писал ли? Ами трябва да не си спомня кой сте вий... А бе в един кабинет бяхте, ама човекът не си спомня даже, че някога бил министър? Не помни! Нито 500-милионния заем, нито контрабандите, нито гешефтите! Забравил човекът! Иначе как е твоята либерална партия ли? Добре си е, дядо, добре! Обедини се с дружината на Никола Геннадиев. Нали знаеш: сговорна дружина планина събаря. То планината е вече съборена върху гърба на България, но да видим кой ще я дигне. Нещо друго ли? Аа, не, «Народни права» не излиза. Твоите либерали издават сега вестник «Независимост», който подчертава независимостта на днешна България и весели с името си комисията по репарациите!

Ами слушайте! Ало! Ало! Не прекъсвайте, моля! Моля! Алло! Подслушват ли? Фердинанд? Цар Фердинанд? Той няма ли си друга работа, та взел да подслушва!... Е, че като били затворени вече виенските кабареа, та взел да подслушва! Ако е за цензура, ние си имаме тука! Ало! Не прекъсвайте, моля! Ало № 1915—1918! Берлин! Берлин, моля! Не прекъсвайте! Ще се оплача на конференцията в Генуа!

Срещу дебелите стени на робството, градени с векове, не е достатъчен само един вихрен удар. Непрекъсната енергия, упоритата работа и вседневни щурмове — и тогава пред нас не може да устои най-здравата крепост на тираните. Малцина са борците, които неуморно могат да отправят своята духовна мощ върху подкопаваната скала. Левски бе един от тях. Редом с бурния копнеж за свобода в него имаше и отмереното спокойствие на вечно бдящия борец. И от село на село, от град на град вървеше той и сплиташе огнената мрежа на бунта, в която да бъде уловено и обезсилено чудовището на тиранията. От дом на дом, от кръстопът на кръстопът спираше той и хвърляше светлите семена на свободата — пламтящи искри от сърцето си. И в черната нощ на робството и отчаянието като рубинени звезди пламваха революционните комитети. Из сбуганите селца на Балкана, из полетата на Северна България, в Тракия, чак до Скопско отиваше той и зовеше народа към бунт. Апостол, истински апостол на свободата.

Весело, бледо лице, озарено от лъчите на пламтяща душа. Синкави очи, горящи в мисли и напрежения. И ведно със звънките песни на бодрия веселяк като тътен на вулкан се носи тежкия, бурен зов на вожда, който зове задрямалите войници за утрешния бой. В задимените кафенета на малките занаятчийски градчета, прихлупените балкански колиби, по седенки и читалища — навред гърми неговото слово. Навред отворени обятия, навред предателски очи и низамски потери.

Пред смаяните очи на своите приятели той върви непоколебим до зиналата уста на гибелта. Всеки миг — опасност, всяка стъпка — риск. Но Апостолът има велика смелост.

В Цариград той е търговец на коприна, в Ловеч е

калугер и просяк. В Сопот полицията залавя палтото му ведно с някои книжа и обръща камъните, за да го намери, а в същото това време по стръмния Шипченски проход бързат трима души: старец и две калугерки. Под смирената калугерска дреха гори бунтовното сърце на Левски. Другата калугерка е леля му Христина.

В Никопол Левски е прегърбен, с превързана глава слуга. От Карлово за Пловдив той спокойно язди редом с потерята на хаджи Исмаил, която току-що е претърсила цялото Карлово заради този неуловим фантом. И ведно със смелостта в сърцето му цъфти благородно презрение и спокойствие.

В учителската стая в Сопот има комитетско тайно събрание.

Неочаквано една полицейска хрътка се вмъква, за да шпионира. Шепот и трепет между всички присъстващи.

— Вън, подлец! Аз съм Левски! Иди ме предай на полицията.

Плесница еква в стаята и предателят се измъква, смазан от нечуваната смелост...

И все тъй самоотвержен и горд, спокоен и неуморим, върви Апостолът и пръска в черните бразди на робските души своите живи огнени семена. Пред старци и младежи, пред учени и прости, пред селяни и граждани — навред разливта той великата книга на революцията, революция, която няма за цел да освободи народа само от властта на султана. «Не ни трябва нов султан, а човешка свобода и равенство...»

Бедните знаят какво иска Левски, но и чорбаджиите знаят, че този «чапкънин» съвсем не е техен приятел. Като турски ходжа се промъква Левски с една четица от 15 души при хаджи Мустафа в село Асакърново и с револвер в ръка напомня на бея да не мъчи селяните. Като български поп — при чорбаджи Стефан в Търново, за да му посочи стоманеното острие на камата си.

Няма предел неговата смелост, няма удар, който да съкруши неговата воля и твърдост. И когато, предаден, ранен и изправен пред съда в софийския конак, Левски вижда книжа и портрети, когато узнава предателството, той все пак остава хладен като гранит.

«Аз съм Левски, аз върших всичко, по моя заповед бяха политическите убийства. Никого от тези не познавам. . .»

На 22 февр. 1873 год. край софийските казарми се тълпеше любопитен народ. В зимния предутрен здрач се мяркаше черният силует на бесилката. Студеният вятър свиреше в комините, провираше се през тълпата и поклащаше въжето. Ето колата. Турци, селяни, цигани — всички очакват любопитното зрелище. Жените и децата се приповдигат на пръсти. Но от колата измъкват полумъртъв човек. Левски, неуморимият бунтовник, гордият апостол на свободата, не пожела да достави със смъртта си удоволствие на властниците. В тъмната февруарска нощ той жестоко разби главата си в дебелите хладни стени на затвора — сякаш те бяха същите стени на грамадния затвор, който цял живот той руши, сякаш това бяха железните пръчки на клетката, върху които настръхнал се удряше затворен, обезкрилен орел. . .

ДВА СВЯТА

Ротмистърът пак се доближи до вратата.

— Не е късно. Ти би можал да ме освободиш и сега. Тъмно е, ще можем да избягаме незабелязано.

Петър махна тежко с ръка.

— Това никога няма да направя. Не ме увещавай повече!

— Но тогава?

— Тогава нищо. Ще бъдеш изпратен с другите в тила.

— И ще чакам нашите?

— Вашите?

— Да. Все таки или днес, или утре!

— Има много да чакаш дотогава!

— Не много! Това ненормално положение няма да се продължи. . .

— Ненормалното отдавна свърши.

— Ще видим.

— Видяхме.

Ротмистърът закричи пак из стаята, а Петър се опря на пушката и замисли. Той съвсем не е вече спретнат кадет. Това е възмъжалият, остарял даже ротмистър, който преди два часа върхлиташе гневен и безмилостен. Впрочем и тогава той си беше същият. Та що? Макар и братовчеди, те бяха тъй далечни и чужди. Той — кадет, син на генерал-щабен полковник, другият — обикновен работник, син на отдавна обеднялата вдовица. И прилично ли беше тогава кадетът да се ръкува с одрипавели и почернели братовчеди? Рядко, твърде рядко лъсналият кадет идваше у тях. Той не искаше даже да седне. Оглеждаше стаята с някакъв ироничен поглед, бързаше да съобщи защо е дошел и веднага си отиваше. В неделя ден те понякога се срещаха из булеварда. Кадетът вървеше с другарите си и щом наближеше братовчеда си, веднага намираше много интересно по витрините и извърщаше глава.

Петър стисваше зъби и отминаваше. А понякога едновременно и двамата се извърщаха и тогава погледите им се срещаха заканително и студено.

— Глупци, безумни мечтатели — нарече той веднъж една манифестация.

— Лакей! — му отвърна Петър-накъсо.

И оттогава двамата братовчеди не си говореха, а и Петър замина в друг град. И ето сега пак се срещат. Единият — ротмистър, заловен в плен от червеноармейците, другият — негов часови. Зад заключената врата единият стиска юмруци и мечтае как белите пълчища ще нахлуят в града, другият стиска пушката и се вслушва в далечните гърмежи, с тревога и надежда. И в душата му бликат вълни от възторг — възторга на освободения народ. . .

*

Към полунощ гърмежите станаха по-ясни и по-близки. От юг по железопътната линия се приближиха белогвардейски несметни пълчища и веригите им обкръжиха града. Оръдията забълваха огън, грохотът им се разля над града като внезапна буря. Като огнени птици почнаха да прелитат снарядите. Затрещяха и пушките, ту разпокъсано, надпреварвайки се сякаш, ту в дружни залпове, които цепеха мрака с дълги огнечервени ивици и рязък дъсчен трясък.

— Наближават! — обади се отвътре ротмистърът.

— За да се върнат пак! — отговори братовчед му.

В реката бухна тежък снаряд, вдигна се гейзер от вода, дим и пламък и стъклата на околните къщи със звън се пръснаха, върхлетени като че ли от градушка.

— Идат!

— Ще се върнат. . .

Настъпи тежко очакване.

Още по-близко, почти на няколко крачки, грохна втори снаряд. Жълтото двуетажно здание пламна. Димът бързо се издигна и простря нашироко като някакво черно, разлистено дърво. Нахлу мирис от изгоряло.

— Пленниците да се отдалечат на другия край на града.

В коридора влязоха още няколко войници. Улицата беше пуста. Черен мрак притискаше града и мек едър сняг се сипеше изобилно и непрекъснато. Стъпките отекваха тежко и отсечено. Недалеч затрещя картечница и зловещото ѝ ехо се блъсна във високите сгради и се изгуби някъде в нощта. Наближиха реката. Внезапно в мрака се раздаде остър болезнен вик. Петър се залюля, ударен с нещо тежко в тила, а по моста хукнаха две черни сенки.

— Ротмистърът! Ротмистърът!

— Огън!

Няколко дула светнаха. Ехото от гърмежите се разли над реката. Последваха други гърмежи. Един от бягащите спря за миг, пристъпи няколко крачки и разперил ръце, грохна на снега.

*

Призори белите бидоха отблъснати. Като разпилени хищни гарвански ята бягаха те. Сред тях се спускаха снаряди, вдигаха облаци пръст и дим и върху дебелия сняг оставяха огромни черни петна. А до моста, на двата бряга, лежаха още неприбраните трупове на ротмистъра и Петър. Рохкавият сняг край тях бе напоен с тъмnochервена кръв. А реката течеше мътна, бърза и студена, сякаш тя бе зловещата река на живота, която разделя човечеството на два свята.

ВЕЛИКДЕНСКИ ЯЙЦА

Преди двадесет века някоя жена поднесла на някакъв римски император червено яйце.

— Христос възкресе!

Червеното яйце — символ на земята, обляна в кръвта на Христа. Днес Марс може да сложи пред стъпките на Меркурий цялата земя като великденско яйце. В името на световната търговия, нашата планета биде твърде добре боядисана с кръвта на около 30 милиона малки братя Христови. В името на Златния телец къде за 30 сребърника, къде за 30 милиарда франка бидоха издигнати милионите разпятия. Много мадони останаха с насълзени очи, много братя на Юда съвсем не пожелаха да намерят някоя суха върба. А фарисеите възлюбиха словото на разпънатия:

— Отдайте кесаревото кесарю, божие — богу!

И понеже бог и кесарят са близнаци, последният може сам да събира и за кесаря, и за бога: данъци, обезщетения, подаръци... човешки души.

Било е, сега е, но няма да бъде. Защото днешните исусовци съвсем не поглеждат търновите си венци със смирение, защото бледите им устни не шепнат:

«Прости им, господи, не знаят какво правят!»

О, как добре знаеше какво прави Юда, как разумни бяха фарисеите! Всъщност, нещастieto на Исуса не се състои в кръстните му мъки. Та що: попитайте някой от малките му братя, които бяха по фронтовете. «Не, мене ми се струва, че не е било много страшно на кръста!» — ще поклати той глава. «Какво? — ще попита някой, сложил ръце и крака «пред олтара на великото си отечество». — Голгота ли? А колко време е стоял Исус на кръста?»

Нещастieto на Исуса е другаде: цели 2000 години как стои разпънато неговото име. Фарисеите, които го отдадоха на кръстна мъка, са «негови пратеници», Юда се удря в гърдите и стене, че никога не го е предал,

а изгонените от храма тлъстомехи търговци се възмущават:

— Кой лъже, че именно нас той е изгонил из храма? Нас — благочестивите, нас — добрите, нас — христолубивите?!...

Но Христос не може да посочи никого, той не иска пак да го разпъват, затова не слиза на земята. Тук са малките му братя. Техните длани тоже са пробити от гвоздеи, бледите им чела са увенчани с търнови венци, а кръстът на живота е достатъчно тежък, за да имат право след възкресението си да съдят живите и мъртвите според писанието — писание, браздено с кръв, пот и сълзи.

Напразно някой неверник Тома ще крещи: «Не допускам! Ти беше така хубаво прикован за кръста. Как си можал да възкръснеш? Това е вероятно измама!»

Но белезите стоят по ръцете. Измама няма. Малките братя Христови са по земята — народите възкръсват. Един от тях стои днес пред фарисеите в Генуа.

— Щом си възкръснал, да бъде волята божя! — разтваря ръце британският Пилат. — Та всъщност моите уста никога не са изrekli присъдата ти. Нали аз съм, който си измих ръцете?

Фарисеите са на различни мнения:

— Не, това съвсем не е възкръсналият Христос. Той е вероятно някой от разпънатите заедно с него разбойници — клати глава римският началник на стражата.

— И аз тъй казвам, обаче познавам дупката от копие — тихичко се обажда Поанкаре.

А той пристъпя, леко, тихо, наметнат със същата червена багреница.

— Заповядайте, за всички по едно червено яйце.

— Много изкуствени изглеждат, да не са дървени?

— Не, добри са, железни са, нали ги опитахте?

ВЕЛИКИ ПЕТЪК

(БИБЛЕЙСКИ ФЕЙЛЕТОН)

Всеки народ е вече един многолик Христос — всеки има своята голгота. Днес за нашия народ е Великият петък. А още в писанията на тайните договори беше казано да бъде той разпънат и одеждите му поделени. . .

В четвъртък през нощта дойдоха те. Небето беше беззвездно и мрак лежеше над Гетсиманската градина като тежка, черна плащеница. Из тъмната пътека сред дебелия стъбла и ниски храсти заблестяха светлини, сякаш жълтите очи на глутница вълци. С фенери, сопи, ножове и въжета идваха войниците на кесаря и слугите на първосвещениците. Юда вървеше пред тях малко приведен и в лявата си ръка стискаше монетите. Широката му дреха леко се развяваше от вятъра. Той се приближи, целуна го и каза:

— Радвай се, Равви!

Рабите и войниците пристъпиха бърже, уловиха го и вързаха ръцете му. И поведоха кроткия назаретянин по стръмни каменисти пътеки, през урви и сипеи. Краката му се покриха с рани, храстите окървавиха лицето му и разкъсаха бедните му одежди. И в ранни зори, когато над улиците черният мрак се преливаше в гълъбов здрач, те го заведоха при първосвещеника Анна от Петербург. После вързан го изпратиха в берлинската претория при Кайафа, където слугите се гавреха с него, а фарисеите го удряха с плесници.

— Познай кой е виновен! Познай кой те удари:

А като съмна, Кайафа ведно с фарисеите и първосвещениците го изпратиха при Пилат във Версайл. Там Пилат изми ръцете си.

— Щом така е казано във вашето писание, нека бъде предаден на разпятие!

*

И ето Голгота. На черния дървен кръст виси той, разпънат от свои и чужденци. На челото му — търновият венец на мирния договор, дланите му — приковани с гвозден, а бледото му лице — опръскано с рубинени капки кръв.

— Радвай се, царю юдейски! — гаврят се войниците с него и му поднасят гъба, напоена с оцет и злъчка.

— Слезни от кръста, ако можеш! — канят го сънародниците му книжници. — Други освобождаваше и изцеряваше, а сам не може да се избави! — възмущават се тези, които го предадоха и разпънаха.

А той виси бледен и измъчен. Главата му клюмнала над рамото, очите му дълбоко хлътнали и ясната им синева е премрежена и помрачена от сълзи. Горестна, пълна с болка и мъка усмивка трепти по бледите попукани устни. А от пробитите му ръце и нозе се стичат алени ивици кръв. До кръста са приклекли войниците. Те ведно с фарисеите току-що са разделили дрехите му и сега хвърлят жребий за багрения му хитон — властта.

— Елои! Елои! Лама Сабахтани!

Викът на разпънания се понася проточен и скръбен и бавно замира в далечината. Началникът на стражата се приближава към кръста, слага на земята медния си щит и вдига чука, за да пребие коленете му. Но вижда се в безжизнените му вече очи и оставя бавно чука. А стоящият до него войник забива в ребрата на разпънания репарационното си копие:

— Ние ще чакаме три години, дано възкръсне!

Не потича вече кръв, а вода, която се отронва в праха на едри, мътни капки. Войниците се споглеждат мълчаливо. Вятърът се усилва, развява дрехите им и вдига облаци прах. Небето става все по-черно и все по-тежко надвисват облаците. Далеч на изток се гонят мълни, куршуменият фон на небето се раздира от огнекървави зигзаги и пак става глухо, мрачно и страшно. А със спокойни твърди крачки приближава се Юда. В лицето му са отразени много лица, но той е един. В малките му очички трептят зеленикави искри. Той поглежда разпънания, усмихва се самодоволно и сяда под кръста да брои сребърниците си. . .

Петък. . . Велики петък.

КАК НЕ СТАНАХ БОГАТ

Ставах в 3 часа през нощта и работех непрестанно. След 7 месеца аз измислих едно германско изобретение за български нужди — динамомотор за побой.

На един искрен приятел — инженер — открих плановете си. Цели 3 дни той разучава сложните ми чертежи и на четвъртия ден плесна ръце:

— Великолепно! Ти чисто на просто си един втори Едисон.

— Значи тъй, харесва ви се изобретението?

— Гениално. Аз не предполагах, че тъй добре познавате законите на динамиката. Приемате ли да работим заедно? Аз ще вложа капитала. Изобретението трябва да се патентова и доходите... ах, доходите ще бъдат грамадни.

*

С чертежите в ръка аз се явих пред един виден софийски демократ:

— Вие скоро идвате на власт. Смея да ви предложа услугите си за техническата подготовка на демократическите идеи.

— Именно?

— Ех, именно... именно един прост динамомотор с два автомата, една пръскалка и грамофон.

— За какво ще послужи той?

— За биене... побой. С това се прави значително облекчение на администрацията. Функционира с твърде малко електрическа енергия, но развива максимум мощ.

— Значи, електрическа инквизиция. Можете ли да ми покажете чертежите си.

— Разбира се. Заповядайте.

СЕМЕЕН ПОРТРЕТ — 1917.

ОТЛЯВО НАДЯСНО ПРАВИ—НАДЕЖДА, ХРИСТО, ТОМА, АНТОН;
СЕДНАЛИ — МАЙКАТА И БАЩАТА НА ПОЕТА ЕЛИСАВЕТА
И ДИМИТЪР

Рицарски турнири на тавана
 в Битоля — действително
 в Битоля по българската история
 по последния път след се в вода
 и по тронът и архив — рицарите
 на бедата и мислите и изкуство
 като се припори и дрехите
 и конете и размахват карто-
 ни копия. Лигертурните ирланди
 потвърждават истинските физико-
 логични на съвременни и изкуство
 и често изкуство — ирландия
 и професор бабаков се одарява
 и решават от постигните
 осигуряването и сега задължително
 ирландия всеки интерактивен
 разказ в големия сатир „Салво“
 Бърза най-малко да даде
 верността и истината и така
 и свободното изкуство
 и изкуство. Пундес и свет
 вие до издигнат извори
 и, боден издигнат и издигнат
 и ирландия и издигнат и издигнат

ФАКСИМИЛЕ НА «РИЦАРСКИ ТУРНИРИ НА ТАВАНА»

Разгънах на зелената маса своите планове и поясних:

— Изобретението ми е една въпиюща нужда за изборите. Вие знаете колко стражарска енергия се изразходва в такива съдбоносни дни. Моят динамомотор спестява тая енергия. Погледнете: на чертаната тук платформа се слага арестуваният по корем. С това витло платформата се изкачва на нужната висота — в зависимост от дебелината на арестувания. С тази ръчка се пуска в движение туй назъбено колело, което веднага дава тласък на тази система лостове. Вие виждате големия кръг. От центъра му излизат радиално шест стоманени пръчки с по една каучукова топка, напоена със състен въздух. На всеки 10 секунди топките нанасят по един удар. Виждате, че радиусите са различни. Това се прави, за да може ударите да следват от петите до темето. Пръскалката съдържа обикновена студена вода, наситена с обикновен натриев хлорид. Всеки 15 минути пръскалката действа. Тя служи за докарване в съзнание бития.

— А този автомат?

— Това е една говоряща кукла. На всеки пет минути тя пита: «Е, признавате ли се? Отказваш ли се?»

— А другият автомат?

— Той произнася на всеки 7 минути: «Демократическата партия се бори за свободата, прогреса и културата. Нейните идеи са най-хуманни. Ура, да живее демократията.»

— Но какво върши тогава грамофонът?

— Според нуждите. През време на биенето той може да пее «Шуми Марица» или някой партнен марш.

— Наистина, изобретението ви е интересно. С колко конски сили е моторът?

— 6 приставски сили... сиреч около 24 конски.

— Достатъчно. По принцип аз съм съгласен да ви откупим изобретението, обаче една комисия трябва да се произнесе както за субсидията, тъй и за количеството динамомотори, които ще ни бъдат нужни.

— Никаква комисия! — възмутих се аз. — Или довечера ще ми бъдат броени 400 000 лева за чертежите ми, или аз ще ги продам на дружбашите. Тогава мислете му: вие никога няма да дойдете на власт. Имат

ли дружбашите това ми изобретение — никакъв блок не помага.

— Имам всичкото желание да го откупим, но сам не мога да решавам.

— По дяволите тогава!

Демократът ме гони чак до Градската градина, но аз се чувствах достатъчно горд и отказах всякакви преговори.

*

Дружбашите ме посрещнаха с особен интерес.

— Значи, слага се врагът на народовластието и топките сами го бият. Ами стражарите какво ще правят?

— Няма нужда от стражари. Моторът ще изпълнява всички функции на стражарите.

— Но няма ли да се яви, тъй да се рече. . . стражарска безработица?

— Ни най-малко. Стражарите ще употребят своята енергия, за да ловят нови врагове на оранжевите идеи.

— А вярвате ли, че всеки, който се сложи под ударите на този динамомотор, ще стане непременно земеделец?

— Каквото обичате. Можете да го направите от каквато партия искате.

— Туйто, значи, не струва!

— Как тъй, моля ви се?! — помъчих се да ги убедя. — Вие няма да позволите други да използват динамомотора.

— Напразни усилия. Предлагах им да го патентоват, да не разгласяват съществуването му. . . Уплашени, че динамомоторът ще послужи за събарянето на земеделския съюз, ако изпадне в чужди ръце, те конфискуваха чертежите ми и резолираха заявлението ми:

«Тъй като този динамомотор ще докара небивала досега стражарска безработица, тъй като той може да послужи на враговете ни и тъй като въобще земеделският съюз има достатъчно средства и начини за побойща, плановите и чертежите се конфискуват, а изобретателят се освобождава под клетва, че няма никъде да разправя за изобретението.»

Когато се оплаках на прокурора, че ми е задигнато изобретението, той ме посъветва:

— Не повдигай въпрос. Аз не смея да се застъпя. Виж, че и мене, и тебе поставили под ударите на собственото ти изобретение.

Пред тази перспектива аз въздъхнах:

— Ах, защо не го продадох на демократите!

ПЪРВОМАЙСКИ ШЕГИ В ГЕНУА

(ДИПЛОМАТИЧЕСКИ ФЕЙЛЕТОН)

Макар и няколко дни преди свършека на април, в Генуа започнаха първомайските шегички. Под ведрото италианско небе сърцата на старите и хладни дипломати усетиха трепета на пролетта.

Сред тържествена тишина, под погледите на хиляди делегати и журналисти Лойд Джордж се изкачи на естрадата, оправи си фрака, поклони се на «почитаемата публика от свободни народи» и замахна с пръчицата. Замахна и се усмихна кисело: диригентската пръчица се изплъзна из пръстите му.

— Нищо, нищо — усмихна се той, — мене все пак ми е весело. Моля ви се, г-н Факта!

Г-н Факта се наведе и му подаде пръчицата.

— Нищо, че паднала пръчицата! Вие нали не сте фаталист?

— Разбира се, аз съм даже оптимист! — отговори диригентът и подаде знак.

Но още при първия такт публиката се учуди. В оркестъра имаше някаква груба нестройност, някакво странно несъзвучие.

— Този контрабас отляво няма понятие от музикална хармония! — възмути се г-н Барту. — Та що за руска разсеяност! Нали щяхме да изпълним увертюрата от Кан? Какви са тия ноти пред вас?!

Диригентът се наведе над Чичерин.

— Моля, какви са тия ноти пред вас... Ах, да! Сонатата на обезоръжението!... Моля, имате грешка! Чичерин:

— Никаква грешка. Струва ми се, че първият номер трябва да бъде именно сонатата на обезоръжението. Тъй да се каже, по общо желание на публиката.

— Без шегички, г-н Чичерин! — разсърди се Факта. — Аз не мога да си обясня вашето поведение!

— Нищо, нищо, да продължим — подкани Лойд Джордж — Лойд Джордж, комуто вечно е весело.

— Но да му се подчертае, че ако започне пак за обезоръжението, първата цигулка ще си замине за Париж! Тогава контрабасът ще трябва да се замисли! — категорически заяви г-н Барту.

— Ссст! Тихо, почваме! — Лойд Джордж пак замахна и пак спря: — Какво правите, г-н Чичерин?

— Замислих се върху думите на г-н Барту, та почнах да си тананикам марша на Червената армия.

— Ех, моля ви се! Аз не разбирам как пък сте свикнали да си тананикате този неприятен марш! — понавъси се диригентът.

— Грубиянин! — смънка първата цигулка, но така тихичко и сконфузено, че цялата зала се разсмия...

Все пак увертюрата от Кан с корекция биде изпълнена. Лошото беше, че руският контрабас свиреше съвършено по своему: вместо да се обажда тук-там, той следваше цялата мелодия, гърмеше непрестанно, заглушаваше всички други инструменти и публиката биде принудена да се занимава само с него.

В подкомисията по финансовите въпроси.

— Свобода на всички народи, нито победени, нито победители!? Хубаво, хубаво — говори сър Роберт Хорн, — но трябва да се подчертае, че свободните народи трябва да признават задълженията си. Трябва свободно да плащат, за да се уравнивеси всемирният, клатушкащ се кораб на валутите и да тръгне буйно и гордо по вълните на световното економическо развитие.

— Да, отлично! Корабът трябва да лети, но тежка е бронята му. Да поразтоварим тези гранати, топове и пушки, какво ще речете? — пита Раковски.

— Понеже не е предвидено да говорим за обезоръжаването, този въпрос трябва да бъде изхвърлен през вратата.

— Да го изхвърлим, но той е много пъргав юначага и ще влезне през прозореца — усмихва се Раковски.

Усмихва се и сър Роберт:

— Вие, русите, страшно много обичате шегите. И ние ги обичаме, но британският хумор е някак си

по-друг. . . Право да си кажа, аз и до днес не разбирам какво весело намирате в шегите си в Кавказ и защо се усмихвате често пред прозорците на Индия.

— Вярно, британският и руският хумор са различни. Блокадата ви ние, русите, я намираме за много неприятна шегал!

— Както и да е. . . Да говорим за валютите. Аз мисля, че тази стълба в курсовете е твърде висока вече. Трябва да се замислим. Трябва да вземем мерки. Трябва да се погрижим. От тази разлика на валютите никой не печели. Погледнете ли от стъпалото на швейцарския франк — завие ви се свят, слезнете ли при рублата или кроната — краката ви се подгънат. Меркурий вече не може да се качва и слиза по тази странна стълба.

— Това е така, сър, но как мислите? Само с благопожелания може ли да се помогне? — пита пак Раковски.

— По никой начин. Аз искрено поддържам, че трябва нещо сериозно да се предприеме.

— Най-сериозната мярка, струва ми се, ще бъде да се разпределят по всички държави златните ефективи.

— Ах, аз в това нищо сериозно не виждам.

— Една неприятна необходимост!

Сър Роберт поглежда часовника си.

— Часът е вече 5 $\frac{1}{2}$, господа. Да излезнем да подишаме малко свеж въздух. Мене, не знам защо, ми става задушно.

Раковски се усмихна:

— Тук, в Генуа, е такова времето, че, струва ми се, по-нататък ще стане още по-задушно.

*

В «Палацо Реале» има вечеря.

— Колко е приятно да гледа човек толкова много хора около една маса — любезно се усмихва г-н Факта.

— Много по-красиво щеше да бъде, ако имахме и от колониалните народи около тая маса. Сетне — трябваше един турски пилаф — мечтае гласно Красин.

Лойд Джордж се усмихва. Нему сè пак е весело.

— Знаете ли, господа — заявява той, — ние с г-н Барту приготвихме една великолепна супа. Заповядайте, г-н Ратенау! Опитайте, г-н Чичерин!

— Хм, тя е малко кисела — мръщи се Ратенау.

— И мене не ми се прави тази репарационна гозба! — заявява Чичерин и оставя лъжицата.

Лойд Джордж е прекалено много любезен.

— Но вие сте дошли тук, в Генуа, и ние сме длъжни да ви нахраним на всяка цена. Обиждайте ни, господа.

— Благодаря, аз не мога да ям тази супа!

— И мене не ми е вкусно!

Чичерин и Ратенау си излизат.

— Ехе, нека си идат! — тържествува Барту.

— Няма апетит хората, какво ще правиш! — иронизира Лойд Джордж.

— Те пак ще дойдат — трие си ръцете г. Факта. И действително, те идват.

— Гледайте вие! Г-н Чичерин носи шунка! — оповестява Лойд Джордж.

— Позволете да опитаме! Хм, безвкусно, неприятно!

Г-н Барту не харесва.

— Хапнете си вие, г-н Лойд Джордж.

Но и Лойд Джордж няма апетит.

— Знаете ли какво, аз нося за апетит малко горчица.

— Непременно опитайте! — настоява Чичерин.

— За да не ви обидим — снизходително смънкват Лойд Джордж, Факта и Барту.

— Дявол да го вземе! Та това е отрова! — извика Барту.

— Боже мой, колко горчи! — мръщи се Лойд Джордж.

— Гледай ти, колко горчица била руската горчица! — чуди се Факта.

Чичерин и Ратенау се усмихват:

— Извинете, горчицата е руско-германска!

Сребробяла лунна нощ. Градът сякаш е залян в магнезиева светлина. Улиците са стихнали, сградите хвърлят дълги и редки сенки, а «Балкан» отмеря 12 последователни удара. Монотонни и тежки, те се понасят и разливат далече под покривите. Витоша е някак си по-далечна и висока, контурите ѝ са смътни, а по гребена ѝ се гонят малки бели облачета. Ах, тази красавица Витоша! Белите облачета сякаш са бели кърпички, с които тя приветствува новодошлата оранжева общинска комисия. Наистина, с тези бели кърпички господин излъганият кмет Ив. Длъгнеков би трябвало да си изтрие насълзените очи, но за да достигне до тях, трябва поне една зъбчата железница. Ако този път софиянци не видят зъбчата железница по Витоша — не зная вече кога. Аз се заглеждам по склоновете на Витоша, но не мога да си представя зъбчатата железница. Виждам само два-три вагона зъбчати лъжи и седем зъбести уста, широко отворени над общинския кокал. Пустите му оранжеви крокодили! Толкова сълзи проляха за Содом и ето сега челюстите им апетитно тракат. Особено симпатичният бай Иван. Бай Иване, бай Иване!

Не бях доволен от меланжа ви
и чая правехте го блед,
макар че с принципи оранжеви
бе пълен вашия бюфет.
Но мъдър мъж кат Темистокъла,
законоводец кат Солон —
ще гризвете и вий от кокала
за спомен някой милион.

И нека тогава да дойде и да се мери с вас д-р Папазов. Каквото щат да разправят, но три неща само са трогателно глупави: гербът на Софийската община, вестник «Слово» и бившият помощник-кмет д-р Папа-

зов. Уви, в София за четвърта трогателна глупост няма място. Затова 7-членната комисия ще бъде трагично глупава. Нейната глупост ще узрее след гроздобер — на изборите в октомври.

По «Мария Луиза» е тихо. Рядко-рядко някой минувач избърза и стъпките му странно и громко звънят. Пусто е по улицата — освен двата вида дирекции: електрическите стълбове и стражарите, почти нищо не се забелязва.

Съглеждам в афишите на «Победа», че хлябът ще стане 4 лв., и затова решавам, че при евтин хляб може повече да се скита. Минавам през «Нишка» край вечно спящия дом на социалдемократичните пристави, пресичам «Клементина» и отивам да погледам далече татък зад еврейските гробища новите дворци на бездомниците. Хигиенични жилища, наистина. А на разсадника имаше по-добри: един дървен скелет, покрит с черги, няколко камъни и не повече от 20 керпича. Не зная как ще кръстят този квартал, но аз бих предложил да се зове... «Дай, боже, здраве». Особено през зимата. Ако тук би надникнала моята хайлайфна познайница мадам Тодорка, тя би плеснала ръце:

— Колко са щастливи бедните хора. Безплатен курорт! А пък аз трябва да отивам това лято в Чамкория или Лъджене. Не исках никъде да ходя, но купенчето ми нещо почна да линее. Даже кюфтета едвам яде!

Днес аз нямам щастието да слушам нейните философски речи. Веднаж тя ми посочваше своя племенник:

— Действующ офицер беше. Сега вече запасен е.

— А, той отдавна е за пасене! — забелязах аз, смятайки, че и той ще пасе тучната трева в ливадата на блока.

Оттогава вече мадам Тодорка престана да говори с комунисти. Впрочем, ето аз сега минавам край нейния дом по бул. «Скобелев». Поглеждам Арсенала, който, чудно защо, не гори, и се дотърям полека-лека до «Витошка». Край клуба на радикалите, както винаги, нищо за отбелязване и забелязване.

Само татък край «Свети Крал», който не зная точно дали защото е крал много, станал е светия, или пък

защото бил светия крал, един стражар бие едно момченце одърпано, босоного вестникарче. Престъпник такъв! То си позволило да спи до гроба на Екзарх Йосиф.

Оставям стражаря да изпълни своите високи административни функции и се готвя да се прибирам. Но тъкмо пред кафене «Македония» стои позната женска фигура. Тя е в бяла маркизетна рокля с черни точки, приведена и опечалена. Горките леки момичета, твърде тежко е вече и на тях. Катя ме познава и се приближава:

— Чаках братчето, отиде да занесе един куфар, но ще си ходя вече. . .

— Братчето ти ли? Какво прави той сега?

— Изпъдиха го от работа. Баща ми му направи това добро. Отиваше пиян да иска заплата му.

Както винаги, Катя е откровена. Тя тръгва с мене и разправя. Баща ѝ все така пиел. Нищо не оставял. Каквото вади, изпивал, а и от къщи продавал.

— Но като си дойде мъжът ми, може би ще бъде по-добре. Сега съм много зле. По-зле, отколкото преди две години.

— По-зле оттогава!? А нима е възможно, след като си най-зле, да станеш по-зле?

— Тогава поне сестра ми не беше болна. А сега. . . Ето, храни кръв. Трябва да е туберкуозна. А баща ми напие се вечер и я ругае: «Няма ли вече да умираш?» Сутрин той си спомня и му е много тежко. Той не е толкова лош, но ми открадна парите за дрешка на детето. Изпи ги.

— Наистина, ти имаше детенце. Какво прави то?

Очите на Катя светват, тя се усмихва нежно и сърдечно.

— А, расте. То вече почва да застава на краката си. Ела да го видиш. Само че когато ще дойдеш, предупреди ме да понаредя стаята. То какво ще наредя! Но страшно е, казвам ти, у нас е страшно.

Аз си представям пак познатата ми обстановка. Шест деца.

— Ти работиш ли сега, Катя?

— Работя, но с 500 лева мога ли цяла къща да гледам. Докато Мара работеше във фабриката, взимаше и

тя 300. Но този тютюн я отрови. Тя и без туй беше слаба. Ех, страшен, страшен е този живот.

Катя клати печално глава, по лицето ѝ плъзва студена болезнена гримаса и почва някак странно:

— Помниш ли оная история за двамата екскурзанти?

— Двама екскурзанти ли?! Не, не помня.

— Ти я разправяше на репетициите.

— Нищо не си спомням!

— Ти я разправяше за смях, а аз мисля, че това не е много весело. Разправяше как двама младежи късно в една такава лунна нощ се връщали от екскурзия. Носели големи букети с маргарити. Пред един отворен, но със спуснати завеси прозорец видели някакъв силует. Полусериозно, полу на шега решили да хвърлят там букетите. «На непознатото хубаво момиче!» — и хвърлили букетите. «Благодаря ви, синко, благодаря!» — обадил се тънък пресипнал глас и на прозореца се показало грозното, беззъбо лице на една бабичка. . . На, тъкмо туй се случи с мене. Хвърлих в отворения прозорец на живота своите цветя, а когато завесата се дръпна, видях ужасно беззъбо бабешко лице. . . Не е ли така?

— Ти, Катя, продължаваш да театралничиш. . . И си много трагична и мрачна.

— Не аз, животът, животът е много мрачен и трагичен. . . Ах, този мръсен свят. . . Хайде довиждане. . . — Катя подава ръка, тръгва и от стъпките ѝ сякаш се рони сподавена погребална музика. Изведнаж тя се обръща:

— А как мислиш, щом храни кръв, не може ли вече да оздравее?

ПРАЗНИКЪТ НА ОГЪНЯ

На този свят всеки идва, за да донесе в душата си една звезда, поне една, малка звездича. Но ти, многоглаво чудовище, препречило каменистия път, простряло жълтото си тяло на широко, протегнало навред своите лигави пипала — ти стоиш все тъй безмилостно и страшно, все тъй грамадно и отвратително. Векове, дълги векове минават. Пролет цъфти на земята, небето се усмихва като сините очи на възраждано дете, слънцето изплита своята тънка златиста паяжина и въздухът е напоен с аромата на хиляди цветя. А под твоята сянка е смърт, а под твоята сянка е кобна зимна нощ.

В зори по пътя, по стръмния път, тръгват те — безчислен, възторжен поток: деца, юноши, старци и жени. В зори тръгват те и в зори още настана нощ — тежката ѝ сянка ги покрива със своята студена безплътна плащеница. И вървят в мрак. Ето младата стройна девица. Тя носи белите лилии на своята младост, одеждата ѝ леко се развява, златисти коси падат волно по мраморните рамена, а по устните ѝ цъфтят свежи полски макове. Към тебе идва тя и ти я срещаш — както може да я срещне студено, лигаво чудовище: Белите ѝ лилии са пръснати в калта, одеждата ѝ е одрипена и свежестта на нейните устни е отнета от твоята отровна целувка. Отнел ѝ всичко, каквото има, ти я тласкаш в черната главоломна бездна. Ни писък, ни плач. Само някакъв тътен, някакъв грозен многогласен вой и писък на вълни — страшните вълни от кръв, сълзи и разтопено злато.

Ето юноша, който върви с твърди стъпки и изправено чело. В ръцете си той носи светилниците на своите мечти, на челото му гори сребристата звезда на мисълта. И той по този път, и той към тебе. Ни един лъч по челото му, ни една искра в ръцете му. Студените ти пипала го лишават от всичко. Под сухите, обгорели дъбове, на самия бряг на черната бездна спира той.

Не е юноша. Сребристи коси, сбръчкано лице и сълзи от безцветни очи.

— Проклятие! Нека пламъкът на всички светилници, които ти ми отне, да отбележи с огнени букви часа на твоята смърт!

Злобен, страшен кикот му отваряща, а бездната го зове: «Надоле!»

Ето деца, в чиито очи горят сините пламъчета на невинността. Ето деца, чиито души са изплетени от звездни лъчи и пролетни химни. Как наивно, как леко пристъпят към тебе. И ти ги мамиш, и ти ги зовеш. Какво става от тях? Къде са сините пламъчета, къде е свежата хубост и слънчевата им доброта? Призраци. Печални, безпомощни сенки. Край тях реват полунощни вихри, под краката тътне злокобна бездна.

Многоглаво, многоръко чудовище! Твоята злоба е безкрайна, твоята жажда е вечна.

— Насам! Насам! Пътят е този! Вий трябва да дойде!

И те идват при тебе: мъже, жени, деца и старци — пътят е този.

Векове, дълги векове, как си ти! Много звезди угаси, много светилници разби, много огън зарови в земята. И нощта става все по-черна и по-черна, ала ведно с нея все по-близо и по-близо отеква заканата на огъня. Тя боботи като подземен тътен, тя се вдига като пламтящо море. Денят на чудесата, празникът на огъня иде.

Многоглаво златно чудовище! Ти трепваш, като хищник, съзрял насочената върху си пушка, ти трепваш като настъпена змия. Денят на огнените чудеса! Всичкият огън, всичките искрици, звезди, светилници се сливат в една грамадна огнена буря. Зигзагите на нейните мълнии целят оловното небе, страшният ѝ дъх се носи над земята и гръм отеква над пустините. Ще се спусне тя като грамадна пламтяща птица, ще те помете като вълна от разтопено желязо.

Многоглаво, многоръко чудовище! Векове, дълги векове стоиш кръз пътя на живота, душиш светлината, гасиш звездите и слънцата и само готвиш деня на чудесата, деня на огнените тържества!

И ще дойде той, защото над тая земя всеки е донесъл поне една звездича, поне един лъч.

ВЕЧНИЯТ ФАРИСЕИН

(ОКОЛОТУБЕРКУЛОЗЕН ФЕЙЛЕТОН)

Фарисеинът стои пред олтара, покланя се въпреки енергичната съпротива на почтеното си благоутробие и убеждава господата:

— Аз, господи, съм честен, добър, праведен и благороден. Постя съгласно закона, работя съгласно закона, печеля съгласно закона. . . Всичко според закона. Но не само това. Аз отивам по-далече и от закона. Моята щедра ръка, без всяко принуждение, отделя за бедните една десета от законните ми печалби. . . Праведен ли съм, господи? Съгласен ли си с живота ми, Йехова?

Господ, разбира се, както винаги, мълчи. А мълчанието значи съгласие.

Правнукът на този фарисеин, с редингот, бомбе и типичното фарисейско тлъстомехие, е точно копие на своя прадеда. Ето го изправен пред пълната каса. Удря се той по гърдите, трие мокрите си очи с голяма трикоълорна кърпа и шепне:

— Ах, господи, от камък трябва да бъде сърцето ми, за да не се трогне от мъките на братята роби зад Рила, край Морава и при устието на Дунава. Не мога вече да гледам кървите им, не мога да слушам воплите им. Господи, вярвам, че твоята воля е: дигни меч и освободи ги!

Господ и този път е съгласен, т. е. мълчи. Той въобще мълчи. . . Братята роби са освободени от веригите. . . Даже освободени са от веригите на битието. А окопите още са пълни с измъчени, изпокъсани сенки на живи мъртъвци. Глад, студ, смърт.

— Братя — удря се в гърди фарисеинът, който токущо е изпратил през граница стотина вагона кашкавал, брашно и вълна, — братя, долу спекулата, долу недостойните синове на отечеството. Да помогнем, да помислим за героите в окопите. Аз даже предлагам да открием подписка за облекчение участието им!

И фарисеинът пръв записва една почетна сума — честно и великодушно връща 10% от ограбеното.

Но отечеството е пострадало: погром, тежък мир, обезщетения, финансова криза, унижения. . . Нежното сърце на добрия фарисеин не може да понася всичкият този ужас. И той натъпква в куфари «спечеленото с економии, труд и пот» и патриотично прескача границата с насълзени очи. Оставил куфарите под чуждо знаме, той тихичко се връща в скъпата си родина. Скъпа, разбира се! Скъпотията в нея няма граници, животът непоносим, мизерията неизмерна. Бедняци, вдовици, сираци, инвалиди — навсякъде страдания.

Фарисеинът и този път се трогва:

— Стига престъпно безучастие към съдбата на вдовиците, сираците и инвалидите! Стига бездействие! Предлагам веднага да отслужим една панихида за починалите герои и един здравеносен молебен за живите им близки. . .

Добротата на фарисеина е неизчерпаема:

— Ами туберкулозните? Боже мой, колко много са тези нещастници! . . .

Фарисеинът въздъхва, сяда и пише позив: «Патриотични и благородни съотечественици! Туберкулозата, този нещаден народен бич. . . Нека не жалим мило и драго зарад тези нещастници. Нека всеки си купи розички!»

Милостивият фарисеин е просто разплакан за съдбата на туберкулозните. Той разпраща по вестници и улици горещите си позиви и отива на хладно в «Алказар», където от скръб не може да мигне чак до полицейския час. Сутринта той заръчва на слугинята:

— Хубаво да ми изгладиш белия костюм! А ти, Иване, почисти и украси автомобила. Днес ще продаваме розички за нещастните туберкулозни. Ти, Иване, туберкулозен беше, нали?

— Да, господарю. . . но първи период.

— Нищо, то наведнъж всичко не става. Ха сега, купи си една розичка. . .

Съпругата, дъщерите, балдъзите, сестрата, лелята — целият милостив род на фарисеина се запретва да гони туберкулозата.

. . . Празнични облекла пъстрейт по «Цар Освобо-

дител». Сноват кутийки с червени кръстове по булеварди и градини, хвърчат автомобили към Чамкория, звънтят чаши сред ресторантите.

— Розички, купете си розички за туберкулозните. Спомнете си за тези нещастници.

Фарисейнът хвърчи в автомобила и си мисли: «Дявол да ме вземе наистина, много добър човек съм бил. Ни труд, ни време, ни бензин жала, за да облекча участва на туберкулозните. Макар че някои разправят: «Стига лицемерия, стига престъпни гаври!...» Нека не разправят тези жестоко сърдечни хора, криейки своята незаинтересованост зад празни възмущения. Нека не разправят, а се заловят да помагат поне с това, което можем.»

Чак до късно разсъждава така добрият фарисейн. Тези разсъждения са полезни и за храносмилането. Но към полунощ очите му се притварят, главата зашеметява и той грохва под някоя маса, сломен от мъка и мисъл за нещастните туберкулозни. Откаран в дачата, добрият, милият, благородният фарисейн тихичко захърква уморен от непосилния труд по «здравеохранението на простия и неблагодарен български народ».

БАЙ ЕВСТАТИЙ

Името му, напомнящо знаменития Иван Евстатий Гешев, предполагаше завидно състояние, но джобът на несретния архивар крещеше вероломно: «Нищо подобно!» Иначе бай Евстатий беше солиден човек, с четвърт век държавна служба, с малка заострена брадичка, фелдфебелски мустачки на кравайчета и със сериозен, но малко изплашен поглед. Облечен в поизтъркан черен костюм, недавна отпразнувал 15-годишен юбилей, с гумена яка, едва ли не от края на 19 век, с дебел зъбчест бастун и сивото си бомбе, бай Евстатий беше един образцов архивар. Заровен цял ден в папките, той бе добил и вида на някаква изпокъсана, смачкана папка, в която обикновено се слагат преписки със зловещия надпис «към дело». Капризната съдба не беше особено благосклонна към добродушния архивар. Всичките му мечти и блянове за по-сносен живот, за по-висок чин тя бе резолирала «към дело». Щастieto нямаше ваканция за бай Евстатия, но той много не протестираше, а се задоволяваше да въздиша издълбоко за «старото добро време». От доброто старо време той притежаваше два трогателни символични спомени: кафяво бомбе, което символизираше сивото в живота, и бялата някога жилетка, върху която бяха отбелязани всичките политически криволичения на бай Евстатия, криволичения, много по-сложни от извивките и завръкулките на знаменателния му подпис. По-ясно казано: някога жилетката през безпартийните младини беше бяла, купена за 4 лв. от един колега. Сега върху нея имаше сини и морави мастилени петна, останали от демократическо и народняшко време, когато бай Евстатий парадирал със своето доста почетено име. От Радославово време, когато бай Евстатий скромно мечтаеше изтегнат на зелената трева край Семинарията, бяха набелязани две-три зелени бразди. Бай Евстатий наистина беше скромен човек. Той меч-

таеше не за министерски пост, не за интендантство, а за скромния пост околийски началник в Моравско. Но въпреки че знаеше песента «Да живее дядо Радославов» на два гласа, бай Евстатий, неизвестно защо, не можа да се удостои с тази си радост. Вярна на господаря си и на държавата, жилетката неразделно служеше ведно с бай Евстатия без никакви особени прояви на старост, като не смятаме копчетата, които, сменявани едно по едно, можеха вече да бъдат смятани за манифактурна пъстра мостра. Когато обаче коалиционният кабинет пое властта и бай Евстатий веднага си постави ясночервена връзка, жилетката претърпя небивала трагедия. През един дъжделив ден алената връзка прошари с дълги ивици съкровището на бай Евстатия. Напразно той я изпра два пъти, напразно я мажеше с тебешир. Алените ивици ярко си стояха, макар че вече широките социалисти отдавна бяха си отишли. Но все пак бай Евстатий не се раздели с нея. Нещо повече: в последни дни върху нея се отрази и последната политическа ориентировка: две маслени петна от яхния сочеха, че бай Евстатий се е пристрастил към оранжевата идея. Този път може би бай Евстатий щеше да прогресира твърде много, но преди да подаде декларация до господин Длъгнеков, свети Петър го прие за член в безбройната си партия.

*

Работата беше много проста. Архиварят отдавна чувствуваше никакви особени боджи в лявата страна на гърдите. Прехвърлилата му възраст изключваше предположението, че болките са от сърдечен характер. А имаше и нещо по-страшно: жилетката ставаше всеки ден все по-широка и по-широка. Един ден бай Евстатий с ужас констатира следното: въпреки че жилетката беше на тялото му, въпреки че беше от горе до доле закопчана, кафявото бомбе спокойно можа да се пхне под нея. След една седмица ведно с бомбето можеше да влиза и папката с изходящите преписки. Този път бай Евстатий се посъветва с майка си и реши да се прегледа при лекар.

— Ехе, тая работа далече отишла! — поклати глава докторът. — Храчите ли кръв?

Пред очите на бай Евстатия притъмня, мярнаха се разноцветни кръгчета и той в ужас се вторачи в лицето на лекаря!

— Значи, такава... а? Туберкулоза?

— Туберкулоза... Да, да! До второто ребро вече. Но положението не е безнадеждно. Аз съм спасявал хора, осъдени от всички лекари на смърт.

Докторът се впусна в широка самореклама. Но бай Евстатий сякаш нищо не чуваше. Той гледаше със стъклен поглед и модерните шпиц обуца на лекаря, и малкото му коремче, и четинестата му брадичка, с която нисичкият пълен доктор поразително наподобяваше някакъв огромен морков.

— Какво се уплашихте? Ехе! Силна храна, чист въздух, спокойствие, спазване моите съвети и след една година вие можете да излезете на французка борба с някой атлет.

Докторът престорено се засмя, удари два-три пъти по изопнатите ребра на архиваря, подсвирквайки някаква оперетна мелодийка, седна и почна да пише рецепта.

— Ще заминете в Чамкория или Лъджене. Там: 2 кила прясно мляко с какао, всеки ден 5—6 рохки яйца, печено агнешко, пилешка супа, краве масло, мед, зрели овощия и пълно спокойствие.

Но бай Евстатий реши да постъпи в санаториум. Осем месеца, как тръгваше за Искрец, и все си стоеше в София.

— Вий кога ще тръгнете, бай Евстатий? — питаше машинописката.

— Вчера изпратих бедно свидетелство. До края на месеца вероятно ще бъда в санаториума.

Но месецът идваше, отминаваше, а бай Евстатий не получаваше разрешение за тръгване. От санаториума всеки ден искаха различни удостоверения, свидетелства, предписания. Веднаж даже с един увеселителен влак бай Евстатий слезе в Своге. Въпреки че пътуваше с увеселителен влак, върна се печален.

— Е, как, бай Евстатий? — попита машинописката.
— Няма свободно легло. Обаче до края на месеца непременно ще бъде в Искрец.

Към края на юни на чиновниците биде разрешено да присъствуват на погребението на бай Евстатий. Бай Евстатий бе починал точно към края на месеца. Двама-трима колеги, майка му и три-четири бабички изпратиха бай Евстатия до III разред на софийските гробища. Вечно несретен, бай Евстатий биде погребан точно до един стар свой познайник — Хараламби, — същия, на когото имаше да дава 48 лева и който винаги го биеше на табла. На гроба му държа реч началникът на отделението. Той изтъкна вярната служба и безукоризнената честност на покойника и съобщи, че наскоро щял да бъде повишен. Говори и за доброто сърце на бай Евстатия, тъй добре говори, че всички бабички хълцаха до в къщи.

Когато баба Парашкевия, майката на бай Евстатия, отслужи девет дена на покойника и към обед се върна с червени очи дома и дълго хълца в празната стая, на вратата се почука.

— Поща!

Голям яносин плик. С треперящи ръце баба Парашкевия отвори и зачете на срички.

«Искрецки държавен санаториум. До господин Евстатий Архиваров. Съобщава ви се, че в санаториума се освободи предназначеният за вас легло. Снабдете се с два чифта долни дрехи, четири кърпички и един джобен плювалник и заминете веднага...»

От Дирекцията на санаториума.»

ЗИДАРИ

Дойдоха те — мъже, жени, деца. Мъжете със запретнати ръкави и обгорели лица, жените със стиснати устни, децата, открили възторжени ясни очи.

В теменужния утринен полумрак пристъпиха с чукове, лопати, лостове и триони...

— Тука! Тука! Удрете! Това са стените на затвора, черните попукани стени.

Гора от железни ръце се залюля край грамадната черна сграда. Звъннаха тежки удари и звукът злокобно проехтя в полумрака. Из покрива, из пукнатините на стените блеснаха уплашени светли очи и в миг с кръсък изхвъркнаха ято нощни птици.

— Удрете! Нека не остане камък върху камък — гърмеше тежък старчески бас.

— От основите, от основите! — заканваше се бледолика висока жена, махайки гневно лопатата.

— Проклето мрачно здание! На прах, на прах ще те направим ние! — звънливо крещеше малко синеоко момче.

И ударите следваха непрестанни, безпощадни и смели. Ту единични, ту залпови, те люлееха черната сграда, пълнеха с грохот въздуха и сред облачетата жълтеникав прах отронваха камък след камък.

От всички страни като непрестанен пристъп на морски вълни следваха ударите. От всички страни с бързи крачки притичваха нови зидари. Нови лостове, чукове и търнокопи заиграваха и тяхната желязна песен се преплиташе с тежкото задавено хъркане на черното здание. Пред самия вход, пред тежките сиви колонии от мрамор, тъмнокос юноша коленичи.

— Дайте динамит!

Блеснаха огнени езици, облак гълъбов дим и една от сивите, обрасли в мъх колонии се залюля и с трясък се изтърколиха гранитните ѝ късове.

— Другата! Другата! Подред!

А отвред чуковете, кирките и лопатите вършеха своето смъртно дело. Парчета мазилка, камък след камък, тухла подир тухла се отронваха неспирно. Група мъже се покачиха на стените и върху покрива се мярнаха тъмни силуети.

— Отвред, отвред удрете!

Загърмяха удари отдолу и отгоре.

— Пазете се вие там! — крещеше белообраз грамаден старец, вперил очи в покрива. Но думите отидоха нахалост. Горе се залюля някаква гредка, рухна дъжд от камъни, керемиди и вар и с вик, разперили ръце, полетяха надолу няколко от работниците. Разкъсаните им трупове, окървавени и непознаваеми, изтеглиха встрани. В същия миг нагоре полазиха други мъже. И загърмяха нови смели удари.

*

Ден и нощ на работа. Ден и нощ все по-дръзко и мощно следват ударите върху огромното каменно чудовище.

— О, то никога няма да падне! — хвърля някой в отчаяние чука.

— О, то непременно ще падне! Ще рухне! — отговарят другите.

Ден и нощ гърми страшната песен на рушението. Юноши събориха гранитните колони, старци пробиха една от стените. А минава знойно лято, есента надвисва сива и печална. По планините бродят скитници мъгли, въздухът е напоен с хладна влага и жерави като дълги вериги отлитат далече. Но работата не спира. Есента целува с кърпави устни цветята и дърветата и ведно с жълтоалените листа се ронят и камъните на черния затвор.

— Още малко, другари, още малко!

В работа минава зимата, в работа минават много зими и пролети... И ето бурна мрачна нощ. Като грамадни черни коне бягат тежки облаци по небето. Над тях мълнията плющи огнени камшици. Грозно стене вятърът през пукнатините на черния затвор.

— По-смело, другари, по-смело!

Ведно с бурята гърми железен хор от чукове, лостове, лопати и кирки. Някаква тежка въздишка бликва из стените на старата сграда, понася се из нощта и стихва далече.

— Адаа! — отеква [звънкият глас на синеокото дете.

В тежки тръпки, залюляна, разкъсана, старата сграда се наклонява, стените се разделят и с гръм и грохот, сред облаци дим и прах, рухва черното каменно чудовище. Многохиляден тържествуващ вик се понася над руините, отеква надалече и сякаш раздира мрачния небесен покрив. Вълни слънчева светлина бликват над земята, пръскат се на розовоянтарен прах и заливат с блясък възторжените лица.

А из тълпите, с твърди смели крачки, пристъпва широкоплещест мургаволик юноша. Десницата му крепко стиска тежкия стоманен чук, а в лявата ръка сребрее се букет от първите свежи кокичета. Със спокойни светли очи той поглежда небето. Обагрени от слънчев пламък, облаци се носят като подплашени коне със запалени гривви. В миг той свежда поглед на земята... черните руини на рухналата сграда струят облачета прах и дим. Той оглежда развалините, оглежда хилядите си другари, хвърля върху тях снежните кокичета и махва ръка:

— Другари, да почнем, да почнем новото!

ПОЖАР В РИЛА

Над потъналите в привечерен сумрак баири полека, тържествено се повдигат огромни сиви кълба. Сякаш летни облаци се вземат за далечна буря. Димът възраства, извива се като грамаден ствол, разширява се и скоро залива небето.

— Горите горят!

Селяните се заглеждат любопитно и тревожно:

— Около Чадъртене е пожарът! При Саригьол.

Синята лятна вечер нахлува свежа и ароматна из усоните. Запяват звънците, запровикват се селяни. Тежко крачат красиви едри говеда, връщащи се от паша. А над пожара небето се заруменява, леките бели облачета се заливат в пурпур, сякаш окървавени бели птици, готови да нападат по върховете. Изведнъж грамадни огнени езици лумват, извиват се и се умножават. Небето цяло е в кърви.

*

Четири часът сутрин е. По течението на Марица нагоре, нагоре, де Рила се усмихва с белите зъби на снеговете си, потегляме отбор дружина: Даньо, Иван, Тако, аз и др. другари. Водител е знаменитият Шаламан — неуморим, весел разказвач, който още от село започва да разправя за странствуванията си из затворите на Алжир и Франция. Марица скача от камък на камък, буйна, неукротимо весела — сякаш млада влюбена девойка. Бистра, кристална е водата и след сините вировете веднага някъде надолу се спуска бърза, дръзка, цяла в бяла пяна.

— Сега и от Чамкория хипопотамите ще тръгнат да гасят пожара — иронично се обажда някой.

— Ако се качат нагоре, никога вече няма да слезнат доле. Огънят би ги сварил в собствената им мас.

Тук-там, встрани, закъснели ягодки и редки малини привличат по един-двама от компанията. Ведно с неукротимия смях на Марица вървят и весели разговори между нас. Пътеката е стръмна и тясна, но свежият утринен въздух я прави неуморителна.

— През войната Шаламанът беше дружинен тръбач. Винаги се молеше дано да има скоро погребение на някой големец. Блазнеше го мисълта да свири с тръбата над гроба му.

— Ама страшно жално им свирех! Помниш ли оня майор? Отчето се умори да псали, па ме смушка в ребрата: «Хайде, ти посвири малко!» И аз, като надух тръбата, като започнах: жалната, жалната, че чак на полковника му се поиска и над него да свирия...

Навлизаме в чамовите гори. Такъо оглежда строите високите дървета.

— Двайсет дървета да имам — всичкия борч ще си платя.

— Ама ти още ли не си го платил?

— Чакам да падне валутата...

— Горе, по тия места, Фердинанд отиваше на лов за диви петли. Веднъж бях с него. До двореца при Саригьол дойде с автомобил.

Оттам тръгнаха той и мазните му адютантчета напред, ние подире им. По едно време един петел запляска из дърветата. Наежи се оня Фердинанд, запристъпя гиздаво като чамкорийска кокона и бум! Петелът избяга.

— Не беше ли вързан?

— Този път не беше... Щеше да се изяде от мъка. Другата вечер дойде с голяма свита. Уби един петел и раздаде на всички ни по 20 лв., па като удариха в двореца един гуляй — трябва да е станал барем за 10 000 лв. този петел...

— Той все така се грижеше за народа.

*

След 5 часа героическо катерене из кози пътеки сваляме раничките си пред летния дворец на Негово величество Борис III, най-демократичния владетел, цар на българите само в България. Величествена е гледката

наоколо — ненапрасно величество гледа отгук. Фердинанд не оставил хубав кът из България, където да не е побил някой свой дворец.

Тича при нас заведующий угасването на пожара, някакъв капитан.

— Ха, още селяни ли идат? — радва се той. — Бързайте, бързайте, че пожарът снощи бе на 20 метра до двореца.

— Господин капитан, айде да си сменим цървулите! — предлага уж наивно Шаламанът.

Но капитанът разпределя:

— Вие, радуилци, горе, по просеката, ще пазите огънят да не плъзне надолу. Оттатък самоковци сечат просека.

— А господата от Чамкория? Нас, селяните, тая година и от етат ни лишиха, а като дойде зор, пак ний да гасим. . .

Огромни пространства горят. Димът се стеле като тежка мъгла или извива нагоре в грамадни фунии. Огнени вълни бързат, плъзнат неудържимо, запращи клекашът в техните смъртни прегръдки и останат само изгорели стъбла да стърчат като черни ръце, протегнати в закана към небето. Просека около 5 метра широка пресича пътя на огъня. Страшно са играли тук брадвите на винаги измъчваните за чуждо дело селяци. Зер майката държава намерила за необходимо да даде горите на капиталистите. По просеката им постове. Пазят да не прехвърли огънят. Огнената буря шеметно лети. Само в 3 минути изгаря цял един баир.

Насядаме по меката и висока трева. Отдоле под нас аленеят рубашките на самоковски комунари с бели сърпове на ръкавите. Вятър гони дима не към нас и отраднo се диша чудният рилски въздух. Сред общия хаос от дим внезапно се извие дълъг стълб пламък.

— Сега ще дадем контраогън! Пламък пламък ще гаси.

Дава се сигнал и в продължение на цял километър подпалва се гората, за да се срещнат и угасят взаимно два пожара. Запращават клеките, облаци дим и плам.

Край накладените буйни огньове пред пожара все пак е прекалено много студено. Треперим под тънките

палтенца, зер над 2000 м. Величествено е небето от пожара.

Самоковци пеят от студ.

Шаламанът ни разправя патилата си.

— Дезертирал бях към французите. Бях в Марсилия, Лион, Вердюн. . . Най-после ми омръзна, рекох да прескоча в Испания. Но хванаха ме.

— Каква е твоята професия? — пита ме френският военен съд.

— Ma profession? Deserteur! (Моята професия ли? Дезертьор!)

Цяла нощ се огъваме край огньовете.

— Ей — вика някой в тъмнината, — чамкорийски думбази идат на помощ. . .

Общ поток от благословии по адрес на тези тлъсто-мехия.

— Изглежда, че вие всички тука сте все комунисти? — пита младо подпоручиче.

— Зер чорбаджиите ще дойдат да гасят. . .

Като огромни факли горят отделни огньове. Нощта сякаш е запалила тържествено огнено празненство. . .

Призори. Дългоочакваното съмване. Пожарът е стихнал. Слънцето хвърля първите си алени рози. Огромният му огнен диск се повдига в синкави тантели от мъгла, изплава огнено-кърваво, спира сякаш за момент на хоризонта и се издига величествено плавно.

— Ей, ето чак откъде обикалят чамкорийските коремчета — сочи някой с ръка към Чамберлия.

— Блокът, блокът иде на помощ.

Всички отпращат очи: по голия склон радуилските говеда излизат на паша.

с. Радуил, 13. VIII. 1922 г.

В СКИТАЛЧЕСТВО

*На Матвей Босяка
и Мирандалина*

— Четвърто шишенце ли е?

— Четвърто.

— Пет пръста имаме на ръката — поръчай още по едно.

— Сливовицата не е лоша, но кръчмарската щерка е достатъчно по-хубава. . .

— Наздраве. За кафявите й очи.

— За едно копче в джоба ми и за йода в общинската амбулатория.

Йордо се чуди:

— Копчето разбирам, но йода и амбулаторията?

— Ех, иди се намажи веднаж с йод и ще се чукаш винаги в негова чест.

— Аха! Оная с бялата рокля ли? Да идем заедно да се мажем с йод подиробед.

— Напразно!

— Ех, господа!

Беше особено приятно да се мажа с йод. На нисичката стълбичка, обкитена с бръшлян, стои Виктория — млада внучка на стария фелдшер. С твърди крачки пристъпям, за да отдам тялото си в грижовните ръце на късогледия фелдшер, а сърцето ми, ненамазаното ми с йод сърце, хвърлям в бялата престилка на Виктория. Шест дни героически се мазах с йод. На седмия Виктория си замина. И днеска е твърде скучно в селото.

Общинската амбулатория
пак дреме в рухо от бръшлян,
но няма малката Виктория,
но няма погледа засмян.

Не бях ни първия, ни втория,
не почна и не свърши с мен,
но нежна все пак бе Виктория
и се целувахме през ден.

Но в празника на тази история
прозвъни делничната скръб
и в чест на чудната Виктория
обелих чудно своя гръб.

Ох, кожата ми как изгори я
туй гъсчено перо със йод,
но пак кълна се: за Виктория
с йод бих се мазал цял живот!

— Петто шишенце ли беше?

— Петто.

— Шест дни, седмия почивай!

*

Часът е едвам четири и половина. Селото се размърдва като земеделски депутат след тричасови дебати. Звънят звъниците, припкат босоногите дечица, там се провикне някой — тук отзове се друг.

Неделно утро на село. Решихме да преместим столицата си. И ето ни, натоварени с аристократичен багаж: раница, върху нея шинел, мушама, едно възмутително куфарче, отгоре му тенджерка с две канчета и най-отгоре знамето: прясно праната ми синя риза, която съхне, за да се измокри на гърба ми. Напускаме селото и вървим героически два часа. . .

— Урра, да живее България!

— Оти викаш бе, момче?

— В Чамкория дошел царят и раздавал цървули и 200 лева на глава.

— Маке, остана у азната цървули за него, па и за нас.

Йордо се сърди:

— Остави го ти него, дядо! Ами я кажи колко има до селото?

— Е, па ако се качваш нагоре — два километра, ако слизаш — един.

— Да не е повече?

— Ба, има-нема и един!

Има две неща, на които Пижо никога не може да

определи мярката: ракията и пътя. Ето, изминахме заедно с този дядо вече четири-пет километра, а той възмутително невъзмутим си повтаря: «Ба, има-нема един километър.» С тази фраза, струва ми се, той би направил околосветско пътуване и с нея би се върнал точно в кръчмата, от която е излезнал. Но най-сетне селото идва, т. е. ние идваме при него. При особени алкохолни настроения впрочем селото наистина би тръгнало. Беше утро, а влязохме привечер в село.

— Защо лъжеше, дядо, че е един километър?

— Е па нали е един саат?

Малко преди селото се разделяме с дядото.

Йордо изважда бръснарските инструменти и се постаравя да трогнем селските даскалици. Ах, тези селски даскалици! Решително казано, никой не би се решил да определи колко пудра консумират. Струва ми се, че един напречен разрез би показал проникнатата до костите пудра. А пък тези техни чадърчета! Боже мой, боже мой! Който ми посочи селска даскалица без чадър, задължавам се да му намеря селски даскал с ненакливо вързана връзка. Аз вечно тъй ги помня тези селски нимфи:

Стегнати в кръста, плътно пудросани,
сякаш веднъж за през целий сезон.

Ах, тоалетите им нескопосани!

Ах, и туй тяхното вечно «парр-дон»!

Привечер пред общината застанаха,
храбро четат те «Държавния вестник»,
или пък важни, подручка се хванали,
крачат едвам пред ромеоовци местни.

Някоя трепне смутена, приведена,
блеснат зъбчетата от бисер
и под око дяволито загледана,
стрелне сърцето на кметския писар.

Друга с чадърчето стъпва внимателно
край зачервен донжуан с беневерци;
той се изкашля, тя смънка трогателно:
«Белей акация, вехти дюшеци»...

А в туй село, между многото знаменитости, има и един агент на някакво застрахователно дружество. Човекът решително се е заел да разсипе блока. Стисне някой селянин в ъгъла, черпи го ракийка и запенен му разправя:

— Аз да ти кажа правичката, байно: пет пари не давам за дружеството! Ще го съсия. Какво ме интересува мене дружеството? Неговите акционери сѐ са от блока, а пък аз, ако ме виждаш в граждански дрехи, съм земеделец.

— И аз съм земеделец.

— Браво, много ми е драго! Та казвам: на селянията трябва да се помогне. Стар не стар, болен не болен — застраховай го. Пет пари не давай за дружеството. . . А вие, господа, на курорт, а, на курорт? Браво, браво. Трябва добре да ви е подействувал климатът. . . Виж вие как сте надебелели.

— От едната страна обаче. . .

— А, зъб ви боли. . . Извинявайте. Ужасно лошо е да те боли зъб! Пийте по една мастика, ще ви мине. Ей, момче, дай на господата по една мастика. . .

Господин агент-аквизиторът полека-лека се помещава край нас. Неуморимо ни убеждава, че трябва да се застраховаме.

— По-хубаво човек да си тегли куршума, отколкото да не се застрахова. А пък условията — великолепни! Аз, знайте, господа, гледам през пръсти. Имаше една жена — бързотечна туберкулоза. Бутам 100 лева на фелдшера за медицинско. Застраховам я. После в смъртния акт уж се задавила от ребена кост. Защо? Нека си спечели жената.

Ни аз, ни Йордо сме съгласни да умираме от бързотечна туберкулоза, даже при рядкото щастие в смъртния акт да минем за герои, задавили се от ребена кост.

— Язык за мастиките — тихичко шепне след нашето излизане агентът.

Над селото нощта спуска тъмносинята си фуста, с бели тантели от облачета. Тук-там балканът ококорва огнени очи. Приютяваме се в малката стаичка, в която има толкова бълхи, че обърнали се в левове, комисията по репарациите веднага би получила всичките си взи-

мания. На стената виси, сред горски цветя, копчето на една любима жена.

Горда в своята висина
е велика в гордостта —
тя е огнена мечта
в хладен образ на жена.

Йордо поглежда съчувствено копчето, изважда един сух хляб и шише малиновка и почваме вечерята. А под прозорчето някой съветва ханджията: «Те утре рано ще избягат кат дим, без да платят — отваряй си зъркалите!»

БОСОНОГИТЕ ДЕЦА

Привечер е. Бавно, дебнешком сякаш, се спускат лилави сенки над гората. Огромният слънчев кръг догаря в потоци злато и алена кръв. Като мъртва сива змия лежи шосето сред стихнали поля. И ето босоногите. Три, четири, шест. Впрегнати в мънички колички, натоварени с дърва и съчки, те опъват мускулите на своите млади тела. Фуражка с отпрана козирка, черни кръпки на сивите панталони, а жилите им изпънати като корабни въжета. Пот струят челата. А градът е тъй далече. Малки роби, впрегнати в ярема на своята беднота, деца, в чиито очи гори тихата скръб на старци, далече е градът! Далече. Край вас ще отминат още много доволници, край вас ще профучат автомобилите на тези, които нивга в живота си не са пили горчивата чаша на мизерията — те, зарад които е вашата мъка.

Какво знаят те? В ресторантите на Чамкория свирят оркестрите, във вилите е тъй уютно и безгрижно. Черната сянка на глада не протяга там ръце. Не сплита лепкави мрежи Грижата. Какво знаят те?

— Мамо, защо са се впрегнали тези деца? — пита невръстният доволик от автомобила.

— Носят дърва за зимата.

— А не им ли тежи?

— Не, маминото, те са свикнали.

Босоногите спират с тежка въздишка, стрелват искрящ омраза поглед и пак повличат количките си. Трийт с ръкав изпотени чела, изпъват жилите на почернелите си вратове и пристъпят. Облаци прах ги заливат, прах, сив и задушен като живота. А върху втората количка, отгоре на дървата, седи малка помагачка — синеоко сестриче. Кръв, тъмночервена ивица кръв е засъхнала по крачето му. Но то поглежда небето, поглежда полето и се усмихва. Кому се усмихваш, малка златокоса робиньо? На мъката?...

На своята белоснежна детска душа се усмихваш ти.

мъгли лежат вече твърде ниско. Спускаме се по дерето, сподирвани от общ кучешки лай.

— Ех, не можахме да свършим мисията си! — въздиша Йордан, слизайки в Долния Юндол, дето трудоваците изпитват «благодатните оранжеви идеи».

— Да-а, няма такива дебел дъски. Толкова дъско-резници минахме — нищо не подхожда.

И печално се връщаме — депутация от експерти, изпратени да търсят по-дебели дъски за мозъчните конструкции на някои наши министри.

Септември, 1922. г.

КУРТОВА ПОЛЯНА

из «ГОРСКИ ПИСМА»

Последната ми професия ще бъде с оглед на миналото да определя коя е била професията ми на тая земя. Засега обаче това е така трудно, както е изкачването ми до Куртова поляна — най-хубавата поляна на Родопите. А тръгнахме чак от Якоруда. Искрено казано, Якоруда беше знаменита по липсата на знаменитости. Все пак някой английски лорд, любител на окаменелости, би закупил като антика гарсонетката на Даскала, гарнирана с телефонна жица съгласно не знам какъв моден журнал. А ако г-н министърът на юбилеите не беше в противоалкохолна обиколка из Бразилия, двойната изляна яка на Даскала би се удостоила с един 15-год. юбилей и златен орден за вярна служба. Ясно е във всеки случай, че държавата-майка е прекалено много щедра към даскалите. И затова от благодарност и весело настроение те й се усмихват с белите дупки на 3 пъти преобядневаните си панталони.

— Акшам хаир олсун, ихтияр! — поздравяваме един помак, още едно помаче и под тях едно магаре, натоварено сякаш с репарационни задължения — така плачливо гледа.

— Дал ви бог добро, момчета! — отговаря първият помак, чиито дълги крака висят почти успоредно с шията на магарето и понякога се удрят по шосето.

Помаците са най-съзнателните български избиратели. Под конвой, хванали в ръка оранжевата или ясно-червената — въобще правителствената — бюлетинка, те слизат от колибите да упражнят осветените от конституцията свободи и изборни права.

Помачето държи една «балташка» — брадва от 4—5 кг. Функциите на тия симпатични «балташки» са различни. Кога чамова, кога някоя щастлива човеческа глава. Пред съда изправили един с таква балташка. Метнал я човекът така лекичко, че ведно с главата откачил и лявата ръка на някакъв пътник.

— На шега бе, господин съдия. Искях малко да го уплаша! — пояснил помакът. . .

Родопите имат още добре запазени гори. От мястото, където Черна и Бяла Места тихичко се сливат, по-тихичко даже, отколкото черният блок и репарационната комисия, потегляме наторе по дерето.

Хладна предесенна привечер. Гората свирн. Сякаш златна ябълка от приказките, слънцето гори между боровете. Тъмносини сенки, преплетени с плахи слънчеви петна, лежат по гъстия мъх, приличен на зелено кадифе. Места звучно ромоли, подскача палава и весела, като влюбено момиче, спуска тантели от бяла пяна в зеленикавите вирове и стихва. А в тишината плесне по повърхността някоя пъстърва, подскочила за мушица, и като стрела се плъзне из камъните. От бор на бор черната сянка на прилепа тъче невидими платна.

— Като стигнем бившите турски постове, още малко и у влашкото царство — утешава ни бай Милан. — Засега яжте малини и ягоди.

Часовете минават — ни постове, ни влашко царство. Лягаме в една дъскорезня, обръщаме гръб край огъня и върху дъските понаместваме ребрата си. Призори ставаме помръзнали.

— Другари, хайде за раци!

— Какви раци са те патили?

Но в Чакърдере наистина гъмжат раци. Лягаме по корем и един по един светкавично ги мъкнем из водата.

— Рациите много приличат на блока. Напредват като него, па и мършата обичат — пояснява Йордан.

— Да живее блокът. Ще го сварим и ще стане червен!

*

Куртовата поляна била ключ между Рила, Родопите и Доспат. Аз не смея да зная добре географията. Фердинанд I знаеше добре къде са и Цариград, и Охридското езеро, и Солун, и Серет, но поради неговите географически познания българският народ научи на свой ред къде е Версаял, къде е и Ньой. Зная само, че

Куртова поляна действително е хубава. Висока и равна, заобиколена с борови гори, над които тънки сиви мъгли се спускат като копринени шалчета. Далечни простори се откриват от нея. Според легендата тук живеел древният родопски музикант Орфей. И били възшебни нощите тука.

Над стръмната тъмна пътека
ни гранка, ни лист се люлей.
С венец на косите, полека,
пристъпя усмихнат Орфей.

Привеждат се борове с шепот,
през облак бледнее луна
и бързат крадливо и с трепет
и вълк, и плашлива сърна.

От урвата свлича се мечка
и горската котка пълзи,
пристъпват полечка, полечка
тревожните диви кози.

И всички затихват в замая
край горский велик музикант,
а бледният месец мечтае
сред свита звезди от брилянт,

Вълшебната флейта лелее
мистичната сънна гора,
докато се изток залее
от огненозлатна зора.

Разбягват се мечки, глигани
и вълци, и диви кози,
но вред, от възторзи проляни,
блестят по тревата сълзи.

Магьосник музикант бил Орфей. Разплаквал и вълци, и мечки, и сърни, и глигани. Впрочем, глиганите съвсем ги нямало. Аз забравих, че са били извилите на Чамкория, в Лъджене, Варна и пр. на курорт.

Или пък пишели уводни статии, настанени в редакцията на «Мир».

Сега на Куртово е съвсем другояче. Власите са построили своите дървени къщички със забъркани улички, през които те сподирят десетки кучета. Цялото селище има нещо, взето сякаш от романите на Майн Рида. На широк кръг, насядали по турски, власите се разправят за дневните грижи. Забавно накичени, малки момиченца се търкалят по поляната. Момците играят своето влашко хоро, а спретнати девойки бързат към кладенеца.

— Миналата неделя краднаха от оная колиба мома. Щерьо нямаше коне и говеда, та баща ѝ не я даваше. И овци нямаше. . .

— И на този усамотен кът двете класи не се спогаждат. Нямах ли коне и овци — не можеш мома да вземеш.

— Нищо, ако се влюбя в някоя от тези девойки, нанстина трудно ще бъде — нямам ни овци, ни коне. Но все ще се нареди. Волове ще потърся в известния краварник, овци ще изведа от оранжевата парламентарна група, а колкото за коне — блоковият породист жребец г-н Маджаров ще има добрината да се изкачи дотука.

Вечер всичките кучета започват тревожни напеви. Лаят от всеки ъгъл. Сякаш си бил на общоделско събрание и си взел думата против буржоазния булдог Пастухов.

Под дебелия влашки вълненици все пак е порядъчно студено. Вместо Орфей през цепнатините свиримразовит вятър, блъска се по дъските и гората странно свиря.

«Фиу» — носи се нейният вой, приличен на шума от проливен дъжд.

Край огъня седят хазаите — седем-осем мъже. Има и гости. Всеки разправя как урсата, т. е. мечката, му изяла коня.

— Ех, една кобила имах! Дай двеста пальона — не я давам! Ама я изеде урсата.

— Ех, и аз имах един айгър. Дай 10 хиляди лева — не го давам. Ама го изеде урсата.

Такъв разговор слушахме до сутринта. Синкавите

Твоята младост гледа с меки, кадифени очи. Но утре? Утре сивият поток на живота ще повлече и твоята младост, и твоята усмивка. И повлякла количката, изпостена, изпрашена, видяла тук черна мъка, там празноти и вечно охолство, ти не ще се усмихнеш вече. По детското чело ще легнат сенки, влажните очи ще заискрят омраза и редом със своите одрипени братя ти ще свиеш своите малки, черни, изподраскани юмручета:

— Два свята, единият е излишен!

Самоков, август 1922

Той беше кротък пехотински редник, никак не обичаше въздухоплаването, а гранатата го вдигна на въздуха. Да протестира, че го местят в друг род оръжие, Карл нема време. Едва успя да въздъхне за младостта си и архангелът плесна бледосините си криле и арестува душата му. Пред божия съд не се яви: имаше големи грехове, т. е. беше много беден, и направо влезна в ада, дето цели 6 месеца не можа да усети топлината на адските пламъци — тъй бе свикнал на огъня на фугасите, картечниците и огнехвъргачките. В ада не беше много скучно. Всеки ден пристигаха тълпи от бойните полета и Сатаната едвам успяваше да ги настани на квартира. Те бяха одрипени, немощни хора, с дълбоко хлътнали мътни очи. Всички презрително поглеждаха из ада. Почти 5 години прекара Карл в ада и в началото на шестата му домъчня. Една привечер той тихичко, без паспорт, се измъкна от парадния вход на ада. Видяха го двама дяволи, но не му попречиха. Само се изкискаха подире му, когато като малка дъждовна капка полетя към земята.

*

Душата на Карл падна на земята върху парче вестник. От него узна, че войната отдавна е свършена и даже току-що е приключена Хагската конференция. Ползвайки се с безплатния транспорт за духовете, Карл най-първо се намери из улиците на Виена. И имаше защо. След 6 години той ще я види. Беше му странно весело.

«Но пред Мици, макар и дух, аз не мога да се явя в тази си изпокъсана униформа!» — помисли си той.

А витрините бяха пълни с нови елегантни костюми.

По традиция Карл избра най-бедния и влезна смиренно, попита:

— Мога ли да си премеря ей този костюм?

Сивият костюм му прилегна добре. Особено в талията. Карл помнеше, че 4 дни, преди да го убият, получи от дома 300 крони и че те останаха непокътнати.

— Колко се следва да платя? — спокойно попита той.

Продавачът извади часовника си.

— Сега е 9 и 20. Дайте 1 милион и 400 хиляди крони!

Карл ококори очи.

— Как казахте, моля?

— В 9 и 20 този костюм струва само 1 400 000 крони. Но в 9 и 30 минути вие ще трябва да платите 1 мил. и 600 хил.

«Тези хора са пияни» — помисли си Карл учуден, но все пак весело добави:

— Аз не искам да купя целия магазин, господине. Ето ви 100 крони, прихванете за костюма, а за остатъка дайте ми чорапи.

Продавачите се спогледаха:

— Ненормален е!

Карл беше дух, но съвсем не можеше да се премери с бързината на продавачите. Той не усети даже как смъкнаха костюма, как го облякоха в по-скъсаните дрехи и изхвърлиха на улицата, чак на срещния тротоар.

Карл може би щеше да се оплаче на полицията, но в това време се случи нещо чудно за някогашната Виена. Откъм площада с викове, крясъци, хвърляйки камъни, се втурна огромна тълпа. Запращяха витрините, звъннаха стъклата и общ вой изпълни улицата.

— В този град всички са пияни — прошепна Карл удивен.

Някой нервно го удари по лицето:

— Няма пияни, приятелю! Хляб! Работа! Децата ни мрат гладни!

Престана да е весело на Карла. Нещо страшно има вече по света. Повлечен с тълпата, той се озова пред парламента.

Въздебеличък господин, цял потънал в пот, изплашено се молеше:

— Мирно, братя! Мирно! Този ужас не е само във Виена. Погледнете Англия — милиони са безработните и там, погледнете Америка, Италия, погледнете, където обичате. Нещастieto е общо по всички! Но с търпение. . .

— Доле! — зарева тълпата.

«Странно — помисли си Карл. — Значи, не само у Виена било тъй. А войната уж отдавна е свършена.»

— Хляб! Работа! — викаше по-силно тълпата. Но в този момент се втурна полицията. В общия хаос той получи няколко удара със сабя. С малка групичка одрипани хора дълго бегаша и спря в една мрачна, нечиста уличка. Застана пред едно прозорче и се замисли: «Твърде зле било на земята, дявол да го вземе! Уж войната се е свършила! . . .»

Дълго стоя Карл в размишления. Смрачаваше се, когато до него спря едно малко одрипано дете. Карл бръкна в джобовете си, подаде му всичките си пари. Детето огледа банкнотите и хвърли му ги обратно:

— 300 крони! Какво ще си купя с тях!

*

Цяла вечер скита из улиците Карл. Надничаше в прозорчетата и виждаше децата да се бият за парче хляб. Полуголи, изтощени мъже лежаха като мъртвци. В един бордей старец плачеше като дете. Някаква жена на един ъгъл стоеше с две деца. Едното стоеше в ръцете ѝ, а другото настойчиво питаше: «Няма ли да си легнем някъде?» Към полунощ при него се прилепи сух приведен мъж: «Имате ли часовник или пари?» Претършува джобовете му и си отмина. От една напречна улица се чуваше дрезгав женски смях. Три-четири жени подтичваха по някакъв господин. Той махаше с ръка. Една се хвана за дрехата му. Господинът махна с бастуна и я удари. Карл се вгледа в лицето ѝ.

— Ако не се лъжа, вие бяхте модистка едно време? Може би си спомняте за един Карл? . . .

— Марш, дрипльо. От тебе даже един хляб не може да излезе!

Свиха те по другата улица, сви и Карл. Нощта преваляше вече. Първата утринна бледина затрептя над сградите.

«Не, на този свят е твърде зле вече!» — мислеше си Карл, издигайки се с утринната пара към небето. Той не искаше вече да гледа към земята, но не можеше да не слуша воплите и стоновете, носещи се на грамадни вълни из въздуха. Отвред, от цялата земя идеха те. А заедно с тях мирис на пожар и топла кръв.

*

С предпазливи крачки, на пръсти, Карл спря пред вратите на ада. Поизтъркан от времето, стоеше баналният надпис: «О, вий, които прекрачите този праг, оставете всяка надежда!» Карл погледна надписа, погледна към земята и се усмихна. После тихичко, внимателно се вмъкна вътре, настани се в един голям казан и се сниши на дъното, за да не го видят и изпдят.

— Недей! Какво ще сториш! — писна тя и се впи в ръцете му.

— Пусни ме! — кресна Георги и задърпа пушката си. — Пусни ме, ти казвам. Всяка вечер няма да се разправам с него. Ако ти е толкова мил. . .

Малина захълца сподавено:

— Божичко, що думаш! Мил ми бил. . . Ами от хората. Ами нали е грехота! . . .

— Малинке, Малинке, ядеш ли злато? Нá! Нá! От реката ти донесох много злато. Много.

Сред тишината на тъмния двор с трясък се изтърколиха хвърлените камъни.

— Махай се, дрипльо, оттук! Сега ще ти пусна куршума.

— От злато? От злато ли е куршумът? Аз ще го подаря после на Малина. Хоп! Хвърли го! Хоп! Малинкее, у вас е всичко от злато: и къщата, и нивите, и говедата. . . И коминът е от злато, а отгоре има свещ. . .

— Щурчо! — засмя се Георги.

— Луд човек! Нали видиш. С него ли ще се разправам? — усмихна се насила Малинка.

— Луд е, но като не разбира от дума.

— С добро бе, Георги, с добро. Аз като му кажа, отива си.

Малина се наведе през прозореца. Все на същото място, озарен от луната, разкрячен нашироко, той рязко се очертаваше върху големия сив камък. Главата му бе превързана все така, единият му крак бе заголен до коляното, а очите му странно блестяха.

— Стоимене, хайде върви си. Аз ще събера златото.

— Ще го събереш, а? Ще го прибереш? А на мъжа си няма да го даваш?

— Няма, няма, хайде върви да спиш.

Стоимен се наведе, взе последния камък, хвърли го в двора и като плесна няколко пъти с ръце, прихна в дрезгав безумен смях.

*

Рано сутрин Малина ставаше да изхвърля камъните. Върху големите сиви канари слънцето упорито хвърляше първите си алени макове, а сред лилав здрач селото се събуждаше от груби подвиквания и разгласните звънци на говедата и козите. . . Припкаха босоноги сънливи деца, бързаха за харманите жени и мъже и изпод око поглеждаха в двора на Малинени.

— Малина пак събира златото — подмътеше някоя.

— Печалник е Стоимен. Искá да си я откупи. Нали за пусти пари взе тя Георги.

— Ех, не трябваше и тя така. . . Малко ли имот бе у баща ѝ.

— Затова ходи бездетница като кукувица. Нека кърми златни кесии сега.

Слуша Малина подигравките, среща насмешливите погледи и мълчи. Тежко ѝ е. Сякаш всичките тия едри жълти камъни притискат сърцето ѝ. А можеше да не бъде така. Ех, та само преди три години беше. Вечер ли е край чешмата с котлите, сутрин ли гони кравите — все няма време да срещне Стоимена. Левент, хубавец бе тогава Стоимен. Продълговато, загоряло от слънцето лице, едри черни очи, които стрелят огнени погледи. Но не биде. Ненаситно бе окоето на баща ѝ.

— Не! — тропна крак старият епитроп. — Не си ти за Стоимена. Та той хляб не може ти даде! Цял ден из Балкана с пушка. Нямам щерки за несвъртници. Па и вяра не зачита той.

Придумва го Малина, моли го, па и тя се смири. Та що, нали е истина: гол като пушката си беше Стоимен. . .

И ето трето лято, как се венчаха с Георги — трето лято, как Стоимен ходи луд из селото, дрипав, бледен, брадясал. Смеят се с него хората, сподирват го с камъни децата. А той по цели дни броди по къра и събира из дерета жълти камъни. И всяка вечер ходи под про-

зорците на Малина — злато ѝ носи. Качи се на канарата или ореха, седи с часове, бърбори си нещо, а към полунощ завика, закряска и изсипе град камъни в двора. После зарива като дете, моли нещо неразбрано и хукне из камъняците ведно с черното си куче.

*

Не беше леко на Малина. Сякаш някоя мъртвешка ръка денонощно я стискаше за шията. Изчезна руменината ѝ, хлътнаха очите ѝ, не спретната невеста, а сякаш стара бабичка бе вече тя. Все с приведена глава, все намръщена.

На Илинден тя се нареди на черква. Отдавна не беше излизала из селото, па и нещо я влечеше натам. Прекрачи тя черковния праг, но нещо я жегна. В двора, пред вратата, приведен седи Стоимен. Все така брадясал и дрипав. Засмолени кичури коси висят над помътнени очи. По лявата му буза засъхнала кръв, а край него натрупани все тези зловещи жълти камъни. Седи той с наведена глава, чертае с пръст нещо по земята и говори тихо на кучето.

Погледна го Малина и като че някаква нажежена игла я бодна в сърцето. Краката ѝ се подгънаха и тя почти изтича в църква. А Стоимен сграбчи камъните и припна след нея.

— Стой! Къде?... — спряха го пред вратата.

Изгледа ги той всички с мътен поглед, посочи камъните и скръбно се усмихна:

— Малина.

— Скоро да се махаш — кресна епитропът.

Но Стоимен сякаш не чу. Пристъпи към пангара и протегна ръка. Тежък удар с бастуна го накара да избяга навън. Захапа ръка от болка и като ококори очи, завика към епитропа:

— У-у! Обирник! Обирник! Злато обира!

Епитропът се затече към него, но не успя да замахне пак. Стоимен пусна камъните на земята и се хвърли отгоре му. Като мечка го сграбчи с дългите си жилести ръце, завъртя го и с все сила го стовари на земята,

като натисна гърдите му с коляно. Притекоха се селяни и отърваха изплашения Малинин баща.

— Чухте ли, чухте ли? — зашушнаха бабичките. — Обирник, обирник народен му каза!

— Луд, но правото си казва...

Вечерта епитропът отиде при зетя си. Плахо му отвори Малина, още по-жълта и скръбна, свела черни очи. През дългите клепачи сякаш сега ще рухнат едри, топли сълзи. Дълго стояха двамата мъже, дълго говориха.

*

Грозно стенеше вятърът тази нощ. Бурята идеше с гръмотевици и мълнии. Зашумяха орехите, извиха снаги тополите, огънати от невидими страшни ръце. Като рошави черни чудовища идеха големите облаци. Селото сякаш бе мъртво. Завие нейде куче и бързо млъкне. Едри капки дъжд тежко удрят по листата.

И ето Стоимен пак е пред Малинини. Дълго стоя той на ореха, дълго хвърля камъни в двора. Никой му не изкряска, никой не го подгони. Само кучетата яростно лаеха и дращеа по вратата. Лаеше гневен и неговият Ара.

— Ууу! Малинкее! Злато. На! Мъжа ти. И за тебе! За всички!

«Фиуу!» — свиреше вятърът и носеше над селото безумните му думи.

А над Балкана бурята бе полетяла вече страшна и сърдита. Огнени зигзаги пореха черното небе. Гръмотевиците боботеха страхотно. Ехото им се носеше из дефилето като рев на грамадно чудовище, удряше се в канарите и се връщаше стократно по-грозно и громко. Към полунощ Стоимен си тръгна. Далече зад напуснатите дъскорезници, в най-стръмното място на дефилето, бе свърталището му. Натрупал папрат и треви под навесени скалаци и сградил с камъни и клони орлово гнездо. А козарчета бяха метнали от бряг на бряг повалено от буря дърво и отиваха да гледат «къщата на лудия».

От скала на скала между високите папрати бърза-

ше Стоимен. Пред него вървеше Арап и тихо скимтеше. Тътнеше в страшни бездни придошлата река и реватът ѝ се сливаше със засилващия се вой на бурята. Спираше Стоимен, протягаше ръце, сядаше на някой камък и дрезгаво, откъслечно се смееше. После захълцваше и удряше кремъдите в ръцете си. Малки звездни искрици трепваха в тъмата и мигом гаснеха.

Изведнъж Арап спря, вдигна муцуна и яростно залая.

— Иуу! — провикна се Стоимен, наведе се, грабна камък и го запрати напред. С трясък се изтърколи камъкът в реката. Блесна мълния. Между скалите се мярнаха две сенки и изчезнаха.

— Ууу! Георги, Георги! Злато, злато! Ууу! — завика бясно Стоимен.

— Ууу! — зави зловещо и Арап.

Страшно протътна гръмотевицата, сякаш земята се продъни и канарите с трясък се строполиха в реката. С проточен вой, обръщайки глава назад, Арап тръгна по хвърленото напреки реката дърво. Стоимен тръгна след него. Странно се очертаваха силуетите на кучето и човека над бездната. Реката зловещо бучеше. Дъждът вече удряше едър и гъст. Внезапно, когато Арап скочи на срещния бряг, двете сенки наново се изправиха, бързо се надвесиха към дървото, повдигнаха го и тласнаха надолу. Стоимен се залюля, размаха ръце и с грозен вик изчезна в мрака. Чуха се тъпи удари по скалите, глухо изплиска водата и всичко се сля в общия рев на реката.

Само на брега, очертан сред сивите скалаци, Арап залая, заскимтя остро и после зловец и проточен вой се понесе в черната бездна на нощта.

ДРЕНКИТЕ

(ПОВЕСТ)

— Ехе — смее се даскалът и рови с края на желязното си бастунче в панерката. — Това тук какво е?

Бае Коста, притежател на бакалница «Пет на нож за едро и дребно, има и цигари» — поглежда обидно и влиза в бакалницата си «за едро и дребно», където освен неговото крупно благоутробие нищо едро няма.

— Е, какво е де, какво е това? — хили се даскалът иронично.

— Хайде, хайде, даскале, иди да лъжеш децата! — кипва бай Коста.

— Това да не е от пиле мляко, а? — дяволува даскалът и все не иска да си отива и с тънка усмивка клати панерката със сухите дренки.

— Ако ти е за цигара, даскале, да ти дам, само махай ми се от главата.

Даскалът добива сериозно изражение, туря ръцете си отзад и като спуска вежди над малките си котешки очички, любопитствува като плешив археолог.

— От коя година датират тия сухи дренки, господин бай Коста? Дали от тях не е правено ошав на турския султан?

Бай Коста се ядосва не на шега, почва да плюе по земята, пъшка трагически, подутите му очи стрелят мълнии и закани.

Даскалът схваща, че бай Коста е няколко градуса пред взрива, и още по-настойчиво рови дренките:

— Гледай, гледай, имало и бели. Те не че са мухлясали, ами от мудрост побелели. Старинки са. . .

— Да ти побелеят очите като варена риба! — благославя бай Коста и придружава благословията си с една псувня, научена преди 20 години от един италианец.

На обед даскалът пак минава край бакалницата на бай Коста и пак почва за проклетата панерка със сухи дренки, поставени редом с още няколко тенекета и панерки, съдържащи «колониални» стоки: фасул, семки, червени чушчици и тамян.

— Е, бай Коста, вярно ли е, че от двореца идвал специален човек да закупи дренките?

— Идвѐ, идвѐ. Търси и магаре да купи за двореца.

— Ами това прах ли е по дренките, или перушина им е поникнало?

Бай Коста мълчи. Само дебелията му долния устна трепере трогателно и нервно.

— Хм, значи, не е перушина. Да е прах — не е прах. Ти да не си ги попудрил, за да изглеждат помлади?

— Иди да питаш даскалицата дали е пудрена. Хайде, махай се, че някой ден като грабна суровицата...

— Господин бай Коста, вие уж сте търговец, а не желаете да осведомявате клиентите си относно вашите колониални дренки.

— Даскале, знаеш ли що значи: пази семето, ще му дойде времето?

Вечер е. Бай Коста спуска кепенците на «Пет на нож» и се готви да се прибере при ласкавата си и нежна буля Костовица Дългата.

— Бай Коста, пази семето, ще му дойде времето!

— Ще го пазя, даскале, ще го пазя.

— За какво семе говорите, г-н Стойнов? — любопитствува младата 37-годишна колежка на даскала и елегантно се опира на бялото си чадърче без дръжка.

— Има една панерка сушени дренки. Ето пет години, как съм учител в туй село, а пет дренки не вярвам да е продал...

— Деца, пазете тишина, докато се върна. Четете как братята на Йосифа го продали...

Учениците привидно взимат сериозно изражение. Но веднага, след като вратата хлопва, дават простор на детските си копнежи.

— Какво се борите вие! — кипва току-що влезлият учител.

— Пъха ми гъбата в устата, г-н учителю...

Заиграва пръчката.

Смирят се пак децата и пак почва даскалът за «Йосиф и братята му», почва и пак предупреждава:

— Деца, пазете тишина, докато се върна.

На третия час даскалът вече ги разпусна и поиска от главния учител разрешение да си иде по стомашни причини.

Стомашното разстройство на даскала не мина. Шести ден учениците са свободни. Шести ден, той как гълта пепел, чай, варен ориз, туря си горещи керемиди на корема и едва ходи.

Баба Евентура го съветва:

— Вържи си червен конец на малкия пръст и яж сухи дренки.

— Сухи дренки, да, сухи дренки! — авторитетно го съветва и главният учител. — Аз, като бях обикновен учител...

— Много помагали! И аз съм чувала — говори и младата госпожица на 37 години (според удостоверен източник).

Даскалът трагично поглежда «младата» си колежка, която му се струва като огромна суха дрянка, поглежда «главния», който сериозно клати главата си, вира се в тънката брадичка на баба Евентура и решава на ума си:

«Сухи дренки, значи. Хм... от ония с перушината... няма какво.»

— Бай Коста, я поиздухай малко дренките. Потупай ги.

— Я се издухвай ти от дюкяна ми, даскале.

— Поотупай ги бе джанъм малко!

— Ще те потупна аз тебе най-сетне.

Даскалът взема панерката със сухите дренки и почва да изпуква праха им. После изважда портмонето си, развива канапа около него и изважда 2 лв.

— Дай ми за 2 лв., бай Коста.

Бай Коста кипва, хвърля навънка книжната двулევка и затласква даскала:

— Стига си се майтапил.

Но даскалът съвсем не се шегува. Той разправя болките си и милостивото сърце на бай Коста се трогва.

— Вземи една шепа, дай 2 лева.

*

Видни медици са били в недоумение пред свойствата на сухите дренки. В недоумение е и даскалът. Действувалха отлично на стомаха му.

— Бай Коста, дай още малко дренки.

— От ония с перушината ли? — подсмива се бай Коста.

— С перушината ли ти речеш, с вълната ли кажеш — добри са.

— Да ти дам, даскале, да ти дам, ама за 2 лева не продавам вече.

— А за колко?

— За 5 лв. най-малко.

— 20 сухи дренки за 5 лв.? — ужасява се даскалът.

— Даскале, даскале, пази семето, ще му дойде времето!

РЕФЕРЕНДУМ

(ФАНТАСТИЧЕН ФЕЙЛЕТОН)

Една ноемврийска вечер слънцето не залезе. То остана да гори като огромно кърваво петно над виолетовите очертания на Люлин. По небето плъзнаха грамадни буреносни облаци и далечен тънтеж забоботи над земята. Лъхна тежкият мирис на буря, като сиви стълбове извиха се вихрушки и из булевардите и улиците на шумния столичен град се понесе смътна тревога. Сякаш срещу града идеше непозната страшна напасть. Очите се разтвориха в тревожно любопитство, по лицата легна бледината на страха и минувачите странно забързаха, шушнейки си плахо. А боботенето се усили, вятърът ставаше по-бурен и зловец и грамадните сенки на облаците легнаха над града и притиснаха сградите. Електрическите лампи затрептяха с тъмно-червена немощна светлина и угаснаха, потопени и задушени от полумрака. Черната грамада на Витоша се поклати, сниши се и тежко, бавно потъна. Зад нея се откри пространна, полуосветена равнина, над която прехвъркваха ята от ширококрили черни птици. Лъхна тежка, задушлива вълна — лъх от прясно разровена пръст. В града забиха тревожно камбаните, забиха нервно, лудо и мигом стихнаха, като че ли звукът им биде пресечен с нож. А сградите, които гледаха плахо с осветените си прозорци, дърветата, огъващи се под невидимите ръце на бурята, улици, площади, златните кубета на великана храм — всичко се сниши, изравни и се сля в черен недогледен площад, едва озаряван от немощното слънце. Оркестри, песни, смях, говор, трясъци — всичко стихна и вместо тях се разлиха вълните на зловещо безмълвие. Само вятърът ту стихваше, ту заридаваше. В неговия вой се преплитаха хиляди едва долавящи се стонове и въздишки.

Изведнаж в полумрака се изправи непознат гигант, изправи се, скръсти ръце и тропна нервно с крак. Ехото полетя далече над черната равнина и отвред

загоряха като гигантски фарове яркозелени буйни огньове. И край тях, и из тях бликнаха сиви човешки фигури с вдигнати глави и стиснати юмруци. От юг, от север, запад — отведъ бликнаха тези дрипави, зловещи силуети. Техният брой растеше, те идеха на вълни, в недогледни редици, на малки и големи групи и очите им горяха в тъмната със зелен злобен блясък. Те се строяха в дълги колони, които краища се губеха далече, далече в равнината. Спокойни, мрачни, с широки безшумни крачки те извиваха в концентрични кръгове. Стенеше вятърът и разпалваше по-буйно зелените огньове из равнината и кървавото слънце, опряло сякаш над теменужния планински гребен.

Трепна черната сянка на великана, тежко махна ръка и металически звънък глас се понесе в полумрака:

— Почнете!

Огромното множество закипя, забушува и върху черния площад с трясък заваля костена градушка. Падаха черепи, човешки ръце, крака... Зловеща бледожълта градушка. Неспирно падаха те и грамадата им растеше бързо и застрашително. В миг тълпата се разцепи, образува се тесен проход и през него се заниза дълга, сива върволица. С широко отворени стъклени очи, с посинели лица, зинали зловещо, пристъпяха войници, изопнати като дървени автоматични кукли. На вратовете им имаше примки и краищата на въжетата се влачеха като жълтеникави змии. Мълчаливи идеха те, мълчаливо откачваха въжетата си и ги хвърляха върху грамадата от кости. Едва се изниза тяхната редица и небето закипя. Огнеянтарни мълнии раздраха черното небе, загърмя, залудува вятърът, нейде из далечините се понесоха и сподавени стонове, и смъртни остри викове и в миг рукна гъст, леплив дъжд от кърви. Той падаше буен и шумящ, съскаше злобно по черепите и се стичаше на тъмни потоци, които отминаваха далече в безкрайните равнини. Над тях се виеха тъмnochервени изпарения и се вдигаха високо към небето, като стълбове от гигантски пожари. Облак след облак минаваше с грохот.

През цепнатините надничаше ту късче синьо небе, ту тъмnochервеният слънчев кръг. Изведнъж бурята

стихна, дъждът и гръмотевиците спряха. Над безкрайното море от човешки глави и вдигнати ръце наново се мярна черната фигура на великана. Изправи се той, запламтяха очите му, а мускулестата, заголена до рамото десница заканително се сви. Настъпи зловеща минутна тишина. И отдалече нейде, издън земя, треперящ, сподавен глас наруши безмълвието:

— Кой си ти?

Великанът трепна, поклати глава и като стоманен трясък се отрониха тежки слова:

— Аз съм синът на оная мъка, в която вие, охолниците, хвърлихте цял един народ. Аз съм нейният непокорен син — въплотеният народен гняв. А всичко това край мене, тези безмълвни люде, които миришат на пръст и кръв — това са хилядите ваши жертви.

Те горяха сред фугасните пламъци, падаха под оловния дъжд на картечниците, гниха в мокрите окопи и маларичните блата, увисваха на въжетата — и ето ги днес. Това са непоканените за референдума. Те гласуват против убийците си с кръвта и с черепите си...

Събота беше и другите работници излязоха един час по-рано. Останаха да привършат само тя и старият Герасим. В печатницата бе тихо. Широката зала обезлюдя, стана някак по-висока и по-мрачна. Над касите легна студена, неприятна самота. Горяха само двете лампи, спуснали се ниско, като бледожълти звезди. Тъмнината се беше оттеглила в ъглите и сякаш дебнеше оттам, готова да се хвърли с хиляди черни ръце, да сграбчи и угаси промъкналите се между касите жълти светлинни ивици.

Старият Герасим стоеше над касата, остро покашлюваше, притискаше за миг ръка към надвисналите си жълтеникави мустаци и пак почваше. Костеливата му ръка сновеше по касата като някакъв черен къс желязо и механически пренасяше буква по буква в компаса.

Навън лежеше сива октомврийска вечер. С трясък минаваха по улицата коли, провикваха се продавачи, като смъртен вик, разкъсващ сърцето и мозъка, налиташе в прозорците дрезгавият смях на профучал автомобил, а близко, сякаш в самата печатница, вестникарчето крещеше и остро, и звънко.

Стенният часовник захрипя, засъска, звуковете му като че ли се смутиха от своята дрезгавост, стихнаха и заредиха се монотонни, тежки удари.

— Хайде, Катя. Шест.

— Сега. Още десетина реда.

Герасим прекрати работата, сви ръкописа и покашлювайки, намъкна сивото си палто, обърна яката му и с бавни крачки, тръгнал сякаш в погребална процесия, излезе. По стълбите тежко изтракаха подкованите му обувки, звънко тресна се вратата и кашлицата му потъна нейде в полумрака на коридора. Привърши и Катя. С дълъг, цял на възли канап стегна шпалтата и я занесе за коректура. Бързо прекара валяка, огледа коректурата и я остави на масата. После изтича, уми

се, нахлупи синята вълнена шапка и с широки, мъжки крачки излезе.

Доле, в коридора, някой подсвирваше с уста весела танцувална мелодия. Почука.

— Влез!

Управителят повдигна глава, малките му подпухнали очички трепнаха в бърз поглед:

— Ти ли си последната?

— Да!

— Разпишете се на ведомостта.

Катя взе перото, наведе се и подписа името си.

— Ето тука! — посочи той и ниско се наведе над нея. Катя изведнъж се смути. Стори ѝ се, че някакви хладни лигави пипала пълзяха по шията и гърдите ѝ. Цяла заруменяла, тя се подписа с едри разкривени букви и се отдръпна.

— 340. Ето: 20, 40, 60. . .

Той наброи няколко банкноти, после спря, взе ги и смутено почна да ги брои наново. Катя го погледна. Долната му устна, отпусната и дебела, леко трепереше. Погледът му бе мътен и гузен.

— Сбърках! — продума той и се засмя с хрипков, като че ли на възли смях. В гласа му имаше нещо неприлично, ласкавост, през която наднича враждебност, някаква дразнеща, студена престореност.

Подаде ѝ парите и пак я обгърна с поглед. Пред него стоеше стройно момиче, с млада хубост, с добре развито вече тяло, с големи кадифени очи, засенени с гъсти черни ресници. Пламнала в руменина, Катя смутено захапа устната си, хвърли бърз тревожен поглед и нервно оправи блузата, закривайки шията си. Управителят пак се засмя:

— Гледай ти какво хубаво момиче станала!

Катя стисна устни и замълча. По челото ѝ трепна бърза бръчка и смръзна между очите. Погледна го в лицето, погледна към спуснатите завеси на прозорците и ненадеен спомен трепна в ума ѝ: веднъж, като дете, около босия ѝ крак се уви змия. Ей каква студена и отвратителна беше!

— Растете вие, младите. Ех! А помниш ли какво дете беше, когато дойде в печатницата пръв път? С

ония големи обуца и дългата черна престилка. А сега? Колко години си сега, Катя?

— Шестнадесет.

— Шестнадесет?! А каква голяма госпожица изглеждаш! Затова и настояваш да ти увеличим заплатата!...

Той лаекаво се усмихна, приближи се и сложи ръка върху рамото ѝ.

— Ще ти увеличим. Ще ти увеличим.

Катя трепна, плъзнаха студени тръпки по тялото ѝ, минаха по гърба ѝ като парче лед се събраха на темето ѝ.

— Пуснете ми ръката!

— Виж я ти! Колко хубава, пък колко лоша. Какво има... хубавите момичета... хубавите...

Той се обърка, забъбри несвързано и се приближи още повече. Очите му странно загоряха, изпълниха се с мътна влага, а през влагата затрептяха зловещи зеленкави искрици. Катя срещна погледа му и изтръпна.

— Пуснете ме, ви казвам!

С бързо, ловко движение той посегна да я преграби. Тя затрепера. Стори ѝ се, че някакво хищно чудовище я обвинява с пипалата си, че мазно, дебело въже стисна шията ѝ и почна да се затяга бързо. Трепна нещо в сърцето ѝ, уплах скова езика ѝ. Тя тревожно и силно се задърпа.

— Катя, слушай, Катя. Каква си такава дивичка! Аз ще ти дам пари, много пари... Ще се облечеш...

Ръката му посегна към касата. Сграбчи шепя банкноти и бързо ги натъпка в джоба на жакета ѝ. Тя го блъсна в лицето, отскубна се из ръцете му и се втурна към вратата. Но той ѝ препречи пътя, завъртя електрическия бутон и крепко я улови.

— Боже мой, боже мой! — захълца и затрепера момичето.

Той силно я сграбчи, затисна с ръка устата ѝ и я повлече. Ужас я вледени. Стори ѝ се, че пада в някаква дълбока гробница, с черни, мокри стени. Напъна всички сили, поизправи се и вкопчи ръка в масата. Нещо с трясък падна на пода, изтръколи се и я удари в крака. Пипнешком набара хладна, тежка бутилка. Странна мисъл блесна в главата ѝ, заиграха пред очите ѝ многоцветни кръгчета и се пръснаха в жълти и виоле-

тови искри. Стисна бутилката, изви ръка и с все сила замахна.

— На!

— Зверче! Уби ме!

Тя се ужаси, изправи се запъхтяна и притискайки се към стената, потърси с ръка изхода. Набара електрическия ключ и завъртя. В миг лумна ослепителна светлина. Той се изправи, потри очите си и пристъпи към нея. Катя вдигна бутилката. Изведнъж той се отдръпна, прекара ръка по челото си и с ужас се огледа:

— Кръв?!

По челото му се струеше широка ивица кръв, свличаше се по дрехите му и падаше на пода на големи тъмни петна. Със стъклени, сякаш мъртвешки очи той загледа кървавите петна, вдигна поглед към нея и очите му запламтяха заплашително и злобно.

— А, тъй ли? Тъй ли?!

Той бърже се хвърли към прозореца, с трясък го отвори и надвиснал над улицата, закрещя високо и бясно:

— Помощ! Помощ! Крадец!...

Катя широко отвори очи, загледа учудена и ужасена, хвърли бутилката и сама, без да знае защо, блъсна в шемет вратата и хукна из тъмния коридор. Тичаше като обезумяла. Струваше ѝ се, че той търчи подир нея, че тежко и горещо диша до самия ѝ врат. Не усети как се свлече по стълбичките, препъна се в двора от някакъв сандък и дръпна пътната врата.

— Стой!

Някой се облъска с нея. Друг я улови за раменете и в миг шумна, грамадна тълпа я обиколи. Тя затрепера и се задърпа:

— Чакайте...

— Дръжте я! Дръжте я!

Някой разбута тълпата. Управителят. Настръхнал, окървавен, той размаха ръце и закрещя:

— Полиция! Полиция! Касата ми обра!

— Как? Аз касата? Аз?! Аз?!...

— Ти! Ти! Безсрамнице такава, крадла! И щеше да ме убиеш.

Катя се зашемети. Притъмня ѝ, нещо тежко сякаш я удари по слепите очи.

— Аз? Касата? Лъжец! Безсрамен лъжец!
— Лъжец ли? . . . — Той грубо я хвана, изви ръката ѝ, бръкна в джоба на жакета ѝ и размахна над главите сноп банкноти.

— Лъжец! Безсрамник! . . . — Катя заудря с крак по земята, сви юмруци и през откъслечен плач завика: — Заплатата ми! Нали аз за заплатата, а пък ти. . .

— Хубава заплата! — обади се някой иронично. — Поне 5—6 хиляди са!

— Хайде! Върви с мене! — задърпа я тлъст, нисичък стражар.

— Но, боже мой! Той лъже. Той сам ги тури в джоба ми.

— Сам ги турил в джоба ѝ. Каква е нагла! — възмути се някаква едра, пълна дама и замахна с чадъра.

— Чакайте. . . Вий пък какво! Чакайте да обясня. Боже мой!

— В участъка, в участъка ще кажеш.

Тя се задърпа и захълца. По бузите ѝ се пуснаха широки, мокри ивици.

— Хайде! — Стражарят грубо я повлече и заблъска. Тя огледа всички и немощна, покорна, тръгна, разправяйки с откъслечни, невнятни думи. С глъчка тръгна след нея тълпата. Децата изтичваха напред, спираха и я изглеждаха в самото ѝ лице. Зашеметена, изплашена, Катя вървеше с широки крачки, спъваше се и почти беззвучно хълцаше.

— Какво я водят?

— Обрала касата!

Сякаш това беше сън, тежък, кошмарен сън и думите не се отнасяха за нея. Виеше ѝ се свят. Тежка сиво-жълта мъгла я притисна и през нея призрачно се мяркаха и любопитните лица, и плочките на мокрия тротوار, и блестящите електрически лампи от витрините.

— Касата обрала, значи! Умно момиче! — смееше се някой. . .

А улицата шумеше с пъстрите си тълпи и се вираше с хилядите си електрически очи. Трещяха файтони, трамваите, остро, сякаш стиснати за гушата, пищяха автомобилите, весело, с празнична тържественост гърмяха оркестрите от бирариите и вълни от светлина и музика се надваряха, сплитаха се и потъваха в мрака нанавъсената октомврийска вечер.

ПРИКАЗКА

Работата върви отлично.

Застане Трайко сред мегдана, постави на малкия си пръст златния магически пръстен и каже:

— Цепеницо, разиграй се!

И в миг суровата дъбова цепеница заскача, заблъска, вдигне облак прах и се развърти по гърбовете. Де кого стигне, само Трайко стои спокойно, suche мустак и се усмихва.

— Ех, ти, синко, изпотрепа хората. Че има греховни народни изедници — има. Ама и ти си не по-малко грешен.

Трайко спусне черни вежди, намръщи се, па отсече:

— Мълчи си ти, татко. Де е цепеницата, там е и правдата.

— И братята ти разправяха така, но им дойде дохак. Василий още по бабаитин бе, но ето го сега в Швабско.

Махне ръка Трайко, усмихне се небрежно:

— Барем двайсет години ще имам тая цепеница я! . . .

Око му не мигаше. Юнак човек беше тоя Трайко. Влезне в кръчмата, пийне ока бяло винце и попита:

— Хей, бай Ставри, да плати ли цепеницата виното ти!

Бай Ставри сумти зад тезгяха:

— Няма нужда, няма нужда! Благодарим. Стига ми, че големи хора пият при мене.

Съберат се ратаите му и жалват се:

— Не ни стига платата, бай Трайко, не ни стига ни за опинци, ни за хляб, ни за един калпак барем!

А Трайко се усмихне:

— Ще се посъветвам с цепеницата да ви увеличи надниците.

Спогледат се ратаите, процедят някоя през зъби и си излезнат.

Юнак човек беше Трайко. На седянка, на хоро, в кръчма или на панаир — току се развърта цепеницата. Закачи ли го някой, накриво ли му се стори, че го погледнат — постави магическия пръстен и каже:

— Цепеницо, разиграй се!

И цепеницата играе. Пропиця мало и голямо, но никоя тояга не можеше да се бори с цепеницата. Зер в нея живееше душата на магическия пръстен. А пръстена той здраво стискаше.

Но стана, що стана, една вечер търчи Трайко през глава, а по гърба му цепеницата бухти като по цигански тъпан.

— Гледай ти! — чудят се селяните. — Каква стана тя.

Пребит от бой, запъхтян и разтреперан, прескача той плета и търчи при майка си:

— Слагай, мале, кромид!

Диви се дядо Тричко, старият баща на Трайко:

— Ами, синко бе, Трайко бе, цепеницата не ти ли помогна?

— Какво ще помогне! Та щом изгубих пръстена, тъкмо тя ме претрепа я!

НЯМАТЕ ДУМАТА!

(ФЕЙЛЕТОН)

Сутрин ставате рано, бързате да не закъснее за работа, а на ъгъла ви спира голям афиш с черни, едри букви: «Манифест към българския народ». . . Боже мой! Пак война! . . . Пред манифеста разтревожена групичка чете плахо: «Ние, Фердинанд първи. . .» Проклина някаква бабичка, повдигат се на пръсти изплашени деца, трепере и се взира в манифеста пожълтяла млада жена, а по навъсените мъжки лица лежи и тревога, и злоба:

— Нали неутралитет уж щяхме да пазим! Пак ли ще воюваме? . . .

— Нека воюват тези, които я обявяват.

— Стт! Нямайте думата! Отечеството говори. . .

*

По окопите цяла нощ е беснял ураганен огън. Всичко е разорано. Трупове пред окопите, трулове в тях, трулове в телените мрежи, увиснали и разкъсани. Неприбрани ранени и охкат, и плачат като деца. Тежи намръщеното небе, ръми ситен есенен дъжд мътни, калночервени ивици се стичат из труповете. Смазани от умора, войниците се гушат в галериите. Сиви силуети, лентички тютюнев дим и мрачни думи, през зъби.

— Проклета война! Проклето тегло! Няма край! . . .

— Всичко ще се свърши, когато свършим всички.

— Може и по-рано — когато хвърлим пушките.

— Кой говори там? Пак ли ти? . . . Когато народният дълг говори, нямаш думата!

*

Пред военния прокурор стои млад, брадясал момък, с измъчено продълговато лице.

— Вие сте карали войниците да хвърлят пушките, вие сте бунтували другарите си в тия съдбоносни за народа дни!

— Съдбоносни са не за народа, а за тия, които грабят и мамят народа, които обявяват война, за да останат в тила. . . Нека и те дойдат в окопите.

— Ст! Нямайте думата! . . .

Насапуненото въже или куршумът отнемат зави-
наги думата.

*

— Ние тук мрем от куршуми, мрем от студ и малария, децата и жените гладуват, а там грабят, а там си пълнят джобовете.

— Ние сме голи, ние ходим по чорапи. . . с един ботуш. Зима иде, а носим летни скъсани ризи. . .
Защо не сключите мир?

— По този въпрос ние имаме думата — вярвайте в своите министри.

— Не можем повече да вярваме. . . Толкова време ни лъжете! . . .

И от фронта, през Радомир и Владая, се проточват на колони и групи разбунтувани войници.

— Стойте! Къде отивате?

— В София! В София! Там! Искаме сметка ние!

— Не може! . . .

— Но ние искаме! Не можем повече да чакаме и да мрем зарад вашите доставки, зарад вашите тютюни. . .
Искаме да кажем и ние своята дума!

— Не може! Предателите нямат думата. Или не разбирате български? Тогава може би немски?

. . . И германската артилерия доказва, че нямат думата.

*

По улицата буйна демонстрация.

— Хляб! Хляб! Долу скъпотията! Долу народните грабители.

— Спрете! Къде отивате!

— Искаме хляб, искаме евтин живот. Искаме наказание за спекулантите. Няма ли кой да ни чуе?

— Ст! Мълчете! Във Версайл се сключва мирът, съдбата на България виси на косъм.

И думата се дава на пушките, камшиците и саблите.

*

По улицата пак афиши: «Народът има думата на 19 ноември!» «Пред народен съд виновниците за войните!»

— Ние не сме виновни за войните — политическото положение беше такова.

— А спекулацията, ограбването?

— И за туй не сме виновни — стопанското положение беше такова. . . Ние изобщо не сме виновни. Дайте ни думата да се обясним.

— Ст! Мълчете! Днес вие пък нямате думата!

Във вагона е твърде скучно. Цели 24 часа, как се менят пред прозорците планини, полета, гори, дървета... Скучно. Клюмат до мене и край мене пътниците. Една млада македонка държи дете в ръцете и хърка наведена над русата му главичка. И тъй дълго е пътуването, че когато се събуждам по едно време вместо младата македонка седи стара бабичка с дете в ръцете. Има си хас толкова дълго да сме пътували, че булката да е станала вече баба. Скоро недоразумението изчезва. Старата македонка била свекървата — булката отишла в съседното купе... И така се редят полета, телеграфни стълбове, гарги по жиците и овчарчета, които се провикват и махат с ръце. Политическият спор в съседното купе е затихнал. Блокарят си доплатил за втора класа, намирайки, че е много глупаво да води спорове с неразбрани селяци комунисти.

Петърчо от два часа плаче като общоделски журналист след референдума.

— Петърчо, я ела да видиш камили.

Малкият Петърчо млъква и ококорва очи:

— Къде?

— Ето ги на, отсреща.

— Хъм, това са коне. Лъжеш.

— Не, Петърчо, това са камили.

— Конете са! — настоява Петърчо и почва да плаче.

Всички почват да настояват, че са камили. Най-после детската душа е смутена:

— Да, камили са... Ама мечки не си виждал?...

— Виждал съм. Ето ги отсреща.

Петърчо гледа кравите-мечки, конете-камили, куклетата-зайци и съвсем се объркват познанията му по зоология. Особено усърдно го заблуждава някакъв тлъст търговец от Варна. Всички понятия за Петърчо

се объркват. Той вече спокойно нарича животните с имена на птици и обратно. Ликува добрият търговец. Но ето внезапно ориент-експреса. Вагон-ресторант спира точно пред прозореца. Обядват вътре солидни господа. Петърчо гледа, гледа към тях и внезапно се продвигва:

— Чичо, чичо, ела да видиш вълци.

Седи в една от стаите на пенсионното отделение нисичък господин, пише цифра до цифра и мечтае:

— Ех, да скочи наведнъж стрелката от 11 на 12.

Но стрелките на часовника сякаш са замръзнали от студа. Мудно тече времето, мудно прелитат снежинки край прозореца, а разсилният вън пояснява, кашляйки:

— Ето в тая стая.

Един офицер, един господин и още един господин.

— Какво обичате, господа?

— Вие ли сте Панчо Михайлов?

— Да.

— Заповядайте тогава с нас.

— Но моля ви се...

— Заповядайте веднага с нас...

А от вратата назърта вече и един стражар със засукани на осморка мустачки:

— Аде, докато е със закона.

Панчо се чуди:

— Нищо лошо в живота си не съм направил. Наистина, аз издадох том разкази, но това не е чак толкоз голямо престъпление.

— По-скоро!

— Ех, пустият хастар!

Разсилният помага на Панчо да се облече, а Панчо току трепере и пъха ръце в хастара.

— Вие ли сте Панчо Михайлов?

— Да, господин майор.

— Турете му двойни часови!

— Но моля ви се...

— Няма какво да се молите. Нека пристигнат ония от Шуменско, че ще видим... Бунт, а? Кюстендил ще превзимаме?...

— Но аз никакъв Кюстендил... Аз съм един чиновник... обикновен чиновник...

— Само толкоз?! Хе, хе!

— А, не, пиша и разкази... имам от Васил Добринов предговор...

— Хм... Васил Добринов, а? Той с Тодор Александров ли е сега?

— Не бе, джанъм, той е критик...

— Критик... критик... Ще му дадем и на него една критика...

— Ах, господи... Тука има грешка, господин майор. Да, грешка... Оня Панчо Михайлов е друг... Как може да е хем в Кюстендил, хем в София...

— Знаем ви вас, македонците — вие сте и овде, и онде...

— Ама аз не съм македонец...

— Това нищо не значи... Докато не заловим оня Панчо Михайлов, няма да ви пуснем... Ако има друг Панчо Михайлов, ние ще го хванем...

Седи Панчо в килията и разсъждава:

— Кешки да не бях писал разкази...

А вънка часовите разговарят:

— То, щом хванали войводата — Кюстендил до довечера ще се предаде.

Преди четири години бях на остров Нови Мадагаскар. Не беше много зле там. Властниците бяха така мъдри, така честни и предвидливи, че никои никога нищо против никого не беше казал. Говори ли оратор — непременно хвали правителството. Пише ли журналист — това непременно е статия за заслугите и мъдростта на властниците. Често в кръчмичките край брега се повдигаха горещи спорове.

— Оставете ме тази вечер аз да хваля правителството! — крещеше едър кокалест мъж и съвсем недвусмислено свиваше юмруците си.

— Не, аз ще го хваля. Аз не съм свършил още снощната си хвалебна реч!

Почваше се бой. Но идваше полицията и редът се възстановяваше моментално. Такъв голям бе авторитетът на полиците.

Минаваше месец след месец. На правителството омръзнаха ласкателствата и похвалите. Заедно с председателя на републиката министрите съчиниха нов закон:

— Който похвали някого от министрите, депутатите, началниците — трябва в десетдневен срок да докаже, че визираното правителствено лице е действително толкова умно или честно. Иначе — ще отговаря пред свещеното писание.

— Но, боже мой, как мога да докажа, че той е така умен? — мъчеха се да се оправдаят журналистите. — За мене той е умен човек и толкова!

— И толкова!... — отговаряше прокурорът и тикаше в затвора ласкателя журналист.

— Та той насаме ми даде тия пари — разясняваше някой мадагаскарчанин, обвинен, че е взел рушвет от някой пристав или финансов началник. — Ето на, той, приставът, ми извърши услуга и ми даде плюс това рушвет. О, той е такъв добър и честен човек.

— Това не е доказателство. Нима той не би можал да ти направи още по-голямо добро! Ти си го прекалил в хвалбите си и виновен си!

Така вървяха работите. По това време в Нови Мадагаскар аз редактирах вестник «Чиста съвест». На първа страница от 3 месеца с големи букви помествахме обявление:

«Благородни мадагаскарчани! Който от вас намери един поне малко безчестен човек — нека го представи в редакцията ни срещу прилично възнаграждение.»

Но да се намери крадец или лъжец, беше невъзможно. Всички в Мадагаскар бяха с ангелски белоснежни души. Едничката ми надежда беше в един мой приятел — собственик на малък магазин с колониални стоки. Неговият слуга проявяваше дребни мошеннически способности и аз се надявах, че ще мога да го взема в редакцията. Щяхме да внесем известно разнобразие във вестника си, който поради чистотата на правите не правеше никакво впечатление на читателите със своите честни и умни статии.

Късно една вечер отивах при приятеля си бакалин. Забелязах, че край ролетките на магазина му се въртят около 7—8 стражари.

— Около магазина ти тая вечер се въртят неколцина стражари! — съобщих му аз още от вратата.

— А, те и завчера бяха насам!

— Вероятно искат да купят на ангро стоките ти. . .

— О, да. . . аз предчувствувам такъв нещо. Моля ти се, изкажи им във вестника си моята предварителна благодарност.

В хрониката аз напечатах антрефиле: «Съдържателят на магазин «Спокоен сън» предварително благодарни на ония полицаи, които, както изглежда, имат намерение да го удостоят в най-близко бъдеще с крупни покупки.»

Антрефилето ми не направи впечатление на публиката. Само прокурорът ме повика:

— Вие твърде много хвалите административните органи!

— О, да! Те са така мили, честни и добри.

— Добри? Но ако те нямат намерение да правят

покупки? Тогава вие престъпите закона за ограничаване хвалбите.

— Ще видим. Аз се надявам. . .

— Имате десет дни срок, за да докажете, че полицията има намерение да закупи целия магазин на приятеля ви. Ако това не стане — ще бъдете изправен пред съда.

Заредиха се ден след ден. С нетърпение чаках добрите стражари да купят стоката на приятеля ми, който заедно с двамата си синове спеше в магазина си само и само да улесни нощните купувачи.

Но, уви, всичко бе напразно. Девет дни магазинът бе непокътнат. На десетия ден ме изправиха пред съда и ми прочетоха присъдата:

«Осъжда се редакторът на вестник «Чиста съвест» на 18 месеца затвор за прекалени похвали на административните органи.»

Изслушах спокойно присъдата си и спокойно се настанях в килията си. В съседство имах един хамалин, който беше бит преди 15 дни на пристанището. Отишел пред прокурора, за да изкаже благодарността си.

— Недейте хвали тъй много полицията. Може би вие сам сте се набили — прекъснал го прокурорът.

С него ние се разговаряхме през стените. Беше весело и уютно в килиите. Мъчно ми беше само, че не можех да излизам из града. Прекарах добре нощта, но призори получих бележка от приятеля ми бакалин:

«Ти ще бъдеш освободен. Снощи всичката ми стока бе закупена на едро. За да не ме карат да отключвам — разбили вратата. Предай моите благодарности чрез прокурора и поискай да те освободят, защото похвалите ти за полицията не били напразни.»

— Ало! Ало! Дайте господин прокурора! По-скоро, моля ви се! Да, прокурора!

— Какво има? — обади се прокурорът.

— Моля нареждането ви, господин прокурор, да бъда освободен. Законът за недоказаните похвали не ме засяга, тъй като снощи всичко е закупено в магазина на приятеля ми. . . закупени са даже рафтовете и две греди от тавана. . .

— Да, но това е станало на единадесетия ден! — поля ме със студен душ господин прокурорът.

ПОЛИТИЧЕСКИ КАЛЕЙДОСКОП

Разправят, че монархизмът умира. Моля ви се: кайзер Вилхелм и цар Фердинанд — двамата злополучни експлоататори — си правят инжекции за подмладяване. Единият от тях даже успял да се сгоди. Така пишат поне вестниците. И тъй трябва да бъде, защото за човечеството е от съдбоносно значение: две ли са, или три бръчките по лицата на Вилхелм и Фердинанд? Кой каквото ще да каже, но старият свят напомня един запасен капитан от българската армия. Тоя неизвестен иначе капитан е забележителен с неуморимата си енергия да боядисва в черно побелялата си брада. И когато завали дъжд, трагедията на подмладения старец е неопишуема — както е неопишуема трагедията на старите дипломати, когато мефистофелската брадичка на Чичерин се мерне в някоя заседателна зала.

— Напразно боядисвате и подмладявате стария свят — уви, има една болест, от която изцеление няма — старостта!

А тая болест е обхванала всички стави от организма на затлъстелия старик. И шега ли е, мислите, една болест с поне двеста различни усложнения? В Америка — финансово затлъстяване около бъбреците, в Англия — ирландска кашлица и зъбобол от безработицата, в Германия — валутна анемия и репарационна жълтеница, в Италия — фашистко кръвохрачене. Франция пък се гърчи в странна психическа аномалия и току препасва ножове и мечове — не, напразно се подмладява старият свят. И когато утре или друг ден завали пак кървав и огнен дъжд по бойните полета, ще се намерят ли слепци, които през дима и пожарите да не съзрат отвратителната, покрита с пияна, усмивка на стария свят? Ще има, разбира се. Струва ми се, че социалпатриотичните вождове, които днес в Хага наподобяват бабички в черква на велики петък, те са именно люде, пак ще въздъхнат:

— Значи, 10 милиона убити от втората световна война? Ааа, елате да протестираме против третата. . .

А че старият свят пак върви към една нова война, никой не би отрекъл. Наистина, краката му са малко слабички, но подпирайки се с тояжката на световния социал-патриотизъм — ще смогне пак да подпали фитиля. Но щом той направи тая глупост — едва ли и тоя път ще може да се изтегли от дима и пламъците. А той ще направи тая фатална стъпка. Това може да гарантират и Лудендорф от Германия, и Поанкаре, и Мусолини, и лорд Кързон от Антантата. Не ще го отрекат и румънските студенти националисти, които са толкова учени, че ги е жал, задето се режат трупове, и толкова добри са, че постилат улиците с нови трупове. О, ако тия «интелигентни» младежи се бяха сетили, че това са трупове на бедни хора, тогава никой от тях не би протестирал. . . Ако бяха си спомнили и колко трупа и заради кого изгниха по бойните полета. . . Но те са достатъчно интелигентни, за да бъдат слепи, и достатъчно слепи — да бъдат фашисти.

Единствената надежда за мира пак остава в Америка. Тая благородна страна, която «не се интересува» за Европа, но все пак в Лозана изпраща свой «наблюдател за нефта», тя пак е с намерение да се бори против войната. Никой не може да забрави миротворната роля на Уйлсона, който толкова се унесе в проповеди против войната, че само неусетно смени палмовото клонче на мира с крупен «миротворен» меч. . . В американския сенат е пуснат един сапунен мехур. Един от сенаторите внесъл предложение за свикване конференция, която да има за цел намаляването на въоръженията. Председателят Хартинг трябвало да изработи програма за ограничаване на въоръженията. Всъщност, от нова програма няма нужда — има такава още от Вашингтонската конференция. Остава да се извади от дипломатическите шкафове, да се поотърси от праха и паяжините и да ѝ се смени датата. Разбира се, после пак трябва да си влезе в шкафа. По такъв начин Хартинг ще се прослави като по-голям миротворец от Уйлсона. Па и самият сенатор ще мине за искрен борец против братоубийствените войни, още повече когато и самото му име е Каин.

СРЕЩУ КОЛЕДА

Бай Атанас, разбира се, не бай Атанас Телефончето, а един обикновен Атанас, не знаеше модерни танци. Но затова пък той — той изкара един такъв кючек, че в кръчмата всички примираха от възторг и сам той няколко пъти лягаше по корем на мокрия под — вероятно от благоговение и възхищение пред самия себе си.

На улицата обаче не беше лесно да се танцува. Първо: стените и електрическите стълбове не бяха наклонни да му правят място, па и ледът никак не позволяваше по-големи пластични размахи. От всичко това бай Атанас не се отчайваше, лошото беше само, че мъглата не му позволяваше да разбере в къщи ли отива, или излиза. И когато се обърна за съвет към един стражар, последният тихичко му запя «Червената ти връзка». Това значеше, че стражарят е пил тоже бяло вино, но не би се отказал и от червеното. Стражарят ли хвана бай Атанас «алабраще», или бай Атанас него — това не беше особено важно: важното беше, че стражарят го посъветва: «Пази се да не паднеш», и сам се простря по своя многоуважаем корем.

Тогава именно на бай Атанас му хрумна странната мисъл:

«Ако стражарят нямаше корем, какво би станало? Върху какво щеше да падне?»

Стражарят скоро разреши тоя въпрос — след три крачки той падна върху бай Атанас, а бай Атанас върху някаква си разпрегната талига.

— Я — попита стражарят, — да се качим ли?

— Това е велосипед бе, а на велосипед зимно време. . .

Но стражарят вече бе успял да се настани в каруцата и громко заповяда:

— Дий! . . . Карай полека, за да не паднем.

Бай Атанас — стар файтонджия — се засмя:

— Ехе, а бе каруца без коне ходи ли?

— Ами автомобил ли е?

— То автомобилите зарежи ги — они с електричество. . .

Тогава стражарят — той беше човек на силната воля — слезе и помъкна каруцата. Бай Атанас почна да бута и в нощта страният екипаж потегли бавно-бавно.

— А не знам защо тая вечер мъглата не е зелена.

— Шт! Ти що не бутаи?

— Ами аз се возя, после ти!

— Първо аз ще се возя, после ти! . . .

— Не, първо аз!

— Аз!

— Тогава и двамата няма да се возим.

— Ами каруцата?

— Ще я занесем в участъка. . .

— Да я занесем бе. . .

*

— Шт! Ст! Защо сте домъкнали тая каруца?

Бай Атанас с ужас погледна пристава. Стражарят то-же се замисли:

— Ами. . . да!

— Какво «да»? — тропна с крак приставът.

— Искаше да я крадне! — намеси се бай Атанас и посочи стражаря.

— Кой, яз ли? Лъже, г. пристав, може ли стражар. . . може ли, а? То работата е друга. . . тя като Бъдни вечер — хелбетя — напила се. . .

— Кой се напил? . . . Каруцата. . .

— Съвсем не, г-н пристав. . . Той. . . Напил се и се вози на каруцата. . . Аз, знайте, Бъдни вечер, Бъдни вечер, ама ред и тишина. . .

Приставът кипва:

— Скоро горе! А ти — в зимника.

Бай Атанас грижливо пита:

— Ами каруцата!

— Влизай вътре!

След един час бай Атанас гръмовито пееше от зимника заедно с петима свои събратя:

Бог се роди, Коледа,
овай вечер Коледа. . .

В Париж президентите вдигнаха рамене:

— Репарационният възел не може да се развърже. Или той трябва да се разреже, или трябва да се отреже Рурският басейн.

— Аз нямам нищо против последното — ние ще се погрижим добре за Рур! — добродушно предлага Поанкаре.

Но и англичаните са не по-малко добродушни. И ето върху големия репарационен възел се връзват още няколко малки възелчета и почтените делегати напускат Париж. Комуто е драго, нека ги развързва.

В Лозана възелът се затяга. Току-що старият английски джентлемен беше го разслабил и пхнал пръстите си — от Ангора дръпнаха възето.

През рамото на Измет паша лорд Кързон хвърли негодуващ поглед към Чичерина.

— Вие всъщност какво още чакате в Лозана?

— Нищо особено. Ние, русите, сме сантиментални натури и съзерцаваме красотите на Лозана.

— Благодарим на тая ваша сантименталност. Ето че и Измет паша почна да сантименталничи и да пее за Египет и Индия...

— Нищо лошо в това, сър, в колониите има много хубави народни песни, които рано или късно ще ги чуе вашето внимателно ухо.

— Това не са народни песни — това е болшевишка музика... даже в текста личи вашият стил...

Чичерин вдига рамене:

— Ние, русите, имаме хубави песни, милорде. Криви ли сме, че се нравят на всички?

— Но с песни съвсем не се върши работа, г-н Чичерин. Благодарение на вашите криви разбирания за свобода и национални права възлите около Дарданелите се затягат.

— Много ги напихте с мосулски нефт — възетата станаха мазни...

— Та това беше за по-леко развързване.

Измет паша клати глава:

— По тоя начин съвсем не може да се развържат. Върху Мосул вие нямате никакво право.

— Как да нямаме право — не виждате ли, че флотата ни е право срещу Цариград?

— Отлично, сър, само че някой фугас може да падне и към Индия...

Кързон се мръщи. Мосулският възел става още по-крупен.

— Не забравяйте нас! — любезно се кланя Венизелос.

— Да, не забравяйте и наемните ни войски от Атина! — напомня лордът.

Но Измет паша се усмихва. Усмихва се и Чичерин. Кързон, хладнокръвен като всеки англичанин, клати глава.

— Ще видим, може откъм Одрин да се развързва по-леко.

Чичерин тоже клати глава.

— Много станаха възлите, сър! Дипломатическите ръце в бели ръкавици не ще ги развържат — трябва един Александър Велики в работническа блуза.

ИНТЕРВЮ С ИЗГОРЕЛИЯ ТЕАТЪР

Първото нещо, което чух за Народния театър, бе: — Хората бягат ужасени и скачат от втория етаж. «Туйто! — помислих си веднага. — Вероятно тая вечер играе Султана Николова!»

Но скоро разбрах, че не играта на Султана Николова, а пожарът е ужасил публиката. И наистина: театърът гореше — скъпият Народен театър, който действително не е имал евтини места. Буйни гейзери от дим се вдигаха към небето, дъжд от искри заливаше Градската градина и околните здания и театърът разветряше гигантска грива от пламъци. Пожар — «апотеоза на родното изкуство». . . Хилядно мнозинство се тълпеше около театъра, блъскаше се и скърбеше. А на терасата на II ранг отчаяно махаха ръце купчинка хора. Огнените езици бяха далеч, но страхът близко. И ето посред огнекървавия фон на пожара се изправи някой. Широко се прекръсти и полетя надолу. От втория етаж. След него втори, трети. . . всички. Остана само някакво тъничко момиче със зелена баретка. Спокойно завърза стълбата, спокойно слезе от нея. . .

А театърът гореше — дълго горя. След полунощ позатихна. И ето за пръв път в живота си реших да потеатралнича. Приближих се и с драматично-лиричен глас запитах догарящия театър:

— Извини ме, храм на българското изкуство. Знам, че ти е болно, но все пак, кой те запали?

Театърът замълча за минута и с тежък басов глас процеди:

— Никой! Сам се запалих.

— Сам се запали?! Как е възможно това?

— Ха-ха! — засмя се театърът. — И на тебе да ти е шеф Дерижан, и ти ще търпиш, ще търпиш и най-сетне ще се самоубиеш. . .

— Но нима само зарад Дерижан?

— О, не, но вне само Дерижана ли виждате в теа-

тър? От галерията едва ли виждате и чувате всичката тая почтена публика, която пълни ложите и първите места на партера, тия тлъстомехия, които от преяждане се прозяват и пъшкат, сякаш ги гази Кашеров. Представете си: на моята сцена играят Хамлет. Кирков държи черепа и вопиява: «Да бъде или не?» В третата дясна ложка в партера двама търговци пригласят: «Е, ще бъде или не! 50 хиляди лева франко гарата!» А една почтена дама с твърде непочтено деколте се обръща от първия ред на партера към втория: «Не, г-жа Петрова, аз не обичам сарма с лозови листа.» А само те ли са: всяка вечер, на всяко представление, все тия угоени физиономии, парвенюта, спекуланти, детективи, които взимат данък от 30—40 проститутки, лакеи, които заемат началнически постове в разните министерства. . . А от министерската ложка гледа трезвата и културна физиономия на министъра на просветата, редом с който седи един нещастен писател, но щастлив министър — юбилираният автор на «Под старото небе». . . Е, питам те аз. . . какво би направил ти на мое място?

Стана ми жал за театъра:

— Бих потърпял малко.

Театърът се усмихна иронично с димяща усмивка:

— Малко? Ехе! А малко ли ти се чини да те гощават през вечер с «Иванко» — с нея да откриват сезона, с нея да го закриват. Да имаш цял репертоар с банални пиеси, с еснафските тупурдии на Вазова, с нови декори за «Под старото небе» — пиеса, която — погледната откъм побойническите си елементи — би трябвало да се играе в зимника на някой участък. . . Ех, братко, малко ли чини туй. . .

— Но ти не беше с толкоз много лош репертоар. . . Уайлд. . . Смъртта на Дантона, Сирано де Бержерак. . .

— Сирано де Бержерак? Ти успя ли да видиш тая пиеса, която се даде тридесет пъти, но двадесет и девет представления бяха с премиерни цени? Даа. . . аз приживе бях на умирање.

— Сарафов, Огнянов. . .? А къде са те? Къде ги откара магическата пръчка на гладния живот? Ето славният Огнянов как безславно се гърчи на оперетната сцена. . . А идват дни и аз си представям: Сарафов

тоже влиза в оперетата и Стойчев му предава частни уроци по пение и стоене на един крак. . . Сарафов се кланя и Телефончето му праща букет. . . Ех, ще изгориш не, на дим и пепел ще станеш. . .

Въздъхна старият театър, пусна струя дим и пламък и продължи:

— Впрочем, аз не бих решил да изгоря напълно. . . но щом видях пожарната команда, реших: целият! Камък върху камък нека не остане! . . . Ще се подиграват с мене!

— Как тъй? Те искаха да те гасят. . .

— С три буренца вода! . . . Тия три буренца не биха угасили пожара на Пожаров, нито даже жаждата на известния министър след някой трезвен гуляй.

И театърът пак въздъхна. . .

ПРОЩАВАНЕ

— Мир вам, мир вам, простени бъдете! — тържествено се раздаваха из храма господен гласовете на тримата божи служители.

За сетен път се прекръстиха опростените миряни и на вълни се пръснаха из града.

— Я, отче Теодосие, не мислиш ли, че е време и ние да помолим господ за нас?

— Право говориш, Василие. Предопределен е този ден за прощаване, а стари грехове имаме ние, служителите на господ бога. . .

Отец Йован ги погледна, изрази с бялата си брада съгласие и се изправи пред Теодосий.

— Прощавай, брате мой, че лани ти откраднах в безчестни средства умрелия Пейчо и извърших аз твоите обязанности.

Отец Теодосий стисна устните си, но успя да не се разгневи.

— Нищо, брате мой. Прощавам ти това при условие, че ти ще забравиш мъмренето на архиерея, пред когото аз те наклеветих, и тарабата на двора ти, която една вечер изкъртих, без да ща. . .

Отец Йован помисли малко.

— Ето що, брате, тези две злини са по-големи от моята. . .

— Тъкмо на мярка са!

— Не, бая по-големи са, Йован ще ти прости, ако. . .

— Никакво «ако»! Това за това. . .

Отец Василий ги погледна и изтежко заговори.

— По-големи са твоите злини, Теодосие. Но сметката ще се уравни, като се притури по-ланшното раждане, за което братът Йован те изпревари. . .

— А, онова си е башка сметка, но аз бих искал да знам кой ми задигна торбата с поскори и симиди,

която на задушници бях оставил под иконата на архангел Михаил.

— Духове небесни са слезли в тия гладни години.

— Било що било, братя во Христе, довечера е заговезни, нека да се простим като благочестиви християни.

— Простено да ти е, братко Василий, дай да ти целуна десницата.

— И тебе да ти е простено, отче Теодосие.

Тримата божии служители се разцелуваха братски, прегърнаха се веднаж, пак се прегърнаха, а клисарят назърна през светите двери, прекръсти се и доложи:

— Отче Василие, от погребението на баба Парашкевия дадоха още 200 лв. . . . всичко 700. По обед ги донесе момчето.

Отец Василий пое 200-те лева и мигом ги положи в благочестивия си джоб.

— 700 лв. — ококори очи отец Йован, а тъничкият отец Теодосий погледна като лисица пред курник.

— Значи 700 лв., отче Василие, а защо, душа нечестива, каза, че всичко 300 лв. дали?

Отец Василий премигна и погледна разпятието:

— Много се е направило светото разпятие. Трябва бабичката да го пообърсва. . .

— Разпятието си е разпятие, отче Василие, но лукавият пак е влезнал в душата ти.

— За какво е думата — престори се на учуден отец Василий.

— Не гледай като възкръсналия Лазар, Василие, а кажи защо ни отяде от баба Парашкевия. . .

— Трябва да ни дадеш остатъка — намеси се и отец Теодосий. — Кесаревото — кесарю, божнето — богу.

— Дай поне 200 лв.

— Нищичко не мога, братчета, да давам. . . — смънка отец Василий, положи си калимявката и тръгна.

Но отец Йован се изпречи пред светите двери, а Теодосий го хвана за расото.

— Чакай, сине на лукавия, дай поне тия 200 лв.

Но отец Василий вместо отговор замахна и го ръкоположи по гърба. Но и Теодосий не остана длъжен, той го подритна по християнски, така че отец Василий едва не събори един от свещниците.

Отец Йован, който беше по-миролюбив, се задоволи само да отскубне нещичко от русата брада на Василия.

А Василий се разгневи като на страшния съд и ръкополагането зачести. Херувимите трагично гледаха от купола, свети Спиридон се усмихваше от ъгъла, а бедният клисар всуе вопияваше отчаяно:

— Мир вам, братя, мир вам!

— Ти не беше ли на булевард «Леноар»? Малкият любопитно погледна едрата фигура пред себе си, за миг в кафявите му очи се мярна сянка от недоумение, погледна още веднъж и се усмихна:

— А, да! Нали — в долния етаж?...

Старецът простря ръка и с широка мечешка лапа поглади косата на детето:

— Пол се казваше ти, нали?...

Момчето се усмихна приятелски и самодоволно, като показа ред ситни бели зъби. Сухо, с мургава кожа, силно изпъкнали ябълки на лицето, изпоцапано от дим и кал, то приличаше на малко негърче. През избелялата му дрешка се показваше лакътят, а над лявото око бе засъхнало петно черна кръв.

— Слушай сега ти, малки приятелю, вълците на господина Тиер няма да закъснеят и тук. Хайде, сламеници на прозорците!

Малкият защитник на комуната погледна сериозно стареца, подпря до стената двойно по-голямата от себе си пушка, остави до нея някаква мръсна торба с «горещи кестени за господин Тиер» и се залови за работа. В цялата къща бяха само шест души — шестмина едва измъкнали се из горящите къщи и смазаните барикади на Бастилската площад. Единият от тях беше зле ранен в крака и през нечистите превръзки кръвта капеше на едри алени петна. Но и той помагаше: разпаряше възглавниците и изпразваше парцалите и пуха от тях. Други мъже ги поемаха и тичаха в градината.

— Няколко, няколко! Само за прозорците! — викаше старецът и нареждаше напълнените с пръст възглавници. Работата вървеше трескаво. Малкият Пол и един висок, с изпънати вратни жили момък се заеха да барикадират входната врата. Двата прозореца в долния етаж бидоха затиснати със сламеници, до единия подпряха някаква етажерка с книги, разглобена

креват, разни сандъчета, столове и всичко, което Пол успя да домъкне. Не беше забравена и шевната машина.

Пъргав като котка, Пол припикаше из стаите, смъкваше се в зимника и мъкнеше и трупаше всичко край вратата и прозорците. В стаите ставаше все по-мрачно и по-неудобно, през затрупаните прозорци дъждовната привечер едва процеждаше тесни снопове светлина, а пушечните гърмежи и артилерийският тътен все повече и повече се усилваха. Като злокобен гърлест смях тракаха митралюзите, а нейде близко бухна снаряд, къщата се затресе и прозорците звъннаха тревожно. Всички трепнаха и без да се погледнат, заеха прозорците. Момъкът с изопнатите жили слезе долу. Пол се наместа до стареца.

— Ние заедно се бихме на бул. «Леноар»... пак заедно, нали?

Старецът го поглади дружески и по изтощеното му, изпоцапано от барутен дим лице се разля широка, топла усмивка:

— На булеварда вече и дяволът не би можал да стои. Пламна всичко... но и да не беше пламнало...

Старецът не довърши. От улицата екна разпокъсан залп и оловна градушка посипа стените. Стъклата се посипаха със звън и в стаята за миг просвистяха смъртоносните оловни оси.

— Охо! Ето ги! Ето ги от левия ъгъл!

Старецът надникна: колебливо, с бавни крачки, с насочени по прозорците пушки версайлците настъпваха.

— Огън, другари, огън! — замахна ръка старецът. Шест гърмежа, надпреварайки се сякаш, посрещнаха версайлците. Колоната веднага отвърна. В стаята пак свирнаха куршумите. От тавана и стените се посипа мазилка и голямото огледало в ъгъла се пръсна на късчета. После втори залп и версайлците се оттеглиха зад ъгъла. На мократа, кална улица останаха четирима. Единият, мъкнейки крак из локвите, лазешком се изтегляше.

— Получи си горещия кестен! Те всички имат право по на един — авторитетно поклати глава малкият. Но версайлците не се забавиха: закрити зад ъгъла,

те откриха чест огън, през ниската ограда няколко си-ви силуета прескочиха в съседния двор, а други из-тичваха бърже и се прилепваха до стените. Непрекъснат гърмеж разлюля вечерната дрезгавина. Куршумите идеха от всички страни, свистяха злобно и се забиваха точно в стените. Малкият Пол пълнеше пушката си, надигаше се, прицелваше се и ловко се снишаваше за патрони. Но «горещи кестени за г-н Тиер» едва ли имаше повече от двадесет. А пълчищата на Тиер заема-ха отсрещните стени и прозорци, отляво зловещо затрака и картечница. Оловното ято попадна в другата стая и там всичко стихна. Стреляше отдолу само су-хийт момък. Гърмежите му идеха сякаш изпод земята редки и глухи.

— Пак идат! — тежко, тревожно процеди старецът.

— Пак ще се върнат! — скръдна зъби малкият. Но версайлците нямаше защо да се връщат: и в долния етаж секнаха гърмежите. И дръзко, на големи групи, стреляйки в прозорците, версайлците идеха. Пол пре-бледня:

— Дядо Симоне, няма вече... в торбичката няма патрони...

Старецът не му отговори, той лежеше по гръб. Пол остави пушката, приведе се над него и усети по ръцете си топла кръв. От рамото на стареца бликаше тъмна ивица. Пол се огледа, дръпна някаква завеса и почна нервно да дере превръзка. Но доле, по вратата, вече често и тъпо удряха прикладите. Чу се трясък и дъсчените стълби проскърцаха под множество тежки стъпки. След миг само през здрача от гълъбов дим и прах блеснаха широко отворени очи и окървавени байо-нети.

— Предайте се!

— Назад! — настръхна Пол и посегна към пушката.

Но някой го превари — замахна с приклада и пред очите на малкия за миг всичко се завъртя: струпаха се някакви грамадни дървета и всичко наоколо потъна в гъста жълта мъгла. После той усети как го помъкнаха по стълбите, как някой силно го ритна и студеният дъжд блисна в лицето му. На двора бе кално, мрачно и миришеше силно на изгоряло. Отдалече идеше огнен отблясък. Пред прага ничком лежеше момъкът с из-

пънатите вратни жили. До стената, под някакво изкри-вено дърво, двама войници блъскаха една жена, разро-шена и цяла одрипена. Тя се опита да каже нещо, махна с ръка и като проточи шия, плюна право в лицето на единия. Два гърмежа я повалиха. Други двама вер-сайлци смъкнаха и заблъскаха стареца.

Едър, дебел офицер с притисната под очите шапка посочи към купището тор:

— Там!

Старецът се възпротиви, изопна широките си пле-щи.

— Аз се бих храбро! Вий нямате право да ме раз-стрелвате на боклука!

В лицето му падна румен отблясък от пожара — то бе изкривено в презрителна, желязна гримаса. Офи-церът се обърна, наведе се до самото му лице и го удари с револвера.

— Разбойник, куче...

Пол рязко се дръпна, откъсна се от ръцете на войни-ците и се прилепи до стареца:

— Кучета сте вие! Да живее комуната!

Отсечен залп. Старецът се залюля назад, разтвори дългите си ръце и грохна по гръб. Малкият отстъпи крачка и се строполи отгоре му. Офицерът се прибли-жи, подритна с крак малкия и хвърли далече нейде разсеян поглед.

А Париж пламтеше. Над Ла Вилет се вдигаха тъмни стълбове дим, разширяваха се като грамадни дъбове и сред тях се протягаха огнените ръце на пожара. По покривите и стените играеха жълти и яркочервени отблясъци. Дъждът се сипеше гъст, неспирен и оба-грен като кръв. А нейде далече се отронваха последните топовни гърмежи — последните въздишки на повале-ната Парижка комуна.

Тая година моята стара приятелка — Жълтата го-стенка — потропа на левия ми дроб. Слава богу, че имам само два дроба — догодина няма вече къде да се приюти. Всъщност, мене какво ми трябваше да отивам «На гости у дявола!» Ето че опашката му остана в ръцете ми и от велики четвъртък аз съм на велико разпятие. Не мисли, драги читателю, че се смея. Това съвсем не е хумореска, а трагедия, но банална... затова и няма да те занимавам с нея. Па и главната причина за смъртта ми ще бъде друга. Работата е проста: лека-рят — един лекар, който за най-горната част на тялото си сам има нужда от лекар, — след като се набарабани до насита върху ребрата ми, кимна глава:

— Даа... върхът на левия дроб пострадал... Имате катар в дроба...

Аз никак не се учудвам, че именно в дроба си имам катар. Днес има толкова много магарета и катъри, че някое от тия благородни животни, вместо да става районен кмет, настанило се е в дроба ми.

След като ми предписа всичко, което може да яде един принц, лекарят си отиде. И ето, започна трагедията ми. Какво мислите? Болестта се усложни? По дяволите болестта. Ужасът дойде в жестокия образ на бабичка. Ооо! Никога не бях предполагал, че в нашия род има толкова много бабички. Ето ги две по две, три по три идват да видят болния и да му кажат някоя успокоителна дума.

— Сине Ристее! Шчо ти йе бре, Ристее!... Лошо те соних, бабин! Лошо — со чалма. Алла гайрет.

Това е една от македонските ми баби. А аз имам баби: от Стара България, от Румънска Добруджа, една «фрау Ангелица» от Виена, една «бариня» от Бесарабия, една живяла в Ниш през войната и «прича», четири баби от Смирна... ох, по-добре да не ги споменавам — нека господ ги помене в царствие свое.

Всичките тия баби са твърде разговорливи и имат поетическа фантазия: една ме сънувала с чалма, друга, че съм яздил метла, седем сънували, че съм се давил в една голяма мътна река, една, че ме емнала «една вихрушка, едни ветрища, бури и прахове»... едвам съм слезнал на земята. Ето 15 дни как тия бабички разправят сънищата си, а аз лежа по гръб, потя се от двойни мъки и въздишам.

Всички тия бабички дрънкат толкова много глупости, колкото Стамболийски едва смогва да каже в една своя петчасова реч. А какви ли не билки, треви, бурени и корени ми носят.

— Ох! — пъшка някоя, оставяйки до вратата вързоп треви. — Нося ти за кашлица, бабин!

Друга вързала цяла бохча буренияци и ги слага върху кревата, целувайки ме трогателно.

Вярвам зимникът да се е напълнил с тия медикаменти, които даже столичният книгоиздател Шопов не би изконсумирал във вегетарианския си «Живот» на руски.

А бабичките идат ли, идат — манна небесна. Една изува общата си и ги слага точно пред мене, втора, смъркайки емфие, още от вратата разправя:

— Видиш ли, като не ходиш в черква!

Бабичките се нареждат една до друга на миндера като току-що изхвъркнали ластовичета по телеграфна жица. Всички авторитетно беседват върху политиката и вечния календар и цели часове аз слушам «велики» мисли, като да чета в «Слово» литературен подлистник от Йордан Бадев.

— Христо, сине-чедо — пита ме една от бабичките, — виждаш ли, Христо, ангели?

Аз едвам се сдържам:

— Не, бабо, виждам само дяволи... женски. Майка ми ме гледа укорително.

— Христо, тя е втора братовчедка на дядо ти.

Втората братовчедка на дядо ми пояснява, че щом ангели ми махали с ръце, нямало да умра, а друга една, вероятно трета братовчедка на дядо ми, бръква в джоба си, изтърсва шепа прах и тютюн и бърже пъхва в устата ми някаква нафора с косми и тютюн.

Майка ми ме успокоява с всички усилия, а бабички-

те стават, една по една ме целуват, лъхаци на емфие, чубрица, мастика и пр., и клатейки се, излизат...

— Ох! — облекчено въздъхвам аз, но сред въздишката някой почуква на вратата: пак бабичка.

— Тука ли сте, тука? Какво прави болният? Рекох да го видим, да му кажем някоя божа дума за кураж...

Ох, читателю, куражът вече ме напуска... Аман от тия бабички. Нека другарите ми отмъстят, ако загина млад и зелен.

Април, 1923 г.

ПРИКАЗКА ЗА СТЬЛБАТА

Посветена на всички, които ще
кажат: «Това не се отнася до мене!»

— Кой си ти? — попита го Дяволът.

— Аз съм плебей по рождение и всички дриплъвци са мои братя! О, колко грозна е земята и колко са нещастни хората!

Това говореше млад момък с изправено чело и стиснати юмруци. Той стоеше пред стълбата — висока стълба от бял мрамор с розови жилки. Погледът му бе стрелнат в далечината, където като мътни вълни на придошла река шумяха сивите тълпи на мизерията. Те се вълнуваха, кипваха мигом, вдигаха гора от сухи, черни ръце, гръм от негодувание и яростни викове разлюляваха въздуха и ехото замираще бавно, тържествено, като далечни топовни гърмежи. Тълпите растяха, идеха в облаци жълт прах, отделни силуети все по-ясно и по-ясно се изрязваха на общия сив фон. Идеше някакъв старец, приведен ниско доземи, сякаш търсеше изгубената си младост. За дрипавата му дреха се държеше босоного момиченце и гледаше високата стълба с кротки, сини, като метличина, очи. Гледаше и се усмихваше. А след тях идеха все одрипели, сиви, сухи фигури и в хор пееха протегната, погребална песен. Някой остро свиреше с уста, друг, пхнал ръце в джобовете, се смееше високо, дрезгаво, а в очите му гореше безумие.

— Аз съм плебей по рождение и всички дриплъвци ми са братя! О, колко грозна е земята и колко са нещастни хората! О, вие, там горе, вие...

Това говореше млад момък с изправено чело и стиснати в закана юмруци.

— Вие мразите ония горе? — попита Дяволът и лукаво се приведе към момъка.

— О, аз ще отмъстя на тия принцове и князе. Жестоко ще им отмъстя, зарад братята ми, зарад моите братя, които имат лица жълти като пясък, които стенат по-зловещо от декемврийските виелици! Виж голите

им кървави меса, чуй стоновете им! Аз ще отмъстя за тях! Пусни ме!

Дяволът се усмихна:

— Аз съм страж на ония горе и без подкуп няма да ги предам.

— Аз нямам злато, аз нямам нищо, с което да те подкупя. . . Аз съм беден, дрипав юноша. . . Но аз съм готов да сложа главата си.

Дяволът пак се усмихна:

— О, не, аз не искам толкоз много! Дай ми ти само слуха си!

— Слуха си! С удоволствие. . . Нека никога нищо не чуя, нека. . .

— Ти пак ще чуваш! — успокои го Дяволът и му стори път. — Мини!

Момъкът се затече, наведнъж прекрачи три стъпала, но косматата ръка на Дявола го дръпна:

— Стига! Спри да чуеш как стенат там доле твоите братя!

Момъкът спря и се вслуша:

— Странно: защо те започнаха изведнаж да пеят весело и тъй безгрижно да се смеят? . . . — И той пак се затече.

Дяволът пак го спря:

— За да минеш още три стъпала, аз искам очите ти!

Момъкът отчаяно махна ръка:

— Но тогава аз няма да мога да виждам нито своите братя, нито тия, на които отивам да отмъстя.

Дяволът:

— Ти пак ще виждаш. . . Аз ще ти дам други, много по-хубави очи!

Момъкът мина още три стъпала и се вгледа надолу. Дяволът му напомни:

— Виж голите им кървави меса.

— Боже мой! Та това е тъй странно: кога успяха да се облекат толкоз хубаво! А вместо кървави рани те са обкичени с чудно алени рози! . . .

През всеки три стъпала Дяволът взимаше своя малък откуп. Но момъкът вървеше, той даваше с готовност всичко, стига да стигне там и да отмъсти на тия тлъсти князе и принцове! Ето едно стъпало, само още едно

стъпало, и той ще бъде горе! Той ще отмъсти зарад братята си!

— Аз съм плебей по рождение и всички дрипльовци. . .

— Млади момко, едно стъпало още! Само още едно стъпало и ти ще отмъстиш. Но аз винаги за това стъпало взимам двоен откуп: дай ми сърцето и паметта си.

Момъкът махна ръка:

— Сърцето ли? Не! Това е много жестоко!

Дяволът се засмя гърлесто, авторитетно:

— Аз не съм толкоз жесток. Аз ще ти дам в замяна златно сърце и нова памет! Ако не приемеш, ти никога няма да минеш туй стъпало, никога няма да отмъстиш за братята си — тия, които имат лица като пясък и стенат по-зловещо от декемврийските виелици.

Юношата погледна зелените иронични очи на Дявола.

— Но аз ще бъда най-нещастният. Ти ми взимаш всичко човешко.

— Напротив — най-щастливият! . . . Но? Съгласен ли си: само сърцето и паметта си?

Момъкът се замисли, черна сянка легна на лицето му, по сбръчканото чело се отрониха мътни капки пот, той гневно сви юмруци и процеди през зъби:

— Да бъде! Вземи ги!

. . . И като лятна буря, гневен и сърдит, разветрил черни коси, той мина последното стъпало. Той беше вече най-горе. И изведнъж в лицето му грейна усмивка, очите му заблестяха с тиха радост и юмруците му се отпуснаха. Той погледна пируващите князе, погледна доле, дето ревеше и проклинаше сивата дрипава тълпа. Погледна, но нито мускул не трепна по лицето му: то бе светло, весело, доволно. Той виждаше доле празнично облечени тълпи, стоновете бяха вече химни.

— Кой си ти! — дрезгаво и лукаво го попита Дяволът.

— Аз съм принц по рождение и боговете ми са братя! О, колко красива е земята и колко са щастливи хората!

БЕЛЕЖКИ

СЪКРАЩЕНИЯ

- Б* — Българан. Седмично хумористично списание. София, г. I—IX, април 1916 — юни 1924.
- З* — Заря. Независим народен вестник. София, г. I—XXII, април 1914 — септември 1944 (с прекъсване от 1921 до 1928 г. включително; Смирненски сътрудничи само през 1920 г.).
- М* — Маскарад. Седмично художествено-хумористично списание. София, г. I, бр. 1—25, ноември 1922 — май 1923. (Списанието е създадено по инициатива на Хр. Смирненски и Т. Измирлиев.)
- Мл* — Младеж. Орган на Съюза на комунистическия младежки интернационал. Излиза веднъж в седмицата. София, г. I—III, юни 1921 — август 1923.
- НА* — Народна армия. Седмичен военно-обществен преглед. Излиза всяка събота. София, г. I—III, дек. 1920 — септ. 1923. (Вестникът е неофициален орган на ЦК на БКП за пропаганда сред военните.)
- ПРВ* — Работнически вестник. Седмична литературно-научна притурка, № 1 (към бр. 10 от 10 юли 1922) — № 39 (към бр. 229 от 24 март 1923).
- РВСП* — В е д б а л. Разнокалибрени въздишки в стихове и проза. София, 1918, 64 стр. (Хумористична библиотека № 26—27. Издава кооп. печатница «Гутенберг».)
- С* — Сатър. Лист за разтривка и размивка, орган на Негово Величество — Народът. Седмично политическо, икономическо и хумористично-сатирическо списание. Редактор С. С. Злъчкин. София, г. I, бр. 1—11, 1919—1920.
- ЧСм* — Червен смях. Седмично хумористично художествено литературно списание. София, г. I—IV, окт. 1919 — дек. 1923.

*

В тоя том е представена художествената проза на Смирненски. Както при поезията, така и тук са отделени на първо място поиздържаните в художествено отношение произведения, създадени главно в периода след 1920 г. Тези произведения в по-голямата си част са били публикувани в списанията «Червен смях» и «Българан» и във в. «Народна армия»; други са поместени в списанията «Младеж» и «Маскарад», във в. «Заря» и в притурката на «Работнически вестник». Прозата на Смирненски от ранния период на неговото творчество е представена само с няколко творби: една от 1917, три от 1918 и две от 1919 г.; не са намерили място ученическите му опити от 1915 и 1916 г. Почти всички непоместени тук творби ще бъдат включени в петия том от настоящото издание, който ще има за цел да допълни представата за създаденото от Смирненски в областта на художествената проза.

Произведенията са подредени в хронологически ред според възникването им или датите на първите им публикации. Изключение е направено единствено за цикъла от шестте фейлетона, поместени във в. «Народна армия» между 10 декември 1921 г. и 25 март 1922 г., които тук са напечатани към датата на първия фейлетон «Политическа зима».

*

БЛАГОТВОРИТЕЛНОСТ (стр. 5) — Б, г. I, бр. 45 от [3 март] 1917 г. с подпис В е д б а л.

Печата се по текста от Б със следните поправки по смисъл:

Стр. 6, р. 13: «Въпросът с афишите» вм. «Въпросът с афиши».

Стр. 7, р. 10: «и пристъпя към» вм. «и пристъпи към».

Смирненски разобличава прикритите под маската на благотворителността многобройни забави, представления, вечеринки и други развлечения, които се организират в София по време на Първата световна война.

Стр. 6. «Модерния» — става дума за Модерния театър, чийто салон е бил един от най-големите по онова време в София; днес в същия салон се помещава кино «Цанко Церковски».

Стр. 6. «Одеон» — известен столичен оперетен театър в миналото; салонът му се е намирал недалеч от сегашния ресторант «Гамбринус».

ИЗ ДНЕВНИКА НА ЕДИН АНГЛИЙСКИ ПОРУЧИК (стр. 9) — РВСП, стр. 3—11.

Печата се по текста от РВСП със следните поправки по смисъл:

Стр. 9, р. 11: «да се показват смешни» вм. «да се показва смешна».

Стр. 12, р. 15—16: «за което да получавам сега» вм. «за което сега да получавам сега».

Стр. 13, р. 11—12: «гласът се схвана» вм. «гласът схвана».

СЕРЕНАДА (стр. 15) — Б, г. III, бр. 28 от [16 ноември] 1918 г. с подпис В е д б а л.

Печата се по текста от Б със следните поправки по смисъл:

Стр. 16, р. 17—18: «другия край на селото» вм. «другия край селото».

Стр. 16, р. 30: «силуета на далечна девойка» вм. «силуети-те на далечна девойка».

Стр. 17, р. 34: «в който живее» вм. «в която живее».

Стр. 16. «Борисовата» — касае се за Борисовата градина, старото название на Парка на свободата в София.

Стр. 18. Кемане (тур.) — цигулка.

ГЮРО МИХАЙЛОВ ПЪТУВА (стр. 19) — Б, г. III, бр. 34 от [28 дек.] 1918 г. с подпис В е д б а л.

Печата се по текста от Б със следните поправки по смисъл:

Стр. 19, р. 3: «мистер Гюро» вм. «министер Гюро».

Стр. 19, р. 13: «мистер Гюро» вм. «министер Гюро».

Стр. 20, р. 22: «да пътувам» вм. «да пътува».

Стр. 21, р. 31: «който също» вм. «кой също».

Стр. 22, р. 14: «неговото място» вм. «негово място».

Стр. 19. . . мустаци като Вилхелм II — германският император Вилхелм II (1859—1941), управлявал в периода 1888—1918 г., се е отличавал с големите си черни мустаци, завити нагоре.

Стр. 19. Тодор Тодоров (1858—1924) — известен в миналото политически деец, ръководител на Народната партия; бил е министър на външните работи в кабинета на Ал. Малинов (1918) и министър-председател през 1918—1919 г.; по-късно като един от водачите на Конституционния блок взема участие във фашисткия преврат на 9 юни 1923 г.

Стр. 19. *Суфражетка* (фр.) — наименование на жените, които се борили за равни права (от суфражизъм — буржоазно течение в Англия от началото на XX в. за даване на равни избирателни права на жените).

Стр. 20. *Мирната конференция* — касае се за Парижката мирна конференция от 1919—1920 г., свикана от държавите-победители в Първата световна война; водач на българската делегация, която на 27 ноември 1919 г. е подписала известния Ньойски мирен договор, е бил Тодор Тодоров.

Стр. 20. *Радославовата политика* — д-р Васил Радославов (1854—1929), известен буржоазен политически деец, шеф на Либералната партия; като министър-председател на България през периода 1913—1918 г. е бил проводник на продажната политика на Фердинанд.

Стр. 21. *Коджа дамазлък* (тур.) — доста добитък за разплод (в случая — преносно).

РАПОРТЪОР (стр. 23) — Б, г. IV, бр. 8 от [22 февр.] 1919 г. с подпис В е д б а л.

Печата се по текста от Б.

Стр. 24. *«Мария Луиза»* — днес булевард «Георги «Димитров» в София.

ОЧИ (стр. 26) — в. «Сила», г. I, бр. 36 от 24 май 1919 г. с подпис Х р. И з м и р л и е в.

Печата се по текста от в. «Сила» със следните поправки по смисъл:

Стр. 27, р. 24: «те не оставяха» вм. «те не оставаха».

Стр. 29, р. 5: «за свежите морави» вм. «на свежите морави».

Произведението има автобиографичен характер. То е написано по повод на Владайските събития от края на септември и началото на октомври 1918 г., когато, като юнкер във Военното училище, Смирненски става очевидец на потушаването на Войнишкото въстание. «Когато видях Христо след завръщането му от Владайския фронт — разказва Ал. Жендов в своите непубликувани спомени, — той беше неузнаваем. Покрусата от пре-

живяното при Владая и Захарната фабрика бе толкова дълбока у него, че той дълго не можеше да мисли и говори за друго освен за своите кошмарни спомени. Видял бе войната и военщината и тяхната оголена престъпност, без обикновения параден шовинистичен грим. За пръв път той бе застанал лице с лице срещу измъчения и излъган народ и дълбоко и непосредствено бе почувствувал неговата мъка и величие.» (Ръкописът на спомените се пази в Института за литература при Българската академия на науките.)

ПИСМА ДО ОНЯ СВЯТ (стр. 30) — С, г. I, бр. 2 от [15 окт.] 1919 г. и бр. 3 от [22 окт.] 1919 г. с [подпис К я м и л е ф е н д и]. В същия вестник, бр. 4 [от 29 окт.] и бр. 5 [от 5 ноември] са поместени други два фейлетона под наслов «Писма до оня свят» с означение съответно III и IV, които не включваме в това издание. Под последния фейлетон е означена датата «София, 6. X. 1919 г.».

Печата се по текста от С със следните поправки по смисъл:

Стр. 31, р. 2: «не е възможно» вм. «не е възможно».

Стр. 31, р. 12: «с която» вм. «в която».

Стр. 32, р. 24: «пред вратата» вм. «пред врата».

В идейно и тематично отношение произведението се свързва с «Писмо от оня свят», публикувано също в С, г. I, бр. 11 от [17 дек.] 1919 г., с подпис Ж о р ж А с т р а л н и й, което ще бъде включено в т. 5 от настоящото издание.

Стр. 30. *«Бохемия»* — пивница, която се е намирала на бившата «Клементина» (днес бул. «Стамболийски»), в София.

Стр. 30. *Promenade* (фр.) — разходка.

Стр. 30. *Серет* — река в Румъния; извира от Източните Карпати и се влива в Дунав, северно от Галац; по време на Първата световна война покрай нейните брегове са се водили сражения с участието на българската армия.

Стр. 30. *Борис Вазов* — дванадесетият час за намисане е настъпил — политически деец, адвокат и публицист, член на Народнишката партия, брат на народния поет Ив. Вазов. Смирненски има пред вид статията му «Опозиция, правителство и отечество», публикувана във в. «Мир», бр. 4670 от 8 септември 1915 г., чрез която той призовава час по-скоро България да се намеси във войната на страната на Германия.

Стр. 30. *Кръстьо Станчев* ∞ вече 200 члена камбанари — По време на Първата световна война известният журналист Кр. Станчев (1879—1944) се проявява в редактирания от него в. «Камбана» като ревностен привърженик на централните сили. През 1919 г., за да избегне увеличените пощенски такси за независимия печат, вестникът е обявен за орган на политическия съюз «Камбана». Същата година Кр. Станчев е арестуван във връзка със закона за съдене на виновниците за националната катастрофа и в. «Камбана» спира.

Стр. 31. . . . *д-р Данев*, който в 1913 г. ∞ днес е пак министър — д-р Стоян Данев (1858—1949), виден политически деец в миналото, ръководител на прогресивно-либералната партия. Бил е министър-председател през периода 1901—1903 г. и от 1 юни до 4 юли 1913 г.; през 1919 г. той заема поста министър на финансите в коалиционното правителство на Ал. Стамболийски.

Стр. 31. . . . *културната роля на тази дирекция* — става дума за Дирекцията за социални грижи и обществена предвидливост (СГОП), наричана още Дирекция на прехраната; създадена по време на Първата световна война, тази дирекция е издавала наредби за свободна търговия с хранителни продукти, за повишаване на цените и пр. и фактически е съдействувала за ограбване на населението от спекулантите, поради което често е обект на нападки в опозиционния печат.

Стр. 31. «*Панах*» — известно кафене в София, което се е намирало на бул. «Дондуков», на мястото, където днес е сградата на Държавната планова комисия; носело е името на своя съдържател.

Стр. 32. *Пастухов* ще им състави акт за явна съблазън — Кръстьо Пастухов (1874—1949), политически и държавен деец, един от водачите на Социалдемократическата партия (широки социалисти); непримирим враг на комунизма и на Съветския съюз. През 1919 г., когато Кр. Пастухов е министър на вътрешните работи и народното здраве, е била издадена заповед срещу «явната съблазън», според която се забранявали големите деколтета и пр.

Стр. 32. *Рамзес II* — египетски фараон от XIX династия (1317—1251 г. пр. н. е.), известен с ожесточените си войни сре-

щу хетите; по време на неговото управление се изострили класовите противоречия, което довело до отслабване на страната.

Стр. 32. . . . *с добродетелите на св. Спиридон* — според житието на свети Спиридон добродетелите му се изразявали главно в грижите за бедни и немощни или различни странници, които той подпомагал и лекувал (вж. Жития на светите, София, 1930, стр. 293—296).

Стр. 32. . . . *икономиса 39 народни представители* — въпреки спечелените 39 депутатски места на парламентарните избори от 17 август 1919 г. Социалдемократическата партия не е взела участие в управлението на страната: на 6 октомври 1919 г. било образувано коалиционно правителство от БЗНС, народняци и прогресивно-либерали.

Стр. 32. . . . *благочестивият Маджаров* — Михаил Маджаров (1854—1944), известен политически и държавен деец, един от ръководителите на Народняшката партия; министър на обществените сгради, пътищата и благоустройството (1894—1898), пълномощен министър в Лондон (1912—1913) и в Петербург (1913—1915), министър на войната (1919) и министър на външните работи и изповеданията (1919—1920).

Стр. 32. *Тесняците възликуваха* — Смирненски има пред вид уводната статия «Наляво!», поместена в бр. 76 на «Работнически вестник» от 7 октомври 1919 г., където се изразява подчертано задоволство от поражението на Кр. Пастухов.

Стр. 32. . . . *демократите се събудиха* ∞ иронично се усмихнаха — очевидно, става дума за уводната статия «Новият кабинет и ние», поместена в органа на Демократическата партия в. «Пряпорец», бр. 224 от 7 октомври 1919, където се изразява резервираност към новото коалиционно правителство на Ал. Стамболийски.

Стр. 33. *Исус II* — иронично подмятане по адрес на Александър Стамболийски, основаващо се на действителен факт: един от неговите най-ревностни поддръжници му изпратил телеграма, в която го нарекъл «Исус втори, спасител на България».

ПИСМО ДО ПРОВИНЦИЯТА (стр. 34) — ЧСм, г. I, бр. 19 от 29 май 1920 с подпис Х р. Смирненски.

Печата се по текста от ЧСм със следната поправка по смисъл:

Стр. 36, р. 28: «българската валута» вм. «българска валута».

Стр. 34. ...се е разплакало като общоделец след избори — Смирненски има пред вид резултатите от изборите на 17 август 1919 г., когато широките социалисти претърпяват повсеместно поражение.

Стр. 34. «Духовно покори страните, които завладя със меч» — цитат от четвъртата строфа на стихотворението на Ст. Михайловски «Кирил и Методий» (вж. Ст. Михайловски, Избрани съчинения, т. I, София, 1960, стр. 270—272).

Стр. 35. Пастухов — вж. тук, стр. 248.

Стр. 35. ...начело с г. С. С. Бобчев и Връбчо: С. С. Бобчев (1853—1940) — обществен и политически деец, член на Народняшката партия, дългогодишен народен представител и професор в Софийския университет; основател, директор и преподавател по съвременна политическа и социална история в Балканския близоизточен институт, преименуван по-късно Свободен университет (1920—1937); Връбчо — псевдоним на Сава Донев-Добринов (1876—1946), известен журналист, член на Народняшката партия, един от редовните сътрудници на в. «Мир».

Стр. 35. От Тракия ∞ са плъзнали бежанци — касае се за масовото преселническо движение на българи от Беломорска и Източна Тракия, във връзка с присъединяването им към Гърция.

Стр. 35. Както съобщава «Мир» ∞ да снем бежанците — почти във всеки брой на в. «Мир» от месец май 1920 г. се обсъждат проблемите, свързани с бежанците от Източна и Беломорска Тракия; в някои от тези статии се разчита на подкрепата на Съединените щати (вж. Един позив към Америка — в. «Мир», бр. 5933 от 10 май 1920 г.).

Стр. 35. ... на Уилсона — Томас Удроу Уилсън (1856—

1924), президент на Съединените американски щати в периода 1913—1921 г., застъпник на интересите на монополистическия капитал.

Стр. 35. 14-те мъртви точки — касае се за известните четиринадесет точки, провъзгласени в послание до Конгреса на САЩ от 8 ян. 1918 г. от тогавашния американски президент Уилсън като условия за световния мир. Фактически тези точки са преследвали установяването на господстващото положение на Съединените щати като главна сила на световния империализъм.

Стр. 36. ... косонастръхвателната организация C.R — очевидно се касае за международната организация «Rotary Club», основана през 1905 г. в Чикаго и обединяваща главно американски и английски търговци, индустриалци и други представители на едрата буржоазия; през 30-те години тя има представител и свой печатен орган в София.

Стр. 36. Дирекцията на СГОП — вж. тук, стр. 248—249.

Стр. 36. Sancta simplicitas! (лат.) — свещена простота!

СТРАШНИЯТ СЪД (стр. 37) — ЧСм, г. I, бр. 21 от 11 юни 1920 г. с подпис Х р. Смирненски.

Печата се по текста от ЧСм със следната поправка по смисъл:

Стр. 39, р. 6: «всяка твоя дреха» вм. «всяка своя дреха».

КЪМ БАНКИ (стр. 41) — З, г. VI, бр. 2127 от 9 август 1920 г. с подпис Х р. Изм.

Печата се по текста от З.

Стр. 41. 14-те точки на Уилсона — вж. тук, стр. 251.

Стр. 42. «Фейта на карнавала» — оперета от унгарския композитор Имре Калман (1882—1953), написана през 1917 г.

Стр. 42. «Свободният театър» — така се е наричал в миналото държавният музикален театър «Ст. Македонски».

Стр. 42. «Ренесанс» — оперетен театър в миналото; намирал се е на мястото на днешното кино «Г. Димитров» в София.

Стр. 43. *Мими Балканска* (1902) — известна българска оперетна артистка, която от 1919 г. играе в различни оперетни театри в София: «Ренесанс», «Одеон», «Свободен театър» и др.

Стр. 43. *Компелеметуран* — по всяка вероятност изопачена форма от френската дума *complémentaire*, която означава допълнителен.

Стр. 43. . . . *Вайнингеровия «Пол и характер»* — Ото Вайнингер (1880—1903), реакционен австрийски философ, автор на известното съчинение «Пол и характер», издавано неколкократно на български език; първото издание, което вероятно има пред вид Смирненски, е от 1919 г.

ЗАКОНОПРОЕКТИ (стр. 45) — *ЧСм*, г. I, бр. 35 от 17 септ. 1920 г. с подпис Яким Егейски.

Стр. 45. *Връбчо Добриянов* — вж. тук, стр. 250.

Стр. 47. *Телефончето* — прозвище на Атанас Николов, журналист, сътрудник на жълтия печат; прочут с широките си връзки и ходатайства, заради които е и наричан «Телефончето».

СТОЛИЧЕН КАЛЕЙДОСКОП (стр. 48) — *З*, г. VI, бр. 2164 от 23 септ. 1920 г. с подпис Мистер Вилмон. Печата се по текста от *З*.

Стр. 48. *Мойсей ∞ обетованата земя* — според библейската легенда предводителят на израилските племена Мойсей, спасил своите сънародници от робство, извеждайки ги от Египет (вж. Библия, Изход, гл. 18, ст. 1—16).

Стр. 48. *Шарения мост* — старо название на сегашния «Лъвов мост» в столицата; наричан е така, тъй като е бил боядисан на жълти и червени ивици.

СТРАХЛИВИТЕ МУСКЕТАРИ ИЛИ БАЙ ЯНКОВИЯТ ШАБ И ОБЕДИНЕНИЕТО (стр. 50) — *ЧСм*, г. I, бр. 39 от 15 октомври 1920 г. с подпис Христо Смирненски.

Печата се по текста от *ЧСм*.

Зад действащите лица в тази сатирична сценка стоят определени политически личности: Бай Янко е Янко Са-

къзов (1860—1941), известен обществен и политически деец, социалист-опортюнист; след разцеплението в партията от 1903 г. става водач на опортюнистическата БРСДП (широки социалисти); избран е за народен представител и министър в кабинетите на Ал. Малинов (1918) и Т. Тодоров (1919); Капитан Кръстю е Кр. Пастухов (вж. тук, стр. 249); Сакар Левие по всяка вероятност д-р Никола Сакаров (1881—1943), известен икономист и общественик, който до края на 1908 г. е членувал в БРСДП (т. с.), а след това, изключен като водач на прогресистко-опортюнистическото течение, преминава в редовете на широките социалисти; по-късно той става техен представител в Софийския общински съвет и в Народното събрание; през 1920 г. отново е приет за член на БКП, а след 1923 г., когато застава на ликвидаторски позиции — завинаги изключен; Господин Асен е Асен Цанков — активен деец на общоделската партия, открит враг на революционния марксизъм, автор на брошурата «Болшевизъм и социализъм» (1919), изпълнена с клевети срещу съветската власт; Чичо Джидро е д-р Петър Джидров (1886—1952), виден деец на партията на широките социалисти, един от теоретичите на опортюнизма в България; известен е още като автор на няколко драми; през 1919 г. е бил министър на правосъдието.

Стр. 50. . . . *кръжката на чичо Джидро* — намек за клуба на широките социалисти, който се е намирал на ул. «Нишка» № 15 (днес ул. «Найчо Цанов») в София.

Стр. 51. . . . *ще ти играят барем в Народния театър «Трите хълма»* — Смирненски има пред вид пиесата на П. Джидров «Трите хълма», издадена от Ал. Паскалев през 1918 г.; тя обаче не е поставяна на сцената на Народния театър.

Стр. 51. «Народ» — в. «Народ» е централен всекидневен орган на БРСДП (обединена); излиза в периода ноември 1911 — декември 1934; след Първата световна война е на антисъветски и антикомунистически позиции.

Стр. 52. «Общее дело» — руски контрареволуционен вестник, издаван по време на Гражданската война в Южна Русия, а след това продължен в Париж, където емигрира неговият редактор: В. Л. Бурцев (вж. тук, стр. 276).

Стр. 54—55. *Покойници ∞ с закана на уста* — пародия на Вазовото стихотворение «Новото гробище над Сливница».

ПИСМО ЗА ЧУЖБИНА (стр. 56) — ЧСм, г. I, бр. 41 от 29 октомври 1920 г. с подпис Х р. Смирненски.

Печата се по текста от ЧСм със следните поправки по смисъл.

Стр. 56, р. 13: «за третото» вм. «за второто».

Стр. 56, р. 28: «240 тома» вм. «204 тома».

Стр. 56. *Пешо Босяка* — Прозвище на Петър Хаджиделев (1889), първи братовчед на Смирненски, отрано възприел комунистическите идеи и оказал влияние върху идейното израстване на поета.

Стр. 56. . . . *ще бъдеш любезен поне колкото Лойд Джорджа* — Давид Лойд Джордж (1863—1945), виден английски държавен и политически деец, министър-председател през периода 1916—1922; известен с подчертаната си враждебност към славянството по време на Парижката мирна конференция от 1919—1920 г.

Стр. 56. . . . *г-н президентът наш ще поднесе извиненията* — през октомври 1920 г. Ал. Стамболийски предприема дипломатическа обиколка из Европа, целта на която е чрез привличане на чуждия капитал да допринесе за засилването на производството в България; обиколката започва от Англия, където Стамболийски е имал няколко срещи с министър-председателя Лойд Джордж.

Стр. 56. *Венизелос* — Елефтериос Венизелос (1864—1936), виден гръцки държавник, водач на либералната партия, заемал многократно поста министър-председател на Гърция (1910—1915, 1917—1920, 1924, 1928—1932, 1933).

Стр. 57. . . . *внуците на Джон Буля* — прозвище, давано на англичаните, обикновено за да се характеризира тяхната укоритост.

Стр. 57. . . . *само народняците не се съгласват* — органът на Народната партия в. «Мир» изразява несъгласие с иконо-

мическата политика на Ал. Стамболийски; в уводната статия «Държавната намеса в стопанския живот» (бр. 6127 от 20 октомври 1920 г.) той апелира България да не се оставя като труп на чуждия капитал и чуждата инициатива.

Стр. 57. . . . *народния поет ∞ ще получи не само 100 000 лева* — през 1920 г. във връзка със 70-годишнината от рождението на Вазов и неговата 50-годишна писателска дейност по инициатива на тогавашния министър на народната просвета Ст. Омарчевски в Народното събрание бил внесен законопроект за тържественото му провъзгласяване за народен поет и за определянето на еднократно дарение от 100 000 лева, който бил приет на 22 юни 1922 г. Представителят на парламентарната група на Българската комунистическа партия в Народното събрание М. Станев взема отрицателно становище към дарението при обсъждането на законопроекта (вж. Прослава на Иван Вазов. Сборник за тържествата и чествуванията на народния поет по случай 50 год. от неговата книжовна дейност. Съставил Ст. Чилингиров. София, 1921, стр. 8—17).

Стр. 57. . . . *под мъдрото ръководство на С. С. Бобчев ∞ Близкоизточен институт за дипломати* — по инициатива на С. С. Бобчев (вж. тук, стр. 250—251) през 1920 г. в София е бил създаден Балкански близкоизточен институт.

Стр. 57. . . . *преподобни Стоянчо Данев и безподобни Василий Радославов* — вж. тук, стр. 246, 248. В случая Смирненски има пред вид несполучливата външна политика на ръководените от тях правителства.

Стр. 57. *Димитър Даскалът* — Димитър Тодоров Даскалът, известен вестникопродавец в София, който не бил напълно нормален: постоянно кичел гърдите си с ордени и говорел в импровизирани стихове.

Стр. 57. *Телефончето* — вж. тук, стр. 252.

Стр. 58. *«Велик всемакедонски събор на братствата»* — Смирненски има пред вид събора на Съюза на македонските братства, състоял се от 17 до 20 октомври 1920 г. в София; в работата на събора са взели участие повече от 200 делегати,

представляващи 68 братства (вж. Великият македонски събор — в. «Македония», г. I, бр. 88 от 23 октомври 1920 г.)

Стр. 58. . . . *другаря Ренер* ∞ *ако му трябват министри* — Карл Ренер (1870—1950), австрийски политически деец, водач на социалдемократическата партия; през периода 1920—1922 г. е бил канцлер на Австрийската република.

Стр. 58. *Крум и Понето* — става дума за писателя Крум Кюлявков (1895—1955), близък приятел на Смирненски и Борис Понев, неразделен другар от детските му години (вж. спомените на Б. Понев, «Неразделен другар» — в сб. *Спомени за Христо Смирненски*, София, 1955, стр. 88—95).

СТОЛИЧНА АРИСТОКРАЦИЯ (стр. 59) — *ЧСм*, г. I, бр. 44 от 19 ноември и 46 от 2 декември 1920 г. с подпис Х р. С м.

Стр. 62. *Каравелчета* — медни монети от две стотинки, въведени в обращение от П. Каравелов (1843—1903), който е бил министър-председател през 1880—1881, 1884—1886 и 1901 г.

Стр. 62. *Рупчета* — някогашни монети от 5 стотинки (четвърт грош).

ВИНОВНИЦИ (стр. 65) — *ЧСм*, г. I, бр. 46 от 3 декември 1920 г. с подпис Я к и м.

Печата се по текста от *ЧСм*.

Стр. 65. «*Мир*» ∞ *Врангел в Цариград* — под наслов «Защо падна Крим?» органът на Народната партия в. «Мир» предава резюме от речта на руския контрареволуционер М. М. Горелов, където се съобщават подробности за емиграцията на един от ръководителите на руската контрареволуция барон П. Н. Врангел (1878—1928) пристигнал със значителна част от армията си в Цариград на 31 октомври 1920 г.

Стр. 65. *По море се скитам ази!* — популярна песен по текст на П. Р. Славейков (вж. П. Р. Славейков. Съчинения. Пълно събрание, т. 1, София, 1963, стр. 145—146).

Стр. 65. *Край Босфора шум се вдига. . .* — широко известна песен по текст на Вазовото стихотворение «Цар Симеон» (вж. И. Вазов, Събрани съчинения, т. 2, София, 1975, стр. 361 —

363). В същия брой на «Червен смях» е поместена пародията на Феу (псевдоним на Асен Разцветников) «Край Босфора. . .», която започва със следното четиристишие:

Край Босфора шум се вдига,
плач и жални викове.
Ето Врангел там пристига
и съюзници зове.

Стр. 66. *Върнал се Рангел от гурбет. . .* — известна народна песен; най-близък вариант вж. Българско народно творчество, т. 8. Трудово-поминъчни песни, София, 1962, стр. 363—364.

ПИСМО ЗА ВИЕНА (стр. 67) — *ЧСм*, г. I, бр. 48 от 17 дек. 1920 г. с подпис Х р. С м и р н е н с к и.

Печата се по *ЧСм* със следната поправка по смисъл:

Стр. 68, р. 16: «сега че припнеш» вм. «сега че припнем».

Стр. 67. *Пешо Босяка* — вж. тук, стр. 254.

Стр. 67. *Земеделски народен магазин* — икономическа институция в миналото; по време на управлението на БЗНС остро атакувана в опозиционния печат — особено през есента на 1920 г.; намекът на Смирненски тук се свързва с разпространявания слух, че представителите на Народния магазин Нихелис и Петров отишли във Виена да сключат търговски договор с Австрия (вж. Отзиви за Народния магазин — в. България, г. XX, бр. 21 от 9 дек. 1920 г.).

Стр. 67. *д-р Дупаринов* — Спас Дупаринов (1892—1923), деец на БЗНС; от 1919 г. участва в редактирането на в. «Земеделско знаме», а от 1920 г. е негов редактор; през 1923 г. за кратко време е бил министър на правосъдието в правителството на Ал. Стамболийски.

Стр. 67. *Телефончето* — вж. тук, стр. 252.

Стр. 67. *Омарчевски* — Стоян Омарчевски (1885—1942), виден деец на БЗНС; неколkokратно избран за народен представител, активен сътрудник на земеделския печат; от 1920 г.

до 1923 г. е министър на народната просвета в правителството на Ал. Стамболийски.

Стр. 67. . . . *пловдивският градоначалник чрез своите хуморески във вид на заповеди за полицейския час* — Смирненски има пред вид следната заповед на Пловдивския градоначалник, публикувана в «Червен смях», г. I, бр. 48 от 3 декември 1920 г. под наслов «Из дружбашкото царство»:

Заповед

№ 143

гр. Пловдив, 20 ноември 1920 г.

За спазване абсолютния ред, морал, спокойствие, живот и имот на Пловдивското гражданство

Заповядаам

1. От 25 ноември т. г. всички заведения да се затварят точно в 11 часа след пладне — часът на затварянето ще се известява, за осветлените улици с електрически продължителен тъмен знак.

2. Определям полицейския час точно 12 часа след полунощ. След този час абсолютно никакво движение из улиците на града.

Полицейският час ще се известява за осветлените улици с два продължителни тъмни електрически знака.

3. Стражата ми да бди най-строго за изпълнението на настоящата ми заповед, като на нарушителите за пръв път стопани на заведения съставя акт, а при повторение — арест и акт.

4. Гражданите нарушители на полицейския час без особено извинителни причини да се арестуват и съставят актове.

5. Стражарите — постови или патрулни — да стрелят на всякой гражданин, който след трикратно извикване СТОЙ не благоволи да се спре и легитимира.

Ще се прави изключение само за лудите, глухонемите и много пияните, които стражарят е длъжен да познае.

Разбойник, апаш, мошеник и др., който, заварен на местопрестъплението, след единствен само вик на стражаря се опита да бяга, да бъде на място застрелян, като веднага главата му се отреже и донесе в градоначалството.

Първото съобщение за въвеждането на полицейски час в Пловдив се появява в местния в. «Юг», бр. 612 от 23 ноември 1920 г., където се предава накратко и съдържанието на цитираната заповед.

Стр. 67. . . *честното име на д-р Генадиев* — д-р Н. Генадиев (1866—1923), виден буржоазен общественик и журналист, един от водачите на стамболовистката партия. От 1903 г. до 1908 г. бил министър на правосъдието, а през 1913 г. — министър на външните работи в кабинета на д-р В. Радославов. Поради отрицателното си отношение към участието на България в Първата световна война на страната на централните сили през 1916—1918 г. е изпратен в затвора. По-късно е убит от политическите си противници.

Стр. 68. . . . *вестник «Мир» се сърди на полицията* — по всяка вероятност Смирненски има пред вид публикуваната в «Мир» (бр. 6169 от 10 декември 1920 г.) в рубриката «Бележки на деня» така наречена «Най-нова народна песен», където се осмиват произволите на полицията.

Стр. 68. . . . *вестник «България» ∞ да плаче за обединената народно-прогресивна партия и за участието на Македония, която гласувала за комунистите* — органът на обединената народно-прогресивна партия в «България» помества в началото на декември 1920 г. две статии, в които наивно обяснява успеха на комунистите в Македония при последните избори от 28 ноември 1920 г.: уводната статия «Гръцките и сръбските избори в Македония» (бр. 15 от 2 декември) и статията «Комунистите» от Македония» (бр. 17 от 4 декември).

Стр. 68. . . . *от инат на Пашич* — Н. Пашич (1846—1924), сръбски политически деец, министър-председател през 1891—1892 и 1921—1922 г.

Стр. 68. *«Но нека комунистите ∞ разсъждава в. «България»* — цитатът, без да е дословен, вярно предава основната мисъл, изразена в посочените две статии от в. «България»: «Македония е гласувала за комунистите: Македония е протестира с това против своите «освободители» и против режима, който те въведоха над «освободените» си братя; Македония е гласувала за свободата си — заключава в. «България» в уводната статия «Гръцките и сръбските избори в Македония» (бр. 15 от 2 декември 1920 г.)

Стр. 68. *Д-р Данев* — вж. тук, стр. 248.

Стр. 69. *Даже «народният» поет ∞ вдъхновение* — за отрицателното отношение към народното дарение на Ив. Вазов вж. тук, стр. 255.

ФИЛАНТРОП (стр. 70) — ЧСМ, г. II, бр. 5 от 3 февруари 1921 г. с подпис Х р. С м и р н е н с к и.

Печата се по текста от ЧСМ.

Стр. 70. *Видял, че излизат на Бяло море е почти осигурен...* — по това време членовете на Народната партия продължават да се надяват, че на България ще бъде предоставен излаз на Бяло море (вж. уводната статия «За Тракия и Бяло море», поместена във в. «Мир», бр. 6184 от 28 декември 1920 г.)

Стр. 70. *... благодарение на големите селски въстания Ленин е избягал на остров Цейлон* — в. «Мир» помества неверни съобщения, че руските селяни често въставали и ограбвали колхозното имущество; в случая Смирненски има пред вид може би статията «Руските селяни против социализацията», напечатана в бр. 6205 от 26 януари 1921 г.

Стр. 70. «*Батенберг*» — второкласна бирария в София; намирала се е източно от черквата «Свети Георги», недалеч от днешния хотел «Балкан»; служила е понякога като място за работнически вечеринки и събрания.

Стр. 71. *За Вазов ли? От мене има 10 хиляди лева!* — във връзка с 50-годишната творческа дейност на Вазов и 70-годишнината от рождението му през есента на 1920 г. е била открита подписка за парично дарение на народния поет с цел да се увеличи литературният фонд «Иван Вазов».

ВИДЕНИЯ ИЗ СЪВРЕМЕННА БЪЛГАРИЯ (стр. 73) — Б, г. VI, бр. 8 от [19 февруари] 1921 г., с подпис В е д б а л.

Печата се по текста от Б със следните поправки по смисъл:

Стр. 73, р. 35: «хляпетата» вм. «хляпета».

Стр. 74, р. 3: «поглежда» вм. «поглажда».

Стр. 73. *Видения из съвременна България* — Смирненски очевидно е имал пред вид заглавието на известната книга на Н. Райнов «Видения из древна България. Сказания за мир и бран», издадена през 1918 г.

Стр. 73. *... по случай конгреса* — касае се за XVI конгрес на БЗНС, който се е състоял през февруари 1921 г. в София.

Стр. 73. *Клетниците* — Смирненски използва заглавието на известния роман на В. Юго.

Стр. 73. «*Мария Луиза*» — днешния бул. «Г. Димитров» в София.

Стр. 73. *Дето ги донесе от Чехословашко Стамболийски* — става дума за тримесечната дипломатическа обиколка на Ал. Стамболийски в Европа, която започва в края на октомври 1920 и свършва на 13 януари 1921 г. След завръщането си Стамболийски направил изявления за никакви важни споразумения с Чехословакия, което фактически не отговаряло на истината.

Стр. 73. *Шалаш се (диал.)* — шегуваш се.

Стр. 74. *Улица «Екзарх Йосиф» № 13* — местонахождение то на градската баня в София.

Стр. 74. *Човек събрква понякога* — Смирненски използва заглавието на едноименната комедия на А. Н. Островски, издадена на български като отделна книга през 1902 г. в превод на Й. С. Маринополски.

Стр. 74. *... дъщерите на Содом и Гомор* — жени с леко поведение (от имената на двата древни града в Палестина, известни като средища на разпуснат живот).

Стр. 74. *В полите на Витоша* — Смирненски използва заглавието на известната драма на П. К. Яворов.

Стр. 74. *... нещо алтенберговско* — от името на австрийския писател Петер Алтенберг (1859—1919), виден представител на импресионизма.

Стр. 75. *... и пиротският е дълъг* — става дума за трамвая, който се движел по някогашната ул. «Пиротска» (днес ул. «Жданов») в София.

СПОРЕД ПИСАНИЕТО (стр. 76) — ЧСМ, г. II, бр. 10 от 11 март 1921 г. с подпис Я к и м Е г е й с к и.

Печата се по текста от *ЧСМ* със следната поправка по смисъл:

Стр. 76, р. 18: «насочи погледа му» вм. «посочи погледа му».

Стр. 76. *Рудан* (диал.) — чекрък за предене и сучене.

КАМЪК ПАДНА ОТ НЕБЕТО (стр. 78) — *ЧСМ*, г. II, бр. 12 от 24 март 1921 г. с подпис Х р. С м и р н е н с к и.
Печата се по текста от *ЧСМ*.

Смирненски използва заглавието на разпространената у нас през Възраждането книга «Камък падна от небето или послание Господа нашего Иисуса Христа», преведена от Ив. Багárov (Русе, 1867).

Повечето от действащите лица в тази сценка са видни политически личности: С. С. Бобчев (вж. тук, стр. 250); Янко Сакъзов (вж. тук, стр. 253); Кръстьо Пастухов (вж. тук, стр. 248); Андрей Ляпчев (1866—1933), един от организаторите и водачите на Демократическия сговор, преди това министър в различни кабинети (1908—1910, 1910—1911, 1918—1919 г.); министър-председател на фашисткото сговористко правителство от 1926 до 1931 г.; д-р Данев (вж. тук, стр. 248).

Стр. 78. *Николай II* (1868—1918) — последният руски император, управлявал страната от 1894 до 1917 г.

Стр. 78. «*Боже, царя храни!*» — официален химн на царска Русия по текст на В. А. Жуковски и музика на А. Ф. Львов, създаден през 1883 г. по поръчение на руския император Николай I.

Стр. 79. *Руский цар бе на земята бистрата славянска кръв* — пародия по общоизвестното стихотворение на П. Р. Славейков «Вярата и надеждата на българина към Русия» (вж. П. Р. Славейков, Съчинения. Пълно събрание, т. 2, София, 1965, стр. 103—104).

Стр. 80. *генерал Козловски* — един от ръководителите на Кронщатския контрареволуционен метеж, командувал артилерията в крепостта и член на така наречения «шаб на отбраната».

Стр. 80. *16 юни* — началната дата на Междусъюзническата война.

Стр. 80. *2^{1/2} интернационал* — известен още като Виенски интернационал или като Международно работническо обединение на социалистическите партии; създаден на състоялата се от 22 до 27 февруари 1921 г. във Виена конференция на центристските партии и групи и просъществувал до май 1923 г.; скъсвайки само формално с опортюнистическия Бернски интернационал, той е имал фактически за цел да попречи на значителна част от трудещите се да преминат на страната на Коминтерна.

Стр. 80. *Красная Горка* — форт на южния бряг на Финския залив с важно значение за отбраната на Петроград и Кронщат.

Стр. 81. «*Дневник*» — всекидневен вестник, типичен представител на жълтия печат у нас; излиза от май 1902 до септември 1944 г.

Стр. 81. «*Пряпорец*» — орган на Демократическата партия; излиза от юли 1894 г. до май 1932 г.

Стр. 81. «*Мир*» — орган на Народната партия; излиза от септември 1894 до септември 1944 г.

Стр. 81. *Падането на Кронщат* — Кронщатският контрареволуционен метеж е бил ликвидиран на 18 март 1921 г.

Стр. 81. *И Порт Артур не е паднал* — Падането на Порт-артурската крепост е едно от главните събития по време на Руско-японската война от 1904—1905 г. От април до юли 1904 г. японските войски предприемат настъпление в Южна Манджурия, обсаждайки град Порт Артур (днес Люйшун, пристанищен град в Китай), чийто гарнизон героически се защитава по време на няколкомесечната обсада; на 20 декември 1904 г. (2 януари 1905 г.) руският генерал А. М. Стесел, въпреки решението на Съвета по отбраната, подписал капитулацията на Порт-артурската крепост, която все още могла да се отбранява.

ЛАЗАРКИ (стр. 82) — Б, г. VI, бр. 17 от [23 април] 1921 г. с подпис Нагел С м у г л и й.

Печата се по текста от Б.

НА ЧИСТ ВЪЗДУХ (стр. 85) — Б, г. VI, бр. 25 от [18 юни] 1921 г. с подпис В е д б а л.

Печата се по текста от Б.

Произведението е написано през май или юни 1921 г., когато Смирненски работи в дъскорезницата при с. Радуил, Самоковско.

Стр. 85. *Вася Бродягин* — псевдоним на Веселин Димитров, близък приятел на Смирненски и сътрудник на хумористичния печат в началото на 20-те години.

Стр. 85. *«Кабарето», «Атлантик», «Батенберг»* — известни столични заведения в миналото; за «Батенберг» вж. тук стр. 260; за «Кабарето» и «Атлантик» не открихме точни данни.

Стр. 85. *«Синята мазурка»* — оперета от унгарския композитор Ференц Лехар (1870—1948), написана във Виена през 1920 г.

Стр. 85. *«Жрицата на огъня»* — оперета от руския композитор В. П. Валентинов (1871—1929), поставена у нас за пръв път от Юри Яковлев на сцената на Кооперативния оперетен театър.

Стр. 86. *Комисията по репарациите* — според Ньойския мирен договор е била учредена специална комисия, състояща се от представители на държавите-победителки, която е трябвало да контролира всички държавни приходи и да следи за плащането на наложените репарации; тази комисия се е стремил да извлича колкото се може повече средства от България. Смирненски ѝ е посветил специално стихотворение *«Комисия по репарациите»*, което ще бъде поместено в т. 4 от настоящото издание.

Стр. 86. *Алабрац* (рум.) — подръка.

Стр. 86. *Уилсон, на чиито 14 точки...* — вж. тук, стр. 251.

Стр. 86. *м-р Турлаков* — Марко Турлаков, виден деец на БЗНС; през 1919—1920 г. министър на железниците, пощите и телеграфите в коалиционното правителство; по време на самостоятелното управление на БЗНС от май 1920 до 9 юни 1923 г. министър на финансите.

Стр. 86. *Ибър* — малка река, която набира водите си в дълъг, но тесен басейн, заграден от върховете Каменити чал, Даутица, Мустачал, Ибър и рътовете Топуклия и Чемберлия; влива се в Марица близо до с. Радуил, Самоковско.

Стр. 87. ... *там заседават и делегатите на Църковния събор* — на 7 февруари 1921 г. в София бил свикан Църковно-народен събор, чиито заседания се провеждали в сградата на Народното събрание; съборът продължил няколко месеца почти безрезултатно. Във връзка с откриването му Смирненски е написал стихотворението *«Църковният събор»*, което ще бъде поместено в т. 4 от това издание.

ПИСМО ЗА ВИЕНА (стр. 88) — ЧСМ, г. II, бр. 22 от 23 юни 1921 г. с подпис Х р. С м и р н е н с к и.

Стр. 88. *Пешо Босяка* — вж. тук, стр. 254.

Стр. 88. *Хелзингфорс* — старо название на столицата на Финландия Хелзинки.

Стр. 88. ... *болестта на е. президента* — в края на април и началото на май 1921 г. вестниците редовно поместват съобщения за болестта на Ал. Стамболийски, който страдал от някакъв опасен цирей и после от инфлуенца с опасност за живота му (вж. напр. *«Земеделско знаме»*, бр. 26 от 27 април 1921 г., *«Утро»*, бр. 3533 и 3534 от 28 и 29 април 1921 г. и др.).

Стр. 88. ... *за бунтовете във Владивосток* — на 26 май 1921 г. чуждестранните интервенти извършват контрареволуционен преврат във Владивосток и предават властта на своите агенти — авантюристите братя Меркулови.

Стр. 88. ... *за кихавицата на комисията по репарациите* — през пролетта на 1921 г. вестниците редовно поместват съобщения за дейността на комисията по репарациите (вж. тук, стр. 264).

Стр. 88. ... *редовно чета «Радикал»* ~ *китайските войски на Троцки* — през 1921 г. в. «Радикал» помества почти във всеки брой най-невероятни измислици срещу Съветска Русия; говори се например за някакви облечени в бяло китайски полкове на Червената армия.

Стр. 88. *Зиновъзов* — Г. Е. Зиновиев, известен политически деец от 20-те години, заемал ръководни длъжности в Съветска Русия и в Коминтерна; като председател на Изпълнителния комитет на Коминтерна през пролетта на 1921 г. поддържал «леви-чарските» настроения, заради което бил критикуван от Ленин; по-късно един от ръководителите на троцкистко-зиновиевския антипартийен блок; разобличен и изключен от редовете на комунистическата партия през октомври 1927 г.

Стр. 88. . . . *далекогледите очи на Влайков* — Тодор Г. Влайков (1865—1943), виден писател и общественик, един от основателите на Радикалната партия (1903), многократно избиран за народен представител, дългогодишен редактор на сп. «Демократически преглед»; през 1923 г. заедно с част от Радикалната партия се присъединил към Демократическия съговор.

Стр. 88. *Венелин Ганев* — професор по право, политически и държавен деец, един от водачите на Радикалната партия; през 1919 г. бил министър на правосъдието в коалиционното правителство. След 9 септ. 1944 г. е един от тримата регенти.

Стр. 88. *Янко Сакъзов* — вж. тук, стр. 253.

Стр. 88. *Асен Цанков* — вж. тук, стр. 253.

Стр. 89. . . . *атентаторът в «Одеон»* — атентатът в театър «Одеон» е бил извършен на 4 март 1920 г., когато руският контра-революционер П. Рис, член на кадетската партия, е трябвало да изнесе сказка на тема «Стара и нова Русия»; въпреки взетите мерки правителството не успяло да открие атентатора.

Стр. 89. . . . *в. «Утро» съобщи, че и в този случай полицията се е амбицирала* — Смирненски има пред вид следното съобщение, поместено във в. «Утро», бр. 3556 от 29 май 1921 г.: «От официално място ни съобщават, че административните органи проявяват голяма амбиция по отношение откриване на атентатора. Неговото залавяне било въпрос на един-два дни.»

Стр. 89. . . . *кой запали Народния дом?* — по време на манифестацията на 24 май 1921 г. в редовете на манифестиращите ученици била хвърлена с провокационна цел бомба; непосредствено след това група реакционери, приписвайки извършения атентат на комунистите, нападнат и опожаряват Народния дом

на Комунистическата партия, намиращ се на ул. «Кирил и Методий»; нападението било извършено с мълчаливото покровителство на властта, която не направила нищо, за да накаже злосторниците.

Стр. 89. *генерал Чаръкчиев* — не ни се удаде да установим данни за това лице.

Стр. 90. . . . *булевардният парцал «Ново време» ∞ «заплашителни писма от софийската чрезвичайка»* — «Ново време» е реакционен вестник, който излиза в София от февруари 1919 до октомври 1923 г.; след 1921 г. редовно се пълни с измислици срещу комунистическата партия, една от които е за така наречените заплашителни писма от «чрезвичайката в София» — измислена комунистическа организация, която уж имала за цел да тероризира гражданите, за да отмъсти за опожаряването на Народния дом (вж. Следствието по атентата. — в. «Ново време», г. III, бр. 676 от 7 юни 1921 г.)

Стр. 90. *Райко Даскалов се изкачил ∞ при Владая!* — на 31 май 1921 г. на Милин камък е станало тържествено чествуване на 45-годишнината от подвига на Христо Ботев. В тържествата е взел участие и тогавашният министър в правителството на БЗНС Райко Даскалов, комуто били отдадени особени почести. Той произнесъл две речи, в които свързал идеалите на Ботев със задачите на земеделското управление: «Аз и ония, които участваха в септемврийската революция — заявил в първата си реч Р. Даскалов, — искахме да продължим великото дело, оставено ни нам в завет от безсмъртния и легендарен борец» (в. «Земеделско знаме», бр. 38 от 6 юни 1921 г.).

Стр. 91. . . . *твърденията на широките социалисти* — очевидно Смирненски има пред вид уводната статия «Нашият предшественик», поместена в органа на БРСДП (широки социалисти) в. «Народ», г. X, бр. 112 от 28 май 1921 г.

Стр. 91. . . . *Ботев ∞ само и само да е по-близо до Пастухов* — Кр. Пастухов (вж. тук, стр. 248) обикновено се е кандидирал за народен представител във Враца.

ОТМЪЩЕНИЕ (стр. 92) — Б, г. VI, бр. 27 от [2 юли] 1921 г. с подпис В е д б а л.

Печата се по текста от *Б* със следната поправка по смисъл:
Стр. 95, р. 11: «да насочи» вм. «да посочи».

БИ ТРЯБВАЛО (стр. 98) — *Б*, г. VI, бр. 31 от [30 юли] 1921 г. с подпис В е д б а л.

Печата се по текста от *Б*.

НА БОРБА С ТУБЕРКУЛОЗАТА (стр. 99) — *ЧСМ*, т. II, бр. 29 от 11 август 1921 г. с подпис Х р. С м и р н е н с к и.

Печата се по текста от *ЧСМ*.

Благотворителното дружество в София е уреждало «ден за борба с туберкулозата», когато са се събирали помощи за туберкулозните чрез продажба на изкуствени розички; на практика тази формална мярка не е облекчавала положението на болните от туберкулоза.

ПИСМО ЗА ВИЕНА (стр. 102) — *ЧСМ*, г. II, бр. 30 от 18 август 1921 г., с подпис Х р. С м и р н е н с к и.

Печата се по текста от *ЧСМ* със следните поправки по смисъл:

Стр. 102, р. 7: «изпусталяла» вм. «изпустяла».

Стр. 104, р. 2—3: «подпомогнат гладуващите» вм. «помогнат гладуващите».

Стр. 104, р. 56: «да подпомогнат руския» вм. «да подпомогнат на руския».

Стр. 102. *Пешо Босяка* — вж. тук, стр. 254.

Стр. 102. *Stadtspark* (нем.) — градски парк.

Стр. 102. «Народ» ще пише: *Тесняците се разлагат* — очевидно Смирненски има пред вид измислиците, поместени в общоделския орган «Народ» под наслов «Разлагане на тесняшката партия» (бр. 169 от 5 август 1921 г.)

Стр. 102. ... наричайки *Третия интернационал «полицейски»* — през лятото на 1921 г. органът на БРСДП (широки социалисти) в «Народ» помества редица клеветнически статии срещу Третия комунистически интернационал (напр. «Зад

кулисите на Третия интернационал», бр. 154 от 20 юли; «Разложението в Третия интернационал», бр. 155 от 21 юли)

Стр. 103. *Добринов* — вж. тук, стр. 250.

Стр. 103. *С. С. Бобчев* — вж. тук, стр. 250.

Стр. 103. ...предпоследния брой на «Земеделско знаме» — голяма суша — Смирненски има пред вид статията на Спас Дупаринов «Тук и там», поместена в бр. 65 от 14 август 1921 г.

Стр. 103—104. *Ангел Грозков се връщал от Ангора* — говорило се, че през лятото на 1921 г. под прикритието на търговска мисия Ангел Грозков е посетил Турция с дипломатическа задача във връзка с Гръцко-турската война от 1919—1922 г. По този повод Смирненски е написал произведението «Интервю с Ангел Грозков», което ще бъде поместено в петия том на това издание.

Стр. 104. *Ангора* — така се е наричала по-рано днешната турска столица Анкара.

ВАСИЛИЙ (стр. 105) — *НА*, г. I, бр. 47 от 26 ноември 1921 г. с подпис Х р. С м.

Печата се по текста от *НА*.

ПОЛИТИЧЕСКА ЗИМА (стр. 108) — *НА*, г. II, бр. 1 от 10 декември 1921 г. с подпис Х р. С м и р н е н с к и.

Печата се по текста от *НА*.

Произведението е написано във връзка с рязко изострилата се през 1921 г. финансова и икономическа криза на капитализма, в резултат на която в редица европейски страни се наблюдава подъем на работническото движение. Подзаглавието «фейлетон първи» свързва творбата с други пет фейлетона на Смирненски, обнародвани също в *НА* в края на 1921 и началото на 1922 г. и образуващи своеобразен цикъл: «Хляб и зрелища», «Рождество», «Епидемия от конференции», «Карнавална приказка» и «Пролетна целувка» (тези фейлетони имат подзаглавия «Фейлетон втори», «Фейлетон трети» и т. н. В първия фейлетон «Политическа зима» Смирненски не само заимствува заглавието от известния фейлетон на Христо Ботев, но и се стреми да подражава на неговия стил.

Стр. 108—109. *Унгария върпи ∞ старата мантия на Карла* — Карл I (1887—1922), император на Австрия от династията на Хабсбургите и крал на Унгария; в резултат на революцията през ноември 1918 г. бил принуден да се откаже от властта; през април и октомври 1921 г. предприел два безуспешни опита да възстанови монархията в Унгария.

ХЛЯБ И ЗРЕЛИЩА (стр. 110) — *НА*, г. II, бр. 2 от 17 декември 1921 г. с подпис Х р. С м и р н е н с к и.

Печата се по текста от *НА* със следната поправка по смисъл:

Стр. 111, р. 8—9: «Лондон и Ню Йорк» вм. «Лондон Ню Йорк».

Стр. 111. *Берлинските улици още помнят пролога* — очевидно става дума за Берлинското работническо въстание от януари 1919 г., ръководено от Карл Либкнехт и Роза Люксембург.

Стр. 111. . . . *увертюрата не е забравена в Рур и Саксония* — вероятно се касае за работническите вълнения в Германия от края на март и началото на април 1921 г., широко отразени в българската преса; на акциите на саксонските комунисти е посветено и стихотворението на Смирненски «Разбойниците» (вж. т. I, стр. 115—118).

Стр. 111. . . . *преди 10 дни ∞ гладните виенски маси* — в резултат на острата икономическа и финансова криза в края на 1921 г. във Виена са се състояли масови протестни демонстрации и стачки на трудещите се.

Стр. 111. . . . *освиркания театър на Адлера* — Фридрих Адлер (1879—1960), един от водачите на австрийската социал-демократическа партия, теоретик на австромарксизма, основоположник на така наречения 2^{1/2} интернационал; по същество неговата дейност е била насочена срещу революционните действия на работническата класа; по-късно един от водачите на Социалистическия работнически интернационал (1923—1940).

РОЖДЕСТВО (стр. 112) — *НА*, г. II, бр. 5 от 7 януари 1922 г. с подпис Х р. С м и р н е н с к и.

Печата се по текста от *НА*.

Стр. 112. *Мортира* (хол.) — късо широкоцевно оръдие за стрелба със стръмна траектория.

Стр. 112. *Ирод, който заповядал да избият 14 хиляди младенци. . .* — юдейски цар, натрапен на престола от римското правителство през 40 г. пр. н. е., известен с жестокостта, която проявявал спрямо своите противници; според евангелската легенда след като чул за истинския юдейски цар, когото не успял да убие, заповядал да унищожат всички новородени деца във Витлеем (вж. Евангелие от Матей, гл. 2).

Стр. 112. «*Блаженни нищи духом, яко техно царствие небесно*» — цитат от Евангелието: «Блажени нищие духом ибо их ест царство небесное» (Евангелие от Матей, гл. 5, стих 3).

Стр. 113. *Вашингтонската конференция* — конференцията се е състояла от 12 ноември 1921 до 6 февруари 1922 г. с участие на представители от Съединените щати, Великобритания, Китай, Япония, Франция, Италия, Холандия, Белгия и Португалия; целта ѝ е била да се определи съотношението на силите между империалистическите държави в областта на Далечния изток; Смирненски е написал на тази тема специално стихотворение «Вашингтонската конференция», което ще бъде поместено в т. 4 на това издание.

Стр. 113. *Комисиите по репарациите* — вж. тук, стр. 264.

ЕПИДЕМИЯ ОТ КОНФЕРЕНЦИИ (стр. 114) — *НА*, г. II, бр. 7 от 21 януари 1922 г. с подпис Х р. С м и р н е н с к и.

Печата се по текста от *НА* със следната поправка по смисъл:

Стр. 114, р. 17: «жестовите тежки» вм. «жестове тежки».

Произведението е написано по повод на зачестилите след Първата световна война международни конференции.

Стр. 114. *В Хага се събират ∞ без да се наруши моралът* — Хагската конференция, която се е състояла от 15 юни до 19 юли 1922 г., е разгледала различни финансово-икономически проблеми, без обаче да постигне по същество никакви решения; била свикана като продължение на Генуезката конференция, предвидена според решението на Върховния съвет на Антантата от конференцията в Кан.

Стр. 115. . . *във Версайл* — за да не се задушат изведнаж — става дума да известния Версайлски мирен договор от 1919 г., който по думите на Ленин е «договор на хищници и разбойници», «нечуван, грабителски мир, който поставя в положение на роби десетки милиони хора, в това число и най-цивилизовани» (В. И. Ленин, Съчинения, т. 31, София, стр. 326—327).

Стр. 115. . . *във Вашингтон* дипломатическите свекърви — става дума за Вашингтонската конференция — вж. тук, стр. 271.

Стр. 115. . . *събрани днес в Кан, а утре, тръгнали за Генуа* — от 6 до 13 януари във френския град Кан се е състояла конференция на Върховния съвет на Антантата, в която участвували представители на Белгия, Великобритания, Италия, Франция и Япония, представител от Германия и наблюдател от Съединените щати. Още на 6 януари конференцията единодушно приела предложената от английския представител Лойд Джордж резолюция за свикването през февруари или март в италианския град Генуа на икономическа и финансова конференция с участието на всички европейски държави, включително Съветска Русия, Германия, Австрия, България и Унгария и на представители от Съединените щати. Генуезката конференция била организирана от 10 април до 19 май. В нейната работа взели участие представители от 29 страни, които обсъждали мерките за икономическото възстановяване на държавите от Централна и Източна Европа. Фактически тук бил направен опит за упражняване на икономически натиск върху младата съветска държава. Смирненски е посветил на Генуезката конференция фейлетона си «Конференцията в Генуа», който ще бъде поместен в т. 5 на това издание; вж. също и стихотворението му «Конференции», което ще бъде включено в т. 4.

КАРНАВАЛНА ПРИКАЗКА (стр. 116) — *НА*, г. II, бр. 12 от 25 февруари 1922 г. с подпис Хр. Смирненски. Печата се по текста от *НА*.

Фейлетонът е написан във връзка с предстоящото свикване на международната конференция в Генуа. Церемониймасторът в случая е Лойд Джордж, инициатор за свикването на Генуезката конференция (вж. бележките към предходното произведение; за Лойд Джордж вж. тук, стр. 254).

Стр. 116. . . *матине във Версайл* — става дума за сключването на Версайлския мирен договор.

Стр. 116. . . *вечеринка в Лондон* — след Първата световна война в Лондон се провеждат различни политически срещи и консултации; не е ясно точно за коя от тях става дума в случая.

Стр. 116. . . *спиритически сеанс във Вашингтон* — за Вашингтонската конференция вж. тук, стр. 271.

Стр. 116. . . *кинематографическо утро в Кан* — за конференцията в Кан вж. тук, стр. 272.

Стр. 116. *Поанкаре* — Реймон Поанкаре (1860—1934), френски политически и държавен деец, представител на монополистическите кръгове; през 1912—1913 г. бил министър-председател и министър на външните работи, през 1913—1920 г. — президент на Франция, през 1920 г. — председател на Репарационната комисия, а по-късно неколнократно заемал поста министър-председател.

Стр. 116. . . *не съм съгласен да бъдат допуснати* — няма да си покривам разноските — след Великата октомврийска социалистическа революция Р. Поанкаре се изявява като активен противник на съветската власт: бори се срещу признаването на съветската държава и е един от организаторите на антисъветската интервенция.

Стр. 117. . . *13 маски. Четиринадесетата маска*. . . — става дума за така наречените 14 точки на Уилсън (вж. тук стр. 251).

Стр. 117. *Хардинг, наследникът на Уилсона* — Уорън Хардинг (1865—1923), американски държавен деец, президент на Съединените щати от 1921 до 1923 г.; преди него на този пост е бил Томас Удроу Уилсън (вж. тук, стр. 250—251).

Стр. 117. *Лойд Джордж* — вж. тук, стр. 254.

Стр. 117. . . *ирландци, индуси, египтяни, австралийци, негри и много други* — колониални и полуколониални народи, жестоко потискани и експлоатирани от Великобритания.

Стр. 118. *Стинес* — монополистично обединение на тежката промишленост в Германия, възникнало върху основата на

създаденото през 1893 г. от Хуго Стинес (1870—1924) предприятие. По време на Първата световна война концернът на Стинес владее значителна част от промишления потенциал на Германия; след войната чрез финансови машинации той установил свръхмонопол над различни области от производството.

Стр. 118. *«Економическа елегия»* — намек за тежката икономическа криза, настъпила в капиталистическия свят след Първата световна война.

Стр. 118. *«Малко съглашение»* — съюз между Чехословакия, Югославия и Румъния, сключен през 1920—1921 г. и насочен срещу Съветска Русия и революционното движение на работническата класа в Централна и Югоизточна Европа.

Стр. 118. ...висок снажен мъж, с червена сукнена рубашка — олицетворение на Съветска Русия, чийто представител участвувал за пръв път на международна конференция.

Стр. 118. *Еберт* — Фридрих Еберт (1871—1925), немски политически деец, един от водачите на германската социалдемократическа партия, отявлен враг на работническото движение; от 1919 до 1925 г. бил президент на Германия; по време на неговото управление са потъпкани няколко въстания на германските работници — през 1919, 1920 и 1921 г., разгромена е Баварската съветска република (1919).

Стр. 119. *Ренодел* — Пиер Ренодел (1871—1935), френски политически деец и журналист, един от организаторите на разкола във френската социалистическа партия през 1920 г., враждебно настроен към Октомврийската революция и към комунистическата партия; по време на Първата световна война бил на позициите на социал-шовинизма.

Стр. 119. *Турати* — Филипо Турати (1857—1932), италиански политически деец и публицист, един от основателите на Италианската социалистическа партия и лидер на нейното дясно крило, идеолог на италианския реформизъм, привърженик на идеята за сътрудничество на работническата класа с буржоазията.

Стр. 119. *Адлер* — вж. тук, стр. 270.

Стр. 119. *Гомперс* — Самуел Гомперс (1850—1924), реакционен американски профсъюзен деец, активен участник в реформистките международни профсъюзни обединения като Панамериканската федерация на труда (1918) и Амстердамския интернационал (1919); открит враг на съветската държава и на революционното движение на работническата класа; според определението на Ленин представител «на аристокрацията и бюрокрацията на работническата класа» (В. И. Ленин, Съчинения, т. 21, София, 1953, стр. 430).

ПРОЛЕТНА ЦЕЛУВКА (стр. 120) — *НА*, г. II, бр. 16 от 25 март 1922 г. с подпис Х р. С м и р н е н с к и.

Печата се по текста от *НА*.

Това е последният от шестте фейлетона, поместени в *НА* в края на 1921 и началото на 1922 г. и образуващи отделен цикъл. Той е написан по повод на подготвяната по онова време нова въоръжена интервенция срещу съветската държава.

Стр. 120. *Колчак, Юденич и Деникин* — тримата главни водачи на руската контрареволуция: А. В. Колчак (1873—1920), адмирал, действувал по време на Гражданската война от 1918—1920 г. в Сибир, Далечния изток и Урал; Н. Н. Юденич (1862—1933), главнокомандуващ белогвардейската северозападна армия, застрашаваща Петроград и разгромена през декември 1919 г.; А. И. Деникин (1872—1947), главнокомандуващ контрареволуционните сили в Южна Русия, които били разгромени в Северен Кавказ през март 1920 г., когато той предал командването на барон Врангел и емигрирал.

Стр. 120. ...*снежните полета на Карелия* — днес автономна област в състава на РСФСР, разположена в нейната северозападна част; по време на гражданската война от 1918—1920 г. тук се водили ожесточени сражения; от октомври 1921 до февруари 1922 г. Карелия става арена на Белофинската авантюра — контрареволуционни разбойнически нападения на кулашки банди, активно подкрепяни от финландската буржоазия и международния империализъм.

Стр. 120. ...*студените обятия на глада* — през 1921—1922 г. поради необикновената суша в най-плодородните области на Съветска Русия населението е било обречено на гладуване.

Стр. 121. *Врангел* — барон П. Н. Врангел (1878—1928), белогвардейски генерал, ръководил контрареволуцията след разгрома на Колчак, Юденич и Деникин; неговата армия, която била укрепена в Крим, е разбита окончателно през октомври 1920 г.

Стр. 121. *Бурцев* — В. Л. Бурцев (1862—1942), руски политически деец и публицист, първоначално народоволец, а по-късно близък до есерите; след победата на Октомврийската революция емигрирал в Париж, където издавал контрареволуционния вестник «Общее дело»; през 1921—1922 г. е един от организаторите на белогвардейския «национален комитет» за борба против съветската държава.

Стр. 121. *Балахович* — С. Н. Булак-Балахович, един от ръководителите на руската контрареволуция; по време на гражданската война първоначално участвувал в армията на Юденич, а след това организирайл разбойнически банди и извършвал зверски погроми и грабежи на територията на Белорусия; след разгрома на неговите банди през ноември 1920 г. емигрирал в Полша, където продължил да се занимава с активна анти-съветска дейност.

Стр. 121. *Петлюра* — С. В. Петлюра (1879—1926), водач на украинското контрареволуционно буржоазно-националистическо движение в годините на гражданската война от 1918—1920 г., председател на украинската директория; след разгрома на директорията направил безуспешен опит да се съюзи с Деникин, а по-късно емигрирал с разбитите си банди в Полша, където взел дейно участие в Съветско-полската война от 1920 г.

Стр. 121. *Шейлок* — герой на Шекспировата комедия «Венецианският търговец»; името му се е превърнало в синоним на алчност и скъперничество.

Стр. 121. *... тежката десница ∞ в Генуа* — касае се за Генуезката конференция (вж. тук, стр. 272).

ЗА ХРАБРОСТ (стр. 122). — *ЧСм*, г. II, бр. 47 от 15 декември 1921 г. с подпис Г а в р о ш.

Печата се по текста от *ЧСм*.

СЛЪНЦЕТО (стр. 125) — *НА*, г. II, бр. 4 от 31 декември 1921 г. с подпис Х р. С м и р н е н с к и.

Печата се по текста от *НА* със следните поправки по смисъл: Стр. 125, р. 35—стр. 126, р. 1: «по челото му» вм. «под челото му».

Стр. 127, р. 27: «на своите» вм. «по своите».

Стр. 127. *Черна* — река в Югославия, най-голям десен приток на Вардар, дълга около 200 километра; по време на Първата световна война при завоя на Черна са се водили три големи сражения с участието на българските войски: през октомври-ноември 1916, през май 1917 и през септември 1918 г.

СНЕЖНА НОЩ (стр. 129) — *ЧСм*, г. III, бр. 5 от 2 февруари 1922 г. с подпис Х р. С м и р н е н с к и.

Печата се по текста от *ЧСм* със следната поправка по смисъл: Стр. 130, р. 1: «Но стига» вм. «На сита».

Стр. 129. *Пешо Босака* — вж. тук, стр. 254.

Стр. 129. *Neumanngasse* (нем.) — известна улица във Виена.

Стр. 129. *Амстердамският интернационал* — международно обединение на реформистките профсъюзи, учредено през юли 1919 г. върху основата на съществувалия преди Първата световна война Междуроден секретариат на профсъюзите; неговата истинска цел е била да се отклонят работниците от революционните профсъюзи, за да се предотврати пролетарската революция; Амстердамският интернационал е съществувал до края на 1945 г.

Стр. 129. *... българския народен 6 1/2% ... заем* — Законът за народния 6 1/2% заем е бил приет от XIX обикновено народно събрание и е обнародван в «Държавен вестник», бр. 85 от 19 юли 1921 г.; чрез този заем правителството на БЗНС е целяло да стабилизира курса на българския лев.

Стр. 129. *Турлаков* — вж. тук, стр. 264.

Стр. 129. *Телефончето* — вж. тук, стр. 252.

Стр. 130. *Дома на г-н Гешев* — Ив. Ев. Гешев (1849—1924), изтъкнат политически деец и публицист, член на Българската академия на науките и неин председател от 1898 до 1923 г.; от 1901 до 1920 г. възглавявал Народната партия, а след това — обединената народно-прогресивна партия; министър на финансите през 1886 и 1894—1897 г., министър-председател в коалиционното правителство на Народната и Прогресивно-либералната партия през 1911—1913 г.; в края на живота си застава на страната на Демократическия сговор.

Стр. 131. *«Пиротска»* — старото название на днешната улица «Жданов» в София.

ТЕЛЕФОНЕН РАЗГОВОР С ПОЛКОВНИК ВАСИЛИ РАДОСЛАВОВ (стр. 132) — Б, г. VII, бр. 7 от 11 февруари 1922 г. с подпис Ю да Д о б р о д у ш н и.

Печата се по текста от Б.

Стр. 132. *Васили Радославов* — вж. тук, стр. 246.

Стр. 132. *г-н Бриан* — Арнолд Бриан (1862—1932), френски държавен деец и дипломат, дългогодишен министър на външните работи в различни френски правителства (1915—1917, 1921—1924, 1925—1931 г.), активен участник в следвоенните международни конференции.

Стр. 132. *«Народни права»* — орган на Либералната (радославистка) партия, създадена след разцеплението; излиза от февруари 1888 до октомври 1932 г.; по време на Първата световна война е изцяло реакционен, на германofilски позиции; списва се на невъздържан език.

Стр. 132. . . . *легендарното обръсване на брадата ви* — след Първата световна война В. Радославов позорно избягва в Германия, преоблечен като германски полковник и с обръсната брада.

Стр. 133. *Държавният съд* — през 1921 г. се учредява третият държавен съд по силата на решението на XVIII обикновено народно събрание от 1919—1920 г. за възбуждане углавно пре-

следване на бившите министри от кабинета на д-р В. Радославов за извършени нарушения на конституцията, законите на страната и други престъпления; на 11 октомври 1921 г. съдът започва да разглежда образуваното дело, но процесът се проточа във връзка с това Смирненски е написал хумористичното с произведение *«Държавният съд (трагикомична оперетка в 3 действия)»*, което ще бъде поместено в т. 5 на това издание.

Стр. 133. *м-р Пешев* — Петър Пешев (1858—1931), политически и обществен деец, министър на правосъдието през 1894 и 1899—1900 г. и на народното просвещение в кабинета на д-р В. Радославов (1913—1918 г.), юрист, член на Българската академия на науките; оставил интересен дневник за събитията о времето на Първата световна война; подведен под отговорност той твърдял, че нищо не знае и нищо не помни.

Стр. 133. *500-милионният заем* — през 1914 г. правителството на д-р В. Радославов сключва държавен 5% заем в размер на 500 000 000 златни лева с Дирекцията на Дисконтогезелшафт в Берлин (вж. *«Държавен вестник»*, бр. 148 от 4 юли 1914 г.); чрез сключването на този заем фактически е извършена първата стъпка към намесата на България в Първата световна война на страната на Германия.

Стр. 133. . . . *дружината на Никола Геннадиев* — става дума за партията на стамболовистите, ръководена по това време от д-р Н. Геннадиев (за него вж. тук, стр. 259).

Стр. 133. *«Независимост»* — всекидневен орган на националнолибералната партия, основана в края на 1920 г.; излиза от януари 1921 г. до май 1934 г.

Стр. 133. . . . *конференцията в Генуа* — вж. тук, стр. 272.

ЛЕВСКИ (стр. 134) — НА, г. II, бр. 13 от 4 март 1922 г. с подпис Х р. С м и р н е н с к и.

Печата се по текста от НА.

Произведението е написано във връзка с 49-та годишнина от обесването на Васил Левски.

ДВА СВЯТА (стр. 137) — НА, г. II, бр. 13 от 4 март 1922 г. с подпис Х р. С м и р н е н с к и.

Печата се по текста от *НА* със следните поправки по смисъл:

Стр. 137, р. 21: «Той» вм. «Туй».

Стр. 138, р. 19—20: «обкръжиха» вм. «обкръжи».

Стр. 137. *Ротмистър* — началник на ескадрон (чин в кавалерията, който се равнява на капитан в пехотата).

Стр. 137. *Кадет* — възпитаник на военно училище; юнкер.

ВЕЛИКДЕНСКИ ЯЙЦА (стр. 140) — *ЧСм*, г. III, бр. 15 от 13 април 1922 г. с подпис *Х р. Смирненски*.

Печата се по текста от *ЧСм*.

Стр. 140. *В името на златния телец* — вж. т. 1, стр. 220.

Стр. 140. . . . *за 30 сребърника* — цената, за която според евангелската легенда Юда предал Исус Христос.

Стр. 140. . . . *не пожелаха да намерят някоя суха върба* — според евангелския разказ след като предал Христос за 30 сребърника, Юда се разкаял, върнал парите на първосвещениците и се обесил (Евангелие от Матей, гл. 27, стих 3—5).

Стр. 140. *Фарисеи* — религиозна секта в древна Юдея, възникнала през II век пр. н. е. и по-късно прераснала в политическа партия, обединяваща богатите търговци и земевладелци. В периода на римското владичество фарисеите проповядвали покорност и приспособяване към новата власт. Те били непримирими към християнското учение и отстоявали правилата на своята вяра, които обаче на практика не изпълнявали. В преносен смисъл думата «фарисей» днес означава лицемерен човек.

Стр. 140. *Отдайте кесаревото кесарю, божие то — богу!* — според евангелската легенда думи на Христос в отговор на въпроса на фарисеите позволено ли е да се дава данък на кесаря (вж. Евангелие от Матей, гл. 22, стих 21; от Марко, гл. 12, стих 17, от Лука, гл. 20, стих 25).

Стр. 141. . . . *изгонените от храма* — според евангелската легенда Христос веднага след като дошъл в Ерусалим направил бич от върви и изгонил седящите в храма продавачи на волове,

совци и гълъби и менячи на пари (Евангелие от Йоан, гл. 2, стих 13—17).

Стр. 141. *Един от тях ∞ пред фарисеите в Генуа* — намек за участието на Съветска Русия в Генуезката конференция.

Стр. 141. *Британският Пилат* — Смирненски има пред вид представителя на Великобритания Лойд Джордж, който по време на Генуезката конференция се опитвал да води политика на лавиране.

Стр. 141. *Поанкаре* — вж. тук, стр. 273.

ВЕЛИКИ ПЕТЪК (стр. 142) — *НА*, г. II, бр. 19 от 15 април 1922 г. с подпис *Х р. Смирненски*.

Печата се по текста от *НА*.

В това произведение Смирненски ~~сравнява съдбата на~~ България със съдбата на осъдения Исус Христос според ~~общезвестната~~ евангелска легенда.

Стр. 142. . . . *първосвещеника Анна от Петербург* — според евангелската легенда (вж. Евангелие от Йоан, гл. 18, стих 13) след залавянето си Христос бил отведен най-напред при юдейския първосвещеник Анна; в случая Смирненски използва този образ, за да изтъкне силното влияние на руската политика в България.

Стр. 142. . . . *в берлинската претория при Кайафа* — Кайафа е юдейски първосвещеник, който според евангелската легенда пръв дал съвет да се погуби Исус Христос (Евангелие от Йоан, гл. 18, стих 14); в случая Смирненски има пред вид Берлинския конгрес, който ревизирал Санстефанския мирен договор и наложил на България значителни ограничения; претория (лат.) — съдилище.

Стр. 142. . . . *при Пилат във Версайл* — според евангелския разказ за съденето на Христос (вж. Евангелие от Матей, гл. 26, стих 57—68, Марко, гл. 14, стих 53—72, Лука, гл. 22, стих 54—71, Йоан, гл. 18, стих 13—27) той бил отведен отначало при Анна и след това при Кайафа; последният го изпратил при Пилат Понтийски, римски наместник в Юдея от 26 до 36 г.

сл. н. е., който трябвало да потвърди смъртната присъда. Пилат го предал на тълпата, като си измил ръцете и казал: «Аз не съм виновен за смъртта на този праведник». Смирненски използва образа на Пилат като олицетворение на несправедливия Версайски договор (вж. тук, стр. 272).

Стр. 143. ... *Елои! Елои! Дяма сабахтани!* (староевр.) — Боже мой! Боже мой! Защо си ме оставил? (според Евангелието от Матей, гл. 27, стих 46 и Евангелието от Марко, гл. 15, стих 34 това са последните думи, които Христос произнесъл на кръста преди да издъхне).

Стр. 143. ... *репарационното си копие* — по силата на мирния договор победените в Първата световна война страни е трябвало да плащат огромни суми като репарации; според Ньойския мирен договор България е трябвало да изплати 2 250 000 златни франка; контролът върху изплащането на тези суми се е упражнявал от специални репарационни комисии (вж. тук, стр. 264).

КАК НЕ СТАНАХ БОГАТ (стр. 144) — *ЧСм*, г. III, бр. 17 от 1 май 1922 г. с подпис Х р и с т о.

Печата се по текста от *ЧСм* със следните поправки по смисъл:

Стр. 144, р. 12—13: «да работим заедно» вм. «да работя заедно».

Стр. 146, р. 1: «никакъв блок» вм. «никъде блок».

Стр. 144. *Едисон* — Т. А. Едисон (1847—1931), американски изобретател в областта на практическото използване на електричеството: усъвършенствувал електрическата крушка, изобретил фонографа и грамофона, построил първата в света електрическа централа и пр.

Стр. 145. «*Шуми Марица*» — опълченска популярна песен, български национален химн от 1886 г. до Девети септември 1944 г.; текстът на първата редакция е написан от Н. Живков през 1876 г., а мелодията е заимствувана от популярната немска песен «Wenn die Soldaten durch die Strasse marchieren».

ПЪРВОМАЙСКИ ШЕГИ В ГЕНУА (стр. 148) — *НА*, г. II, бр. 21 от 1 май 1922 г. с подпис Х р. С м и р н е н с к и.

Печата се по текста от *НА*.
Произведението е посветено на Генуезката конференция (вж. тук, стр. 272—273).

Стр. 148. *Лойд Джордж* — вж. тук, стр. 254.

Стр. 148. *г-н Факта* — Луиджи Факта (1861—1930), италиански политически деец и публицист, дългогодишен депутат и министър, а от февруари до октомври 1922 г. министър-председател; като министър-председател на страната-домакин председателствувал Генуезката конференция.

Стр. 148. *г-н Барту* — Жан Луи Барту (1862—1934), френски държавен деец, дългогодишен министър в различни френски правителства; през 1922—1926 г. председател на междусъюзническата репарационна комисия; възглавявявал френската делегация на Генуезката конференция.

Стр. 148. ... *увертюрата от Кан* — намек за конференцията в Кан (вж. тук, стр. 272).

Стр. 148. *Чичерин* — Г. В. Чичерин (1872—1936), съветски държавен деец и дипломат, народен комисар на външните работи в периода 1918—1930 г., ръководител на съветската делегация на Генуезката конференция.

Стр. 148. *Сонатата на обезоръжението* — още на първото пленарно заседание на Генуезката конференция (10 април 1922 г.) съветската делегация внесла предложение за всеобщо разоръжаване, което обаче по вина на капиталистическите държави не било прието.

Стр. 149. ... *първата цигулка ще си замине за Париж!* — по време на Генуезката конференция Франция в лицето на ръководителя на френската делегация Жан Луи Барту се стремяла да свири първа цигулка; Барту реагирал остро на съветското предложение за всеобщо разоръжаване, заявявайки, че френската делегация ще напусне конференцията; през 30-те години под угрозата на германския фашизъм той става привърженик на френско-съветското сътрудничество.

Стр. 149. *Роберт Хорн* (1871—1940) — английски политически деец и дипломат, един от членовете на английската делегация на Генуезката конференция.

Стр. 149. *Раковски* — Кръстьо Раковски (1873—1937), деец на работническото движение в България, Румъния, Швеция, Германия, Франция и Русия. След победата на Великата октомврийска социалистическа революция бил председател на Съвета на народните комисари на Украйна и дипломатически представител на Съветския съюз в Лондон и Париж; участвувал в съветската делегация на Генуезката конференция. По-късно се присъединил към троцкистката опозиция и бил изключен от комунистическата партия.

Стр. 150. ...*за валутите* ∞ *тази странна стълба* — след Първата световна война между валутите на победените страни и страните победителки съществувала значителна разлика, която затруднявала развитието на производството и пречела на нормалните търговски отношения между държавите.

Стр. 150. *Красин* — Л. Б. Красин (1870—1926), съветски държавен деец, заемал отговорни длъжности в първите години на съветската власт: през 1919 г. бил народен комисар по пътищата и съобщенията, а през 1920—1923 г. — народен комисар на външната търговия; участвувал в международните конференции в Гена и Хага.

Стр. 151. *г-н Ратенау* — Валтер Ратенау (1867—1922), германски политически деец и публицист, принадлежащ към умереното крило на немската буржоазия; през май 1921 г. бил назначен за министър на възстановяването, а от февруари 1922 г. до 24 юни с. г., когато бива зверски убит от терористи, е министър на външните работи; бил ръководител на германската делегация на Генуезката конференция.

Стр. 151. ...*тази репарационна гозба* — вж. тук, стр. 264, 282; на Генуезката конференция Лойд Джордж отхвърлил предложението за намаляване на репарациите.

Стр. 151. *Чичерин и Ратенау си излизат* ∞ *горчицата руско-германска* — по време на Генуезката конференция не очаквано за Англия, Франция и другите капиталистически стра-

ни съветската делегация и представителите на победена Германия сключват на 16 април в Рапало взаимноизгодния Рапалски мирен договор, който уреждал спорните въпроси помежду им и бил добра основа за бъдещо икономическо сътрудничество. Чрез този договор съветската дипломация извоювала важна победа, разбивайки общия фронт на капиталистическите държави.

ЛЯТНА НОШ (стр. 152) — *ЧСм*, г. III, бр. 24 от 19 юни 1922 г. с подпис Х р. С м и р н е н с к и.

Печата се по текста от *ЧСм* със следната поправка по смисъл: Стр. 152, р. 30: «ще гризнете» вм. «ще гризнаете».

Стр. 152. ...*господин излъганият кмет* *Ив. Длъгнеков* — председателят на земеделската дружба в София Иван Длъгнеков през 1922 г. бил изтъкван като най-вероятния бъдещ кмет на София след новите общински избори.

Стр. 152. ...*седем зъбести уста* — по това време столичната община се управлявала от седемчленна комисия, съставена от земеделци, с председател Иван Длъгнеков.

Стр. 152. *Солон* — древногръцки политически деец и социален реформатор (около 640 — около 559 г. пр. н. е.), известен като един от седемте мъдrecи; неговите реформи, въведени през 594—593 г. пр. н. е. в обстановка на остра социална борба, са били за времето си прогресивни.

Стр. 152. «*Слово*» — всекидневен реакционен обществено-политически вестник, създаден и финансиран от едрата буржоазия за борба срещу правителството на БЗНС; излиза от април 1922 до септември 1944 г.

Стр. 152—153. *д-р Папазов* — бивш помощник-кмет на София, известен със своите финансови злоупотреби; член на Демократическата партия.

Стр. 153. ...*през «Нишка» край вечно спящия дом на социалдемократическите пристави* — намек за клуба на широките социалисти.

Стр. 153. «*Клементина*» — днешният булевард «Александър Стамболийски» в София.

Стр. 153. «Свети Крал» — днешната черква «Света Неделя», която се намира на площад «Ленин» В София.

Стр. 154. ...до гроба на Екзарх Йосиф — гробът на Екзарх Йосиф се намира при черквата «Света Неделя».

ПРАЗНИКЪТ НА ОГЪНЯ (стр. 156) — МЛ, г. II, бр. 5 от 24 юни 1922 г. с подпис Х р. Смирненски.

Печата се по текста от МЛ със следната поправка по смисъл:
Стр. 157, р. 4: «да отбележи» вм. «да отбележат».

ВЕЧНИЯТ ФАРИСЕИН (стр. 158) — НА, г. II, бр. 32 от 15 юли 1922 г. с подпис Х р. Смирненски.

Печата се по текста от НА.

Стр. 158. Фарисеин — вж. тук, стр. 280.

Стр. 158. Йехова — върховно божество в староеврейската религия; култът към Йехова е бил основа на господстващата идеология на израело-юдейското царство.

Стр. 159. Туберкулозата ∞ Нека всеки си купи розички! — вж. тук, стр. 268.

Стр. 159. «Алказар» — днес кафене-ресторант «България».

БАЙ ЕВСТАТИЙ (стр. 161) — ЧСМ, г. III, бр. 28 от 18 юли 1922 г. с подпис Х р. Смирненски.

Печата се по текста от ЧСМ със следната поправка по смисъл:

Стр. 161, р. 6: «четвърт век» вм. «четвъртък век».

Стр. 161. Иван Евстатий Гешев — вж. тук, стр. 278

Стр. 161. ...демократическо и народняшко време — Смирненски има пред вид периода 1908—1911 г., когато е на власт Демократическата партия и следващите две години (1911—1913), когато страната се управлява от коалиционно правителство, съставено от народняци и прогресивно-либерали.

Стр. 161. Радославово време — т. е. периода 1913—1918 г., когато министър-председател е д-р В. Радославов (вж. тук, стр. 246).

Стр. 162. ...коалиционният кабинет — непосредствено след Първата световна война е имало няколко коалиционни кабинета: на Ал. Малинов, съставен от демократи, радикали, народняци, земеделци и широки социалисти (октомври-ноември 1918) на Т. Теодоров, съставен от народняци, прогресивно-либерали, радикали, демократи, социалдемократи и земеделци (декември 1918. — октомври 1919); през октомври 1919 г. е съставено коалиционното правителство на Ал. Стамболийски, в което участвуват представители от БЗНС, народняшката и прогресивно-либералната партия.

Стр. 162. Длъгнеков — вж. тук, стр. 285.

Стр. 163. Искрец — село в Софийски окръг, разположено северозападно от гр. Своге; тук се е намирал Искрецкият държавен санаториум за гръдоболни — единственият държавен санаториум по онова време, който е бил крайно недостатъчен.

ЗИДАРИ (стр. 165) — ПРВ, № 6, към бр. 40 от 5 август 1922 г. с подпис Х р. Смирненски.

Печата се по текста от ПРВ.

ПОЖАР В РИЛА (стр. 168) — ЧСМ, г. III бр. 34 от 29 август 1922 г. с подпис Х р. Смирненски и дата под текста с. Радуил, 13. VIII. 1922 г.

Печата се по текста от ЧСМ.

На 10 август 1922 г. Смирненски пристига заедно със своя приятел Йордан Воденичаров в с. Радуил, Самоковско. През нощта на 12 август избухва голям пожар в Рила — високо в планината горят вековни букови гори. Двамата приятели заедно с група радуилци участвуват в гасенето на пожара. Още на другия ден Смирненски написва репортажа си «Пожар в Рила» (повече подробности вж. в сб. «Спомени за Христо Смирненски», София, 1955, стр. 25—26, 54—55, 257—258).

Стр. 168. Чадърмене — връх в Източна Рила, висок 2495 м.; през 1945 г. преименуван на Шатър.

Стр. 168. Саригьол — езеро в Рила (Саръгьол).

Стр. 170. Етат (фр.) — разрешение да се сече в горски район.

Стр. 171. *Чамберлия* — връх на пасище в Мусалчалския дял на Източна Рила, висок 2205 м.

Стр. 171. *Блокът* — Смирненски говори с ирония за образувания на 6 юли 1922 г. Конституционен блок, обединяващ народно-прогресивната, демократическата и радикалдемократическата партии; тази реакционна коалиция е имала за цел да сваля насилствено земеделското правителство и да установи в страната буржоазна диктатура.

В СКИТАЛЧЕСТВО (стр. 172) — *Б*, г. VII, бр. 35 от [26 август] 1922 г. е подписан *Нагел Смуглий*.

Печата се по текста от *Б* със следните поправки по смисъл:

Стр. 173, р. 16: «отзове се» вм. «озове се».

Стр. 174, р. 10: «че е един» вм. «че един».

Стр. 172. *Матвей Босяка* — Матвей Вълев (1902—1944), писател и близък приятел на Смирненски, един от сътрудниците на «Червен смях», «Българан» и «Маскарад», където се подписвал с псевдоним Матвей Босяка.

Стр. 172. *Мирандолина* — героиня от известната комедия на италианския писател Карло Голдони (1707—1793), «Ханджийката» («La locandiera»), написана през 1753 г.

Стр. 173. *Йордо* — Йордан Воденичаров, приятел на Смирненски, работник бръснар, с когото през лятото на 1922 г. поетът е посетил с. Радуил, Самоковско, откъдето са пътували до Самоков, Белово, Куртова поляна и Юндола (вж. спомените на Йордан Воденичаров «С Христо бе радостно и весело» в сб. Спомени за Христо Смирненски, София, 1955, стр. 256—261).

Стр. 176. ...*копчето на една любима жена* — касае се за Желя Дюстабанова, близка приятелка на Смирненски. В непубликувано писмо до нея поетът пише в хумористична форма за едно скъсано копче, което той запазил. (вж. Хр. Смирненски, Събрани съчинения, т. 4, София, 1959, стр. 677).

БОСОНОГИТЕ ДЕЦА (стр. 177) — *ПРВ*, № 10 (към бр. 63 от 2 септември 1922 г.) с подпис *Х. С.* и дата под текста «Самоков, август 1922».

Печата се по текста от *ПРВ* със следната поправка по смисъл:

Стр. 177, р. 34: «се усмихваш» вм. «се усмихваше».

Поводът за написването на произведението е разкрит в спомените на Йордан Воденичаров за Смирненски. От Радуил двамата приятели предприемат допълнителни пътувания, първото от които е до Самоков. «След закуската — разказва Воденичаров — продължихме пеш от Чамкория към Самоков. По шосето профучаваха луксозните автомобили на буржоата, които отиваха да почиват и да се веселят в Чамкория. Покрай нас минаваха дрипави и босоноги дечица от Самоков, които с усилие мъкнеха дърва и съчки и триеха потните си лица, напращени от минаващите коли. Под вежди гледахме с Христо охранените чорбаджии, глезените им деца в колите. Христо се умълча. Очите му бяха станали много тъмни, много дълбоки. «Виждаш ли, Йорде, как живее буржоазията и как се мъчат децата на сиромасите? Два свята! И как да се не борим, приятелю!» Погледна ме, а очите му бяха пълни с гняв и мъка. Никога не ще забравя този поглед! И както често се случваше, когато нещо му направи впечатление или го развълнува дълбоко, Христо извади малкото си моливче и си записа нещо в бележника (сб. Спомени за Христо Смирненски, София, 1955, стр. 259).

КУРТОВА ПОЛЯНА (стр. 179) — *ЧСм*, г. IV, бр. 28 от 4 юли 1923 г. с подпис *Хр. Смирненски* и дата под текста «Септември, 1922».

Произведението е написано също през лятото на 1922 г., когато Смирненски и Йордан Воденичаров са били на почивка в с. Радуил, Самоковско. То е възникнало след едно пътуване по маршрута: Радуил — Белово — Якоруда — Куртова поляна — Юндола — Белово — Радуил, за което подробно разказва в спомените си Йордан Воденичаров (сб. Спомени за Христо Смирненски, София, 1955, стр. 260—261).

Приживе на Смирненски пътеписът не е бил напечатан. Изпратен за обнародване в редакцията на *ЧСм*, по едни или други причини той е бил задържан и излиза едва след смъртта на поета. Ръкописът му е бил намерен между непечатаните материали в редакцията на списанието (вж. Хр. Смирненски, Избрани съчинения, т. 2, под редакцията на Т. Боров и Хр. Радевски, София, 1952, стр. 516). Днес ръкописът не е запазен.

Печата се по текста от *ЧСм* със следната поправка по смисъл:

Стр. 179, р. 33: «функциите» вм. «функцията».

Стр. 179. *Даскала* — Димитър Тодоров Даскала (вж. тук, стр. 255)

Стр. 179. ...*министърът на юбилеите* ∞ *противоалкохолна обиколка из Бразилия* — става дума за тогавашния министър на народното просвещение Ст. Омарчевски (вж. тук, стр. 257), при чието управление се чествуват редица юбилеи; наскоро преди това Ст. Омарчевски е предприел пътуване до Бразилия, за да търси образец на просветна политика.

Стр. 179. *Акиам хаир олсун, ихтияр* (тур.) — Добър вечер, старче.

Стр. 179. ...*репарационни задължения* — вж. тук, стр. 264, 282.

Стр. 180. ...*където Черна и Бяла Места тихичко се сливат* — реките Черна Места и Бяла Места се сливат над гр. Якоруда, в местността Русейца, на 930 м. надморска височина; от там надолу реката носи името Места.

Стр. 180. ... *черният блок* — тук и по-долу в текста Смирненски има пред вид наскоро образуваната реакционна коалиция, наречена Конституционен блок (вж. тук, стр. 288); народът е бил враждебно настроен към тази групировка, поради което я нарича «черният блок».

Стр. 180. *Репарационната комисия* — вж. тук, стр. 264.

Стр. 180. ...*влашкото царство* — от думата куцовлах, т. е. място, където обитават куцовласи или каракачани — скитници скотовъдци, които лятно време са живели по високите планини.

Стр. 180. *Бай Милан* — Милан Баджов, търговец на дървен материал, собственик на две-три бичкиджийници.

Стр. 180. *Чакърдере* — очевидно става дума за р. Чакърица, която извира от едноименния връх Чакърица в Западните Родопи и се влива в Черна Места като ляв приток.

Стр. 180. ...*знаеше добре* ∞ *и Солун и Серет* — намек за завоевателната политика на Фердинанд; за Серет вж. тук, стр. 247.

Стр. 180. ...*къде е Версайл, къде е Ньой* — известните мирни договори, твърде тежки и несправедливи за България (вж. тук, стр. 272).

Стр. 181—182. ...*глицаните* ∞ *пишели уводни статии, настанени в редакцията на «Мир»* — най-често уводните статии във в. «Мир» през лятото на 1922 г. се пишат от Б. Вазов (вж. тук, стр. 247) и М. Маджаров (вж. тук, стр. 249).

Стр. 182. ...*блоковият породист жребец г-н Маджаров* — след 15 юли 1922 г. М. Маджаров застава на страната на Конституционния блок.

Стр. 182. *Пастухов* — вж. тук, стр. 248.

Стр. 183. ...*трудоваците изпитват «благодатните оранжови идеи»* — по време на управлението на БЗНС XIX обикновено народно събрание приема Закона за трудовата повинност (вж. Държавен вестник, бр. 56 от 14 юни 1920 г.), последван от редица допълнителни разпоредби: изменения, допълнения, правилници и пр.

ЗАДГРОВЕН ФЕЙЛЕТОН (стр. 184) — *НА*, г. II, бр. 32 от 15 юли 1922 г. с подпис Х р. С м и р н е н с к и.

Печата се по текста от *НА* със следните поправки по смисъл:

Стр. 184, р. 6: «архангелът» вм. «архангел».

Стр. 187, р. 13: «надпис» вм. «подпис».

Стр. 184. *Хагската конференция* — вж. тук, стр. 271—272.

Стр. 187. «*О, вий, които прекратите този праг, оставете всяка надежда*» — според Дантевата «Божествена комедия» част от надписа, издълбан над вечно отворения вход на ада (вж. Данте Алигиери, Ад, София, 1957, стр. 59).

ЗЛАТО (стр. 188) — *ПРВ*, № 12 (към бр. 75 от 16 септември 1922 г.) с подпис Х р. С м и р н е н с к и.

Печата се по текста от *ПРВ* със следната поправка по смисъл:

Стр. 190, р. 18: «жълти камъни» вм. «жълти калуни».

Стр. 190, р. 23: «сграбчи камъните» вм. «сграбчи калуните».

ДРЕНКИТЕ (стр. 193) — Б, г. VII, бр. 41 от [7 октомври] 1922 г. с подпис Н а г е л С м у г л и й.

Печата се по текста от Б със следната поправка по смисъл:
Стр. 196, р. 6: «затласква» вм. «затласка».

Стр. 195. ... *братята на Йосифа го продали* — според библейската легенда Йосиф, синът на еврейския патриарх Яков, като любимец на баща си бил ненавиждан от по-големите си братя, които искали да го убият, но се смилили и го продали за 20 сребърника на случаен пътник; той бил препродаден в Египет, където след тежки и продължителни изпитания достигнал до поста върховен министър (вж. Библия, Битие, гл. 39).

РЕФЕРЕНДУМ (стр. 197) — НА бр. 46 от 21 октомври 1922 г. с подпис Х р. С м и р н е н с к и.

Печата се по текста от НА със следната поправка по смисъл:
Стр. 198, р. 36—37: «отминаваха» вм. «отминава».

Произведението е написано във връзка с насрочения от правителството на БЗНС референдум за съденето на виновниците за националната катастрофа, който е трябвало да се състои на 19 ноември 1922 г. Българската комунистическа партия е подкрепила идеята за референдума и е взела дейно участие в неговата подготовка.

ЕДНА ВЕЧЕР (стр. 200) — ПРВ, № 17 (към бр. 104 от 21 октомври 1922 г.) с подпис Х р. С м и р н е н с к и.

Печата се по текста от ПРВ със следните поправки по смисъл:

Стр. 201, р. 29: «Пламнала в руменина» вм. «Пламнала в румен».

Стр. 203, р. 23: «хвърли бутилката» вм. «хвърли бутилка».

Стр. 203, р. 23—24: «блъсна в шемет вратата» вм. «блъсна в шемет врата».

ПРИКАЗКА (стр. 205) — М, г. I, бр. 1 от 18 ноември 1922 г. с подпис Н а г е л С м у г л и й.

Печата се по текста от М.

Стр. 205. *Василий ∞ ето го сега в Швабско* — става дума за избягалия след Първата световна война в Германия бивш министър-председател д-р В. Радославов (вж. тук, стр. 246).

НЯМАТЕ ДУМАТА (стр. 207) — НА, г. III, бр. 2 от 18 ноември 1922 г. с подпис Х р. С м и р н е н с к и.

Печата се по текста от НА.

Стр. 207. «*Манифест към българския народ*» — манифестът, с който българският народ е бил въвлечен в Първата световна война, е обнародван в «Държавен вестник», бр. 222 от 1 октомври 1915 г.; той е подписан от Фердинанд и от членовете на министерския съвет начело с министър-председателя д-р В. Радославов.

Стр. 209. *Във Версайл се сключва мирът* — вж. тук, стр. 272.

Стр. 209. *Народът има думата на 19 ноември!* — касае се за референдума, който се е състоял на другия ден след обнародването на произведението (вж. тук, стр. 292).

ВЪВ ВАГОНА (стр. 210) — ЧСМ, г. III, бр. 47 от 28 ноември 1922 г. с подпис Г а в р о ш.

Печата се по текста от ЧСМ.

Стр. 210. ... *плаче като общоделски журналист след референдума* — БРСДП (широки социалисти) се обявява срещу референдума за съденето на виновниците за националната катастрофа и призовава своите привърженици да гласуват със своя бюлетина, чрез която се осъжда правителството на БЗНС; след референдума органът на широките социалисти в «Народ» помещава много статии, в които обвинява привържениците на БЗНС и БКП, че гласували с бели бюлетини за осъждането на 22-та бивши министри (вж. в «Народ», г. XI, бр. 256—262 от 20—27 ноември 1922 г.).

Стр. 211 *Продвиквам се* (диал.) — провиквам се (особеност на кукушкия говор — по данни на сестрата на Смирненски Надежда Измирлиева, съобщени в бележките към предходното

издание: Х р. С м и р н е н с к и, Събрани съчинения, т. 4, стр. 687).

ПАНЧО МИХАЙЛОВ (стр. 212) — М, г. I, бр. 5 от 17 декември 1922 г. с подпис К р и т и к с ц е п е н и ц а.

Печата се по текста от М със следните поправки по смисъл:

Стр. 212, р. 22: «том» вм. «тай».

Стр. 212, р. 12: «Знаем» вм. «Знае».

Стр. 212. *Панчо Михайлов* (1896—1965) — писател, автор на тридесетина книги с разкази и повести, родом от гр. Шип; първите си стъпки в литературата прави в началото на 20-те години, когато издава първата си книга — сборника с разкази «Празникът на параклиса» (издание на «Златолира», София, 1922, 62 стр.), за който именно става дума тук.

Стр. 212. *Кюстендил ще превзимаме?* — на 4 декември 1922 г. Кюстендил е бил нападнат и превзет от македонските автономисти под предлог за разправа с врагове на македонската свобода. Всъщност чрез този метеж буржоазията е искала да опита почвата за подготвения политически преврат. Ръководител на терористичната акция е бил македонският войвода Панчо Михайлов, бивш счетоводител в мина «Перник», едноименник на писателя Панчо Михайлов, погрешно арестуван от полицията.

Стр. 213. ...*имам от Васил Добринов предговор* — книгата на Панчо Михайлов «Празникът на параклиса», за която става дума тук, наистина има предговор от литературния критик Васил Добринов под наслов «Проповеди за човештина» (стр. 3—9).

Стр. 213. *Тодор Александров* (1881—1924) — деец на македоно-одринското национално-революционно движение, присъединил се към десницата на Вътрешната македоно-одринска революционна организация. По време на войните (1912—1918 г.) бил в услуга на двореца и на шовинистичната българска буржоазия; по-късно активен участник във военнофашисткия преврат на 9 юни 1923 г. и в потушаването на Септемврийското въстание.

Стр. 213. ...*Кюстендил до днес ще се предаде* — всъщност кюстендилският инцидент е приключил още на следващия ден след нападението: на 5 декември в четири часа следобед

Панчо Михайлов и ръководените от него автономисти се оттеглили в Осоговската планина, като взели и арестуваните си противници.

НА ОСТРОВ НОВИ МАДАГАСКАР (стр. 214) — ЧСМ, г. IV, бр. 1 от 26 декември 1922 г. с подпис Х р. С м и р н е н с к и.

Печата се по текста от ЧСМ.

ПОЛИТИЧЕСКИ КАЛЕЙДОСКОП (стр. 217) — НА, г. III, бр. 8 от 30 декември 1922 г. с подпис Х р. С м и р н е н с к и.

Печата се по текста от НА със следната поправка по смисъл: Стр. 218, р. 24: «с намерение» вм. «в намерение».

Стр. 217. *Вилхелм* — става дума за германския император Вилхелм II (1859—1941), който е управлявал в периода 1888—1918 г.

Стр. 217. ...*една болест с поне двеста различни усложнения* — намек за тежката икономическа и финансова криза, разтърсваща капиталистическия свят.

Стр. 217. ...*в Англия — ирландска кашлица* — след дълъг борби Ирландия успяла да извоюва на 6 декември 1921 г. частична независимост в рамките на английски доминион.

Стр. 217. ...*социалпатриотични вождове, които днес в Хага* — за Хагската конференция вж. тук, стр. 271—272.

Стр. 272. ... *и Лудендорф от Германия, и Поанкаре, и Мусолини, и Лорд Кързон от Антантата*: Ерих Лудендорф (1865—1937), германски генерал, един от ръководителите на германските въоръжени сили по време на Първата световна война; Поанкаре — вж. тук, стр. 273; Б. Мусолини (1883—1945), италиански политически и държавен деец, създател и идеолог на фашизма в Италия; възглавявал е италианското правителство от 1 ноември 1922 г. до 25 юли 1943 г.; по време на неговото управление в страната е установена жестока фашистка диктатура; лорд Кързон (1859—1925), министър на външните работи на Великобритания.

Стр. 218. . . *румънските студенти-националисти* ∞ *да бъдат фашисти* — в края на 1922 г. румънски студенти-националисти устройват в Букурещ противоеврейски демонстрации; това е една от първите прояви на фашизма в съседна Румъния.

Стр. 218. . . *в Лозана изпраща свой «наблюдател за нефта»* — официално Съединените щати не участвуват в Лозанската конференция от 1922—1923 г.; но, силно заинтересувани от мосулския петрол, те изпращат свой наблюдател на конференцията (вж. коментара към стихотворението на Смирненски «Мосулски петрол в Лозана» — г. I, стр. 243).

Стр. 218. . . *миротворната роля на Уйлсона* — вж. тук, с р. 250—251.

Стр. 218. *Един от сенаторите* ∞ *намаляването на въоръженията* — американският сенатор Борах се обявил против политиката на президента Уйлсън и предложил да се свика нова конференция за намаляване на въоръженията.

Стр. 218. *Председателят Хардинг* — вж. тук, стр. 273.

Стр. 218. *Вашингтонската конференция* — вж. тук, стр. 271.

Стр. 218. *Каин* — според библейското предание синът на Адам и Ева Каин убил от завист брата си Авел.

СРЕЩУ КОЛЕДА (стр. 219) — М, г. I, бр. 6 от 7 януари 1923 г. с подпис *Иван Иванович*.

Печата се по текста от М.

Стр. 219. *Атанас Телефончето* — вж. тук, стр. 252.

ДИПЛОМАТИЧЕСКИ ВЪЗЛИ (стр. 222) — НА, г. III, бр. 10 от 13 януари 1923 г. с подпис *Хр. Смирненски*.
Печата се по текста от НА.

Стр. 222. *В Париж президентите* ∞ *Рурският басейн* — през първите дни на януари 1923 г. в Париж се срещат министър-председателят на Франция Понкаре (вж. тук, стр. 273) и министър-председателят на Англия Бонар Лоу (1858—1923),

придружен от министъра на външните работи лорд Кързон (вж. тук, стр. 295), за да обсъдят въпроса за германските репарации; на тази среща френският министър-председател фактически подготвя почвата за бъдещата окупация на Рурската област.

Стр. 222. *В Лозана зъбелът се затяга* — за Лозанската конференция вж. т. I, стр. 243.

Стр. 222. *Измет паша* — Исмет Инюню (1884—1973), турски военен и държавен деец, главнокомандуващ турските войски в Гръцко-турската война от 1919—1922 г. и ръководител на турската делегация на Лозанската конференция; по-късно министър-председател на Турция.

Стр. 222. *Чичерин* — вж. тук, стр. 283.

Стр. 223. *Венизелос* — вж. тук, стр. 254.

ИНТЕРВЮ С ИЗГОРЕЛИЯ ТЕАТЪР (стр. 224) — ЧСМ, г. IV, бр. 9 от 21 февруари 1923 г. с подпис *Хр. Смирненски*.

Печата се по текста от ЧСМ със следната поправка по смисъл:

Стр. 225, р. 2: «почтена» вм. «почетна».

Произведението се основава на действителен случай: на 11 февруари 1923 г. по време на юбилейното представление във връзка с 65-годишнината на театралното дело в България сградата на Народния театър се запалила; публиката и артистите бягали панически, а пожарната команда не взела необходимите мерки, в резултат на което изгоряла значителна част от сградата.

Стр. 224. *Султана Николова* (1880—1949) — артистка от Народния театър; първоначално започнала да играе в театралната трупа «Сълза и смях» (от 1901 г.)

Стр. 224. *Дерижан* — Христо Цанков-Дерижан (1880—1950), писател и обществен деец; през 1920 г. бил артистичен секретар на Народния театър, а наскоро след това — негов директор.

Стр. 225. ... *сякаш ги гازی Кашероз* — Златан Кашеров, популярен на времето артист от Народния театър в София, много едър на ръст; през сезона 1921—1922 г. изпълнявал ролите на Дантон в пиесата на Георг Бюхнер «Смъртта на Дантона», на Иваница в «Боян Магесникът» на Кирил Христов и пр.

Стр. 225. *Кирков* — Васил Кирков (1870—1931), известен драматичен артист, един от осъвателите на Народния театър; изпълнявал е ролята на Хамлет в едноименната Шекспирова трагедия в постановката ѝ през сезона 1921—1922 г.

Стр. 225. ... *министъра на просветата* — Ст. Омарчевски (вж. тук, стр. 257—258).

Стр. 225. ... *един нещастен писател* ∞ юбилираният автор на «Под старото небе» — става дума за писателя Цанко Церковски, чиято пиеса «Под старото небе» била играна в Народния театър от 1919 до 1922 г.; през 1921 г. тя била издадена като отделна книга. Ц. Церковски бил министър на благоустройството в коалиционния кабинет на Ал. Стамболийски; по време на самостоятелното управление на БЗНС той бил министър на железниците, след това — на просветата и на края — отново на благоустройството. През 1921 г. бил тържествено чествуван 30-годишният юбилей на неговата писателска дейност.

Стр. 225. ... *да те гощават през вечер с «Иванко»* — драмата на В. Друмев «Иванко, убиецът на Асеня I» е била играна многократно на сцената на Народния театър през периода 1910—1916 и 1919—1923 г.; очевидно Смирненски има пред вид втората ѝ постановка.

Стр. 225. ... *еснафските тупурдии на Вазова* — отрицателното отношение на Смирненски към Вазовата драматургия се определя до голяма степен от отношението на нашата пролетарска критика по онова време към творчеството на народния поет.

Стр. 225. «Смъртта на Дантона» — историческа драма от немския писател Георг Бюхнер (1813—1837), написана през 1835 г. и играна у нас през 1922 и 1923 г. — общо 25 пъти.

Стр. 225. «Сирано де Бержерак» — комедия на френския писател Едмон Ростан (1868—1918), написана през 1897 г. и

играна у нас в Народния театър през 1921—1922 г. — общо 20 пъти.

Стр. 225. ... *славният Огнянов* ∞ на оперетната сцена — известният драматичен артист Сава Огнянов (1876—1933) през 1923 г. е бил принуден да напусне Народния театър и да играе на сцената на оперетния Свободен театър (днешния музикален театър «Ст. Македонски»).

Стр. 226. *Стойчев* — П. К. Стойчев (1879—1945), известен комик, създател на Свободния театър и дългогодишен негов директор.

Стр. 226. *Телефончето* — вж. тук, стр. 252.

Стр. 226. *Пожаров* — Борис Пожаров (1866—1942), популярен в миналото драматичен артист и режисьор.

Стр. 226. ... *известния министър* — намек за Ст. Омарчевски (вж. тук, стр. 257—258).

ПРОЩАВАНЕ (стр. 227) — М, г. I, бр. 13 от 25 февруари 1923 г. с подпис Нагел Смуглий.

Печата се по текста от М със следните поправки по смисъл:

Стр. 227, р. 3: «се раздаваха» вм. «се радваха».

Стр. 227, р. 27: «Йован» вм. «Йов».

Стр. 227. *Поскора* (диал.) — просфора (късче пшеничен хляб, употребяван при литургия).

Стр. 228. *Кесаревото* — кесарю, божие то — богу — вж. тук, стр. 280.

ПРИЯТЕЛИТЕ (стр. 230) — НА, г. III, бр. 19 от 17 март 1923 г. с подпис Х р. Смирненски.

Печата се по текста от НА.

Произведението е написано по случай 50-годишнината от Парижката комуна.

Стр. 230. ... *вълците на господина Тиер* — Адолф Тиер (1797—1877) е министър-председател на реакционното френско

правителство, което разгромило Парижката комуна, прибегвайки до помощта на пруските войски.

Стр. 233. *Ла Вилет* — квартал в 19-и Парижки район; след 21 май 1871 г., когато версайската армия навлиза в Париж, въстаниците, изтегляйки се от барикадите, опожаряват някои сгради и съоръжения, между които и доковете на Ла Вилет.

КАК ЩЕ СИ УМРА МЛАД И ЗЕЛЕН (стр. 234) — *ЧСм*, г. IV, бр. 26 от 21 юни 1923 г., посмъртно, в специалния брой, посветен на Смирненски; с дата под текста «Април, 1923 г.»

Печата се по текста от *ЧСм*.

Стр. 234. *Алла гайрет* (тур.) — Аллах да ти е на помощ.

Стр. 234. *Прича* (сърбохърв.) — разказва, бърри (3 л. ед. ч. от глагола «причати»).

Стр. 235. . . . *столичният книгоиздател Шопов* ∞ *във вегетарианския си «Живот» на руски* — става дума за собственика на книгоиздателство «Живот» Г. Шопов (1880—1932), известен като вегетарианец; в случая — игра на думи: «живот» на руски означава корем.

Стр. 235. . . . *в «Слово» литературен подлистник от Йордан Бадев* — вж. коментара към стихотворението на Смирненски «Изповедта на Йордан Бадев» (т. I, стр. 246).

ПРИКАЗКА ЗА СТЬЛБАТА (стр. 237) — *Мл*, г. II, бр. 53 от 25 май 1923 г. с подпис *Х р. С м и р н е н с к и*.

Печата се по текста от *Мл*.

Това е последният фейлетон на Смирненски, написан и публикуван само три-четири седмици преди смъртта му. Според сестрата на поета Н. Измирлиева повод за написването му навярно е дало поведението на някои изтъкнати големи дейтели около кооперация «Освобождение», чисто самозабравяне поетът е имал възможност отблизо да наблюдава. «Но Смирненски — подчертава тя — изразява чрез този фейлетон и личното си огорчение към хора от този тип, които с равнодушие погледнаха на болестта на поета и го оставиха без всякакви грижи и внимание през време на боледуването» (Н. Измирлиева, Христо Смирненски. Летопис за живота и творчеството му. София, 1961,

стр. 167). За подобно огорчение разказва в спомените си и Ангел Каралийчев, посетил болния в Горна баня към края на май 1923 г.: «Не беше добре, но усмивката не слизаше от устните му. Бяха му разказали за несполучливото наше търсене на пари и долових, че е огорчен. Струва ми се, че в «Приказка за стълбата» — последното му художествено произведение — има нещо и от тая горчивина» (сб. «Спомени за Христо Смирненски», София, 1955, стр. 224). Според спомените на Крум Кюлявков Смирненски е написал произведението в резултат на непосредствените си наблюдения върху един самозабравил се партиен член, негов съсед в Горна баня: «Героят съм взел от натура. Тука в един и същи дом живеем, съседи сме» — споделил поетът (К р. К ю л я в к о в, Спомени за Христо Смирненски, София, 1954, стр. 174).

СЪДЪРЖАНИЕ

Благотворителност	5
Из дневника на един английски поручик	9
Серенада	15
Гюро Михайлов пътува	19
Рапортър	23
Очи	26
Писма до оня свят	30
Писмо до провинцията	34
Страшният съд	37
Към Банки	41
Законопроекти	45
Столичен калейдоскоп	48
Страхливите мускетари или бай Янковият щаб и обединението	50
Писмо за чужбина	56
Столична аристокрация	59
Виновници	65
Писмо за Виена	67
Филантроп	70
Видения из съвременна България	73
Според писанието	76
Камък падна от небето	78
Лазарки	82
На чист въздух	85
Писмо за Виена	88
Отмъщение	92
Би трябвало	98
На борба с туберкулозата	99
Писмо за Виена	102
Василий	105
Политическа зима	108
Хляб и зрелища	110
Рождество	112
Епидемия от конференции	114
Карнавална приказка	116
Пролетна целувка	120

За храброст	122
Слънцето	125
Снежна нощ	129
Телефонен разговор с полковник Васили Радославов	132
Левски	134
Два свята	137
Великденски яйца	140
Велики петък	142
Как не станах богат	144
Първомайски шегги в Генуа	148
Лятна нощ	152
Празникът на огъня	156
Вечният фарисей	158
Бай Евстатий	161
Зидари	165
Пожар в Рила	168
В скиталчество	172
Босоногите деца	177
Куртова поляна	179
Задгробен феърлетон	184
Злато	188
Дренките	193
Референдум	197
Една вечер	200
Приказка	205
Нямате думата!	207
Във вагона	210
Панчо Михайлов	212
На остров Нови Мадагаскар	214
Политически калейдоскоп	217
Срещу Коледа	219
Дипломатически възли	222
Интервю с изгорелия театър	224
Прощаване	227
Приятелите	230
Как ще си умра млад и зелен	234
Приказка за стълбата	237
Бележки	241

ХРИСТО СМИРНЕНСКИ
СЪБРАНИ СЪЧИНЕНИЯ

В ШЕСТ ТОМА

ТОМ ВТОРИ

Редактор Татяна Пекунова
Художник Кънчо Кънев
Худ. редактор Стефан Груев
Техн. редактор Лиляна Диева
Коректор Паунка Камбурова

Формат 32/84/110; тираж 50 113 екз.; печатни коли 19; издател-
ски коли 15,96; л. г. VI/32; изд. № 5080; поръчка № 186/1978 го-
дина на изд. «Български писател»; дадена за набор на
9. VIII. 1978 г.; излиза от печат на 15. XII. 1978 год.

Код 15 ^{95361—73411}
5508—6—78

цена 1.60 лв.

ДНК «Димитър Благоев» — София